4629

РОБЕР ДЬО КЛАРИ

ЗАВОЮВАНЕТО НА КОНСТАНТИНОПОЛ

1204 ГОДИНА

БИБЛИОТЕКА БУДИТЕЛ
АГЕНЦИЯ ЕВРОПРЕС

РОБЕР ДЬО КЛАРИ

ЗАВОЮВАНЕТО НА КОНСТАНТИНОПОЛ

1204 година

Превод от старофренски език,
предговор и бележки
НИКОЛАЙ А. МАРКОВ

Библиотека БУДИТЕЛ
Агенция ЕВРОПРЕС
София 2007

© Николай А. Марков, превод
© Агенция ЕВРОПРЕС
ISBN 978-954-91890-6-3

РОБЕР ДЬО КЛАРИ

ЗАВОЮВАНЕТО НА КОНСТАНТИНОПОЛ

1204 година

Превод от старофренски език,
предговор и бележки
НИКОЛАЙ А. МАРКОВ

Библиотека БУДИТЕЛ
Агенция ЕВРОПРЕС
София 2007

EX LIBRIS
УНИВЕРСИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ

ИСТ
I 6829
348
1-0000144112

ПРЕДГОВОР

Днес голямата част от съвременниците ни възприемат земите, обграждащи Средиземно море и населяващите ги народи като принадлежащи към три ясно обособени културни общности, към три огромни и все още жизнени цивилизации. Тези общности имат свой установен от векове начин на мислене, членовете им имат свои вярвания, дори ядат, пият и живеят по различен начин.

Едната, романската, обхващаща целия стар латински свят с център Рим, се простира до Океана и до Северно море, а по Рейн и Дунав граничи със своята късна рожба - протестантския свят.

Другата е светът на исляма. Неговите ценности се споделят от десетки народи, обитаващи земите от Мароко до Малайзия. Идейният му и цивилизационен център е свещеният град Мека, родното място на пророка Мохамед.

Третата, това е светът на православието, в чиято цивилизационна основа е достигнатото от древна Гърция. Той обхваща Балканите и цяла Русия. През хилядолетията на своето изграждане православният свят е изпълнявал както ролята на буфер в сблъсъците между романската и ислямската цивилизации, така и тази на посредник при техните взаимнооплодяващи ги контакти. Това е и причината, поради която той няма постоянен цивилизационен център, но въпреки това е жизнен и продуктивен.

И трите цивилизации са се зародили преди няколко хилядолетия, много преди раждането на Христос и на Мохамед, много преди преместването на столицата на Света в Константинопол[1]. В стремежа към себеутвърждаването си първата родила джихада - свещената война, втората отговорила с кръстоносните походи. Изтокът дал тласъка на средиземноморските общества по пътя на науката. На запад се развили промишлената и научно-техническата революция, довели до съвременното европеизиране на света.

В тези вековни процеси ролята на православния свят била значителна. Понякога това била ролята на жертва, но нерядко надделявала тази на мост между два подобни по своята жизненост свята, световете на които е предопределено да вървят един към друг до взаимното си опознаване и разбирателство.

Завладяването от арабите през VII век на станалите още от времето на Константин Велики традиционни за поклонение места - Палестина и Египет - не довело до спиране на потока от христолюбиви богомолци към тях. Нещо повече, значителното по численост местно християнско население било оставено сравнително необезпокоявано по родните му места. Това относително добро отношение на новите господари на Светите места към християните, в това число и към поклонниците, се променило рязко, когато през 70-те и 80-те години на XI век, войските на най-забележителния владетел на селджукските турци Джелал-ад-Даула Малик Шах I (1072-1092) завоювали, макар и временно, огромни територии в Мала Азия, в Кавказ, в Сирия и в Палестина с гр. Йерусалим[2]. От една страна, фанатичното религиозно отношение на новите завоеватели-мюсюлмани спрямо християните и от друга - голямата несигурност в района, установила се в резултат на опитите на арабите да си възвърнат отнетото, желанието на някои авантюристи да се възползват от безвластието, последвало смъртта на Малик Шах[3], а така също и селджукската опасност, надвиснала над Византия[4], били едни от сериозните причини, довели до последвалото организиране на кръстоносните походи.

Още през 1094 г. византийският император Алексий I Комнин се обърнал към папа Урбан II с молба за помощ срещу селджуците[5]. Западът откликнал на този зов на византийското отчаяние. Чрез организирането на кръстоносен поход на изток, какъвто бил проектиран още от времето на папа Григорий VII (1073-1085), папа Урбан II съзрял не само възможността за прогонването на "сарацините" от Светите места, а и възможността за преодоляване на схизмата и обединяването на Източната църква с Рим. В резултат от активната дейност на църковните пропагандатори, които освен посочването на главната цел - освобождаването на гроба Господен, разпалвали въображението на населението и с приказки за баснословните богатства на Изтока, европейският свят се подготвил емоционално за организирането на похода[6].

През ранната пролет на 1096 г. първите войни христови, набрани предимно сред селската и градската беднота, под водачеството на Валтер Голтака и Петър Пустинника потеглят на Изток. През октомври техните зле организирани отряди са пометени от селджуците. Съдбата се оказва по-благосклонна към войските, организирани от богатите феодални владетели Готфрид Булонски, Боемунд Тарентски, Раймон Тулузки, Юг Вермандоа, Робер Нормански и Робер Фландърски. За няколко години само те превземат, макар и с цената на огромни жертви, големите укрепени градове Антиохия, Йерусалим, Яфа, Хайфа, Акра, Сидон, Триполи. На завзетата територия възникват Йерусалимското кралство, Антиохийското княжество, Триполитанското и Едеското графства. Съществуването им обаче не било спокойно. Срещу тях се възправил както ислямският свят, така и арменците и византийците.

Първата чувствителна загуба на кръстоносците било унищожаването на Едеското графство (1144 г.). Сериозно били заплашени и останалите им владения. Това принудило папа Евгений III (1145-1153) да призове християнския Запад за организиране на нов кръстоносен поход. Разпокъсаните действия обаче на императора на Свещената Римска империя Конрад III и на френския крал Луи VII през 1147-1149 г. били обречени на неуспех. Изтощителната обсада на Дамаск ги принуждава да се завърнат разочаровани и изтощени, изоставили по бойните полета на изтока хиляди безжалостно изклани или пленени свои следовници.

Агонията на източните франкски владения все повече се задълбочава. Армията на обявилия свещенна война на християните - джихад, мощен египетски владетел ал-Малик ан-Насър I Салах-ад-Дин (Саладин)[7] превзема през 1187 г. градовете Акра, Сидон, Яфа, Бейрут, Аскалон, Цезарея, а на 2 октомври и самия Йерусалим. Останалите франкски владения в Антиохия, Тир и Триполи са под непосредствената угроза да бъдат заличени от Саладин. Започва спешното организиране на нов, трети по ред, кръстоносен поход. В основата му е делото на папа Климент III (1187-1191), а с непосредствената подготовка и с провеждането му се заемат английският крал Ричард Лъвското сърце, френският крал Филип II Август и германският император Фридрих I Барбароса. Политическите интриги, на които те се отдават обаче, както и безчестните им контакти, установявани от всеки един от тях с отделни мюсюлмански владетели, не довеждат до очакваните от похода резултати. Превзета от кръстоносците е единствено крепостта Акра, която е обявена за столица на възстановеното Йерусалимско кралство. Загубени са хиляди хора (между, които и самият император Фридрих I Барбароса) и са пропилени огромни средства.

Останало е само още десетилетие до трагедията на Четвъртия кръстоносен поход, довел до унищожаването на сърцето на православния свят - Византийската империя.

Тя започва с възшествието на папския престол на младия и амбициозен папа Инокентий III (22 февруари 1198 г.). Не е изминала и година от избора му и той се захваща с организирането на нов кръстоносен поход, отново за защита на Светите места. С цената на мощна пропаганда, за осъществяването на тази цел са привлечени многобройни, предимно френски феодали. През 1201 г. към тях се присъединяват и няколко хиляди венециански граждани, предвождани от своя 95-годишен дож Енрико Дандоло. Първоначалните планове за дебаркиране на кръстоносната войска в Сирия или в Египет, където управлява миролюбивият ал-Адил I, под влиянието на Дандоло са променени и на 23 юни 1203 г. кръстоносната армия дебаркира при Константинопол. След поредица от политически интриги, в които са включени и византийските императори Алексий III и Алексий IV, на 9 април 1204 г. кръстоносците обсаждат града. Няколко дни по-късно, на 13 април, този най-богат за времето си град в Европа попада в ръцете на завоевателите. Месец по-късно един от най-знатните предводители на похода - граф Бодуен Фландърски, е избран и провъзгласен за император на новата държава - Латинската империя.

Драматичните събития, довели до нейното създаване, събития, чийто отзвук отекнал в цяла Европа и в Близкия изток, били оценени от съвременниците им като особено значителни. Това е причината, поради която те са описани в многобройни компилативни или оригинални съчинения, някои от които на активни участници в тях, в голямата си част французи. Поради непосредствените контакти на средновековна България с новосъздадената държава тези хроники отдавна са били обект на интерес, проявен от българските историци. В написването на едни от най-бурните страници от родната ни история са ползвани хрониките на Ернул и Бернар льо Трезори, на Анри дьо Валансиен, на Робер дьо Клари, на Филип Мускес, на Бодуен д'Авези, на Жофруа дьо Виларduен. От всички тях обаче, с по-голяма известност у нас, и при това съвсем основателно, се ползва само хрониката на Жофруа дьо Виларduен, един от ръководителите на похода. Двете ѝ български издания[8] са безспорно едни от най-ценните притежания в библиотеката на всеки наш любител или изследовател на средновековната ни история.

Много по-слабо познатата хроника на Робер дьо Клари, чийто

превод на български се предлага в цялост за пръв път[9], е написана, както впрочем и тази на Виларduен, години след описаните в нея събития. До наши дни от нея е достигнал само един ръкопис[10] - препис от края на XIII или от началото на XIV век - съхранен под № 487 в Кралската библиотека в Копенхаген. Той обхваща листата, номерирани от 100 до 128 на кодекс, включващ още няколко съчинения[11] Той бил изготвен в севернофренската област Пикардия, с много голяма вероятност в прочутото абатство в Корби. Там век по-рано започнало пропагандирането на Четвъртия кръстоносен поход в Пикардия, а Робер дьо Клари донася ценни реликви от константинополския дворец Буколеон, за които ще стане дума по-долу. Изглежда, че преди да постъпи в Кралската библиотека в Копенхаген ръкописът е принадлежал последователно на абатството Сен Пиер в Корби, на Клод Фоше, на президента Пол Петау, на датския учен Скавениус, а през 1664 г. и на датския крал Фридрих III.

Първото известие за хрониката на дьо Клари намираме в описа на ръкописите на библиотеката в Копенхаген, изготвен от Йон Ериксен и публикуван през 1786 г.[12]. Въпреки че следват още няколко библиографски справки за този ръкопис, научните кръгове му обръщат по-сериозно внимание едва през втората половина на миналия век. За пръв път той е публикуван през 1868 г. в Париж от граф Риан под заглавието Li estoires de chiaus qui conquisent Constantinoble, de Robert de Clari en Aminois, chevalier. Това издание, изпъстрено с множество грешки, със значителни пропуски в текста, днес е почти забравено. Случайно оцелелите след унищожението му от самия Риан 40-тина бройки са изключителна библиографска рядкост. В замяна на това, излязлото само пет години по-късно грижливо подготвено и чудесно коментирано издание на Карл Хопф[13], коригирано от Паул Майер[14] и Карл Нироп[15] и до днес е едно от най-ползваните. Тези първи издания са последвани и от ред други, между които заслужават да бъдат споменати сравнително лесно достъпното на Лое[16], както и най-новото на Жан Дюфурне от 2004 г., изготвено по изданието на Лое (съобразено с корекциите на Жанроа[17] и Дембовски[18])[19], според което е из-вършен и предлаганият тук превод.

За личността на Робер дьо Клари се знае твърде малко и то благодарение до голяма степен на беглите авторови бележки от хрониката му[20]. В края на творбата си той сам се нарича рицар, факт потвърждаващ се впрочем и от някои документи на абатството Сен Жан в Амиен от 1202 г., където са вписани: "Жилон дьо Клари и сина му Робер, ... рицари", васали на Пиер Амиенски.

Имението Клари[21], което до края на XVIII век било под юрисдикцията на Амиенската епископия се състояло само от 6 хектара и 45 ара. Това обяснява факта, че в хрониката си Робер сам се причислява към "бедните рицари". Знае се още, че роденият някъде около 1170 г. Робер и брат му Алиом последвали заедно сюзерена си Пиер Амиенски в похода на Изток. Дарителският надпис на един от двата кръста, донесени от Константинопол и дарени от Робер на абатството в Корби, където се съхраняват и до днес, дава известно указание и за времето на завръщането му в родината. На този, изработен от кристал кръст-реликварий, се чете:

"Да знаят всички, които четат този надпис и вярват непоколебимо, че тези свети реликви, които са запечатани в този съд, са били донесени от Константинопол и, че са били взети от Светия параклис на Буколеон от императорския дворец и, че Робер дьо Клари ги донесе по времето, когато граф Бодуен Фландърски беше император"[22].

Ако се съди по това известие, Робер е отпътувал от Константинопол за Франция преди 14 април 1205 г., когато император Бодуен I попада в български плен или е убит. Възможно е пикардийският кръстоносен отряд, към който дьо Крали се числял, да е останал известно време в Константинопол и след смъртта на водача си Пиер Амиенски[23] Твърде вероятно е те да са се присъединили към частта, командвана от граф Сен-Пол, братовчед или чичо на Пиер Амиенски. След смъртта и на Сен-Пол[24] изглежда всички пикардийци се завърнали по домовете си[25].

Внимателният прочит на последните девет глави от хрониката на Робер дьо Клари навяват идеята, че те вече не са разказ на непосредствен очевидец на събитията, описани в тях. Изложените в тях сведения са предадени накратко и са често твърде неточни. Поради това повечето от изследователите на живота на Робер дьо Клари са убедени, че материалът, необходим за написването им, той е събирал от завърнали се след него в родината кръстоносци. Съдбата на дьо Клари след завръщането му във Франция е неизвестна. По всяка вероятност той е починал малко след 1216 г., времето до което е дове-ден разказът на хрониката му.

Несъмнено хрониката на Робер дьо Клари е изключително интересен извор за историята на Четвъртия кръстоносен поход, но към прочита й и особено към работата с нея трябва да се пристъпва крайно внимателно, тъй като очевидно зле образованият й автор е проявявал често безкритично, достигащо понякога до фриволност отношение към някои от и без друго слабо познавани от него събития[26]. Без съмнение причината за недобрата му осведоменост за тях се дължи на ниското му положение в йерархията на кръстоносната армия. Тази липса на информация за някои значими събития дьо Клари компенсирал с предаването на ширещите се по това време между обикновените рицари и войници, понякога твърде наивни, слухове за тях. Освен това, анализът на някои от разказите на дьо Клари, за които той със сигурност не е могъл да ползва писани текстове, са дали основание на някои изследователи на хрониката му да предположат, че той е пресъздал сведения, научени от устни разкази на венецианци, на някои от приближените на маркиз Бонифас дьо Монфера и вероятно на латини, обитатели на Константинопол[27]. Въпреки тези слабости обаче, оценката на хрониката на дьо Клари като исторически извор е несъмнена. „В действителност, каквото и да са казвали за него, целият разказ за самото завоевание, в който информацията е почти всичко, а тълкуването е твърде малко, представлява първоразряден документ, почти неизкривен от личността на автора." Такава е справедливата оценка, дадена преди две поколения от Албер Пофиле, един от най-добрите познавачи на хрониката на дьо Клари[28].

Все пак, тази висока оценка не трябва да заблуждава. Допуснатите много неточности в хронологията на събитията налагат внимателно отношение към нея. Особено объркано са представени основните моменти от организирането на похода, тъй като със сигурност описанието им е изградено по слухове или по разкази на участници, поради това, че дьо Клари не е бил техен очевидец.

Въпреки тези съществени недостатъци хрониката на дьо Клари има и едно на пръв поглед неподозирано достойнство. От всички достигнали до наши дни други съчинения, описващи Четвъртия кръстоносен поход, благодарение на ниското място в йерархията, заемано от автора й, единствено тя ни дава възможността да се запознаем с настроенията на обикновените участници от армията, както и с ширещите се между тях слухове. И точно този поглед на дьо Клари "от ниско" върху събитията превръща хрониката му в единствен източник на някои сведения. Благодарение на нея научаваме подробности от живота във войската. Разказани са ни в детайли и конкретни сражения, в които сам дьо Клари е бил участник.

Изглежда, че дьо Клари се е чувствал здраво свързан със съсловието, към което е принадлежал. Ето защо в неговата творба се долавя ясно настроението му срещу богатите рицари-ръководители на похода, особено срещу маркиз Бонифас дьо Монфера, който бил съперник на любимеца на дьо Клари - Бодуен Фландърски[29]. Тази неприкрита неприязън срещу маркиз дьо Монфера е причината, поради която в хрониката си дьо Клари приписва на неговите действия почти всички беди, сполетели кръстоносците. Той е посочен като виновник за отклоняването на похода към Константинопол[30]; обвинен е също и в ред непочтени действия в стремежа си да удовлетвори прекомерната си амбиция към императорския престол[31]. Особено пристрастен е дьо Клари, когато описва скарването между император Бодуен и Бонифас дьо Монфера. Дори гибелта на маркиза е спомената бегло, без проява на никакво съчувствие. Едва ли можем да упрекнем рицаря дьо Клари за тази силна и страстна проява на чувства, но несъмнено хроникьорът дьо Клари не е на висота, когато представя пред нас образа на този очевидно храбър, умен и достоен воин като лицемерен, вероломен и безмерно отмъстителен човек. А може би именно тази неподправеност на чувствата, както и явната безхитростност на дьо Клари правят разказа му приятен и лек за четене, качества, с които съм сигурен, че той ще привлече вниманието и ще заслужи симпатията и на българския читател.

* * *

Настоящият превод е извършен по най-новото издание на хрониката на дьо Клари, дело на професора по средновековна литература в Новата Сорбона Жан Дюфурне - „Завоюването на Константинопол"[32]. При превода съм се стремил, съобразно препоръките на Владимир Набоков, нито да се поставям по-горе от автора, нито да преправям изразите му съобразно собствения си вкус. Колкото за грешките, които бих могъл да съм допуснал поради незнание, нека читателите сами съдят за тях. За това ще им помогне старофренският текст, който след дълги колебания реших, че е добре да придружава българския превод. В работата си съм се стремил да се придържам, колкото може по-близко, до оригиналния език на дьо Клари. Смятам, че от това преводът само спечели, защото така се съхрани емоционалната обагреност на описанията, която е характерна за хрониката. На места съм си разрешил известна архаизация на езика, която внася необходимия "исторически аромат" в разказа. Като цяло, смятам, че в този превод хрониката би била достъпна, полезна, но и приятна за четене не само от специалистите, а и от широк кръг читатели. На няколко места, там където беше абсолютно необходимо изразът да бъде максимално изяснен, съм допълнил разказа на дьо Клари с мои думи. Тези допълнения са затворени в такива скоби [ ]. В няколко случая, при които допуснах, че е възможно да възникне неяснота при прочита, съм си служил с мои бележки, внесени в тези скоби ( ). За да се избегнат досадните обяснения по транскрибирането на личните и селищните имена, в чието изписване самият записвач на разказа на дьо Клари не е последователен, съм предпочел да ги предам в съвременните им звучения. Бележките в края на превода са онази необходима научна част, която дава възможност читателят да се ориентира по-лесно в събитията и да осмисли по-пълноценно разказа. Пак за по-лесно ориентиране при работата с нея хрониката е разделена на отделни глави с дадени от мен заглавия. Със същата цел съм представил и регистър на географските имена, поместен в края на книгата. За илюстрирането са използвани възможно най-близкостоящи по време до описваните събития миниатюри или предмети, свързани с разказа. Те са онова необходимо и обичайно пренебрегвано допълнение при публикациите на подобен род издания, които дават възможността на читателя за по-пълноценно възприемане на разказа. Искрено се надявам, че в този си вид хрониката на Робер дьо Клари ще бъде радушно приета от българските читатели.

Николай А. Марков

Бележки към предговора

[1] По въпроса за цивилизациите споделям напълно възгледите на Fernand Braudel, изложени в книгата му La Méditerranée. L'espace et l'histoire. Paris. 1985, p. 158-160, sqs.

[2] За завоеванията на селджуките по това време виж по-подробно у Cahen, Cl. -The Turkisch invasion. The Selchukids'. A History of the Crusades. Philadelphia. 1955, pp. 135-176. Особено ясно е изложението по тази тема на Wittek, Paul -Deux chapitres de l'histoire des Turcs de Roum. Byzantion. XI. Bruxelles. 1936, pp. 285-319. У нас е обаче най-популярна и най-достъпна работата на Гордлевский, Вл. Государство сельджуков Малой Азии. Москва-Ленинград. 1941

[3] Например, през 1096 г. емирът Орток се установил в оплячкосания няколко години преди това от селджуките Йерусалим и там опитал да създаде своя династия (Sedillot, L. Histoire des arabes. Paris. 1854, p. 216)

[4] Разгромът на византийците при Манцикерт през 1071 г. отворил вратите на Мала Азия за непрекъснати тюркски нападения в източните предели на империята. Заплашен бил и самият Константинопол.

Впрочем, според Cl. Cahen, битката при Манцикерт не била елемент от завоевателен план на селджуците, които всъщност се стремели само към Сирия и Египет, а с Византия желаели установяването на траен мир. Плановете им обаче еволюирали в обратна посока въпреки тяхното желание (La campagne de Mantzikert d'après les sources musulmanes. Byzantion. IX. Bruxelles. 1934. pp. 613-642)

[5] Гордлевский, Вл. Цит.съч., с. 24

[6] За кръстоносните походи е създадена изключителна по обем литература. Тук ще посоча само първия голям труд по темата - този на Michaud, Histoire des Croisades. T. I-III. (quatrième édition) Paris. 1825-1826, който и до днес не е загубил значението си, въпреки неласкавите отзиви от някои по-късни автори ("... on se contente encore aujourd'hui de Michaud, l'un des livres d'histoire les plus médiocres qu'ait jamais enfantés notre littérature." Riant, conte de. Le changement de direction de la Quatrième croisade d'après quelques travaux récentes: in Revue des questions historiques. Janvier 1878, p. 46), както и последната, позната ми работа, тази на Riley-Smith, J. The Oxford Illustrared History of the Crusades. Oxford. 2001, 436 p. Особено внимание заслужава единствената по-голяма работа по темата у нас "История на кръстоносните походи на Жан Ришар" (Изд. Рива, С. 2005, 558 с.). Библиография на основните съчинения по темата може да се види на с.с. 332-335 от изданието на дьо Клари, послужило за извършване на настоящия превод (виж бел. 31)

[7] За тези великолепно обучени и подготвени войски виж чудесния труд на Gibb, H. The Armies of Saladin. Cahier d'Histoire égyptienne. Série 3, fasc. 4. Cairo. 1951, pp. 304-320

[8] Първото, от 1947, е в превод на Вс. Николаев, а второто, от 1985 - на Ив. Божилов.

[9] В различни исторически изследвания у нас до сега се разполагаше единствено с преведени немногобройни фрагменти от нея (Виж напр. в изданието на хрониката на Вилардуен от 1947 г.), както и с руското издание на целия текст Робер де Клари, Завоевание Константинополя. Москва. Изд. Наука. 1986, 176 с., което обаче е изпъстрено с многобройни грешки.

[10] Текстът е написан в две колони от една и съща ръка.

[11] Според P. F. Dembowski "изглежда, че щастливото съхраняване на ръкописа [на дьо Клари] се обяснява с обстоятелството, че той е бил подвързан заедно с четири други произведения, от които най-малко три били това, което може да се нарече best-sellers на епохата." (La chronique de Robert de Clari. Étude de langue et de style. Toronto. 1963, p. 8). Другите съчинения са: La Chronique du Ménestrel de Reims (folios 1-44); Le Roman de Troie de Jean Flixecourt (fol. 45-60); La Chronique de Turpin (fol. 61-78); Le Livre du Castoiement et des Proverbes de Pierre Alphonse (fol. 80-89).

[12] Eriksen (John). Udsigt over den gamle Manuscript-Samling i det store kongelige Bibliothek. København. 1786, p. 79.

[13] Hopf, K. Chroniques gréco-romanes. Berlin. 1873. За споровете около първооткривателството на ръкописа и произтичащото от него право на първа публикация виж. у Meyer. P. -Robert de Clari, guerrier et historien de la quatrième croisade, par M. A. Rambaud ... Caen. 1872. ...: in Revue critique d'histoire et de litterature. Vol. VI. Paris. 1872, p. 395-396.

[14] Hopf, K. Opus cit., S. 538

[15] Nyrop, Kr. Zu Robert von Clari. Zeitschrift fur romanische Philologie. Bd. III. Halle. 1879, S. 96-98.

[16] Robert de Clari. La conquête de Constantinople. Ed. Ph. Lauer. Paris. 1924.

[17] Jeanroy, A. [Corrections] La Conquête de Constantinople de Robert de Cla-

ri ...: Romania. T. LIII. Paris, p. 392-393.

[18] Dembowski, P. F. Corrections a l'édition de la chronique de Robert de Clari de Ph. Lauer. Romania. T. LXXXII. Paris. 1961, p. 134-138.

[19] Корекциите им са отразени в старофренския текст на настоящото издание с тези скоби [ ].

[20] И до днес основното съчинение върху живота на дьо Клари остават работите на Жорж Бурдон (Bourdon, G. Robert de Clari en Aminois, chevalier, auteur d'une chronique de la IVe croisade (1200-1216). Bulletin de la Société des Antiquaires de Picardie. Aneé 1897. Amiens. 1898, 35 p. и Bourdon, G. Documents nouveaux sur la famille de Robert de Clari. Bulletin de la Société des Antiquaires de Picardie. Aneé 1899. Amiens. 1900, 8 p.

[21] Днес Клери ле Перноа (Clery-lez-Pernois), в кантона Домарт-ан-Понтийо, окръг Дулен (Doullens), област Сома.

[22] "Ce sachent tos cils qui ces lettres liront et croient fermement que ces saintes reliques, qui ci sont en cest vaissel enselée, furent apportées de Constantinople, et qu'ils furent prises en la Sainte Chapelle a Buche de Lyon el palais l'empereur, et que Robillard de Clari les apporta en cel tems que li cuens Baudevins de Flandre en fust empereur".

[23] През лятото на 1204 г. той придружавал император Бодуен в похода му към Солун. По обратния път към Константинопол Пиер Амиенски починал. (Longnon, J. -Les compagnons de Villehardouin. Genève. 1978, p. 199).

[24] Починал от подагра в началото на 1205 г. (Longnon, J. -Les compagnons de Villehardouin. Genève. 1978, p. 197).

[25] Според някои изследвания дьо Клари се завърнал в Корби на 17 юни 1213 г. (Riant, conte de. Opus cit., p. 10).

[26] Изключително богати критични бележки върху хрониката на дьо Клари са дадени от Natalis de Wailly в издадената от него хроника на Вилардуен (Conquête de Constantinople, ... Paris. 1882, pp.440-448)

[27] Pauphilet, Alb. Sur Rober de Clari. Romania. T. LVII. Paris. 1931, p.296-297.

[28] Ibid., p.299.

[29] По това време всички пикардийски графства (Понтийо, Амиен, Вермандоа, Булон, Соасон, Валоа и др.) били подвластни на графство Фландрия.

[30] Пиер Амиенски, сюзеренът на дьо Клари бил един от най-големите противници на похода срещу Константинопол.

[31] Бодуен Фландърски бил подкрепен при избора му за император, както от всички подвластни му фландърски рицари, така и от венецианския дож, чиято дума била с решаващо значение. Причина за това били лошите отношения между Бонифас Монфератски и републиката на Св. Марко, които датирали от по-стари времена. Няколко десетилетия преди описваните събития маркизът на Монфера (Monteferrato) бил съюзник в борбата на императора на Свещената римска империя Фридрих I Барбароса при опита му да наложи властта си над италианските републики (11154-1183). Неговият владетел, Гилелмо III, бащата на Бонифас, подкрепил активно действията на императора срещу съюзените 20-тина италиански републики (тъй нар. Първа ломбардска лига), в която особено дейна била Венеция. Поради това при избора за император на Латинската империя венецианците се обявили срещу Бонифас дьо Монфера. Тези отношения едва ли са били известни на дьо Клари, който подкрепял своя сънародник.

[32] Robert de Clari La Conquête de Constantinople. Edition bilingue. Publication, traduction, présentation et notes par Jean Dufournet. Paris. 2004, 336 p.

Robert de Clari

La conquête de Constantinople

1204

Робер дьо Клари

Завоюването на Константинопол

1204 година

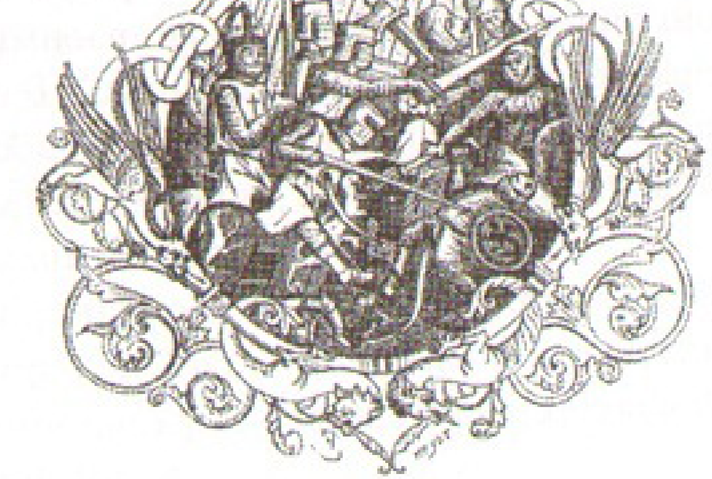

Съдържание на хрониката

I. Списък на кръстоносците
II. Изборът на Тибо дьо Шампан за командир на похода
III. Изборът на Бонифас дьо Монфера за командир на похода на мястото на умрелия Тибо дьо Шампан
IV. Събранието в Соасон (юни 1201 г.). Бонифас дьо Монфера приема кръста
V. Решение за преминаване през Египет
VI. Пратеници на кръстоносците в Генуа, Пиза и Венеция; договор с дожа на Венеция
VII. Разпоредбите на дожа
VIII. Събранието в Корби (1 ноември 1201 г.)
IX. Събирането на кръстоносната войска във Венеция
X. Кръстоносците лагеруват на о-в Св. Николай (юни 1202 г.)
XI. Покана към венецианците да се включат в похода; изборът на участниците чрез жребий; финансови затруднения на кръстоносците (юли 1202 г.)
XII. Промяна на договора с венецианците; радостта на кръстоносците (юли-август 1202 г.)
XIII. Нападението над Задар (септември-ноември 1202 г.)
XIV. Превземането на Задар (10-24 ноември 1202 г.)
XV. Папското опрощение за превземането на Задар
XVI. Нови финансови затруднения
XVII. Дожът насочва похода към Константинопол. Бонифас дьо Монфера подхвърля идеята за придаване на легитимност на похода към Константинопол чрез участието в него на Алексий, сина на император Исак Ангел
XVIII. Любовта на император Мануил Комнин към французите
XIX. Алексий Комнин, сгоден за сестрата на френския крал Филип Огюст (1180 г.)
XX. Андроник озлочестява Теодора, кралица на Йерусалим
XXI. Андроник узурпира трона в Константинопол. Тираничното му управление предизвиква въстанието на Исак Ангел
XXII. Помазването на Исак Ангел в Св. София (12 септември 1185)
XXIII. Бягството на Андроник

XXIV. Исак Ангел в императорския дворец
XXV. Андроник заловен и предоставен на константинополската тълпа
XXVI. Исак Ангел откупува брат си Алексий от сарацините
XXVII. Почести, оказани на Алексий, брат на Исак Ангел
XXVIII. Алексий Ангел узурпира трона (април 1195 г.)
XXIX. Връщане към историята на кръстоносците
XXX. Изпращане на пратеници в Германия, които да доведат Алексий, син на Исак
XXXI. Пристигането на Алексий в Задар (1203)
XXXII. Обещанията на Алексий
XXXIII. Колебанията на кръстоносците. Причините за ненавистта на Бонифас дьо Монфера към Ангелите. Кондрад дьо Монфера на Изток (1186 г.). Ги дьо Лузинян в Йерусалим (1186 г.)
XXXIV. Победата на султан Саладин (юли 1187 г.)
XXXV. Саладин обсажда Тир
XXXVI. Военна хитрост на генуезците, за да се прекрати обсадата на Тир
XXXVII. Разгрома на флота на Саладин (края на 1187 г.)
XXXVIII. Смъртта на Ги дьо Лузинян и на жена му; неговото наследство
XXXIX. Епископите одобряват похода срещу Константинопол
XL. Флотът на кръстоносците в Дарданелите (1203 г.)
XLI. Преговори с византийците (2-3 юли 1203)
XLII. Византийците подготвят отбраната на Константинопол
XLIII. Превземането на кулата на Галата (6 юли 1203 г.)
XLIV. Първо нападение на Константинопол (11 юли 1203)
XLV. Бойният ред на кръстоносците
XLVI. Пожар в Константинопол (17 юли)
XLVII. Подготовка за битката. Движение на отрядите на кръстоносците
XLVIII. Императорската армия отстъпва (17 юли)
XLIX. Завръщане на кръстоносците и на венецианците в лагера
L. Недоволството на константинополските жители срещу император Алексий III Ангел
LI. Император Алексий обещава да победи кръстоносците, вместо това избягва

LII. Константинопол отваря вратите си (18 юли). Освобождаване от затвора на Исак Ангел и завръщането му на трона. Освобождаване от затвора на Мурзуфъл. Султанът на Коня моли кръстоносците за помощ срещу брат си
LIII. Хладният прием на кръстоносците от сестрата на френския крал Филип Огюст
LIV. Кралят на Нубия на поклонничество в Константинопол
LV. Кръстоносците на лагер извън града на другия бряг на Златния рог
LVI. Коронoването на Алексий IV (1 август). Новият император дава на кръстоносците 100 000 марки
LVII. Завоевателен поход на кръстоносците и на Алексий. Първи разногласия между тях
LVIII. Разривът между кръстоносците и Алексий IV (ноември)
LIX. Срещата между дожа на Венеция и император Алексий (края на ноември)
LX. Опитът на византийците да подпалят кръстоносния флот (декември 1203)
LXI. Заговорът на Мурзуфъл (януари - февруари 1204 г.)
LXII. Мурзуфъл узурпира трона. Неприязненото му отношение към кръстоносците
LXIII. Константинопол се подготвя за нова обсада
LXIV. Йоан Влахът предлага помощта си на кръстоносците; историята му
LXV. Описание на земята на куманите; обичаите им
LXVI. Нападението на Анри, братът на Бодуен Фландърски над Филея. Победата му над Мурзуфъл, в която французите се сдобиват с чудодейна икона на Богородица (6 февруари)
LXVII. Константинополските граждани упрекват Мурзуфъл; лъжите му
LXVIII. Споразумение между венецианци и французи за подялбата на властта в бъдещата империя
LXIX. Подготовка за нова атака над града
LXX. Начало на втората обсада на Константинопол (9 април 1204)
LXXI. Отбиване на първата атака (9 април)

LXXII. Религиозни притеснения на кръстоносците; епископите ги успокояват
LXXIII. Всеобща изповед и причестяване; извеждане извън лагера на проститутките
LXXIV. Атаката над Константинопол на 12 април. Подвизите на Дюребоаз и Пиер дьо Брашийо
LXXV. Подвизите на Пиер д'Амиен
LXXVI. Героизмът на Алиом дьо Клари
LXXVII. Подлъгващото нападение на Мурзуфъл
LXXVIII. Превземането на Константинопол от кръстоносците (12 - 13 април 1204 г.)
LXXIX. Бягството на Мурзуфъл
LXXX. Завземане на жилищата в Константинопол както от богатите, така и от бедните
LXXXI. Подялба на плячката (12-13 април 1204 г.)
LXXXII. Описание на чудесата на Константинопол. Дворецът Буколеон
LXXXIII. Описание на Влахернския дворец
LXXXIV. Удивляването на кръстоносците от богатствата на града
LXXXV. Църквата Св. София
LXXXVI. Юстиниановата колона пред Св. София
LXXXVII. Църквата Св. Апостоли
LXXXVIII. Вратата на Златния плащ
LXXXIX. Златната врата
XC. Описание на Хиподрума
XCI. Женски фигури и свързаното с тях пророчество
XCII. Теодосиевата и Аркадиевата колони. Църквата Св. Богородица Влахернска
XCIII. Договореност за преразпределение на дворците след избора на император
XCIV. Спорове около избора на императорски електори; претенциите на Бонифас дьо Монфера
XCV. Изборът на Бодуен Фландърски за император
XCVI. Короноването на Бодуен I (16 май 1204 г.)
XCVII. Завръщане на Бодуен I в двореца Буколеон; тържествен пир
XCVIII. Подялба на съкровищата
XCIX. Бодуен I на военен поход за завладяване на империята; Предупреждението на маркиз дьо Монфера
C. Предупреждението на маркиза разгневява рицарите
CI. Маркиз дьо Монфера превзема Димотика и обсажда Адрианопол; опитът му да влезе в града се проваля
CII. Император Бодуен I превзема Солун (юли 1204 г.)
CIII. Смъртта на Пиер д'Амиен
CIV. Посредничеството на дожа в спора между Бодуен I и маркиза
CV. Примирие с маркиза. Завръщане на кръстоносците в Константинопол
CVI. Пиер дьо Брашийо на гости при българите
CVII. Разпределяне на земите в империята
CVIII. Залавянето на Мурзуфъл (септември 1204 г.)
CIX. Наказанието на Мурзуфъл
CX. Мир между Бонифас дьо Монфера и императора
CXI. Подялба на завоюваното (октомври 1204 г.)
CXII. Бунтът на жителите на Адрианопол; обсадата на града от кръстоносците; разгромът им от българите и куманите; Бодуен I е загубен (14 април 1205 г.)
CXIII. Анри, братът на Бодуен, е предложен за император (август 1206 г.)
CXIV. Спор с венецианците около избора на новия император
CXV. Женитбата на император Анри с дъщерята на Бонифас дьо Монфера; малко по-късно тя умира
CXVI. Йоан българинът обсажда Солун; убийството му от Св. Димитър; сваляне на обсадата; съгласието на император Анри да се ожени за дъщерята на новия български владетел Борил (1207 г.)
CXVII. Приготовления на дъщерята на Борил за сватбата
CXVIII. Сватбата им
CXIX. Короноване на сина на маркиз дьо Монфера за крал на Солун. Смъртта на император Анри (11 юни 1216 г.)
CXX. Заключение

ICHI COMMENCHE LI PROLOGUES DE COUSTANTINOBLE, COMMENT ELE EU PRISE; APRÉS SI ORRÉS POUR COI ON I ALA.

I. Chi commenche li estoires de chiaus qui conquisent Coustantinoble; si vous dirons aprés qui il furent et par quele raison il i alerent. Il avint, en ichel tans que li papes Innocens estoit apostoiles de Roume, et Phelippes rois de Franche, uns autres Phelippes ert qui estoit empereres d'Alemaingne, et le incarnations estoit de m. et .cc. et .iij. ans ou .iiij., que uns prestres estoit, maistres Foukes avoit a non, qui estoit de Nuelli, une parroisse qui est en l'evesquié de Paris. Ichis prestres estoit molt preudons et molt boins clers, et aloit preeschant par les teres des crois, et molt de gent le sivoient, pour chou qu'il estoit si preudons que Damediex faisoit molt grans miracles pour lui ; et molt conquist chis prestres d'avoir a porter en le sainte tere d'outre mer. Adont si fu croisiés li cuens Thiebaus de Champaingne et Bauduins, li cuens de Flandres, et Henris ses fréres, et Loeis, li cuens de Blois, et Hues, li cuens de Saint Pol, et Symons, li cuens de Monfort, et Guis ses fréres. Aprés si nommerons les vesques qui y furent. Il y fu li vesques Nevelons de Sessons, qui molt y fu preudons et vallans en tous commans et en tous besoins, et li vesques Warniers de Troies et li vesques de Hanetaist en Alemaingne et maistres Jehans de Noion, qui estoit eslis a estre evesques d'Acre. Et si y fu li abbés de Los en Flandres, qui estoit de maisons de l'ordre de Chistiax (ichis abbés estoit molt sages hons et molt preudons), et autres abés et autres clers assés que nous ne vous savons mie tous nommer. Et des barons qui y furent, nous ne les savons mie tous nommer, mais une partie vous en savons nous nommer. Il y fu d'Aminois mesires Pierres d'Amiens, li biax chevaliers et li preus et li vaillans, et mesires Engerrans de Bove, lui quart de fréres: li uns en eut a non Robers, li autres Hues, et uns clers leur fréres; Bauduins de Biauveoir, Mahiex de Wauslaincourt, li avoés de Betune et Quenes ses fréres, Wistasses de Canteleu, Ansiax de Caieu, Reniers de Trit, Wales de Friuses, Girars de Manchicort et Nicholes de Malli, Bauduins Cavarom, Hues de Biauvais, et molt d'autres chevaliers haus hommes, qui Flamenc estoient et d'autres païs, que nous ne vous savons mie tous nommer; et si y fu mesires Jakes d'Avesnes. Et si y fu de Bourgougne Oedes de Chanlite et Willames ses fréres, qui molt eurent de gent en l'ost;et si en y eut d'autres assés de Borgoune que nous ne vous savons mie tous nommer. Et

ТУК ЗАПОЧВА РАЗКАЗЪТ ЗА ЗАВЛАДЯВАНЕТО НА КОНСТАНТИНОПОЛ, А ПОСЛЕ ЩЕ НАУЧИТЕ И ЗАЩО ОТИДОХМЕ ТАМ.

I. Тук започва разказът за онези, които завладяха Константинопол, а после ще ви кажем какви бяха те и защо отидоха там. Случи се по времето, когато Инокентий беше папа в Рим[1], Филип - крал на Франция[2] и на един друг Филип - император на Германия[3]. Това беше 1203 или 1204 година от Въплътяването[4]. Тогава се появи един свещеник, наречен метр[5] Фулк от енорията на Ньои, прилежаща на Парижката епископия[6]. Този проповедник беше много благочестив и изряден свещенослужител. Той обхождаше навред християнските земи, като проповядваше и мнозина го последваха, защото той беше толкова благочестив, че Бог извършваше големи чудеса чрез застъпничеството му и така той спечели мнозина за поход в Светите земи[7]. Тогава приеха кръста граф Тибо дьо Шампан[8], Бодуен, графът на Фландрия[9] и Анри, неговият брат[10], Луи, графът на Блоа[11], Юг, графът на Сен-Пол[12], Симон, графът на Монфор[13], както и брат му Ги. После ще изредим епископите, които участваха: това бяха епископ Нивелон от Соасон[14], който беше много мъдър и много храбър във всички дела и начинания, епископ Гарние от Троа[15], епископът на Анте[16] в Германия и свещеникът Жан дьо Нойон, избран за епископ на Акра[17]. Участваха още абатът на Лоос във Фландрия[18], който принадлежеше на Цистерцианския орден, който беше много мъдър и благочестив, както и голям брой абати и други духовници, които по никакъв начин[19] не ще можем всичките да упоменем. Невъзможно ни е да назовем всички барони[20], които участваха, но все пак ще споменем някои от тях. От провинция Амиен беше месир Пиер Амиенски[21], рицар доблестен и храбър, месир Ангеран дьо Бов[22] с тримата си братя, единият се казваше Робер[23], другият Юг[24], а третият беше духовник; Бодуен дьо Бовоар[25], Майо дьо Воленкур[26], защитник[27] в Бетюн и брат му Конон[28]; Йосташ дьо Кантельо[29], Ансо дьо Кайю[30], Рьоние дьо Три[31], Валон дьо Фрюж[32], Жерар дьо Мансикур, Никола дьо Майи, Бодуен Каварон, Юг дьо Бомец и много други рицари, издигнати личности от Фландрия и от други страни, които не можем всички да споменем; беше също и месир Жак д'Авен[33]. От Бургундия бяха Йод дьо Шамплит и брат му Гийом, които водеха мнозина във войската; и имаше много други бургунди, които не ще съумеем да споменем. От Шамde Champaigne y fu li mareschiax et Ogiers de Saint Cherun et Macaires de Sainte Manehout, et Clarembaus de Chapes et Miles de Braibant: ichist estoient de Champaingne. Aprés si y fu li castelains de Couchi, Robers de Rouschoi, Mahiex de Monmorenchi, qui molt y fu preudons, Raous d'Aunoi et Wautiers ses fix et Gilles d'Aunoi, Pierres de Braichel, li preus chevaliers et li hardis et li vaillans, et Hues ses fréres: et chist que je vous nomme ichi estoient de Franche et de Biauvesis. Et de Chartain y fu Gervaise du Castel et Hervius ses fix et Oliviers de Rochefort, et Pierres d'Alos et Paiens d'Orliens; Pierres d'Amiens, boins chevaliers et preus et qui molt y fist de proesches, et Thumas, uns clers, ses fréres, qui canoines estoit d'Amiens, Manessiers de Lille en Flandres, Mahiex de Monmorenchi, li castelains de Corbie. Or y eut il tant d'autres chevaliers de Franche et de Flandres et de Champaingne et de Bourgoune et d'autres païs que nous ne vous savons mie tous nommer, de vaillans chevaliers et de preus; et chiaus que nous avons chi nommés li plus rike homme estoient, et si portoient baniere, et si n'avons nous mie tous chiaus nommés qui portoient banieres. Et de chiax qui plus y fisent de proesches et d'armes, de riques et de povres, vous savons nous nommer une partie: Pierres de Braiechel, che fu chis de povres et de rikes qui plus y fist de proesches, et Hues ses fréres et Andriex de Dureboise et mesires Pierres d'Amiens, li preus et li biaus, et Mahiex de Monmorenchi et Mahieus de Wauslaincort et Bauduins de Biauveoir et Henris, li fréres le conte de Flandres, et Jakes d'Avesnes: che furent chil des riques hommes qui plus y fisent d'armes. Et des povres, Bernars d'Arie et Bernars de Soubrengien, Wistasses de Heemont et ses fréres, Gillebers de Vime, Wales de Friuses, Hues de Biauvais, Robers de Ronschoi, Alars Makereaus, Nicholes de Malli, Guis de Manchicort, Bauduins de Hamelaincort, Willames d'Embrevile, Aleaumes de Clari en Aminois li clers, qui molt y fu preus et molt y fist de hardement et de proesches, Aleaumes de Sains, Willerames de Fontaines. Et chiaus que nous avons ichi nommés, che furent chil qui plus y fisent d'armes et de proesches; et molt d'autre boine gent a cheval et a pie, tant de milliers que nous n'en savons le nombre.

II. Apres s'asamblerent tout li conte et li haut baron qui croisié estoient. Si manderent tous les haus hommes qui croisié estaient, et quant il vinrent tout ensamble, si prisent conseil entr'aus de qui il feroient chievetaine d'aus et seigneur, tant qu'il prisent le conte Thiebaut de Champaingne, si en fisent lor segneur; puis si se departirent, si s'en ala cascuns en son païs. Et puis ne demeura mie gramment aprés que li

пан беше маршалът[34], Ожие дьо Сен-Шерон, Макер дьо Сен-Менеу, Кларембо дьо Шап и Милон Брабантски, които бяха всички от Шампан. И бяха още кастеланът на Куси[35], Робер дьо Ронсоа, Матийо дьо Монморанси, който се отличи с голямата си мъдрост, Раул д'Олне, Готие, неговият син и Жил д'Олне, Пиер дьо Брашио[36], рицар благороден, храбър и безстрашен, както и брат му Юг. Тези, които ви споменавам тук, бяха от Ил дьо Франс и от Бовези. От земята на Шартр бяха Жерве дьо Шатоньов и синът му Ерве, Оливие дьо Рошфор, Пиер д'Алос, Пайен д'Орлеан; Пиер д'Амиен, добър и храбър рицар, който извърши много подвизи, както и Тома, неговият брат, един духовник, който беше каноник на Амиен, Маньосие дьо Лил във Фландрия, Матийо дьо Монморанси, кастеланът на Корби. И имаше толкова други рицари от Ил дьо Франс, от Фландрия, от Шампан, от Бургундия и от други страни, че ние не можем да споменем всички и, които бяха доблестни и храбри. Тези, които споменахме, бяха най-богатите и носеха баниери, но и всички, които носеха баниери, не споменахме. А измежду тези, които извършиха най-много геройства и забележителни военни подвизи както измежду богатите и бедните, ще ви споменем само някои: Пиер дьо Брашио, този, който измежду бедните и богатите, извърши най-много подвизи, Юг неговият брат, Андре Дюребоаз, месир Пиер д'Амиен, храбрият и доблестният, Матийо дьо Монморанси, Матио дьо Волинкур, Бодуен дьо Бовоар, Анри, братът на Фландърския граф, както и Жак д'Авен. Ето, това бяха измежду богатите, тези които се отличиха с бойните си подвизи. Измежду бедните - Бернар д'Ер и Бернар дьо Зомерген, Йосташ дьо Емон и неговият брат, Жилбер дьо Вим, Валон дьо Фрюж, Юг дьо Бомец, Робер дьо Ронсоа, Алар Макйоро, Никола дьо Маи, Ги дьо Мансикур, Бодуен дьо Амелинкур, Гийом д'Амбревил, Алом дьо Клари, свещеник от Амиен[37], който беше много храбър и извърши много бляскави и доблестни подвизи, Алиом дьо Сен и Алиом Фонтен. Тези, които споменахме тук, извършиха най-много бойни и доблестни подвизи, но имаше още много храбри конници и пешаци, толкова хиляди, че не знаем броя им.

II. После се събраха всички графове и велики барони, приели кръста. Те призоваха всички най-знатни, които бяха приели кръста. Когато се събраха, обсъдиха кого измежду себе си да изберат за свой командир и сеньор и за такъв избраха граф Тибо дьо Шампан, който стана техен сеньор[38]. После те се разотидоха и всеки се завърна в своята земя. И не мина много време след това граф Тибо умря[39], като остави cuens Tiebaus morut, si laissa .l.m. livres as croisiés et a chelui qui aprés lui seroit kievetaine et sires des croisiés, et a metre la ou li croisié vauroient. Et si morut aussi maistres Foukes, dont che fu molt grans damages avec les croisiés.

III. Quant li croisié seurent que li cuens de Champaingne, leur sires, fu mors, et maistres Foukes ausi, si en furent molt dolent et molt corchié et molt esmari; et s'asanlerent a un jor tout a Sessons, et prisent consel entr'aus que il feroient et de qui il feroient kievetaine et seigneur d'aus, tant qu'il s'acorderent entr'aus qu'il envoieroient pour le marchis de Monferras en Lombardie. Il i envoierent molt boins messages pour lui. Li message s'apareillierent, si s'en alerent au marchis. Quant il vinrent la, si parlerent au marchis et si li disent que li baron de Franche le saluoient, et qu'il li mandoient et prioient pour Dieu que il venist parler a aus a un jor qu'il li nommerent. Quant li marchis oï che, si se merveilla molt de chou que li baron de Franche l'avoient mandé; si respondi as messages qu'il s'en conseilleroit et l'endemain leur lairoit savoir qu'il en vaurroit faire, et fist molt feste des messages. Quant che vint l'endemain, si leur dist li marchis qu'il iroit parler a aus a Sessons, a tel jor comme il li avoient nommé. Adont li message prisent congié, si s'en revinrent; et li marchis leur offri de ses chevax et de ses joiaus, mais il n'en vaurrent nul prendre. Et quant il furent revenu, si fisent savoir as barons qu'il avoient fait. Adont atira li marchis sen oirre, et passa les mons de Mongiu et s'en vint en Franche a Sessons, et fist savoir as barons par devant que il venoit, et li baron furent la encontre lui et fisent molt grant feste de lui.

IV. Quant li marchis fu venus a Sessons, si demanda as barons pour coi il l'avoient mandé. Et li baron furent consellié, se li disent: «Sire, nous vous avons mandé pour che que li cuens de Champaingne, nos sires, qui estoit nos maistres, est mors; et nous vous mandames pour le plus preudomme que nous saviemes, et qui le greigneur consel pooit metre en nostre afaire, le voie Damedieu! Si vous proions tout pour Dieu que vous soies nos sires, et que vous pour l'amour de Damedieu pregniés le crois.» Et a ches paroles s'agenoullierent li baron devant lui, et se li dirent qu'il ne s'esmaiast mie d'avoir pourcachier, que il li dourroient grant partie de l'avoir que li cuens de Champaingne avoit laissié as croisiés. Li marchis dist que il s'en conselleroit; et quant il se fu conseilliés, si respondi que, pour l'amour de Dieu et pour secorre le tere d'outre mer, prendroit il le crois. Et li vesques de Sessons fu tantost apareilliés, si li donna le crois.

петдесет хиляди ливри на кръстоносците, както и на този, който след него щеше да стане командир и сеньор, за да разполагат кръстоносците с тях, както намерят за добре. Умря също и метр Фулк[40], което беше много голяма загуба за кръстоносците.

III. Когато кръстоносците узнаха за кончината на своя сеньор, графа на Шампан, както и за тази на метр Фулк, те много се натъжиха и бяха силно наскърбени и объркани. Един ден те се събраха в Соасон[41] и започнаха да обсъждат какво да сторят и кого да изберат за свой командир и сеньор. Разбраха се да се обърнат към маркиз дьо Монфера в Ломбардия[42]. Те му изпратиха много добри пратеници, които се приготвиха и отидоха при маркиза. Когато отидоха там, те му говориха и му казаха, че френските барони го поздравяват и го умоляват в името Божие да дойде и да се срещне с тях на определена от тях дата. Чувайки това, маркизът много се изненада от молбата на бароните на Франция. Той отговори на пратениците, че ще се посъветва и ще ги запознае с решението си на другия ден и устрои голям празник за пратениците. На другия ден той им каза, че ще иде на среща с тях в Соасон на определената му дата. Тогава пратениците се сбогуваха и се завърнаха, а маркизът им подари от своите коне и от своите украшения, но те не пожелаха нищо да получат. При завръщането си те разказаха на бароните за извършеното от тях. От своя страна маркизът се приготви за път, прекоси Алпите при Мон Жу[43] и пристигна в Соасон във Франция. Той извести бароните за пристигането си, а те го посрещнаха и му устроиха голямо тържество.

IV. Когато маркизът дойде в Соасон, той запита бароните за както са го повикали. А тези, както се бяха разбрали, му казаха: "Сир, ние Ви повикахме, защото граф дьо Шампан, нашият сеньор, който беше наш господар, е мъртъв, и ние Ви повикахме, тъй като сте най-мъдрият, когото познаваме, който може най-добре да ръководи нашето начинание, нека Бог го напътства! Затова всички Ви молим в името на Бога да ни бъдете сеньор и да поемете кръста заради любовта на нашия Господ." С тези думи бароните коленичиха пред него и му рекоха да не мисли никак за парите, защото те ще му дадат голяма част от парите, които граф дьо Шампан беше оставил на кръстоносците. Маркизът отговори, че ще се посъветва и, когато го направи, той им отвърна, че заради Божията любов, а и за да избави отвъд морските земи, той ще приеме кръста. Епископът на Соасон се приготви веднага и му даде кръста[44].

Et quant il l'eut prise, si li donna on de l'avoir que li cuens de Champaingne avoit laissié as croisiés .xxv. mile livres.

V. Aprés quant li marchis, fu croissiés, si dist as barons: «Seigneur,» fist li marchis, «ou vaurrés vous passer, ne en quel tere de Sarrasins vaurés vous aler?» Li baron respondirent que en le tere de Surie ne voloient il mie aler, car il n'i porroient riens forfaire; mais il avoient pourposé a aler en Babyloine ou en Alexandre tres en mi aus la ou il leur peussent plus forfaire, et avoient pourposement de liwer estoire qui tous ensanle les y passast. Adont dist li marchis que ch'estoit boins consaus, et que il s'i acordoit bien, et que on y envoiast bons messages des plus sages chevaliers d'aus ou a Pise ou a Genvre ou en Venice; a chest consaus s'acordent tot li baron.

VI. Adont si atirerent leurs messages. Si atirerent tout que mesires Quenes de Betune y ala et li mareschaus de Champaingne; puis quant il eurent atiré leur messages, si se departirent li baron, et li marchis s'en en ala en son païs et li autre ausi cascuns. Si kemanda on as messages que il liuaissent waissiaus a passer .iiij. m. chevaliers et leur harnas et .c.m. hommes a pie. Li message atornerent leur oirre et s'en alerent tout droit tant qu'il vinrent a Genvres, et parlerent a Genevois et disent leur chou qu'il queroient, et li Genevois disent qu'il ne leur en porroient nient aidier. Il s'en alerent aprés a Pise et parlerent a chiax de Pise, et il leur respondirent qu'il n'aroient mie tant de vaissaus et qu'il ne porroient nient faire. Aprés si s'en alerent en Venice, si parlerent au duc de Venice et disent che qu'il estoient quis, que il queroient passage a liwer a .iiij.m. chevaliers et leurs harnas et a .c.m. hommes a pie. Quant li dux oï che, si dist qu'il s'en conseilleroit, que de si grant afaire se devoit on bien conseillier. Adont si manda li dux tous les haus consaus de le vile, et parla a aus et leur monstra chou que on li avoit requis. Et quant il se furent bien conseillié, si respondi li dux as messages et leur dist: «Seigneur, nous ferons volentiers markié a vous, si vous troverons assés navie pour .c.m. mars, se vous volés, par tel convenant que g'irai avec, et le moitié qui armes porront porter de toute Vinice, et par si que nous aions le motié de totes les conquestes que on y conquerra; et si vous mesrons chinquante galies a no coust, et de chu jour que nous nommerons en un a nous vous mesrons en quele tere que vous vaurres, veuilles en Babyloine, veuillés en Alexandre.» Quant li message oïre

Когато той го прие, му дадоха двадесет и пет хиляди ливри от парите, оставени на кръстоносците от графа на Шампан.

V. След като беше приел кръста, маркизът се обърна към бароните: "Сеньори" - каза той - "от къде искате да преминете и в коя сарацинска земя искате да идете?" Бароните отговориха, че никак не искат да идат в Сирия, защото там не биха могли да спечелят нищо, но планирали да идат в Бабилония[45] или в Александрия, в сърцето на сарацините[46], където те биха могли да им навредят най-много, и още, че възнамерявали да наемат кораби, които да ги пренесат заедно там. Маркизът отговори, че това е добър съвет, който той подкрепя напълно и че трябва да изпратят най-мъдрите рицари измежду тях като пратеници било в Пиза, било в Генуа или във Венеция[47]. Това мнение беше одобрено от всички барони.

VI. Тогава определиха пратениците. Решиха, че там трябва да иде месир Конон дьо Бетюн, както и маршалът на Шампан[48]. После, когато пратениците бяха готови, бароните се разотидоха, а маркизът се завърна в страната си, както постъпиха и всички. На пратениците беше възложено на наемат кораби за прехвърлянето на четири хиляди рицари с целия им багаж[49] и на сто хиляди пешаци. Пратениците се приготвили за път и отпътували направо в Генуа, където те разговаряли с генуезците и им казали какво искат, но генуезците им отговорили, че не могат да им помогнат с нищо. Оттам те отишли в Пиза и приказвали на пизанците, които отговорили, че не разполагат с достатъчно кораби и че не биха могли нищо да сторят. После те се отправили към Венеция[50] и говорили на дожа[51], комуто представили молбата си: те търсели да наемат кораби, с които да прекарат четири хиляди рицари с багажа им и сто хиляди пешаци. Когато дожът ги изслушал, отговорил, че ще се посъветва, тъй като толкова голямо дело изисквало обмисляне. Той свикал всички членове на Великия съвет на града, говорил им и им изложил, това което му поискали. След като добре поумували, дожът дал отговор на пратениците и им казал: "Сеньори, ще сключим сделка с вас: ако сте съгласни, ще ви предоставим достатъчно кораби срещу сто хиляди марки[52], при условие, че аз и половината венецианци, годни да носят оръжие, ви придружим и, ако получим половината от всичко, което бъде завоювано. Ще добавим и ще екипираме на наши разноски още петдесет галери и до една година след ден, който ще определим, ще ви прекараме до която земя пожелаете, chou, si respondirent que che seroit trop en .c.m. mars, et tant parlerent ensanle qu'il fisent markié par .Ixxx.m. mars et .vij., si que li dux et à Venicien et li message jurerent a tenir chu markié Apres dist li dux qu'il voloit avoir .xxv.m. mars d'eres a commenchier le navie; et li message respondirent qu'il envoiast messages avec aus en Franche, et il leur feroient volentiers paier les .xxv.m. mars. Apres li message prisent congié, si s'en revinreni et li dux envoia avec aus un haut homme de Venice pour rechevoir les heres.

VII. Aprés si fist li dux crier sen ban par tote Venice que nus Veniciens ne fust si hardis qu'il alast en nule markaandise, ains aidaissent tout a faire le navie, et il si fisent. Si commenchierent le plus rike navie que onques fust veue.

VIII. Quant li message vinrent en Franche, si fisent savoir qu'il estoient venu. Puis si manda on tous les barons croisiés qu'il venissent tot a Corbie. Et quant il y furent venu tout ensanle, si disent li message chou qu'il avoient trouvé. Quant li baron l'oïrent, si en furent molt lié, et molt loerent chou qu'il avoient fait, et fisent molt honneur as messages le duc de Venice, et si leur bailla on des deniers le conte de Champaingne et des deniers que maistres Foukes avoit pourchachiés, et si i mist li quens de Flandres de ses deniers tant qu'il en i eut .xxv.m. mars. Si les balla on au message le duc de Venice, et si bailla on boin conduit a aler avec lui dusques en sen païs.

IX. Puis manda on tous les croisiés par toutes les teres, qu'il meussent a le Pasque tout a aler en Venice et qu'il fusent tot en Venice entre le Pentecouste et l'aoust sans nule faille, et il si fisent. Et quant le Pasque fu passée, si y vinrent trestout. Assés y eut peres et meres, sereurs et freres, femmes et enfans, qui grant duel fisent de leur amis.

X. Quant li pelerin furent tot asanlé en Venice et il vinrent le rike navie qui faite estoit, les rikes nes, les grans dromons et les uissiers a mener les chevax et les galies, si s'en merveillierent molt et de le grant riqueche que il troverent en le vile. Quant il virrent qu'il ne se pooient mie tout herbegier en le vile, si se conselliérent entr'aus qu'il s'iroient

било то в Бабилония или в Александрия." Когато пратениците чули предложенията, отговорили, че сто хиляди марки е прекалено скъпо и започнали да се пазарят, докато сключили сделката за осемдесет и седем хиляди марки и тогава дожът, венецианците и пратениците се заклели да спазят договореното[53]. След това дожът казал, че иска двадесет и пет хиляди марки предплата, за да започне да стяга флота. Пратениците му отговорили да изпрати свои пратеници във Франция с тях и, че те на драго сърце ще му изплатят двадесет и петте хиляди марки. После те се сбогували и се завърнали. Дожът изпратил заедно с тях един висш венециански сановник, за да получи предплатата.

VII. След това дожът наредил да огласят в цяла Венеция: нито един венецианец да не смее да се занимава с някаква търговия, но всички да помогнат за сформиране на флота. Така започнали да създават най-големия флот, който бил виждан някога.

VIII. Като дойдоха във Франция, пратениците обявиха завръщането си. После всички барони, които бяха поели кръста, бяха свикани да се явят бързо в Корби[54]. Когато всички се събраха, пратениците разказаха за това, което бяха направили. Когато бароните ги изслушаха, те много се зарадваха. Те одобриха действията им и отрупаха с почести пратениците на дожа, на които дадоха от парите на граф дьо Шампан и от тези, които метр Фулк беше събрал. Графът на Фландрия добави от своите, за да станат двадесет и пет хиляди марки. Дадоха ги на пратеника на дожа, като му предоставиха и добра охрана, която да го придружи до неговата страна.

IX. После наредиха на всички кръстоносци по всички земи да потеглят на път на Великден, за да бъдат всички във Венеция без липси между Петдесетница[55] и месец август. Така и сториха. Когато Великден отмина, потеглиха абсолютно всички. Много бащи и майки, братя и сестри, жени и деца изпитаха огромна мъка от заминаването на близките си.

X. Когато всички поклонници[56] се събраха във Венеция и когато видяха мощния флот, който беше събран - богатите нефове[57], големите дромони[58], уксерите[59] за превозването на конете, галерите[60] - те бяха толкова удивени както от него, така и от богатството, което откриха в града. Когато видяха, че не всички ще могат да се разположат в logier en l'isle Saint Nicholai, qui tote estoit enclose de mer, qui estoit a une liwe de Venice. La s'en alerent li pelerin, et drechierent leur tentes et se logierent au miex qu'il peurent.

XI. Quant li dux de Venice vit que tot li pelerin furent venu, si manda tous chiaus de se terre de Venice. Et quant il furent tout venu, si kemanda li dux que le motié d'aus s'atornaissent et aparellaissent a aler en l'estoire avec les pelerins. Quant li Venicien oïrent chou, si s'esjoiirent li un; li autre disent qu'il n'i pooient aler; ne ne se pooient acorder ensanle comment le moitié d'aus y peust aler, et tant qu'il fisent un sort, que il faisoient doi et doi ensanle deus noiaus de chire, si metoient en l'un un brievet, et venoient au prestre, se li donnoient; et li prestres les prinsegnoit, et donnoit a cascun des deus Veniciens un de ches noiaus, et chil qui avoit le noiel au brief, si couvenoit qu'il alast en l'estoire. Ensi se partirent. Si comme li pelerin se furent logié en l'isle Saint Nicholai, si ala li dux de Venice et li Venicien parler a aus, et demanderent leur convenanches du navie qu'il avoient fait atirer. Et si leur dist li dux qu'il avoient mal fait de chou qu'il avoient mandé par leur messages qu'il appareillaissent navie a .iiij.m. chevaliers et a leur harnas et a .c.m. hommes a pie, et des ches .iiij.m. chevaliers n'i avoit il mie plus d'un millier, qu'il estoient alé as autres pors, ne de ches .c. mille hommes a pie n'i avoit mie plus de .é. mile ou de .lx.: «Dont nous volons», fist li dux, «que vous nous paiés les convenanches, que on l nous eut en convenent.» Quant li croisié oïrent chou, si parlérent ensanle; si eswarderent entr'aus que cascuns chevaliers donroit quatre mars, et cascuns chevax quatre et cascuns serjans a cheval deus mars, et chis qui mains li donroit, si donroit un marc. Quant il eurent ches déniers cueillis, si les paierent as Veniciens, si remesent encore .é. mile mars a paier. Quant li dux et li Venicien virrent que li pelerin ne leur avoient plus paié, si furent tout corchié, tant que li dux parla a aus: «Seigneur,» fist il, «vous nous avés mal baillis, car si tost comme vo message eurent fait convent a mi et a me gent, kemandai jou par tote me tere que nus marcaans n'alast marcaander, ains aidast a apareillier cheste navie, et il y unt puis tous jours atendu, ne n'i waaingnierent rien passé a un an et demi, ains y ont molt perdu; et pour chou veulent mi homme et jou ausi, que vous paiés les deniers que vous nous devés. Et se vous ensi nel faites, sachiés que vous ne vous moverés de cheste isle devant la que nous serons paié, ne ne troverés qui vous port ne que boire ne que menger.» Li dux fu molt preudons, si ne laissa mie pour chou que on ne

града, те решиха да се установят на оградения от морето остров Св. Николай[61], на една левга[62] от Венеция. Там отидоха поклонниците, разпънаха палатките си и се разположиха, кой както може.

XI. Когато дожът на Венеция видя, че всички поклонници са дошли, той свика всички хора от страната си и, когато те дойдоха, той нареди на половината измежду тях да се приготвят и да се екипират, за да се натоварят на корабите заедно с поклоницците. При тази вест някои от венецианците се зарадваха, други казаха, че не могат да заминат и те не можеха да определят половината от тези, които трябваше да заминат, така че прибегнаха към теглене на жребий. Направиха две восъчни топки, в едната от които поставяха написан договор, после отиваха по двойки при свещеника и му даваха топките, а той, като ги благославяше, даваше на всеки венецианец по една от топките. Този, комуто се падаше топката с договора, трябваше да отпътува с флота. Така се извърши разпределението. След като поклонниците се бяха установили на остров Св. Николай, дожът на Венеция и венецианците отидоха на разговор с тях, за да поискат спазване на договореното за флота, който те бяха събрали. Дожът ги упрекна, че бяха поискали чрез пратениците си да подготвят флота за четири хиляди рицари с багажа им и за сто хиляди пешаци, защото от тези четири хиляди рицари бяха дошли не повече от хиляда, тъй като другите бяха отишли в други пристанища[63], а от стоте хиляди пешаци бяха не повече от петдесет или шестдесет хиляди. "Обаче ние искаме" - каза дожът - "да ни платите уговореното в договора ни." След като чуха тези думи кръстоносците се споразумяха за това, че всеки рицар ще даде четири марки и за всеки кон - четири марки, всеки конен сержант[64] ще плати две марки, а тези, които могат да дадат малко - една. Когато събраха парите, дадоха ги на венецианците, но останаха за плащане още петдесет хиляди марки. Когато дожът и венецианците видяха, че поклонниците не могат повече да платят, те толкова се ядосаха, че дожът им каза: "Сеньори, вие постъпихте зле с нас, тъй като веднага след сключването на договора от вашите пратеници с мен и с моите хора, аз разпоредих по цялата страна нито един търговец да не търгува, но всеки да помогне за сформирането на флота и от този момент те се посветиха на това през всички дни, без нищо да припечелят в продължение на година и половина. Така те загубиха много. Затова моите хора искат, и аз заедно с тях, вие да ни платите дължимите пари. Ако не го направите, знайте, че няма да помръднете от този остров преди да ни бъде заплаlogier en l'isle Saint Nicholai, qui tote estoit enclose de mer, qui estoit a une liwe de Venice. La s'en alerent li pelerin, et drechierent leur tentes et se logierent au miex qu'il peurent.

XI. Quant li dux de Venice vit que tot li pelerin furent venu, si manda tous chiaus de se terre de Venice. Et quant il furent tout venu, si kemanda li dux que le motié d'aus s'atornaissent et aparellaissent a aler en l'estoire avec les pelerins. Quant li Venicien oïrent chou, si s'esjoiirent li un; li autre disent qu'il n'i pooient aler; ne ne se pooient acorder ensanle comment le moitié d'aus y peust aler, et tant qu'il fisent un sort, que il faisoient doi et doi ensanle deus noiaus de chire, si metoient en l'un un brievet, et venoient au prestre, se li donnoient; et li prestres les prinsegnoit, et donnoit a cascun des deus Veniciens un de ches noiaus, et chil qui avoit le noiel au brief, si couvenoit qu'il alast en l'estoire. Ensi se partirent. Si comme li pelerin se furent logié en l'isle Saint Nicholai, si ala li dux de Venice et li Venicien parler a aus, et demanderent leur convenanches du navie qu'il avoient fait atirer. Et si leur dist li dux qu'il avoient mal fait de chou qu'il avoient mandé par leur messages qu'il appareillaissent navie a .iiij.m. chevaliers et a leur harnas et a .c.m. hommes a pie, et des ches .iiij.m. chevaliers n'i avoit il mie plus d'un millier, qu'il estoient alé as autres pors, ne de ches .c. mille hommes a pie n'i avoit mie plus de .é. mile ou de .lx.: «Dont nous volons», fist li dux, «que vous nous paiés les convenanches, que on | nous eut en convenent.» Quant li croisié oïrent chou, si parlérent ensanle; si eswarderent entr'aus que cascuns chevaliers donroit quatre mars, et cascuns chevax quatre et cascuns serjans a cheval deus mars, et chis qui mains li donroit, si donroit un marc. Quant il eurent ches deniers cueillis, si les paierent as Veniciens, si remesent encore .é. mile mars a paier. Quant li dux et li Venicien virrent que li pelerin ne leur avoient plus paié, si furent tout corchié, tant que li dux parla a aus: «Seigneur,» fist il, «vous nous avés mal baillis, car si tost comme vo message eurent fait convent a mi et a me gent, kemandai jou par tote me tere que nus marcaans n'alast marcaander, ains aidast a apareillier cheste navie, et il y unt puis tous jours atendu, ne n'i waaingnierent rien passé a un an et demi, ains y ont molt perdu; et pour chou veulent mi homme et jou ausi, que vous paiés les deniers que vous nous devés. Et se vous ensi nel faites, sachiés que vous ne vous moverés de cheste isle devant la que nous serons paié, ne ne troverés qui vous port ne que boire ne que menger.» Li dux fu molt preudons, si ne laissa mie pour chou que on ne

града, те решиха да се установят на обградения от морето остров Св. Николай[61], на една левга[62] от Венеция. Там отидоха поклонниците, разпънаха палатките си и се разположиха, кой както може.

XI. Когато дожът на Венеция видя, че всички поклонници са дошли, той свика всички хора от страната си и, когато те дойдоха, той нареди на половината измежду тях да се приготвят и да се екипират, за да се натоварят на корабите заедно с поклониците. При тази вест някои от венецианците се зарадваха, други казаха, че не могат да заминат и те не можеха да определят половината от тези, които трябваше да заминат, така че прибегнаха към теглене на жребий. Направиха две восъчни топки, в едната от които поставяха написан договор, после отиваха по двойки при свещеника и му даваха топките, а той, като ги благославяше, даваше на всеки венецианец по една от топките. Този, комуто се падаше топката с договора, трябваше да отпътува с флота. Така се извърши разпределението. След като поклонниците се бяха установили на остров Св. Николай, дожът на Венеция и венецианците отидоха на разговор с тях, за да поискат спазване на договореното за флота, който те бяха събрали. Дожът ги упрекна, че бяха поискали чрез пратениците си да подготвят флота за четири хиляди рицари с багажа им и за сто хиляди пешаци, защото от тези четири хиляди рицари бяха дошли не повече от хиляда, тъй като другите бяха отишли в други пристанища[63], а от стоте хиляди пешаци бяха не повече от петдесет или шестдесет хиляди. “Обаче ние искаме” - каза дожът - “да ни платите уговореното в договора ни.” След като чуха тези думи кръстоносците се споразумяха за това, че всеки рицар ще даде четири марки и за всеки кон - четири марки, всеки конен сержант[64] ще плати две марки, а тези, които могат да дадат малко - една. Когато събраха парите, дадоха ги на венецианците, но останаха за плащане още петдесет хиляди марки. Когато дожът и венецианците видяха, че поклонниците не могат повече да платят, те толкова се ядосаха, че дожът им каза: “Сеньори, вие постъпихте зле с нас, тъй като веднага след сключването на договора от вашите пратеници с мен и с моите хора, аз разпоредих по цялата страна нито един търговец да не търгува, но всеки да помогне за сформирането на флота и от този момент те се посветиха на това през всички дни, без нищо да припечелят в продължение на година и половина. Така те загубиха много. Затова моите хора искат, и аз заедно с тях, вие да ни платите дължимите пари. Ако не го направите, знайте, че няма да помръднете от този остров преди да ни бъде заплаleur portast assés a boire et a menger.

XII. Quant li conte et li homme croisié oïrent chou que li dux avoit dit, si furent molt dolent et molt esmari. Si refisent une autre cuelloite, et enprunterent tant de deniers comme il peurent a chiax qu'il quidoient qui en eussent. Si les paierent as Veniciens, et quant il les eurent paiés, si demorerent encore a paier .xxxvi.m. mars; et si leur disent qu'il estoient maubailli, et que l'os estoit molt apovriie de chele cuelloite qu'il avoient fait, et qu'il ne pooient plus pourcachier de deniers qu'il leur paiaissent, ains en avoient assés povrement a leur ost maintenir. Quant li dux vit qu'il ne pooient mie tous les deniers paier, ains en estoient molt a mal aise, si parla a se gent et si leur dist: « Seigneur,» fist il, «se nous laissons aler ches gens en leur païs, nous serons mais tous jours tenu pour malvais et pour trikeeur. Mais alons dusques a aus, et si leur disons que, s'il nous veullent rendre ches .xxxvi.m. mars que il nous doivent des premeraines conquestes qu'il feront et qu'il aront a leur partie, que nous les mesrons outre mer.» Li Venicien s'acorderent bien a chou que li dux avoit dit. Dont si alerent as pelerins la ou il s'estoient logié. Si comme il furent la venu, si leur dist li dux: «Seigneur,» fist il, «nous avons pris consel entre mi et me gent en tele maniere que, se vous nous volés greanter loiaument que vous nous paierés ches .xxxvi.m. mars que vous nous devés a le premeraine conqueste que vous ferés de vo partie, nous vous mesrons outre mer.» Quant li croisié oïrent cho que li dux leur avoit dit et moustré, si en furent molt lié et se li caïrent as pies de goie, et se li creanterent loiaument qu'il feroient molt volentiers chou que li dux avoit devisé. Si fisent si grant goie le nuit qu'il n'i eut si povre qui ne fesist grant luminaire, et portoient en son les lanches grans torkes de candeilles entor leur loges et par dedens, que che sanloit que tote l'os fust esprise.

XIII. Aprés vint li dux a aus, si leur dist: «Seigneur, il est ore yvers, ne nous ne porriemes passer mie outre mer, ne che n'est mie remés en mi, car je vous eusse piecha fait passer, s'il ne fust remés en vous. Mais faisons le bien!» fist li dux, «Il a une chité pres de chi, Jadres a a non. Chil de le vile nous ont molt meffait, et jou et mi homme nous volons vengier d'aus, se nous poons. Et se vous me volés croire, nous y irons

тено и, че вие няма да намерите никой, който да ви донесе пиене и храна. Но дожът беше много разумен и не ги остави без да им носят достатъчно за пиене и ядене.

XII. Когато графовете и кръстоносците чуха предложенията на дожа, те се наскърбиха и затрудниха. Те извършиха още едно парично събиране, като заеха толкова пари, колкото успяха да съберат от тези, за които се смяташе, че имат. Дадоха ги на венецианците и като ги заплатиха, пак им остана да плащат тридесет и шест хиляди марки. Казаха им, че са закъсали и, че войската е много обедняла от този втори сбор, че няма да могат да си набавят повече пари за заплащането им, а и това, че им останало твърде малко за издръжката на войската си. Когато дожът видя, че те не биха съумели по никакъв начин да платят сумата, а и без друго бяха в голямо затруднение, той се обърна към своите хора и им каза: "Сеньори, ако оставим тези хора да се завърнат по домовете си, навеки ще ни излезе име на зли хора и мошеници. Нека идем по-добре при тях и да им кажем, че ако биха се съгласили да ни върнат тези тридесет и шест хиляди марки, които ни дължат, от тяхната част от първите завоевания, които ще направят, ни ще ги прекараме отвъд морето." Венецианците се съгласиха с това, което дожът им каза. Така отидоха при поклонниците, където те се бяха настанили. И като пристигнаха, това им каза дожът: "Сеньори, посъветвахме се с моите хора и решихме, че, ако обещаете честно да ни платите тези тридесет и шест хиляди марки, които ни дължите от вашата част от първото завоевание, което направите, ние ще ви превозим отвъд морето." Когато кръстоносците чуха предложенията на дожа, те бяха много щастливи и паднаха от радост в краката му и го увериха, че честно ще изпълнят това, което той им беше предложил. И се отдадоха през нощта на толкова голяма веселба, че дори и най-бедният участваше в илюминацията и носеха забучени на върховете на копията си големи запалени факли около палатките си и в тях, така че целият лагер изглеждаше в пламъци.

XIII. После дожът дойде при тях и им рече: "Сеньори, зима е, няма да можем по никакъв начин да преплаваме през морето. Аз никак не съм виновен за това. Отдавна да съм ви прекарал, ако вие не бяхте сгрешили. „Но нека постъпим така" - каза дожът - "недалеч оттук има един град, наречен Задар[65], чиито жители ни създават големи пакости. Моите хора и аз искаме да си отмъстим, ако можем. И ако ми вярвате, ще chest yver sejorner dusques vers le Pasque; et adonc si atierrons no navie, si nous en irons outre mer a l'aiue Damedieu. Et le vile de Jadres est mout boine et molt plentiive de tous biens!» Li barom et li haut homme croisié s'asentirent a chou que li dux avoit dit; mes tout chil de l'ost ne seurent mie chest consel, fors li plus haut homme. Adont si atirerent tout communaument leur oirre et leur navie tout entirement; si se misent en le mer. Et cascuns des haus homes avoit se nef a lui et a se gent et sen uissier a ses chevax mener, et li dux de Venice avoit avec lui chinquante galies tout a sen coust. Le galie ou ens il estoit ert toute vermeille, et si avoit un pavellon tendu par deseure lui d'un vermeil samit; si avoit quatre buisines d'argent devant lui qui buisinoient et tymbres qui grant goie demenoient. Et tout li haut homme, et clerc et lai et petit et grant, demenerent si grant goie a l'esmovoir que onques encore si faite goie ne si fais estoires ne fu veus ne oïs; et si fisent li pelerin monter as castiaus des nes tous les prestres et les clers qui canterent *Veni creator* spiritus. Et trestout et grant et petit plorerent de pec et de le grant goie qu'i eurent. Et quant li estoires parti du port de Venice, et......... dromons et ches rikes nes et tant d'autres vaissiaus, que ch'estoit le plus bele cose a eswarder qui fust tres le commenchement du monde, car il y avoit bien chent paire de busines, que d'argent que d'arain, qui toutes sonnerent a l'esmovoir, et tant de tymbres et tabours et autres estrumens, que ch'estoit une fine merveille. Quant il furent en chele mer et il eurent tendu leur voiles et leur banieres mises haut as castiaus des nes et leur enseingnes, si sanla bien que le mers formiast toute et qu'ele fust toute enbrasee des nes qu'il menoient et de le grant goie qu'il demenoient. Adont si alerent tant qu'il vinrent a une chité. Poles avoit a non. Illueques ariverent, si se rafreskirent, se y sejournerent un peu, tant qu'il furent bien rafreski et qu'il eurent acaté des nouveles viandes a metre en leur nes. Aprés se se remisent en le mer. S'il eurent grant goie et grant feste demenee par devant, encore demenerent il adonques ausi grant ou greigneur, si que les gens de le vile s'en mervellierent trop de le grant goie et de [le] grant estoire et de le grant nobleche qu'il demenoient; et si disent bien, et ch'estoit voirs, que onques si biaus | estoires ne si rikes ne fu veus ne assanlés en nule tere, comme il avoit illueques.

XIV. Li Venicien et li pelerin se singlerent tant qu'il vinrent a Jadres le nuit de le feste saint Martin. Chil de le vile de Jadres quant il virrent

идем там да прекараме зимата докъм Великден. После ще стегнем флота си и ще преплаваме през морето с Божията помощ. Градът Задар е богат и изобилства с всякакви блага". Бароните и висшите кръстоносци приеха това, което им каза дожът, но никой от войската не беше разбрал за това решение, освен най-висшите[66]. Тогава те подготвиха заедно похода си, стегнаха флота си напълно и отплаваха[67]. Всеки от висшите сеньори разполагаше със свой кораб за себе си и за хората си и с ускера за превоза на конете си, а дожът на Венеция имаше петдесет галери изцяло на негови разноски. Галерата, на която беше той, бе цялата алена и върху нея беше опъната голяма палатка от алена коприна[68]. А пред него свиреха четири сребърни тръби и биеха барабани, предизвикващи голяма веселба. Всички издигнати личности както духовници, така и миряни, висши и нисши, показаха такава буйна радост при потеглянето, каквато не се бе ни виждала, ни чувала, както не се помнеше и такъв изключителен флот. Поклонниците възкачиха на кулите на нефовете всички проповедници и духовници, които пееха *Veni, creator Spiritus*. И всички, знатни и незнатни, плачеха от емоцията и от голямата радост, която ги беше обзела. Когато флотът потегли от пристанището на Венеция[69], (...)[70], дромоните и мощните нефове и толкова много други кораби, бяха тъй многобройни, че това беше най-хубавото нещо за погледа от сътворението на света, защото имаше повече от сто чифта тръби както от сребро, така и от бронз, които свиреха при потеглянето и още толкова много барабани и барабанчета и други музикални инст-рументи, че това беше истинско чудо. Когато те излязоха в морето и опънаха платната си и издигнаха своите баниери[71] и знаци на кулите на нефовете, изглеждаше така, като че ли морето гъмжеше и беше покрито от нефовете, които водеха и от голямата радост, която изразяваха. И така те плаваха, докато достигнаха до един град, наречен Пола[72]. Като пристигнаха там, те се освежиха и останаха там за кратко, докато си отпочинаха. От там купиха нови продукти и ги натовариха на нефовете. После отново отплаваха. Ако тяхната радост и тържество бяха големи преди, същите бяха те и сега и дори по-големи, толкова големи, че жителите се удивляваха изключително много на тази радост и на могъществото на флота и на изключителното благородство, за което те свидетелстваха. Те говореха, и това беше истина, че толкова хубав и могъщ флот никога не е бил събиран на земята.

XIV. Венецианците и поклонниците плаваха така добре, че достигнаха Задар през нощта на празника на Св. Мартин[73]. Щом съзряха неches nes et ches grans estoires venir, si eurent molt grant peur; si fisent les portes de le vile fremer et si s’armérent au miex qu’il peurent, comme pour aus desfendre. Quant il furent armé, li dux parla a tous les haus hommes de l’ost, si leur dist: «Seignor, cheste vile a molt meffait a mi et a me gent; je m’en vengeroie volentiers. Si vous pri que vous me soiés en aiue.» Et li baron et li haut homme li respondirent que il li aideroient volentiers. Or savoient il bien chil de Jadres que chil de Venice les haoient. Si avoient pourcachié unes lettres de Rome, que trestout chil qui les werieroient ou qui leur feroient nul damage, qu’il fussent eskemenié. Si envoierent ches letres par boins messages au duc et as pelerins qui illueques estoient arivé. Quant li message vinrent a l’ost, si lut on les letres devant le duc et devant les pelerins. Quant les letres furent lutes et li dux les eut entendues, il dist qu’il ne lairoit mie pour l’eskemeniement l’apoistoile qu’il ne se venjast de chiax de le vile. A tant s’en alerent li message. Li dux parla autre fois as barons, si leur dist: «Seigneur, sachiés que je ne le lairoie a nul fuer que je ne m’en venjaisse d’aus, ne pour l’apostoile!» Et pria les barons qu’il li aidaissent. Li baron respondirent tout qu’il li aideroient volentiers, fors seulement li cuens Symons de Monfort et mesires Engerrans de Bove. Chil disent qu’il n’iroient mie contre le commandement l’apostoile, ne qu’il ne voloient mie estre eskemenié; si s’atomerent, si alerent en Honguerie sejourner tot l’iver. Quant li dux vit que li baron li aideroient, si fist drechier ses engiens a assalir a le vile, tant que chil de le vile virrent qu’il ne pooient avoir duree; si virrent a merchi, si leur rendirent le vile. Adont si y entrerent li pelerin et li Venicien, si parti on le vile en deus moitiés, si que li pelerin en eurent l’une moitié et li Venicien l’autre.

XV. Aprés si avint que une grans meslee leva entre les Veniciens et le menue gent des pelerins, qui dura bien une nuit et demi jour. Et fu si grans chele meslee que a paines les peurent li chevalier desmeler. Quant il les eurent desmeslés, si y misent si bele pais que onques puis ne furent par mal ensanle. Aprés li haut homme croisié et li Venicien parlerent ensanle de l’eskemeniement dont il furent eskemenié, de le vile qu’il avoient prise, tant qu’il se consellierent entr’aus qu’il envoieroient a Rome pour estre assous; tant qu’il y envoierent le vesque de Sessons et

фовете и големия флот да пристигат, жителите на града бяха обзети от голям страх. Те затвориха вратите на града и се въоръжиха, колкото могат по-добре, като се приготвиха за отбрана. Когато [кръстоносците] се въоръжиха, дожът заговори на всички знатни хора от войската. Каза им: “Сеньори, този град причини много щети на мен и моите хора, на драго сърце ще отмъстя. Затова, моля ви, да ми окажете помощ.” Бароните и знатните му отговориха, че ще го изпълнят на драго сърце. Прочее, жителите на Задар добре знаеха, че венецианците ги ненавиждат. Затова се бяха снабдили с грамота от Рим, според която всеки, който би водил война с тях или би им причинил щети, ще бъде отлъчен от църквата. По пратеници те изпратиха тази грамота на дожа и на поклонниците, които бяха пристигнали. Когато пратениците пристигнаха при войската, те прочетоха грамотата пред дожа и пред поклонниците. Когато грамотата беше прочетена и дожът я чу, той каза, че заплахата на папата от отлъчване по никакъв начин няма да го накара да се откаже от отмъщението си над жителите на града. След това пратениците си тръгнаха. Дожът заговори още веднъж на бароните и им каза: “Сеньори, знайте, че за нищо на света няма да се откажа да им отмъстя, дори и заради папата.” И той помоли бароните да му помогнат. Всички барони отговориха, че ще му помогнат на драго сърце, с изключение само на граф Симон дьо Монфор и на месир Ангеран дьо Бов, които казаха, че по никакъв начин няма да идат срещу папската заповед и, че не искат никак да бъдат отлъчени от църквата. Те се приготвиха и после отидоха да прекарат зимата в Унгария. Когато дожът видя, че бароните ще го подкрепят, той накара да разположат неговите обсадни машини, а жителите като видяха, че няма да могат да устоят, се предадоха на милостта им и предадоха града[74]. Поклонниците и венецианците влязоха в града и си го поделиха на две половини, едната за поклонниците, другата за венецианците.

XV. Случи се така, че после стана голямо сбиване между венецианците и обикновените поклонници, което продължи една нощ и половин ден. И бе тъй голямо сбиването, че рицарите едва успяха да ги разтървват. Като ги разтърваха, помириха ги така, че повече никога не се скараха. После знатните измежду кръстоносците и венецианците се разговориха за отлъчването, с което щяха да бъдат наказани заради превземането на града и решиха да поискат чрез пратеници до Рим опрощение. Тогава изпратиха епископа на Соасон и монсеньор Робер mon seigneur Robert de Bove: pourcachierent lettres de l'apostoile que tout li pelerin et tout li Venicien fussent assaus. Quant il eurent leur letres, si s'en revint li vesques au plus tost qu'il peut; et mesires Robers de Bove ne revint mie avec lui, ains s'en ala outre mer droit de Rome.

XVI. Entrementiers que li croisié et li Venicien sejornerent illueques l'iver, si se pourpenserent qu'il avoient molt despendu; et parlerent ensanle et disent qu'il ne pooient mie aler en Babyloine, ne en Alixandre, ne en Surie, car il n'avoient mie viandes ne avoir dont il y peussent aler, car il avoient ja pres de tout despendu, que ens u sejorner qu'il avoient fait, que ens u grant loier qu'il avoient donné au navie. Et disent qu'il n'i pooient mie aler, et s'il y aloient n'i feroient il nient, qu'il n'avoient ne viande ne avoir dont il se peussent soustenir.

XVII. Li dux de Venice vit bien que li pelerin n'estoient mie a aise; si parla a aus et si leur dist: «Seigneur, en Grece a molt rike tere et molt plentive de tous biens; se nous poiemes avoir raisnavle acoison d'aler y et de prendre viandes en le terre et autres coses, tant que nous fuissiemes bien restoré, che me sanleroit boins consaus, et si porriemes bien outre mer aler.» Adont se leva li marchis, si dist: «Seigneur, je fui antan au Noel en Alemaingne, a le court mon seigneur l'empereour. Illueques si vi un vaslet qui estoit freres a le femme l'empereur d'Alemaingne. Chus vasles si fu fix l'empereur Kyrsac de Coustantinoble, que uns siens freres li avoit tolu l'empire de Constantinoble par traïson. Qui chu vaslet porroit avoir,» fist li marchis, «il porroit bien aler en le tere de Constantinoble et prendre viandes et autres coses, car li vaslés en est drois oirs.»

XVIII. Or vous lairons chi ester des pelerins et de l'estoire, si vous dirons de chu vaslet et de l'empereur Kyrsaac, sen pere, comment il vinrent avant. Il eu un empereur en Constantinoble, Manuaus eut a non. Si fu molt preudons chis empereres et li plus rikes de tous les crestiens qui onques fuissent et li plus larges; ne onques nus ne li demanda du sien, qui de le loi de Rome fust, qui a lui peust parler, qu'il ne li fesist donner chens mars: ensi l'avons oï tesmoignier. Chis empereres amoit molt Franchois et mout les creoit. Un jour avint que le gent de se tere et si

дьо Бов, за да се сдобият с папска грамота за опрощаване на всеки поклонник и на всеки венецианец[75]. Когато получиха грамотата си, епископът се завърна по най-бързия начин, а месир Робер дьо Бов не се завърна с него, а отплава през морето направо от Рим.

XVI. Докато кръстоносците и венецианците пребиваваха в Задар през зимата, те се замислиха, че са се охарчили много и, като се сговориха, заключиха, че не могат да идат нито в Бабилон, нито в Александрия, нито в Сирия, защото нямат нито провизии, нито пари, които биха им разрешили да стигнат до там. Те бяха похарчили почти всичко за заплащането на големите разноски по стануването, както и за твърде високия наем на флота. Те казваха, че им е невъзможно да идат там, а ако отидеха, нямаше да направят нищо, тъй като нямаха нито храна, нито средства, с които да се издържат[76].

XVII. Дожът на Венеция видя, че поклонниците са в затруднение и им заговори така: "Сеньори, в Гърция[77] има твърде богата и много обилна на всякакви блага земя. Струва ми се, че би било добре, ако можем да изнамерим предлог да идем там и да се сдобием с провизии и други неща, докато се запасим добре и тогава ще можем да преплаваме през морето." Тогава се изправи маркизът и каза: "Сеньори, миналата година по Коледа бях в Германия в двора на моя господар императора[78]. Там видях един млад човек, който беше брат на жената на императора на Германия[79]. Този млад мъж е син на император Исак[80] от Константинопол, който с измяна е бил свален от един свой брат[81] от трона на Константинополската империя. Този, който има със себе си този млад мъж - каза маркизът - лесно ще иде в земята на Константинопол и ще вземе провизии и други неща, тъй като младият мъж е законният престолонаследник."

XVIII. Но нека оставим разказа за поклонниците и за флота и да ви разкажем за младия мъж и за император Исак, неговия баща, както е било отнапред. Имало един император в Константинопол, наречен Мануил[82]. Този император бил много мъдър, най-богатият от всички християни, каквито е имало, и най-щедрият. Чухме да се твърди, че никога някой от римско вероизповедание, който е просил нещо от него и е могъл да му говори, не си е тръгвал без да му бъдат дадени сто марки. Този император обичал много французите и им вярвал много[83].

conseillier le blasmerent molt, et par maintes fois l'avoient blasmé, de chou qu'il estoit si larges et qu'il amoit si durement les Franchois, et li empereres leur respondi: «Il ne sont que deus hommes qui doivent donner: Damediex et jou. Mais, se vous le loés, je douroie congié as Franchois et a tous chiaus de le loi de Romme, qui entor mi et me poosté sont.» Et li Grieu en furent molt lié et disent: «Ha! sire, or feriés vous molt bien et nous vous servirons molt bien!» Et li empereres kemanda que tout li Franchois s'en alaissent, et li Grieu en furent si lié que trop. Li empereres manda aprés que tout li Franchois et li autre a qui il avoit donné congié, qu'il venissent parler a lui priveement, et il si fisent. Et quant il furent venu, si leur dist li empereres: «Seigneur, me gent ne me laissent en pais que je ne vous doingne nient et que je vous encache hors de me tere; mais or vous en alés tout ensanle et je vous siurrai entre mi et toute me gent, et si soiés en un lieu», qu'i leur nomma, «et je vous manderai par mes messages que vous vous en voisiés, et vous me manderés que vous ne vous en ires mie pour mi ne pour me gent, ains ferés grant sanlant de mi corre sus: adont si verrai comment me gent se proveront.» Et il le fisent tot si; et quant il s'en furent alé li empereres manda se gent toute, si les sivi. Et quant il vint pres d'aus, il leur manda qu'il s'en alaissent esraument et qu'il widaissent se tere; et chil qui avoient loé l'empereur qu'il le cachast hors de se tere furent molt lié, et disent a l'empereur «Sire, s'il ne s'en veulent aler esraument, donnés nous congié que nous les ochions tous.» Li empereres respondi: «Volontiers». Et quant li message a l'empereur vinrent as Franchois, il leur disent leur message mout orgelleusement qu'il s'en alaissent tantost. Li Franchois respondirent as messages, si leur disent qu'i ne s'en yroient mie pour l'empereur ne pour ses gent. Li message s'en revinrent arriere et conterent chou que li Franchois avoient respondu. Dont si kemanda li empereres a se gent qu'il s'armaissent et qu'i li aidaissent a corre sus les Franchois, et il s'armerent tout; si s'en alerent vers les Franchois. Et li Franchois virrent encontre aus, si eurent molt bien leur batailles ordenees. Quant li empereres vit qu'il venoient vers lui et vers se gent pour combatre, si dist a se gent: «Seigneur, or pensés du bien faire! Or vous poés vous bien vengier d'aus.» Si comme il eut che dit, li Grieu eurent molt grant paour des Latins que il virrent si aprochier d'aus (ore apele on tous chiax de le loy de Romme Latins), et li Latin fisent grant sanlant d'aus corre sus. Quant li Grieu virrent chou, si tornent en fuies, si laissent l'empereur trestot seul. Quant li empereres vit chou, si dist as Franchois: «Seigneur, or revenés arriere et je vous donrai plus

Един ден неговите сънародници и съветниците му го упрекнали много, както го били правили преди това много пъти, че бил толкова щедър и че обичал толкова силно французите. Императорът им отвърнал: "Има само двама, които трябва да дават - нашият Господ и аз. Но ако ме съветвате, ще отпратя французите и всички хора от римско вероизповедание, които са около мен и в империята ми." Възрадвани гърците казали: "А! Сир, ще направите много хубаво, а ние ще Ви служим много добре." И императорът наредил всички французи да си идат, от което гърците възликували. После императорът поискал всички французи и други, които той бил отпратил, да отидат на частен разговор с него. Така и направили. Когато дошли, императорът им казал: "Сеньори, моите хора няма да ме оставят на мира, докато не престана да ви давам нищо и не ви прогоня от земята си. Обаче, тръгнете си заедно, а аз ще ви последвам с хората си и стойте на едно място" - което той им определил - "и ще ви наредя чрез пратеници да си идете, а вие ще ми отговорите, че няма да си идете нито заради мен, нито заради моите хора и ще се престорите, сякаш ме нападате. Да видя тогава как ще се проявят моите хора." Така и направили. Когато си тръгнали, императорът повикал хората си и ги последвал. И когато стигнал близо до тях, наредил им незабавно да се махат и да напуснат земята му. Тези, които били съветвали императора да ги прогони от земята си, били много щастливи и му рекли: "Сир, ако те не искат веднага да си идат, разрешете ни всичките да ги избием." Императорът отговорил: "На драго сърце!" И когато пратениците на императора дошли при французите, те им предали с голямо високомерие заповедта да си идат веднага. Французите отвърнали на пратениците, че няма да си идат нито заради императора, нито заради хората му. Пратениците се върнали и предали отговора им. Тогава императорът наредил на своите хора да се въоръжат и да му помогнат да нападне французите. Всички се въоръжили и потеглили срещу тях. Французите също потеглили в добър боен ред. Когато императорът видял, че те приближават към него и към хората му, за да се бият, той казал: "Сеньори, постарайте се да се представите добре! Сега имате възможност да им отмъстите." А като казал това, гърците се ужасили от латините, които ги наближавали (латини наричат всички, които са от римското вероизповедание), а латините се престорили, че ги атакуват. Когато гърците видели това, побегнали и изоставили императора сам. Когато императорът видял това, казал на французите: "Сеньори, върнете се и занапред ще получавате от мен повече от que je ne fis onques mais.» Si en remena les Franchois; et quant il fu revenus, si manda se gent, si leur dist: «Seigneur, or puet on bien veir en cui on se doit fier; vous vous en fuistes quant vous me deustes aidier, si me laissastes tout seul, et, se li Latin vaussissent, il m'eussent tot decopé en pieches. Mais or kemanch jou que nus de vous ne soit si osés ne si hardis qu'il ja mais paraut de me largueche, ne de chou que j'aim les Franchois, car je les aim et si me fi plus en aus que en vous; et si leur donrai plus que jou ne leur ai donné.» Et li Grieu ne furent onques puis si hardi qu'il en osaissent parler.

XIX. Chis empereres Manuuaus avoit un molt bel fil de se femme, et se pourpensa qu'il le voloit marier au plus hautement qu'il porroit, et, par le conseil des Franchois qui entor lui estoient, si manda a Phelippom, le roi de Franche, qu'il li donnast se sereur avec sen fil. Si envoia li empereres ses messages en Franche, qui molt estoient haut homme et molt y alerent rikement; ne onques ne vit on gens plus rikement ne plus noblement aler que chil fisent, si que li rois de France et se gent se merveillierent de le grant nobleche que li message menoient. Quant li message vinrrent au roi, se li disent chou que li empereres li mandoit. Et li rois dit qu'il s'en conseilleroit ; et quant li rois se fu conseilliés, si li loerent si baron qu'il envoiast se sereur a si haut homme et a si rike homme comme li empereres estoit. Dont si respondi li rois as messages qu'il envoieroit volentiers se sereur a l'empereur.

XX. Adont si atorna li rois mout rikement se sereur, si l'envoia avec les messages en Constantinoble et assés de se gent avec lui, et chevauchierent tant et errerent qu'il ne cesserent, si vinrent en Coustantinoble. Quant il furent venu, si en fist li empereres molt grant feste de le damoisele et grant goie et de lui et de se gent. Entrementiers que li empereres eut envoie pour chele damoisele, si renvoia d'autre part outre mer un sien parent qu'il molt amoit, Andromes avoit a non, pour le roine Teudore de Jherusalem, qui se suers estait, qu'ele venist au couronement sen fil et a se feste. Le roine se mist en mer avec Androme a venir en Constantinoble. Quant il furent bien alé avant en le mer, si ne fait mais el Andromes, si aama le roine, qui se cousine estoit, et jut a lui a forche. Et quant il eut che fait, si n'osa revenir arriere en Coustantinoble, ains prist le roine, si l'en mena a forche au Coine, as

това, което ви давах досега.” Така върнал французите, а като се прибрал, той събрал хората си и им казал: “Сеньори, вече се разбра кому мога да разчитам. Вие побягнахте, когато трябваше да ми помогнете, като ме изоставихте съвсем сам. Ако латините бяха пожелали, можеха да ме накълцат на парчета. Затова заповядвам отсега насетне никой измежду вас да не смее и да не дръзва да ми говори за това, че обдарявам и обичам французите, защото ги обичам и се доверявам на тях повече, отколкото на вас. Затова ще им давам повече, отколкото съм им давал досега.” Оттогава гърците не са толкова дръзки, че да смеят да говорят за това.

XIX. От жена си този император Мануил имал един много хубав син[84]. Той намислил да го ожени, ако може, за най-знатната жена и по съвета на французите, които го обграждали, той поискал от Филип, краля на Франция, да даде своята сестра[85] за жена на сина му. И императорът изпратил своите пратеници във Франция. Те били много благородни хора, които отишли там с голяма пищност[86]. Никога не се били виждали да идват ни толкова богати, ни толкова благородни хора като тези, та кралят на Франция и неговите хора се удивлявали от великолепието на пратениците. Когато пратениците пристигнали при краля, те му казали какво иска императорът. Кралят отвърнал, че ще го обсъди. А бароните му го посъветвали да изпрати сестра си на един толкова знатен и богат мъж, какъвто бил императорът. И така кралят отговорил на пратениците, че на драго сърце ще изпрати сестра си на императора.

XX. Тогава кралят извършил пребогата подготовка на сестра си и я изпратил с пратениците и с много други от своите хора в Константинопол. Те яздели и пътували без прекъсване, докато стигнали в Константинопол. Когато пристигнали, императорът устроил на госпожицата[87] и на придружителите й голямо тържество с много веселби. В същото време, когато бил пратил хора за госпожицата, той бил проводил отвъд морето един свой роднина, когото много обичал, наречен Андроник, за да доведе от Йерусалим кралица Теодора, неговата сестра[88], та да присъства на короноването на сина му и за тържествата. Кралицата се качила в кораба с Андроник[89] на път за Константинопол. Като достигнали в открито море, не щеш ли, Андроник бил обзет от любов към кралицата, която била негова братовчедка и я насилил. И когато извършил това, той не посмял да се върне в Констан-

Sarrasins. Illueques si demeura.

XXI. Quant li empereres Manuaus seut les nouveles que Andromes eut si faitement le roine se seureur menee, si en fut molt dolens, et pour che ne lassa il mie qu'il ne fesist grant feste et qu'il ne coronast sen fil et le damoisele; ne demora mie granment apres que li empereres morut. Quant Andromes li traïtres oï dire que li empereres Manuaus fu mors, si envoia a sen fil, qui empereres estoit, et se li fist requerre pour Dieu qu'il li pardonnast sen mautalent, et si li fist acroire que che ne fu se menchoingne non que on li avoit mis sus, tant que li empereres, qui enfens estoit, li pardonna sen mautalent, si li manda, tant que chis Andromes revint arriere, et fu entor l'enfant, tant que li enfens le fist bailliu de tote se terre, et qu'il fu orguellex que trop de le balliie qu'il avoit. Ne demora mie granment apres qu'il prist par nuit l'empereur, si le mourdri et se mere aussi. Quant il eut che fait, si prist deus grandesmes pierres, si leur fist lier as cous et puis si les fist geter en le mer. Aprés si se fist coroner tot a force a empereur. Quant il fu coronés, si fait il prendre trestous chiax que il seut que il en pesoit qu'il estait empereres, si leur fait il crever les iex et destruire et de male mort morir. Et prenoit toutes les beles femmes que il trovoit, si gesoit a eles a forche; et prist l'empeerris a femme, qui estoit suers le roi de Franche, et fist tant de si grans desloiautés, que onques nus traïtres ne nus mourdrissierres tant n'en fist comme il fist. Quant il eut faites toutes ches desloiautés, aprés si demanda a un sien maistre bal liu, qui li aidoit a faire toutes ches malaventures, se il y avoit mais de chiax qu'il en pesast qu'il estoit empereres. Et chis li respondi qu'il n'en savoit mais nul, fors que on disoit qu'il avoit trois joules vaslés en le vile, qui estoient d'un lignage que on apeloit le lignage d'Angle, et estoient haut homme, mais il n'estoient mie rike, ains estoient povre, ne n'estoient mie de grant pooir. Quant li empereres Andromes oï que si faitement estoient chil troi vaslet de chu lignage, si kemanda a chelui sen balliu, qui molt estoit malvais hons et traïtres ausi comme il estoit, qu'il les alast prendre et qu'il les pendist ou qu'il les fesist de male mort morir. Li ballius s'en ala pour prendre ches trois freres, mais il n'en prist que un et li doi escaperent. Chelui qui fu pris, on li fist crever les iex; aprés il se rendi. Li doi autre s'en fuirent: si s'en ala li uns en une tere que on apele Blakie, chis avoit non Kyrsac; et li autres s'en ala en Anthioche, et fu pris des Sarrasins par une chevauchie que li crestien fisent. Chis qui en Blakie

тинопол, ами взел кралицата и я отвел насила в Коня[90] при сарацините, където се установил.

XXI. Когато император Мануил научил за отвличането на сестра си от Андроник, той бил много наскърбен, но това никак не му попречило да направи голям празник за короноването на сина си и на госпожицата. Не минало много време след това и императорът умрял[91]. Когато Андроник, предателят, чул, че императорът е умрял, проводил пратеник до сина му, който бил [вече] император, като го молил в името на Бога, да прости лошата му постъпка и го накарал на повярва, че бил лъжливо оклеветен. Императорът, който бил още дете, простил злината му и го повикал при себе си. Като се завърнал, този Андроник заживял при детето, което го направило управител на цялата си земя, и това го изпълнило с прекомерна гордост. Не минало много време и през една нощ той заловил императора и го убил[92] заедно с майка му. Когато извършил това, той взел два големи камъка, които наредил да вържат около вратовете им и после да ги хвърлят в морето. После чрез сила се короновал за император. Когато бил коронован, той наредил да бъдат изловени всички, за които знаел, че били против властта му, наредил да избодат очите им и да ги убият по жесток начин. Той взимал всяка хубава жена, която намирал и насила спял с нея. Той взел за своя жена императрицата, която била сестра на краля на Франция и извършил толкова много предателства, каквито нито един предател, нито убиец някога бил извършвал. Когато сторил всички тези предателства, той попитал един свой управител, който му помагал във всички злотворства[93], дали са останали още от тези, които били недоволни от това, че той е император. Той му отговорил, че не познавал никого повече с изключение на споменавани трима момци от града, които били от фамилия, наричана фамилия на Ангелите[94] и които били много благородни, но които никак не били богати и, тъй като били бедни, нямали и никаква власт. Когато император Андроник чул, че тези три момъка[95] са от тази фамилия, той наредил на същия управител, който бил също толкова лош и предател като него, да иде да ги залови, да ги обеси или да ги умъртви с жестока смърт. Управителят отишъл да залови тези трима братя, но заловил само единия, а двама избягали. На този, когото заловили, изболи очите, след което той се замонашил. Другите двама избягали. Единият отишъл в една земя, която наричали Влахия[96], той се наричал Исак, а другият отишъл в Антиохия и бил заловен от сарацините по estoit fuis, si y fu si povres qu'il ne se pooit warir, tant qu'il s'en revint arriere en Constantinoble par fine povreté; si se mucha en le maison a une veve dame en le vile. Or n'avoit il nul catel u siecle, fors une mule et un vaslet; si waaingnoit chus vallés a se mule en vins qu'ele portoit, en autres coses, chou dont Kyrsaacs, ses sires, et il vivoient; tant que les | nouveles a l'empereur vinrent Androme le traïteur, que chis estoit si faitement revenus en le vile. Adont si kemanda a sen balliu, qui molt estoit haïs de tote gent pour les max qu'il faisoit cascun jour, qu'il alast prendre chelui Kyrsac et qu'il le pendist, tant que chis monta un jour seur sen cheval et prist assés gent avec lui, si s'en ala a le maison le boine femme ou Kyrsaacs estoit. Quant il vint la, si fist apeler a l'uis, et le boine femme vint avant, si se mervella molt qu'il voloit, tant qu'i li kemanda qu'ele fesist venir avant cheli qui estoit muchiés en se maison. Le boine femme respondi, si dist: «Ha! sire, pour Dieu merchi! il n'a nul homme chaiens muchié.» Et il kemanda autre fois qu'ele le fesist venir avant, ou s'ele nel faisoit venir, qu'i le feroit prendre l'un et l'autre. Quant le boine femme oï chou, si eut grant peur de chu diable qui tant avoit fait de mal; si s'en entra en se maison, si vint au vasiet, se li dist: «Ha! biau sire Kyrsac, vous estes mors: veschi le balliu l'empereur et molt gent avec li, qui vous sont venu querre pour vous destruire et pour vous tuer!» Li vaslés fu molt esmaris, quan il oï ches nouveles, et tant qu'il vint avant, qu'il peut estordre a nul fuer qu'il n'alast hors a chu balliu. Si ne fait il mais el, si prent il s'espee, si le met il sous sen surcot, se s'en ist il hors de le maison, si vient il devant le balliu, se li dist: «Sire, que plaist vous?» Et chis li respondi molt fenelessement' se li dist: «Ribaus puans, on vous pendera ja!» Tant Kyrsaacs vit qu'i li couvenoit aler avec aus maugré sien; et molt volontiers s'en venjast d'aucun d'aus; se se trait il plus pres qu' il peust de chu balliu, si traist il s'espee, si fiert il chu balliu par mi le teste, si qu'il le pourfendi trestout dusques es dens.

XXII. Quant li serjant et le gent qui estoient avec le balliu virent que li vaslés avoit si pourfendu le balliu, si s'en fuirent Quant li vaslés vit qu'il s'en fuioient, si prent il le cheval le baliu qu'il avoit ochis, si monte il sus, et tint s'espee qui tot ert sanente. Si ne fait il mais el, si se met a le voie a aler vers le moustier Sainte Souphie. Si comme il s'en aloit, si crioit merchi as gens qui estoient aval les rues, qui tot estoient esmari de le noise qu'il avoient oïe; si leur disoit li vaslés: «Seignor, pour Dieu merchi, ne me tués mie, car je ai ochis le diable et le mordrisseeur qui

време на един християнски набег. Този, който избягал във Влахия, бил толкова беден, че не могъл да се прехранва и от изключителна бедност се принудил да се завърне в Константинопол. Укрил се в града в къщата на една вдовица. Нямал нищичко на света, освен едно муле и един слуга. Този слуга пренасял с мулето си вино и други неща, от което господарят му Исак и той преживявали. По някакъв начин новината, че той се е завърнал в града досигнала до императора предател Андроник. Тогава той наредил на своя управител, който бил много ненавиждан от всички заради злините си, които извършвал всеки ден, да иде да залови този Исак и да го обеси. Един ден той яхнал коня си, взел достатъчно хора със себе си и отишъл в къщата на добрата жена, в която бил Исак[97]. Когато дошъл там, извикал я и добрата жена излязла. Тя се удивила много от това, което той искал. Той ѝ заповядал да доведе пред него този, който се криел в къщата ѝ. Добрата жена отговорила: „А, сир, милост в името на Бога! Никакъв мъж не се крие тук.” Той наредил още веднъж да го изведе и заплашил, че ако не го направи, ще ги залови и двамата. Когато добрата жена чула това, тя се уплашила толкова много от този демон, който бил извършил толкова големи злини, че влязла в къщата, отишла при момъка и му казала: „А, добри ми сир Исак, спукана Ви е работата. Ето управителя на императора и много хора с него, които са дошли да Ви търсят, за да Ви погубят и за да Ви убият. Момъкът бил толкова много объркан, като чул това, тъй като не могъл по никакъв начин да избегне излизането пред управителя. Без да прави нищо друго, той взел сабята си, пъхнал я под плаща си и излязъл пред къщата. Дошъл пред управителя и му казал: „Сир, какво искате?” А той му отговорил много свирепо: „Мръсен негоднико, веднага ще Ви обеся!” Когато Исак видял, че трябва да иде с тях против волята си, решил, че би било добре да си разчисти сметките с един от тях. Приближил се, колкото могъл до управителя и като извадил сабята си, го ударил през главата, така че я разцепил до зъбите.

XXII. Когато видели, че момъкът посякъл управителя, стражниците и хората, които го придружавали се разбягали. Когато младежът видял, че те бягат, взел коня на управителя и го яхнал с окървавената сабя в ръката. Без да прави друго, потеглил към църквата Св. София. По пътя той призовавал за милост наизлезлите по улиците хора, които били смутени от дочутия от тях шум[98]. Момъкът им говорел: „Сеньори, в името на Бога, смилете се! Не ме убивайте, защото аз убих дявола и убиеца, който толкова срам е нанесъл на жителите на toutes les hontes a faites a chiaus de cheste vile as autres!» Quant il vint au moustier Sainte Souphie, si monta seur l'autel et si enbracha le crois, pour che qu'il voloit sauver sa vie. Aprés li cris et le noise fu molt grans en le vile; tant ala amont et aval li cris que on le seut par toute le vile, comment Kyrsac eut chu maufé et chu mordrisseeur ochis. Quant chil de le vile le seurent, si en furent molt lié, si keurent il qui miex miex au moustier Sainte Souphie, pour veir chu vaslet qui chu hardement avoit fait. Si comme il furent la tout asanlé, si commenchierent a dire l'uns a l'autre: «Chist est vaillans et hardis, qui si grant hardement entreprist a faire.» Tant que li Griu dise entr'aus: «Faisons le bien! faisons de chest vaslet empereur!» Tant qu'il s'i acorderent tout entr'aus. Si envoient il pour le patriarche, qui a meesme d'iluec estoit en sen palais, qu'il venist coroner un nouvel empereeur qu'il avoient eslut. Quant li patriarches oï chou, si dist qu'il n'en feroit nient et commencha a dire: «Seigneur, mal le faites! Soies en pais! Vous ne faites mie bien qui avés tele cose entreprise. Se jou le coroune, li empereres Andromes me tueroit et decoperoit tout en pieches.» Et li Grieu li respondirent que s'il ne le corounoit, qu'il li couperoient le teste, tant que li patriarches, que par forche que par peur que il eut, descendi de sen palais, si s'en vint au moustier, la ou Kyrsacs estoit en molt povre robe et en molt povre vesteure, que le jour meesme avoit li empereres Andromes envoie sen balliu et ses gens pour lui prendre et destruire, tant que li patriarkes se revesti, si le corona lués esraument, vausist ou ne dengnast. Quant Kyrsacs fu corones, si en alerent les nouveles tant amont et aval que Andromes le seut, et qu'il avoit sen balliu ochis, ne ne le peut onques croire devant la que il y envoia ses messages. Et quant si message vinrrent la, si virrent bien que che fu voirs; si s'en revienent tantost arriere a l'empereur; si disent: «Sire, ch'est tout voirs.»

XXIII. Quant li empereres seut que che fu voirs, si se leva, si prist molt de se gent avec lui, si s'en ala dusques au moustier Sainte Souphie par uns alooirs qui alooient de sen palais dusques au moustier. Quant il vint au moustier, si fist tant qu'il fu seur les vautes du moustier, si vit chelui qui estoit coronnés. Quant il le vit, si en fu molt dolens, et demanda a se gent s'il y avoit chelui qui eust nul arc, tant que on en aporta un et une saiete. Et Andromes prent chel arc, si entoise, si cuide ferir Kyrsac, qui corounés estoit, par mi le cors. Si comme il entesa, si rumpi le corde, et il en fu molt esmaris et molt esperdus; si s'en revint arriere eu palais, tant qu'il dist a se gent qu'il alaissent fremer les portes du palais, et qu'il

този град, а и на други!" Като стигнал в църквата Св. София, той се качил в олтара и прегърнал кръста, тъй като искал да спаси живота си. Малко след това силни викове и шум изпълнили града и новината за това как Исак убил този демон и убиец плъзнала из целия град. Когато жителите на града го узнали, те били много щастливи и презглава започнали да се стичат към църквата Св. София, за да видят този младеж, който бил извършил толкова безстрашно дело. Като се събрали всички там, започнали да си говорят един на друг: „Този момък е смел и храбър, за да извърши едно толкова безстрашно дело." После гърците започнали да си говорят: „Нека се възползваме и да направим този младеж император." И като приказвали така, сговорили се. Изпратили да извикат патриарха[99], който също живеел наблизо в своя палат, да дойде и да коронова новия император, който те били избрали. Когато патриархът чул това, отвърнал, че няма да го направи и започнал да говори: „Сеньори, зле постъпвате! Умирете се! Никак не постъпвате добре, като подхващате такова дело. Ако короновам този, император Андроник ще ме убие и ще ме накълца на парчета." А гърците му отговорили, че ако не го коронова, те ще му отрежат главата. И така патриархът, къде под натиск, къде от страх, слязъл от палата си и отишъл в църквата, където бил Исак твърде лошо облечен в бедните си дрехи, с които бил в деня, когато император Андроник бил изпратил управителя си с хората му, за да го заловят и погубят. Патриархът се преоблякъл и на място го короновал набързо. Когато Исак бил коронован, новините се разнесли навсякъде и Андроник узнал също, че Исак бил убил управителя му. Като не могъл да го повярва, той изпратил пратеници, които, като дошли на мястото, видели, че това е истина. Те се върнали веднага при императора и казали: „Сир, това е самата истина."[100]

XXIII. Когато императорът се убедил, че е истина, той се вдигнал с мнозина от хората си и отишъл в църквата Св. София по проход, който свързвал двореца му с речената църква. Когато стигнал в църквата, той се изкачил на свода ѝ, откъдето видял този, който бил коронован. Когато го видял, той се наскърбил много и попитал хората си дали някой измежду тях няма лък. Донесли му един с една стрела. И Андроник взел лъка, опънал го, мислейки да уцели по средата Исак, който бил коронован. И като опъвал тетивата, тя се скъсала и той много се смутил и объркал[101]. Завърнал се обратно в двореца и наредил на хората си да затворят портите и те го направили. Междувременs'armaissent et qu'il deffendissent le palais; et il si fisent. Et il s'en issi entrementiers du palais; si s'en vint a une fause posterne, si s'en ist il de le vile, si s'en entra en une galie et de ses gens avec lui; si se mist en le mer, pour che qu'il ne voloit mie que le gent de le vile le presissent.

XXIV. Aprés le gent de le vile alerent u palais et menerent le nouvel empereeur avec aus. Si prisent le palais a forche, si y menerent l'empereeur; aprés si l'assisent en le caiere Coustentin, et puis qu'il fu assis en le caiere Coustentin, si l'aourerent tot comme saint empereeur. Li empereres fut molt liés de le grant houneur que Diex li avoit en tel jour donnée; si dist as gens: «Seigneur, or veés le grant mervelle de le grand hounour que Diex m'a donnée, que en chel jour meesme que on me devoit prendre et essillier, en chel jor meesme sui corrounés a empereeur. Et pur le grant hounour que vous m'avés faite, vous doins jou trestot le tresor qui est en chest palais et u palais de Blakerne.» Quant les gens oïrent chou, si en furent tout lié du grant don que li empereres leur eut donné; si alerent, si esfondrerent le tresor, si y troverent tant d'or et d'argent comme une fine mervelle, si le departirent entr'aus.

XXV. Le nuit meesme que Andromes s'en fuioit leva une si grant tormente en le mer et une si grant tempeste que de vent que de tounoirre que d'esclistre, que il ne se gent ne seurent quel part il aloient, tant que li orages et le tormente les racacha arriere en Coustantinoble, qu'il n'en seurent mot. Quant il virrent qu'il furent a tere et qu'il ne peurent avant aler, si dist Andromes a se gent: «Seigneur, esgardés ou nous sommes.» Il esgarderent et virrent bien qu'il estoient revenu en Constantinoble, tant qu'il disent a Andromes: «Sire, nous sommes mort, car nous sommes revenu arriere en Coustantinoble.» Quant Andromes oï chou, si fu si esmaris qu'il ne seut que faire; si dist a se gent: «Seigneur, pour Dieu menés nous ailleurs de chi!» Et il respondirent qu'il ne pooient avant aler, qui leur couperoit les testes. Quant il virrent qu'il ne peurent aler a nul fuer, si prisent Andromes l'empereeur, si l'en menerent en une taverne, si le muchierent derriere les touniaus. Li tavemiers et se femme esgarderent molt chele gent, et si leur fu bien avis que ch'estoit de le gent l'empereeur Androme, tant que le femme au tavernier ala par aventure entor ses touniaus veir qu'il fuissent bien seré, si esgarda amont et aval, si voit ele Androme seir derriere les touniaus a tous ses dras emperiaus, si le reconnut mout bien. Si s'en revint ele arriere a sen baron, se li dist ele: «Sire, Andromes li empereres est muchiés chaiens.»

но той напуснал двореца и излязъл в града през една тайна малка вратичка. Качил се на една галера с хората си и отплували, защото никак не искал жителите на града да го заловят[102].

XXIV. После жителите на града отишли към двореца, като водели новия император със себе си. Превзели двореца със сила и въвели императора, след което го настанили на трона на Константин и след като бил седнал там, те го заобожавали като свят император. Императорът бил много щастлив от голямата чест, която Бог му дал в този ден. Казал на хората си: „Сеньори, вижте голямото чудо на великата чест, с която Бог ме удостои, тъй като в деня, в който трябваше да бъда заловѐн и погубен, бях коронован за император. И за голямата чест, която ми оказахте, аз ви давам цялото съкровище, което се намира в този дворец и в двореца на Влахерна[103].“ Когато хората чули това, те се възрадвали от големия дар, който им направил императорът. Отишли и разбили съкровищницата, където намерили невероятно много злато и сребро и ги поделили помежду си[104].

XXV. В същата нощ, когато Андроник избягал, в морето се извила такава голяма вихрушка и толкова силна буря от вятър, гръмотевици и светкавици, че нито той, нито хората му знаели накъде отиват и така бурята и вихрушката ги подгонили обратно в Константинопол, без те да разберат това. Когато се видели на твърда земя и не могли повече да се движат, Андроник казал на хората си: „Сеньори, огледайте се къде сме.“ Те се огледали и като си дали сметка, че са се върнали в Константинопол, казали на Андроник: „Сир, спукана ни е работата, защото сме се върнали в Константинопол.“ Когато Андроник чул това, той се объркал и не знаел какво да прави. Казал на хората си: „Сеньори, за Бога, заведете ни другаде.“ Те отговорили, че не могат да се движат повече, дори и главите да им отрежат. Когато разбрали, че не могат по никакъв начин да се придвижат, те взели императора Андроник и го завели в една кръчма, където той се скрил зад бъчвите. Кръчмарят и жена му загледали внимателно тези хора и решили, че те са на император Андроник. Когато случайно жената на кръчмаря отишла да провери дали бъчвите са добре запушени, тя разгледала навсякъде и видяла Андроник, седнал зад бъчвите с всичките си императорски одежди. Познала го и като се завърнала при господаря си, казала му: „Сир, император Андроник е скрит тук.“ Когато кръчмарят чул то-

Quant li tavemiers l'oï, si envoia un message pour un haut homme qui manoit pres d'iluec en un grand palais, cui pere a chelui Andromes avoit destruit, et si avoit jut a forche a le femme chu haut homme. Quant li messages vint la, si dist a chu haut homme que Andromes estoit a le maison chu tavemier, si le nomma. Quant li haus hons oï que Andromes estoit a le maison chu tavemier, si en fu molt liés; si prent il de se gent avec lui, si va a le maison au tavernier, si prent il Androme, si l'en maine il en sen palais. Quant che vint l'endemain par matin, si prist li haus hons Androme, si l'en maine il u palais devant l'empereeur Kyrsac. Quant Kyrsaacs le vit, si li demanda: «Andromes, pour coi as tu si faitement traÿ ten seigneur l'empereeur Manuel, et pour coi mordrisis tu se femme et sen fil, et pour coi as tu si volentiers fait mal a chiax que il en pesoit que tu estoies empereres, et pour coi me voloies tu faire prendre?» Et Andromes li respondi: «Taissiés vous», fist il, «que je ne vous en dengneroie respondre!» Quant li empereres Kyrsacs oï qu'il ne l'en dengneroit respondre, si fist mander molt de chiaus de le vile qu'il venissent devant lui. Quant il furent devant li venu, si leur dist li empereres: «Seigneur, veschi Androme, qui tant a fait de maus et a vous et as autres. Je ne porroie mie, che me sanle, faire justiche de lui a le volonté de vous tous, mais je le vous baille a faire ent chou que vous vaurrés.» Adont si en furent chil de le vile molt lié; si le prisent, tant que li un disent que on l'arsist, li autre que on le boulist en une caudiere pour plus vivre longement et pener, li autre que on le trainast, tant qu'il ne se peurent acorder entr'aus de quel mort ne quel tormente il le peussent destruire, tant qu'il y eut un sage homme qui dist: «Seigneur, se vous me voliés croire, je vous enseingneroie comment nous nous porriemes trop bien vengier de lui. Je ai un camoel en maison, qui est le plus orde beste et le plus foireuse et le plus laide du siecle. Nous prenderons Andromes, si le despoullerons trestout nu, si le loierons au dos du camoel si que ses visages li iert droit ens u cul; si le mesrons d'un kief de le vile dusques a l'autre. Si se porront adonques bien vengier tot chil et toutes cheles a qui il a mesfait.» Si s'acorderent tout a chou que chis eut dit; si prenent il Androme, si le loient il si comme chil eut devisé. Si comme il menoient contreval le vile, si venoient chil a qui il avoit meffait, si le debrocoient et depicoient et feroient, li un de coutiaus, li autre d'alesnes, li tiers d'espees, et disoient: «Vous pendistes men pere, et si geustes a me femme a forche!» Et les femmes qui filles il avoit prises a forche, le sacoient par les grenons, et fisent li tant de le pure honte que, quant il virrent a l'autre kief de le vile, n'avoit il mie de char seur le cors de lui;

ва, той изпратил вестител до един живеещ наблизо в един голям палат благородник, на когото Андроник бил убил бащата и обезчестил жената. Когато вестителят стигнал, той казал на благородника, че Андроник бил в къщата на този кръчмар, чието име споменал. Когато благородникът чул, че Андроник е в къщата на този кръчмар, той много се зарадвал. Взел със себе си хора и отишъл в дома на кръчмаря, пленил Андроник и го отвел в палата си. На следващата сутрин благородникът взел Андроник и го завел в двореца пред император Исак. Когато император Исак го видял, попитал: „Андроник, защо извърши толкова ужасно предателство към своя господар - император Мануил, защо уби жена му и сина му и защо извърши толкова злини на всички, които не харесваха това, че ти си император и защо искаше да ме заловиш?" Андроник му отговорил: „ Мълчете - рекъл - защото няма да благоволя да отговарям!" Когато император Исак разбрал, че той не благоволява да отговаря, повикал при себе си много жители на града. Когато те дошли, императорът им казал: „Сеньори, ето Андроник, който извърши толкова злини на вас и на други. Аз не мога, струва ми се, да му въздам правосъдие така, че да удовлетворя всички ви, но давам ви го, за да постъпите с него, както пожелаете."[105] Обзети от радост, жителите на града го хванали. Едни казвали, че трябва да го изгорят, други - че трябва да го сварят в казан, за да удължат живота му, та по-дълго да се мъчи, а други [предлагали] - да го влачат и така те не могли да се разберат за вида на смъртта и за мъчението, с което искали да го умъртвят. Накрая един мъдър човек казал: „Сеньори, искате ли да ме послушате. Ще ви науча как можем да си отмъстим най-добре над него. Имам вкъщи една камила, което е най-отвратителното, най-мръсното и най-грозното животно. Ще хванем Андроник, ще го съблечем съвсем гол, ще го вържем за гърба на камилата, така че лицето му да се опира в задника ѝ и така ще го разхождаме от единия край на града до другия. Така всички, на които той е причинил зло, ще могат добре да си отмъстят." Всички се съгласили с това, което той им казал. Хванали Андроник и го вързали, както мъдрецът им бил обяснил. Навсякъде, където го водели през града, идвали тези, на които бил причинил злини и те го пробождали и мушкали, едните с ножове, другите с шила, третите със саби, като говорели: „Вие обесихте баща ми, Вие насилихте жена ми." Жените, на които бил взел насила момичетата, го дърпали за мустаците и му причинили най-голям срам, така че когато стигнали до другия край на града, по тялото му нямало вече никаква плът. А после взели костите му и ги изхвърлили в една et puis prisent les os, si les geterent en une longaingne. En tele maniere se vengierent il de chel traïteur. Tres che jour que Kyrsaacs fu empereres, pourtraist on sus les portaus des moustiers comment Kyrsaac avoit esté empereres par miracle, et comment Nostre Sires li metoit le corone u chief d'une part, et Nostre Dame d'autre, et comment li angles coupa le corde de l'arc dont Andromes le vaut ferir; pour chou che disoient que ses lignages avoit sornon d'Angle.

XXVI. Apres si li prist molt grans talens de veir sen frere qui en païsnie estoit en prison, tant qu'il prist messages, si les envoia querre sen frere. Tant le quisent que on leur fist entendre qu'il estoit en prison: il alerent chele part. Quant il vinrent la, si le demanderent as Sarrasins, et li Sarrasin avoient oï dire que li vaslés estoit freres l'empereeur de Constantinoble, si l'en tinrent molt plus kier, et disent qu'il n'en renderoient mie sans grant avoir, tant que li message leur donnerent tant d'or et d'argent comme il demanderent. Quant il eurent chelui racaté, si s'en revinrent arriere en Coustantinoble.

XXVII. Quant li empereres Kyrsaacs vit sen frere, si en fa molt liés et molt en fist grant feste, et chis refu aussi molt liés de chou que ses freres fu empereres, et de chou qu'il avoit conquis l'empire par se forche. Chus vaslés avoit non Alexes. Ne demora waires aprés que li empereres ses freres le fist bailliu de toute se terre et kemandeeur. Adont si s'enorgueilli si de chele baillie qu'il eut, que les gens de tout l'empire le renommoient trop et redoutoient pour chou qu'il estoit freres l'empereeur et pour chou que li empereres l'amoit tant.

XXVIII. Aprés si avint un jour que li empereres ala cachier en se forest; si ne fait mais el Alexes ses freres, si vient il en le forest ou li empereres estoit, si le prent il par traïson, si li creva les iex. Apres, quant il eut che fait, si le fist metre en prison, que on n'en seut mot. Quant il eut che fait, si s'en revint arriere en Coustantinoble, si fist acroire que li empereres ses freres estoit mors, si se fist courouner a empereeur a forche. Quant li maistres au fil l'empereeur Kyrsac vit que li oncles a l'enfant eut traÿ sen pere, et qu'il s'estoit fais empereres par traïson, si ne fait mais el, si prent il l'enfant, si le fait mener en Alemaingne a se sereur, qui estoit femme l'empereeur d'Alemaingne, car il ne voloit mie que ses oncles ne le fesist destruire, et estoit plus drois oirs que Alexes ses oncles n'estoit.

отходна яма. Така си отмъстили на този предател[106]. В деня, в който Исак станал император, изографисали над порталите на църквите как чрез истинско чудо Исак бил станал император и как Нашият Господ полага корона на главата му, с Богородица от едната му страна, и как ангелът прерязва тетивата на лъка, с който Андроник искал да го простреля. Затова се заговорило, че родът му [неслучайно] носи прозвището Ангел.

XXVI. След това той бил обзет от толкова силно желание да види брат си, пленник на езичниците[107], че избрал пратеници, които проводил да го издирят. След дълго търсене им казали, че той бил в затвора. Отишли там и като пристигнали, го поискали от сарацините. Сарацините били научили, че младежът бил брат на константинополския император и затова го оценили по-скъпо и казали, че няма да го върнат освен срещу голям откуп. Пратениците им дали толкова злато и сребро, колкото поискали. Като го откупили, те се завърнали в Константинопол.

XXVII. Когато император Исак видял брат си, той изпитал преголяма радост и организирал голямо тържество. А брат му бил също много радостен от това, че той бил станал император и, че бил завоювал империята чрез сила. Този момък се наричал Алексий. Скоро след това императорът, неговият брат, го направил управител и заповедник на цялата си земя[108]. Той така се възгордял от длъжността си, че всички жители на империята само неговото име мълвели и се страхували от него, защото бил брат на императора, който много го обичал.

XXVIII. След това се случило така, че императорът отишъл на лов в гората си. Без да се колебае, брат му Алексий отишъл [също] в гората, където бил императорът, заловил го с измама и му избол очите. А като извършил това, го хвърлил в затвора без никой да разбере. После се завърнал в Константинопол, където разпространил мълвата, че императорът, неговият брат, е умрял и накарал насила да го короноват[109]. Когато наставникът на сина на император Исак[110] разбрал, че неговият чичо е предал баща му и че станал император с измама, без да се бави взел детето и го отвел в Германия при сестра му, която била съпруга на императора на Германия, защото той никак не искал чичо му да го погуби, още повече, че то било по-законен наследник на престола от чичо си.

XXIX. Or avés oï comment Kyrsac vint avant et comment il fu empereres et comment ses fix ala en Alemaingne, pour qui li croisié et li Venicien envoierent par le consel du marchis de Monferras, leur maistre, si comme vous avés oï en l'estoire devant, pour che qu'il eussent acoison d'aler en le tere de Coustantinoble. Or vous dirons de chel enfant et des croisiés, et comment li croisié envoierent pour lui, et comment il alerent en Coustantinoble, et comment il le conquisent.

XXX. Quant li marchis eut dit as pelerins et as Veniciens que qui aroit chel enfant dont nous avons parlei par devant, il aroit boine acoison d'aler en Coustantinoble et d'aus estoirer, si fisent li croisié atirer deus chevaliers molt bien et molt belement, si les envoierent en Alemaigne pour chu vaslet, qu'il venist a aus, et se li manderent qu'il li aideroient sen droit a conquerre. Quant li message vinrrent a le court l'empereeur d'Alemaingne, la ou li vaslés estoit, se li disent le message que on leur avoit carquié a dire. Quant li vaslés oï chou et entendi le mandement que li haut homme croisié li avoient mandé, si en fu molt liés et molt en fist grant feste, et molt fist biau sanlant as messages; si dist qu'il s'en conseilleroit a l'empereur sen serouge. Quant li empereres l'entendi, si respondi au vaslet que bele caanche li estoit avenue; si li loa bien qu'il y alast, et se li dist qu'il n'aroit jamais point de sen hyretage, sen par l'aiue de Dieu et des croisiés ne l'avoit.

XXXI. Li vaslés entendi bien que li empereres li donnoit boin consel; si s'atorna au plus belement qu'il peut, si s'en vint avec les messages; et devant che que li vaslés ne li message fussent venu a Jadres, si s'en fu li estores alés en l'isle de Corfaut pour chou que le Paske estoit ja passee. Mais quant li estores mut a aler i, si fist on laiier deus galies pour atendre les messages et le vaslet. Et sejornerent li pelerin en l'isle de Corfaut, tant que li vaslés et li message vinrent. Quant li vaslés et li message vinrent a Jadres, si trouverent ches deus galies que on leur avoit laiies; si se misent en mer, si s'en alerent tant qu'il vinrent a Corfaut, la ou li estores estoit. Quant li homme virrent que li vaslés venoit, si alerent tout encontre lui, si le saluerent et se li fisent molt grant feste. Quant li vaslés vit que li haut homme l'ouneroient si, et tous li estores qui lueques estoit, si fu si liés que nus hons si ne fu. Adont si vint li marchis avant, si prist le vaslet, si l'en mena avec lui en se tente.

XXIX. Вече чухте как Исак се наложил и как станал император и как неговият син отишъл в Германия. За него кръстоносците и венецианците проводили пратеници по съвет на маркиз дьо Монфера, техния господар, така както научихте от предишния разказ, та да имат основание да идат в земята на Константинопол. Сега ще ви разкажем за това дете и за кръстоносците, и как те пратиха пратеници при него, и как отидоха в Константинопол и как го завладяха.

XXX. Маркизът казал на поклонниците и на венецианците, че ако имат детето, за което говорихме по-рано, те ще разполагат с добър повод да идат в Константинопол, където да се запасят с провизии. Кръстоносците приготвили хубаво и богато снаряжение на двама рицари, които изпратили в Германия, за да дойде младежът при тях, като им заръчали [да му кажат], че ще му помогнат да отвоюва правата си. Когато пратениците дошли в двора на императора на Германия, където бил младежът, пратениците казали това, с което ги били натоварили. Когато младежът чул това и научил предложението на знатните кръстоносци, бил обзет от голяма радост и организирал голям празник. Оказал най-топъл прием на пратениците, на които казал, че ще се посъветва с императора, своя зет. Когато императорът го изслушал, отговорил на младежа, че му се предоставя добра сгода. Той го посъветвал най-настойчиво да иде и му казал, че никога няма да получи нищо от наследството си без помощта на Бога и на кръстоносците.

XXXI. Младежът разбрал, че императорът му дава добър съвет. Приготвил се колкото могъл по - хубаво и потеглил с пратениците. И преди младежът и пратениците да стигнат до Задар, флотът бил пристанал на остров Корфу, тъй като Великден беше отминал. Но когато той отплавал, решиха да оставят две галери, за да изчакат пратениците и младежа. И поклонниците пребиваваха на остров Корфу[111], докато пристигнаха младежът и пратениците. Когато младежът и пратениците дошли в Задар, намерили тези две галери, които им били оставили и заплавали по морето и плавали до Корфу, където беше флотът[112]. Когато хората видяха, че младежът пристига, те излязоха да го посрещнат, поздравиха го и организираха много голямо тържество. Когато младежът видя, че знатните го почитат толкова много, както и всички от флота, който беше тук, той изпита такава радост, каквато нито един човек не бил изпитвал. Тогава маркизът излезе напред, взе младежа със себе си и го отведе в своята палатка.

XXXII. Quant li vaslés fu la, adont si s'asanlerent tout li haut baron et li dux de Venice a le tente le marchis, et parlerent d'unes coses et d'autres, et tant que il li demanderent que il feroit pour aus, s'il le faisoient empereeur et s'il li faisoient corone porter en Coustantinoble; et il leur respondi qu'il feroit quanque il vaurroient. Tant parlerent que il dist qu'il donroit a l'ost .cc. mile mars, et qu'il tenroit le navie un an a sen coust, et qu'il iroit outre mer avec aus a tout sen pooir, et qu'i tenroit tous les jours de sa vie .x.m. hommes a armes en le tere d'outre mer a sen coust, et qu'il douroit a tous chiaus de l'ost qui se departiroient de Coustantinoble a aler outre mer viande dusques a un an.

XXXIII. Adont furent trestout li baron de l'ost mandei et li Venicien, et quant il furent tot assanlé, si se leva li dux de Venice, si parla a aus: «Seigneur» fist li dux, «or avons nous raisnauvle acoison d'aler en Coustantinoble, se vous le loés; car nous avons le droit oir.» Or y eut il aucuns qui ne s'acorderent mie a aler en Coustantinoble, ains disoient: «Ba! que ferons nous en Coustantinoble? Nous avons no pelerinage a faire et ausi pourposement d'aler en Babyloine ou en Alexandre, et no navies ne nous doit sivir que un an et ja est la moitiés de l'anee passee!» Et li autre disoient encontre: «Que ferons nous en Babyloine ne en Alixandre, quant nous n'avons viande ne avoir par coi nous y puissons aler? Miex nous vient il, anchois que nous y aillons, que nous conquestons viande et avoir par raisnavle acoison, que nous y aillons pour morir de fain. Adont si porrons forfaire, et il nous offre a venir avec nous et a tenir no navie et nostre estore encore un an a sen coust!» Et li marchis de Monferras y metoit plus paine que nus qui y fust d'aler en Coustantinoble, pour che qu'il se voloit vengier d'un mesfait que li empereres de Coustantinoble, qui l'empire tenoit, li avoit fait. Or vous lairons ichi ester de l'estore; si vous dirons le mesfait dont li marchis haoit l'empereur de Coustantinoble. Il avint que li marchis Caurras, ses freres, fu croisiés et qu'il ala outre mer, et mena deus galies, et s'en ala par Coustantinoble. Et quant il vint en Constantinoble, si parla a l'empereur, et li empereres le bien viengna et le salua. Or avoit en chu point uns haus hons de le chité assis l'empereur en Constantinoble, si que li empereres n'en n'osoit issir. Quant li marchis vit chou, si demanda comment ch'estoit que chil l'avoit si faitement assis, ne ne s'osoit il mie combatre a lui; et li empereres respondi qu'il n'avoit mie bien le cueur de ses gens ne l'aiwe; pour che si ne se voloit mie combatre a lui. Quant

XXXII. Когато младежът беше вече там[113], тогава в палатката на маркиза се събраха всички висши барони и дожът на Венеция и приказваха за едно - за друго: попитаха го какво ще направи той за тях, ако го направят император и го короноват в Константинопол. Той им отговори, че ще направи всичко, което пожелаят. Докато разговаряха така, той рече, че ще даде на войската двеста хиляди марки и, че ще издържа флота на собствени разноски в продължение на една година. Още, че ще иде с тях отвъд морето с цялата си мощ и че до края на дните си ще издържа на свои разноски в отвъд морските земи десет хиляди бойци; че ще даде на всички от войската, които ще отпътуват от Константинопол отвъд морето, провизии за цяла година.

XXXIII. Тогава свикаха всички барони от войската и венецианците и, когато всички се събраха, дожът на Венеция стана и им казала: "Сеньори, вече имаме разумен предлог да идем в Константинопол, ако го одобрите, защото с нас е законният наследник." Имаше обаче някои, които никак не се съгласяваха да отидат в Константинопол, като говореха първо: "Ами, какво ще правим в Константинопол? Трябва да извършим поклонението си и да изпълним замисъла си да идем във Вавилон или в Александрия, а флотът ни ще ни следва само една година, а вече половин година отмина." Другите отвръщаха: „Какво ще правим във Вавилон и в Александрия, като нямаме нито провизии, нито средства, с които да идем там? По-добре е преди да идем там, да се запасим с провизии под един добър предлог, отколкото да идем там и да умрем от глад. Така бихме могли да имаме предимство, а той (Алексий, б.м.) ни предлага да ни придружи и да издържа за своя сметка нашия флот и експедицията ни още една година." А маркиз дьо Монфера, повече от всеки друг, присъстващ там, положи усилия да идат в Константинопол, защото искаше да си отмъсти за една злина, сторена му от императора на Константинопол, който властвал в империята.

Прочее, сега ще прекъснем разказа си за експедицията и ще ви кажем за злината, заради която маркизът мразел императора в Константинопол. Случило се, че маркиз Конрад[114], неговият брат, приел кръста и отишъл в Светите земи с две галери и минал през Константинопол. И когато дошъл в Константинопол, говорил с императора, който му пожелал „Добре дошъл!" и го поздравил[115]. В същото време един знатен човек от града[116] бил обсадил императора в Константинопол така, че той не смеел да излезе. Когато маркизът видял това, той попитал как станало тъй, че той е така зле обсаден, та не се смеел да излезе навън li marchis oï chou, si dist qu'il l'en aideroit, s'il voloit; et li empereres dist que che voloit il et qu'il l'en saroit molt boin gré. Adont dist li marchis a l'empereeur, qu'il fesist mander tous chiaus de le loy de Rome, tous les Latins de le vile, si les aroit avec lui en se compaingnie, et qu'il se combateroit a aus, et qu'il feroit l'avant warde; et li empereres presist toute se gent avec lui, si le siurroit aprés. Si fist li empereres mander tous les Latins de le vile. Quant il furent tot venu, si kemanda li empereres qu'il s'armassent tout, et quant il furent tout armé et li marchis eut faite toute se gent armer, si prist tous ches Latins avec lui, si ordena le miex qu'il peut se bataille; et li empereres fu ausi tous armés et se gent avec lui. Si ne fait mais el li marchis, si se met il a le voie par devant, et li empereres le sivi aprés. Si comme li marchis fu hors des portes a toute se bataille, et li empereres va, se li fait il fremer le porte aprés. Si comme li Vernas, qui l'empereeur avoit assis, vit que li marchis Venoit durement pour combatre a lui, si s'esmuet il, et il et se gent, a venir encontre le marchis. Si comme il venoient, si ne fait mais el li Vernas, si se fiert il des esperons, si se met il devant toute se gent bien le getee d'un cailleu, pour soi haster et pour ferir soi en le batalle le marchis. Quant li marchis le vit venir, si point il encontre lui, si le fiert il au premerain coup en l'uel, si l'abat il mort de chu caup; si fiert a destre et a senestre, et il et se gent, si en ochient mout. Quant chil virrent que leur sires fu mors, si se commenchent a desconfire, si tornent il en fuies. Quant li empereres li traïtres, qui avoit fait les portes fremer aprés le marchis, vit que il fuoient, se ist il hors de le chité a toute se gent, si akieut il a cachier chiax qui fuioient; si y waaignierent molt, et li marchis et autre, et chevax et autres coses assés. Ensi faitement venja li marchis l'empereeur de cheli qu'il l'avoit assis. Quant il les eurent desconfis, si s'en revinrent arriere en Constantinoble et li empereres et li marchis. Quant il furent revenu et il se furent desarmé, si merchia molt durement li empereres le marchis de chou qu'il l'avoit si bien vengié de chu sien anemi, tant que li marchis li demanda pour coi il avoit fait les portes fremer aprés lui: «Ba! ensi est ore!» fist li empereres. «Or, de par Dieu!» fist li marchis. Et ne demora waires aprés que li empereres et si traïteur pourparlerent une grant traïson, que il voloit faire le marchis destruire; tant que uns hons d'aage qui le seut, si en eut pitié du marchis, si vint avant au marchis tot belement, se li dist: «Sire, pour Dieu, alés vous ent de cheste vile, car se vous y demourés tier jour, li empereres et si traïteur ont pourpallee une grant traïson qu'i vous prendront, si vous feront destruire.» Quant li marchis oï ches nouveles, si ne fu mie a aise.

и да се бие с него. А императорът отговорил, че не можел никак да разчита нито на предаността на хората си, нито на помощта им. Затова никак не искал да се бие с него. Когато маркизът чул това, казал, че ще му помогне, ако той пожелаел, а императорът му отговорил, че ще приеме и, че ще му бъде много благодарен. Тогава маркизът казал на императора да повика всички от римско вероизповедание, всички латини от града, за да ги включи в дружината си. Те щели да се бият с него и да образуват авангарда, а императорът щял да вземе всичките си хора и да го следва. И императорът призовал всички латини от града. Когато всички дошли, той им наредил да се въоръжат. Когато всички се въоръжили, а маркизът въоръжил всичките си хора, той взел и всички латини със себе си и ги подредил в най-добър боен ред. Императорът също се въоръжил заедно с хората си. Маркизът потеглил веднага напред, последван от императора. Едва маркизът излязъл през вратата с отряда си, императорът наредил да я затворят зад него. Когато Врана, който обсаждал императора, видял че маркизът настъпва безстрашно, за да се бие с него, се придвижил със своите хора напред, за да се срещне с маркиза. И както напредвали, Врана, без да се колебае, пришпорил коня си, изпреварил своите на хвърлей камък, за да побърза и да се нахвърли върху отряда на маркиза. Когато маркизът го видял, че идва, се впуснал насреща му и с първия си удар го ударил в окото и с този удар го убил. Той удрял надясно и наляво, както и хората му и избили много [врагове]. Когато те видели, че техният господар е мъртъв, те започнали да се огъват и търтили на бяг. Когато предателят император, който наредил да затворят вратата след маркиза, видял, че те бягат, излязъл от града с всичките си хора и започнал да преследва бегълците. Маркизът и другите придобили голяма плячка от коне и други неща. Така отмъстил маркизът за императора на този, който го бил обсадил. Когато ги разгромили, императорът и маркизът се завърнали в Константинопол. Когато се завърнали и се разоръжили, императорът благодарил много на маркиза за това, че бил отмъстил на врага му, а маркизът го запитал защо той наредил да затворят портите зад него. “Е, така се случи!” - казал императорът. “Да, за Бога” - отговорил маркизът. Малко след това императорът и предателите му замислили голямо вероломство, защото той искал да погуби маркиза. Но един възрастен човек, който узнал това, бил обхванат от милост към маркиза, отишъл благородно при него и му рекъл: “За Бога, сир, идете си от този град, защото, ако останете в него още три дни императорът и неговите предатели са се сговорили за голямо преда-

Si vient il le nuit meesme, si fait il atorner ses galies, si se met il en mer, anchois qu'il fust jours, si s'en va il ; aine ne cessa, si vint a Sur. Or i estoit avenu, par devant chou que le tere fust perdue, que li rois de Jherusalem fu mors, que li roiaumes de Jherusalem estoit tous perdus et que il n'i avoit mais vile qui se tenist, fors Sur et Escaloune. Si avoit li rois qui mors fu deus sereurs mariées: si avoit uns chevaliers, mesire Guis de Luisegnun en Poitau, l'ainsnee a cui li roiames estoit eskeus, et mesires Hainfrois de Touron avoit le mainsnee. Si s'asanlerent un jor tout li haut baron de le tere et li cuens de Tripe et li Temples et li Hospitax en Jherusalem, au Temple, et disent entr'aus qu'il departesisent monseigneur Guion de se femme, pour chou que li roiames estoit eskeus a se femme, et qu'il li donnaissent autre baron qui fust plus soufisans a estre rois que mesire Guis n'estoit, et il si fisent. Il les departirent, et quant on les eut departis, si ne se peurent onques acorder a qui il le mariaissent, tant qu'il se misent seur le roine du tout, qui avoit esté femme monseigneur Guion. Se li baillerent le corone, et ele le donnast a cui que ele vausist qui rois fust, tant qu'il se rasanlerent un autre jor tout li baron et li Temples et li Hospitaus, et se y fu li cuens de Tripe, qui estoit li mieudres chevaliers du roiame, qui cuidoit que le dame li donnast le corone, et si i fu mesires Guis, qui avoit eu le roine a femme. Quant il se furent tout assanlé, et le dame tint le corone, si esgarda amont et aval ; si i voit ele chelui qui avoit esté ses barons, si va ele avant, se li met ele u chief. Ensi si fu mesires Guis rois. Quant li cuens de Tripe vit chou, si en fu si dolens qu'il s'en ala en sen païs, a Tripe, par mautalent.

XXXIV. Aprés ne demora mie, si se combati as Sarrasins, si fu pris et se gent tote desconfite, et li tere fu si perdue qu'il n'i avoit mais vile qui se tenist, fors Sur et Escaloune. Quant Salehadins vit qu'il eut si le tere en se main, si vint au roi de Jherusalem, que il avoit en se prison, se li dist que s'il li faisoit rendre Escaloune, qu'i le lairoit aler et grant partie de se gent avec li. Et li rois li respondi: «Or m'i menés dont», fist il, «et je le vous ferai rendre !» Et Salehadins l'i mena. Quant il vinrent la, si parla li rois a chiaus de le vile, si leur dist qu'il rendissent le vile, qu'i le voloit ensi. Et chil alerent, si li rendirent le vile. Quant Salehadins eut le vile en se main, si laissa le rois aler et une partie de se gent avec lui; et li rois, quant il fu escapés de prison, a tout tant de gent comme il eut, si s'en vint a Sur. Et entre ches entrefaites que li rois avoit ouvré, si avoit

телство - да Ви заловят и да Ви погубят." Когато маркизът чул това, се обезпокоил и още същата нощ наредил да приготвят галерите му и отплавал в морето още преди настъпването на деня и така си отишъл. Така плавал непрестанно, докато не пристигнал в Тир[117]. Но случило се преди тази земя да бъде загубена[118], кралят на Йерусалим бил умрял[119], а Йерусалимското кралство било напълно загубено и нямало други градове, които да се държат освен Тир и Аскалон. Кралят, който умрял, имал две омъжени сестри. Един рицар, месир Ги дьо Лузинян в Поату, бил оженен за голямата, на която се падало кралството в наследство[120], месир Юмфроа дьо Турон водел малката[121]. Един ден висшите барони от страната, графът на Триполи[122] , тамплиерите и хоспиталиерите от Йерусалим се събрали в Храма и се сговорили да разделят монсеньор Ги и жена му, защото кралството било нейно наследство и да ѝ дадат друг за господар, по-годен за крал от месир Ги. Направили го. Разделили ги и когато ги разделили, не успели да се споразумеят за кого да я омъжат, поради което оставили решението на кралицата, бившата жена на монсеньор Ги. Поверили ѝ короната, та да я даде на този, когото искала да бъде крал. И така, събрали се един ден всички барони, тамплиерите и хоспиталиерите, там бил и графът на Триполи, който бил най-добрият рицар на кралството и затова смятал, че дамата ще му даде короната, там бил и месир Ги, чиято жена преди това била кралицата. Когато всички се събрали и дамата държала короната, тя се огледала насам-натам и видяла този, който бил преди нейн господар, излязла напред и я положила на главата му. Така месир Ги станал крал. Когато графът на Триполи видял това, той бил толкова обиден, че се завърнал от яд в страната си, в Триполи.

XXXIV. Малко след това кралят повел война със сарацините, бил пленен, хората му били напълно разгромени[123], а земята била загубена, тъй че нямало град, който да се държи, освен Тир и Аскалон. Когато Саладин[124] видял, че владее страната, той отишъл при краля на Йерусалим, когото държал като пленник и му казал, че ще го освободи заедно с мнозина от хората му, ако съумее да му предаде Аскалон. А кралят отговорил: "Заведете ме там" - казал - "и ще успея да Ви го предам!" И Саладин го завел. Когато стигнали там, кралят се обърнал към градските жители и им казал да предадат града, такава била волята му. И като се завърнали[125], те предали града. Когато Саладин завладял града, той пуснал краля и голяма част от хората му на свобода. А когато кралят излязъл от затвора, отишъл в Тир с всички хора, които били с неli marchis tous chiaus de Sur et Genevois qui i estoient et uns et autres tous a sen acort, et il li avoient tot juré feeuté et seur sains qu'il se tenroient du tot a lui comme a leur seigneur, et il leur aidast le vile a desfendre. Et li marchis avoit trouvé si grant kierté en le vile que on vendoit le mesure de blé de le vile .c. besans, qui ne fesist mie plus que sestier et demi a Amiens. Quant li rois vint a Sur, si commenchierent a hukier si serjant: «Ouvrés, ouvrés le porte! Veschi le roi ou il vient.» Et chil de dedens respondirent qu'il n'i enterroient, tant que li marchis vint as murs, si dist qu'il n'i enterroit: «Ba! comment?» fist le rois, «de ne sui jou sires et rois de laiens? -En non Dieu», fist li marchis, «ne sires ne rois ne n'estes vous, ne vous n'i enterrés, car vous avés tot houni et le terre toute perdue, et d'autre part le kiertés est si grans chaiens, que si vous et vo gent i entriés, que le vile seroit tote perdue de fain. Et jou ai plus kier», fist li marchis, «que vous soies perdus, et vous et vo gent de qui il n'est waires grans esplois, que nous qui chaiens sommes ne le vile.» Quant li rois vit qu'il n'i peut entrer, si s'en torna a toute se gent, si s'en ala vers Acre en un toron; la si se loja. Et fu illueques tant que li rois de Franche et li rois d'Engletere l'i trouverent. Si comme li marchis estoit a Sur, en chele grant kierté qui i estoit, si leur envoia Diex confort que uns markaans i vint, qui amena une nave de blé: si commist le blé a .x. besans qui estoit a .c. Si en fu molt liés li marchis et tout chil de le vile, et si fu tous li blés retenus et acatés en le vile.

XXXV. Ne demora waires aprés, si vient Salehadins, si assiet il Sur et par tere et par mer, si que ne viande ne autre cose ne pooit venir en le vile, et tant i sist que le kiertés fu de rekief ausi grande en le vile comme ele i avoit esté.

XXXVI. Quant li marchis vit que le kiertés fu si grans en le vile, et qu'il ne pooient avoir soulas ne confort de nule part, si manda tous chiaus de le vile et Genevois qu'il i avoit et uns et autres, si parla a aus et si leur dist: «Seigneur», fist il, «nous sommes maubailli, se Diex n'en a merchi, que le kiertés est si grans en cheste vile que il n'i a waires viande ne blé dont nous nous puissons longement soustenir, ne nus confors ne puet venir ne par mer ne par terre. Pour Dieu, s'il y a nul de vous qui y

го[126]. И докато ставало всичко това, което кралят бил извършил, маркизът привлякъл на своя страна жителите на Тир и с генуезците, които били там, и едните и другите положили пред светото Евангелие[127] клетва за вярност към него като към техен сеньор, а той трябвало да им помага в отбраната на града. Маркизът заварил в града такава скъпотия, че продавали мярката жито за сто безанти[128], докато в Амиен тя струвала само секстарий и половина. Когато кралят пристигнал в Тир, неговите сержанти започнали да викат: "Отворете, отворете вратата! Кралят идва." Тези отвътре, отговорили, че няма да ги пуснат да влязат, а маркизът се качил на стената и казал, че той (кралят, б.м.) няма да влезе в града. "Но, как така?" - казал кралят - "Нима аз не съм ваш сеньор и крал на тези земи?" "Не, за Бога" - отвърнал маркизът - "Вие не сте нито сеньор, нито крал и няма да влезете в града, защото Вие всичко обезчестихте и цялата земя загубихте, а, от друга страна, скъпотията е толкова голяма тук, че ако Вие и Вашите хора влезете, градът ще загине от глад. „Аз предпочитам" - казал маркизът - "вие да загинете, вие и вашите хора, които нищо славно не сте извършили, отколкото ние, които сме в града." Когато кралят видял, че не ще може да влезе в града, обърнал се с всичките си хора и отишъл към Акра, до един хълм, където се установил[129]. И пребивавал там, докато кралят на Франция и кралят на Англия не го намерили. Докато маркизът пребивавал в Тир, където скъпотията била толкова голяма, Бог им изпратил помощ. Един търговец дошъл там и докарал един кораб с жито и той определил цената на житото по десет безанти, докато то струвало по сто. Много се зарадвали маркизът и жителите на града и всичкото жито било задържано и купено в града.

XXXV. След не много време дошъл Саладин и обсадил Тир по суша и по море[130], така че нито провизии, нито нещо друго не могло да влезе в града. И обсадата продължила толкова, че скъпотията в града станала пак толкова, колкото била преди.

XXXVI. Когато маркизът видял, че скъпотията била толкова голяма в града и, че не ще може да получи помощ и подкрепа от никъде, той призовал всички жители и генуезци, които били там и заговорил и на едните и на другите: "Сеньори" - казал - "ние сме в лошо положение, ако Бог не се смили над нас, защото скъпотията в този град е толкова голяма, че няма нито някакви провизии, нито жито, за да можем да издържим дълго, нито пък някаква помощ може да ни дойде по море или sache metre conseil, se l'i meche!» Tant que uns Genevois sali avant, si dist: «Se vous me voliés croire,» fist il, «je vous dourroie boin conseil.» -«Ore quel?» fist le marchis.- «Jel vous dirai», fist chis; «nous avons chaiens en ceste vile nes et galies et barges et autres vaissiax, si vous dirai que je ferai. Je prendrai quatre galies avec mi, si les ferai armer de le plus aidant gent que nous arons; si me meterai ains jour en mer, ausi com je m'en vausisse fuir. Et si tost comme li Sarrasin m'apercheveront si n'aront loisir d'aus armer, ains aront si grant haste de moi ataindre et de moi cachier qu'il ne s'armeront nient, ains destendront trestout aprés mi, et vous arés trestous vos autres waissiaus et barges et galies molt bien fait warnir de le plus aidant gent que vous arés, et quant vous vesrés que eles seront toutes destendues aprés mi, et eles seront bien lanchies avant, adont si bescochiés trestous vos vaissiaus et destendés aprés, et je retornerai arriere; si nous combaterons a aus. Ensi si nous envoiera Diex consel, se li plaist!» A chest consel si s'acorderent tout, si fisent tot ensi comme chis eut devisé.

XXXVII. Quant che vint vers le jour, et chis eut ses quatre galies molt bien atornees et molt bien armees, et tot li autre vaissel furent ensement molt bien armé, si ne fait mais el, si se met il en le mer un peu ains le jour. Or estoit li pors de le mer dedens les murs de le vile de Sur, ou par ent les nes issoient et entroient en le vile; si se met il a le voie, si s'en commenche a aler grandesme aleure. Quant il fu un peu loins et li Sarrasin l'aperchoivent, si eurent tel haste de chelui sivir que onques ne s'i armerent, si laissent il aler trestoutes leur chent galies, si acuellent a cachier chelui. Quant eles furent bien lanchies avant, et chil de le vile destendent aprés, et chil qui li Sarrasin cachoient retorne; si acuellent chil Surien ches Sarrasins qui tot estoient desarmé, si en ochient molt et si les desconfisent, si que onques de toutes les chent galies n'en escapa que deus que li Surien ne presissent toutes. Et Salehadins eswardoit tot chou et faisoit si grant duel que trop, et droit se barbe et deschiroit ses caveax de duel, qu'il veoit se gent decauper devant lui, ne ne leur pooit aidier. Quant il eut si sen navie perdu, si se desloja, si s'en ala. Ensi faitement fu le vile retenue par le marchis, et li rois Guis estoit en chel toronchel vers Acre, la ou li rois de France et li rois d'Engletere l'avoient trouvé.

XXXVIII. Aprés ne demora mie waires que li rois Guis fu mors, et se femme ausi. Si escaÿ li roiaumes a le femme monseigneur Hainfroi du Toron, qui estoit suers le roine. Si va on, si taut on a monseigneur

по суша. За Бога, ако измежду вас има някой, който може да даде съвет, нека го даде!" Тогава един генуезец излязъл напред и казал: "Ако искате, повярвайте ми" - рекъл той - "Ще ви дам добър съвет." "Какъв по-точно?" - попитал маркизът. "Ще ви го кажа" - отговорил онзи. "В този град ние имаме нефове, галери, лодки и други съдове. Ще ви кажа какво ще направя. Ще взема четири галери, ще кача на тях най-добрите бойци, с които разполагаме и ще отплавам призори, като че ли искам да избягам. И когато сарацините ме забележат, те няма да имат време да се приготвят, толкова ще бързат да ме преследват и да ме заловят, че няма да се приготвят и така ще се впуснат всички след мен. А вие имате всички ваши съдове и лодки, и галери, много добре екипирани с най-добрите бойци, с които разполагате. И като видите, че те всички са ме последвали и са напреднали много, тогава отвържете всичките си съдове и се впуснете след тях, а аз ще се обърна и ние ще се сбием с тях. Така Бог ще ни води, ако му е угодно." Този съвет бил приет от всички и те постъпили така, което онзи бил решил.

XXXVII. Към зазоряване, когато генуезецът разполагал с четирите си добре екипирани и добре въоръжени галери и, когато другите съдове били също добре въоръжени, той без да се бави поел в морето малко преди настъпването на утрото. Впрочем, морското пристанище, откъдето нефовете излизали и влизали в града, било от вътрешната страна на стените на Тир. Той потеглил и започнал да се движи много бързо. Когато малко се отдалечил и сарацините го забелязали, те толкова бързали да го последват, че не се въоръжили, а пуснали да го преследват всичките им сто галери, за да го заловят. Когато те отплавали, онези от града ги последвали, а този, когото сарацините преследвали, се обърнал. Така тирийците нападнали сарацините, които били без оръжие, избили много и ги разгромили, така че от стоте им галери тирийците не успели да заловят само две. Като наблюдавал това, Саладин изпитвал преголяма болка, дърпал си брадата и си скубел косите от мъка, виждайки да избиват хората му пред него, без да може да им помогне. Когато така загубил флота си, той вдигнал лагера си и си отишъл. Така градът бил удържан от маркиза, а крал Ги бил на хълмчето при Акра, там, където го заварили кралят на Франция и кралят на Англия.

XXXVIII. Скоро след това крал Ги умрял, а така също и жена му[131]. Така кралството се паднало на жената на монсеньор Юмфроа дьо Торон, сестрата на кралицата. Така станало, че отнели жената на мон-

Hainfroi se femme, si le donna on au marchis. Ensi si fu li marchis rois, puis en eut il une fille, et puis fu li marchis ochis de Haussassis, puis si prist on le roine, si le donna on au conte Henri de Champangne. Et puis aprés si assist on Acre et si le prist on.

XXXIX. Or vous avons conté le mesfait dont li marchis de Monferras haioit l'empereur de Coustantinoble, et pour coi il i metoit gregneur paine et gregneur consel d'aler en Coustantinoble que tout li autre, si revenrons aprés a no matere de devant. Quant li dux de Venice eut dit as barons que or avoient il boine acoison d'aler en le tere de Coustantinoble et que il le loioit bien, adont se s'i acorderent trestot li baron. Aprés si fist on demander as vesques se che seroit pechiés d'aler i, et li vesque respondirent et disent que che n'estoit mie pechiés, ains estoit grans aumosnes, car puis qu'il avoient le droit oir qui deserités estoit, bien li pooient aidier a sen droit conquerre et de ses enemis vengier. Adont si fisent le vaslet jurer seur sains que il leur tenroit ches convenenches qu'il leur avoit dit par devant.

XL. Adont si s'acorderent tout li pelerin et li Venicien que on i alast; adont si atirerent leur estoire et leur oirre, si se misent en mer. Tant alerent qu'il vinrent a un port que on apele Bouke d'Ave, qui estoit bien chent liwes en sus de Coustantinoble. Or estoit chis pors la ou Troies le grant sist, a l'entree du bras Saint Jorge. De la si se resmurent, et singlerent tant contremont le bras Saint Jorge que il vinrent a une liwe de Coustantinoble. Adont si s'entratendirent tant que tout li vaissel furent venu tot ensanle. Quant tous li estores et tout li vaissel furent tout ensanle, si achesmerent et atornerent leur vaissiaus si belement que ch'estoit le plus bele cose du monde a eswarder. Quant chil de Constantinoble virrent chel estoire qui si estoit belement appareilliés, si l'eswarderent a merveille, et estoient monté seur les murs et seur les maisons pour eswarder chele merveille; et chil de l'estore si eswarderent le grandeur de le vile qui si estoit longue et lee, si s'en remerveillierent molt durement. Adont si s'en passerent outre et prisent port a Mauchidone, outre le brach Saint Jorge.

XLI. Quant li empereres de Coustentinoble le seut, si leur manda par boins messages que il estoient la quis et pour coi il estoient la venu, et

сеньор Юмфроа и я дали на маркиза[132]. Така маркизът станал крал. И после му се родило едно момиче, а маркизът бил убит от асасините[133]. После взели жена му и я дали на граф Анри дьо Шампан. Впоследствие Акра била обсадена и превзета[134].

XXXIX. След като ви разказахме злините, поради които маркиз дьо Монфера мразел императора на Константинопол и защо той полагал преголеми усилия и давал настойчиви съвети повече от всеки друг да се иде в Константинопол, ще се върнем към по-ранния си разказ. Когато дожът на Венеция каза на бароните, че вече имат добър повод да идат в земята на Константинопол и, че той самият най-горещо им го препоръчва, всички барони се съгласиха. После запитаха епископите дали няма да е грях да идат там и епископите отговориха и казаха, че това не само не е никакъв грях, а напротив това ще е благочестиво дело, защото след като имат със себе си законния наследник, който е бил обезнаследен, те могат да помогнат за отвоюване на правото му и да отмъстят на неприятелите му. Тогава накараха младежа да се закълне пред светото Евангелие, че ще изпълни обещанието, което им бил дал преди.

XL. И така, всички поклонници и венецианци се разбраха да идат там. И те приготвиха флота и експедицията си и отплаваха[135]. И плаваха, докато стигнаха едно пристанище, наречено Бук д'Ав[136], отдалечено на стотина левги от Константинопол. Впрочем, това пристанище било там, където е била Троя Великата, на входа на ръкава Св. Георги[137]. Отпътуваха оттам и плаваха нагоре по ръкава Св. Георги, докато стигнаха на една левга от Константинопол[138]. И се изчакаха, докато всички съдове се събраха заедно. Когато целият флот и всички съдове се събраха заедно, те украсиха и натъкмиха корабите си толкова хубаво, че това било най-хубавото нещо на света за съзерцаване. Когато константинополските жители видяха този толкова хубаво украсен флот, те го гледаха удивено и бяха покачени по стените и по къщите, за да видят това чудо. А тези от флота съзерцаваха големината на града, който беше толкова дълъг и толкова широк, че се удивляваха много. И като го подминаха, влязоха в пристанището на Калхедон, от другата страна на ръкава Св. Георги.

XLI. Когато императорът на Константинопол научи това, той ги запита чрез пратеници[139] кои са и с каква цел са дошли и ги попита si leur manda que s'il voloient de sen or et de sen argent, qu'il leur envoieroit molt volentiers. Quant li haut [home] oïrent chou, si respondirent as messages qu'il n'en voloient nient de sen or ne de sen argent, ains voloient que li empereres se demesist de l'empire, car il nel tenoit mie a droit ne loiaument; et se li manderent qu'il avoient le droit oir avec aus, Alexe, le fil Kyrsaac l'empereur. Adont li message respondirent et disent que li empereres n'en feroit nient; a tant si s'en alerent. Aprés li dux de Venice parla as barons et si leur dist: «Seigneur, je loieroie bien que on presist dis galies et que on mesist le vaslet en une et gens avec lui, et qu'il alaissent par trives au rivage de Coustantinoble, et qu'il demandaissent a chiaus de le chité s'il vausissent le vaslet reconnoistre a seigneur.» Et li haut homme respondirent que che ne seroit se bien non. Si atirerent ches dis galies et le vaslet et assés gent armee avec lui; si nagierent dusques prés des murs de le vile, si nagierent amont et aval, et moustroient as gens le vaslet, Alexes avoit a non, si leur demandoient s'i le reconnissoient a seigneur; et chil de le vile respondirent et disent bien qu'il nel reconnissoient mie a seigneur, et qu'il ne savoient qui il estoit; et chil quil estoient es galies avec lui, le vaslet, disoient que ch'estoit le fix Kyrsac l'empereeur qui fu, et chil dedens respondirent autre fois qu'il n'en savoient nient. Adont si s'en revinrent il arriere a l'ost, et fist savoir que on leur avoit respondu. Adont quemanda on par toute l'ost qu'i s'armaissent tout, et grant et petit, et quant il furent tout armé, si se confesserent tout et quemenierent, car il doutoient molt a ariver par devers Coustantinoble. Apres si ordenerent leur batailles et leur nes et leur uissiers et les galies, et entrerent li chevalier es uissiers avec leur chevax et se misent a le voie; si fisent sonner buisines d'argent et d'arain bien dusques a chent paire, et tabours et tymbres tant que trop.

XLII. Quant le gent de le vile virrent chel grant navie et chel grant estore et il oïrent les sons des buisines et des tabors qui faisoient grant noise, si s'armerent trestout et monterent seur les maisons et seur les tors de le vile. Si leur fu bien avis que toute le mers et le tere tranlast, et que toute le mers fust couverte de nes; et entrementiers avoit li empereres fait venir se gent tote armee seur le rivage, pour desfendre le rivage.

XLIII. Quant li croisié et li Venicien virrent les Grius qui estoient venu seur le rivage tout armé encontr'aus, si parlerent ensanle tant que li dux

дали искат от златото и среброто му, което ще им изпрати на драго сърце. Когато знатните [хора] чуха това, те отговориха на пратениците, че не желаят нито златото, нито среброто му, а искат императорът да се откаже от империята, защото не я владее нито по право, нито законно. И му известиха, че с тях е законният наследник, Алексий, синът на императора Исак. На това пратениците отговориха и казаха, че императорът няма да направи това, сетне си отидоха. После дожът на Венеция заговори на бароните и им каза: “Сеньори, съветвам да се вземат десет галери, на една от тях да качим младежа с [известен брой] хора и нека идат с мир до брега на Константинопол и нека запитат жителите на града дали искат да признаят младежа за свой сеньор.” И знатните хора отговориха, че не би могло по-добре да бъде. Екипираха тези десет галери, младежа и достатъчен брой въоръжени хора с него. И те плаваха близо до стените на града, напред и назад, и показваха на хората младежа, който се наричал Алексий и ги питаха дали ще го признаят за сеньор. А тези от града отговориха и казаха ясно, че не го признават за сеньор и, че не знаят кой е той. А тези, които бяха на галерите с него, младежа, казваха, че това е синът на Исак, бившия император, а онези отвътре отговориха още веднъж, че не знаят нищо за това. Тогава те се завърнаха при войската и известиха за това, което им бяха отговорили. Тогава наредиха на цялата войска да се въоръжи, знатни и незнатни и, когато всички бяха въоръжени, всички те се изповядаха и се причестиха, защото се страхуваха много да атакуват Константинопол. След това подредиха отрядите си и своите нефове, уксери и галери, а конниците влязоха в ускерите с конете си и потеглиха. Наредиха да се свири със сребърни и бронзови тръби, повече от сто чифта и с барабани и цимбали, които бяха още повече.

XLII. Когато жителите на града видяха този голям флот и тази голяма експедиция и като чуха звуците от тръбите и бабарабите, които предизвикваха голям шум, всички се въоръжиха и се изкачиха по къщите и по кулите на града. Те сигурно имаха усещането, че цялото море и земя се тресат и, че цялото море е покрито с нефове. В това време императорът беше извел всичките си въоръжени хора на брега, за да го защити.

XLIII. Когато кръстоносците и венецианците видяха срещу себе си гърците, които бяха дошли въоръжени на брега, се засъветваха, а доde Venice dist qu'il iroit devant a toute se gent et qu'il prenderoit le rivage a l'aiwe de Dieu. Adont si prist ses nes et ses galies et ses uissiers, se se mist u front de l'ost par devant; aprés si prisent leur arbalestiers et leur arkiers, si les misent par devant en barges pour delivrer le rivage des Grius. Quant il se furent si faitement ordené, si alerent vers le rivage. Quant li Griu virrent que li pelerin ne lairoient mie pour peur d'aus qu'il ne venissent au rivage, et il les virrent aprochier d'aus, si se traisent arriere, onques ne les oserent atendre, tant que li estores arriva, et quant il furent arrivé, si issirent li chevalier hors des uissiers tot monté, que li uissier estoient en tele maniere fait que il i avoit wis que on ouvroit bien, si lanchoit on un pont hors, par ou li chevalier pooient issir hors a tere tot monté. Quant li estores fu arivés, et li Griu, qui s'estoient trait arriere, virent que il furent tot issu hors, si en furent molt dolent. Or estoient che une gent, chil Griu qui estaient venu au rivage desfendre, qui s'estaient vanté a l'empereeur que ja n'i arriveroient li pelerin tant comme il i fussent. Quant li chevalier furent issu hors des uissiers, si aquellent a cachier ches Grius, si les cachierent dusques a un pont qui prés estait du kief de le chité; de seur chu pont avoit une porte ou par ent li Griu passerent et s'en fuirent en Constantinoble. Quant il furent revenu de cachier ches Grius, si parlerent ensanle, tant que li Venicien disent que leur vaissel n'estaient mie a seur, s'il n'estaient en port; si prisent consel qu'il les meteroient en port. Or estait li pors de Constantinoble molt bien fremés d'une molt grosse caaine de fer, qui tenoit en le chité et d'autre part du port tenoit a le tour de Galatha. Ichele tours estoit molt fors et molt bien desfensavle et molt bien warnie de gent desfensavle.

XLIV. Par le consel des haus hommes fu chele tours assise, et tant que ele fu prise par forche, et de kief en kief de le caaine avoit galies de Grijois qui aidoient le caaine a deffendre. Et quant le tors fu prise et le caaine fu route, si entrerent li waissel dedens le port et furent mis assauveté, et prisent des galies as Grius qui estoient dedens le port et des nes. Et quant les nes et tot li autre vaissel furent mis dedens le port a sauveté, si sanlerent tout li pelerin et li Venicien, si prisent consel entr'aus comment il aserroient le vile, et tant qu'il s'acorderent entr'aus que li Franchois l'asserroient par tere et li Venicien par mer; et dist li dus de Venice qu'il feroit faire engiens en ses nes et eskieles par coi on assaurroit as murs. Adont s'armerent li chevalier et tout li autre

жът каза, че ще иде напред с всичките си хора и, че ще завземе брега с Божията помощ. Тогава той взе нефовете и галерите си и своите ук-сери, застана най-отпред начело на войската. После разположиха техните стрелци с арбалети и с лъкове в лодки най-отпред, за да прочистят брега от гърците. Когато се подредиха така, потеглиха към брега[140]. Когато гърците видяха, че поклонниците никак не изпитват страх от тях, за да слязат на брега и ги наближават, отдръпнаха се назад и не посмяха да ги дочакат. Така флотът пристигна и когато дойдоха, конниците излязоха от ухсерите, възкачени на конете си, защото уксерите бяха направени така, че имаха капак, който се отваряше лесно, а навън се пускаше рампа, по която конниците можеха да излязат на сушата върху конете си. Когато флотът пристигна и, когато гърците, които се бяха оттеглили назад, видяха, че те всички бяха излезли навън, се огорчиха много. А тези гърци, които бяха дошли да защитават брега, бяха хора, които се били хвалили на императора, че поклонниците няма да могат да припарят, докато те са там. Когато конниците излязоха от уксерите, започнаха да преследват гърците и ги гониха до един мост, който беше в края на града[141], а на този мост имаше врата, през която гърците минаха и избягаха в Константинопол. Когато се завърнаха от преследването на гърците, те засъвещаваха. И венецианците казаха, че корабите им никак няма да са на сигурно място, ако не са в пристанище и решиха да ги закарат в пристанище. Обаче пристанището на Константинопол беше много добре затворено с една много голяма желязна верига, която беше захваната с единия си край за града, а в другия край на пристанището - за една кула на Галата. Тази кула беше много мощна, много лесна за отбрана и твърде добре защитена от яки бранители.

XLIV. По съвет на знатните тази кула беше обсадена, така че беше превзета със сила, макар че от единия край на веригата до другия имаше гръцки галери, които помагаха за отбраната на веригата. И когато кулата беше превзета и веригата счупена, съдовете влязоха в пристанището и бяха в безопасност. И взеха галерите на гърците, които бяха в пристанището, както и нефове. И когато нефовете и всички други съдове бяха закарани на сигурно място в пристанището, всички поклонници и венецианци се събраха и се засъветваха за това как да обсадят града и се договориха за това, че французите ще обсадят по суша, а венецианците - по море. А дожът на Венеция каза, че ще нареди да направят на нефовете си машини и стълби, с които ще атакуват стениpelerin; si alerent passer a un pont qui estoit prés que de sit a deus liwes, ne n'avoit passage a aler en Constantinoble a mains de quatre liwes d'illuec fors a chu pont. Et quant il vinrent au pont, li Griu y vinrent qui leur contredisent le passage tant comme il peurent, et tant que li pelerin les en cachierent par forche de bataille et passerent. Et quant il vinrent a le chité, si se logierent li haut homme et tendirent leur tentes devant le palais de Blakerne, qui estoit l'empereeur; et chis palais estoit tout droit u kief de le chité. Adont fist li dux de Venice molt merveillex engiens faire et molt biaus, car il fist prendre les antaines qui portent les voiles des nes, qui bien avoient trente toises de lonc ou plus; si les fist tres bien loier et atakier a boines cordes as mas, et fist faire bons pons par deseure, et bons puins encoste de cordes; si estait li pons si les que trois chevalier armé i pooient aler de front. Et fist li dux les pons si bien warnir et couvrir as costés d'esclavinnes et de toile que cil qui i montassent pour assalir n'eussent war de ne de quarriaus d'arbalestes ne de saietes; et lanchoit li pons tant avant outre le nef qu'il avoit bien de hauteur du pont dusques a tere pres de quarante toises ou plus; et a cascun des uissiers avoit un mangonnel qui getoient adés as murs et en le vile. Quant li Venicien eurent leur nes apparellies si comme je vous ai chi conté, li pélerin d'autre part, qui assalloient par tere, avoient leur perrieres et leur mangonniax si atornés qu'il getoient bien dusques u palais l'empereeur, et traioient; et chil de dedens retraioient bien ensement dusques as tentes as pelerins. Aprés il parlerent ensanle, li pelerin et li Venicien, et prisent jor a l'endemain d'assalir le chité et par terre et par mer tot ensanle. Quant che vint l'endemain par matin, que li Venicien s'apareilloient et ordenoient leur vaissiax et se traisent au plus prés des murs pour assalir, et ensement li pelerin d'autre part avoient ordenees leur gens, este me vous que li empereres de Constantinoble, Alexes, issi hors de la chité par une porte que on apele le Porte Roumaine a tote se gent tote armee, et ordena illueques se gent et fist .xvij. batailles; en ches .xvij. batailles esmoit on bien pres de .c.m. hommes a cheval. Aprés si envoia le plus de ches .xvij. batailles entour l'ost as Franchois environ, et les autres retint avec lui; et toute le gent a pié de le chité qui armes peurent porter fist issir hors, et si les fist rengier de kief en kief les murs, entre l'ost des Franchois et les murs. Quant li Franchois se virrent si enclos a le reonde de ches batailles, si en furent molt espoenté et ordenerent,dont leur batalles, et ne fisent que .vij. batalles de .vij. chens chevaliers, que plus n'en n'avoient; et de ches .vij.c. en estoient li .l. a pié.

те. И тогава конниците и всички останали поклонници се въоръжиха и се запътиха да преминат през един мост, който беше на почти две левги[142], тъй като освен този мост нямаше друг път за Константинопол на по-малко от четири левги. Щом пристигнаха до моста, гърците дойдоха да им попречат, както могат, на преминаването, а поклонниците ги прогониха със сила и преминаха. Когато стигнаха в града[143], знатните се установиха там в палатките си, които разпънаха пред Влахернския дворец, който беше на императора, а този дворец беше съвсем на края на града[144]. Тогава дожът на Венеция нареди да се измайсторят твърде чудесни и хубави [обсадни] машини. Нареди да вземат реите, които държат платната на нефовете, които бяха дълги тридесет тоаза[145] или повече, да ги завържат добре и да ги закрепят със здрави въжета към мачтите, и да направят върху тях добри пасарелки, отстрани на които имаше въжета с възли[146]. Тези пасарелки бяха такива, че трима въоръжени конника можеха да вървят един до друг. И нареди дожът да защитят тези пасарелки и да ги покрият отстрани с груби платна и с плат, така че тези, които се качваха за участие в обсадата, да не бъдат заплашени от стрелите на арбалетите и от стрелите на лъковете. А всяка пасарелка се издаваше пред нефа така, че от нея до височината на брега имаше близо четиридесет тоаза и повече. И всяка уксера имаше една мангонела[147], която обстрелваше непрестанно стените и града. Когато венецианците приготвиха нефовете си по начина, за който ви казах, от своя страна поклонниците, които обсаждаха по суша, бяха разположили своите каменомети[148] и мангонели, така че изхвърляните от тях камъни да достигат до двореца на императора. А тези отвътре (т.е. от града, б.м.) мятаха също до палатките на поклонниците. После поклонниците и венецианците се сговориха и определиха на следващия ден да атакуват едновременно града по суша и по море. Когато настъпи утрото на следващия ден[149], както венецианците се приготвиха и подредиха своите кораби и се приближиха, колкото може по-близо до стените, за да атакуват, така и поклонниците от своя страна бяха строили хората си. И ето, че императорът на Константинопол Алексий излезе извън града през една врата, която наричаха Романова[150], заедно с всичките си напълно въоръжени хора и подреди тези хора в седемнадесет отряда, а в тези отряди се оценяваше, че има близо сто хиляди конника. После той изпрати по-голямата част от тези седемнадесет отряда да обкръжи войската на французите, а другите задържа при себе си. И той изведе навън всички пешаци, жители на града, годни да носят оръжие и ги подреди открай до край по сте-

XLV. Aprés, quant eurent si faitement leur gent ordenee, si demanda li cuens de Flandres le premiere bataille et on li otria; l'autre batalle eut li cuens de Saint Pol et mesires Pierres d'Amiens; le tierche batalle eut mesires Henris, li freres le conte de Flandres, et li Alemant. Et aprés estavlierent que li serjant a pie sivirroient les batailles a cheval, si que trois compaingnies ou quatre sivoient une batalle a cheval; et cascune des batalles avoit chiax de sen païs aprés lui. Aprés, quant il eurent atiré les trois batailles qui se combateroient a l'empereur, si atirerent les autres quatre, qui l'ost garderoient, si que li marchis, qui estoit sires de l'ost, eut l'arriere warde, et warda l'ost par deriere, et li quens Loouis eut l'autre emprés, et li Champenois eurent le tierche, et li Borguenong eurent le quarte, et ches quatre batalles warda li marchis. Et aprés prist on tous les garchons qui les chevax gardoient, et tous les cuisiniers qui armes peurent porter; si les fist on trestous armer et de keutes pointes et de peniax et de pos de coivre et de piletes et de pestiax, si k'il estoient si lait et si hideus que le menue gent a pie l'empereeur, qui estoient par dehors les murs, en eurent grant peur et grant hisde, quant il les virent. Et ches quatre batalles, que je vous ai chi nommees par devant, warderent l'ost, pour peur que les batailles l'empereur qui estoient entor l'ost ne perchaissent ne ne damajaissent l'ost ne les tentes; et les garchons et les quisiniers mist on par devers le cité, encontre les gens a pié l'empereur qui estoient rengié contre val les murs. Quant le pietaille l'empereur virent no menue gent si laidement armee, si en eurent si grant peur et si grant hisde que onques ne s'oserent mouvoir, ne venir vers aus, ne onques de chele part n'eut l'os warde.

XLVI. Aprés, si kemanda on que li quens de Flandres et li quens de Saint Pol, et mesires Henris, qui eurent les trois batalles, se combatissent a l'empereur; et desfendi on bien que pour nul besoing que eles eussent, les autres quatre ne se meussent de si a tant que eles veissent qu'eles eussent ausi comme tot perdu, qu'il ne fussent enclos ne assali des autres batailles qui entor l'ost estoient. Entrementiers que li Franchois estoient si faitement ordené, li Venicien, qui en le mer

ните, между френската войска и стените. Когато французите се видяха така обкръжени от тези отряди, бяха много уплашени и тогава подредиха своите отряди, като направиха едва седем отряда, съставени от седемстотин конника, тъй като нямаха повече, а и от тези седемстотин, петдесет бяха пешком.

XLV. След като организираха така хората си, графът на Фландрия пожела да командва първия отряд и му го дадоха. Вторият отряд получиха граф дьо Сен-Пол и месир Пиер д'Амиен. Третият отряд получи месир Анри, братът на графа на Фландрия и германците. И после решиха, че пешите сержанти ще следват конните отряди, така че три или четири части да следват един конен отряд, като зад всеки отряд бяха тези от неговата страна. После, след като сформираха трите отряда, които щяха да се бият с императора, сформираха и другите четири, които трябваше да пазят лагера, а маркизът, който беше командир на армията, получи ариергарда и пазеше войската отзад. Граф Луи получи втория, шампанците получиха третия, а бургундците - четвъртия и тези четири отряда бяха под командването на маркиза. И после събраха всички слуги, грижещи се за конете и всички готвачи, годни да носят оръжие, и ги нагласиха с покривала за коне, с подседлови покривала и с медни съдове, и с чукала, така че те бяха толкова грозни и отвратителни, че обикновените хора, пешаците на императора, които бяха извън стените, като ги видяха се уплашиха и ужасиха много. А тези четири отряда, които по-преди ви споменах, пазеха лагера, опасявайки се, че отрядите на императора, които го обкръжаваха, биха могли да проникнат както в него и да го развалят, така и да развалят палатките. А слугите и готвачите наредиха към града срещу пешаците на императора, които бяха строени в подножието на стените. Когато пешаците на императора видяха нашето простолюдие толкова грозно накичено, те толкова много се уплашиха и ужасиха, че ни веднъж не посмяха ни да се раздвижат, ни да дойдат към нас, ни веднъж от тази страна лагерът не беше заплашен.

XLVI. Сетне се нареди на графа на Фландрия, на граф Сен-Пол и на месир Анри, които командваха трите отряда, да се сблъскат с императора. А на другите четири се забрани напълно, при никаква нужда, каквато и да е тя, да се местят, докато не се видят самите те напълно загубени, докато не бъдат обградени или нападнати от другите отряди, които обграждаха лагера. Докато французите се бяха построили така, венецианците, които бяха в морето, без никак да се баestoient, ne s'oublierent mie; ains traisent leur nes prés des murs, si k'il montoient bien seur les murs de le chité par les eskieles et par les pons qu'il avoient fait seur les nes, et traisent et lanchierent et fisent geter leur mangonniax, et assalirent si durement que trop, et tant qu'il misent le fu en le vile, si que bien en i eut ars le grandeur de le chité d'Arras. Et ne s'oserent mie espardre ne metre en le cité, car trop estoient peu gent, ne il n'i eussent duree; ains se remisent ariere en leur nes.

XLVII. Li haut homme qui d'autre part estaient, qui se devoient combatre a l'empereeur, avoient estavli que on avoit eslit de cascunne batalle deus des plus preudoumes et des plus sages que on i savoit; et quanke il kemandoient estoit fait; s'il kemandaissent «Pongniés!» on pongnioit, s'il kemandaissent «Alés le pas !» on aloit le pas. Li cuens de Flandres, qui avoit l'avangarde, chevaucha premiers encontre l'empereeur tot le pas; et li empereres estoit bien le quarte part d'une liwe loins du conte de Flandres, et faisoit chevauchier ses batalles encontre le conte; et li cuens de Saint Pol et mesires Pierres d'Amiens, qui avoit l'autre bataille emprés, chevauchoient un petit en sus par encoste; et mesires Henris de Hainaut et li Alemant, qui avoient le tierche bataille, chevauchoient aprés; ne n'i avoit cheval qui ne fust couvers de couvretures d'armes ou de dras de soie par deseure toutes les autres couvretures. Et trois compaingnies ou quatre ou chinc de serjans a pié sivoient cascune des batalles as kewes des chevax, et chevauchoient si rengié et si serré qu'il n'estoit nus si hardis qui osast chevauchier devant l'autre. Et li empereres chevauchoit encontre no gent a tot nuef batalles, ne n'i avoit chelui de ches nuef batalles, ou il n'eust .iij.m. chevaliers, ou quatre, ou chinc en tele i avoit il. Et quant li quens de Flandres eut l'ost eslongié bien deus arbalestees, si conseillier li disent: «Sire, vous ne faites mie bien qui vous alés combatre a l'empereur si en sus de l'ost, car se vous i conbatés et vous i aiés mester d'aïe, chil qui wardent l'ost ne vous porront aidier. Mais se vous nous en creés, vous retornerés as lisches, et illueques atenderés l'empereeur plus seurement, s'il se veut combatre.» Li cuens de Flandres retorna ariere as liches, si comme on li loa, et le bataille monseigneur Henri ausi. Et li cuens de Saint Pol ne mesires Pierres d'Amiens ne vaurrent retorner, ains se raasturent en mi le camp tout coi a toute leur gent. Quant le batalle le conte de Saint Pol et monseigneur Pierron d'Amiens virent le conte de Flandres retorner, si disent tot ensanle que li cuens de Flandres faisoit grant honte qui retornoit, qui l'avangarde avoit, et disent tot ensanle: « Sire, sire, li quens de Flandres retorne! Puis qu'il retorne, il vous laisse l'avantgarde. Or le prenons, de par

вят изтеглиха напред нефовете си близо до стените, така че лесно се изкачиха по тях със стълбите и с пасарелките, които бяха изработили и стреляха с арбалети и с лъкове, и мятаха камъни със своите мангонели. Те нападаха толкова мощно, докато запалиха пожар в града, толкова голям, че беше с големината на град Арас[151]. Ала не посмяха да се пръснат, нито да влязат в града, защото бяха малко и нямаше да могат да се съпротивляват, но се върнаха на нефовете си.

XLVII. Знатните, които бяха от другата страна и които трябваше да се сражават с императора, решиха да изберат от всеки отряд двама най-доблестни и най-мъдри мъже, каквито знаеха и каквото и да командваха да бъде изпълнявано. Ако те командваха: „Пришпори!", да се пришпорят конете, ако командваха „Ходом!", да се ходи. Графът на Фландрия, който командваше авангарда, потегли първи с алюр срещу императора, а императорът беше на около четвърт левга от графа на Фландрия и нареди на своите конни отряди да се придвижат срещу графа. Граф дьо Сен-Пол и месир Пиер д'Амиен, които командваха следващия го втори отряд, яздеха малко встрани, а месир Анри дьо Ено и германците, които командваха третия отряд, ги следваха. И нямаше кон, който да не беше покрит с парадно покривало или с копринено платно върху всички останали покривала. И три, четири или пет части от пехотни сержанти следваха всеки отряд, току зад опашките на конете. И яздеха така стегнато подредени, че нямаше ни един смелчаг, който да посмее да язди пред някой друг. А императорът яздеше срещу нашите с цели девет отряда и във всеки от тези девет отряда нямаше ни един с по-малко от три хиляди, или четири хиляди или пет хиляди конника. И когато графът на Фландрия се отдалечи на два арбалетни изстрела, съветниците му казаха: „Сир, няма никак да направите добре да отидете и да се сражавате с императора толкова далеко от войската, защото ако се сразите и ако Ви дотрябва помощ, то тези, които пазят лагера, не ще могат да ви помогнат. Ако ни послушате, ще се върнете при преградите, ограждащи лагера, при които ще изчакате императора на по-сигурно място, ако той иска да се бие." Графът на Фландрия се върна към преградите, както го бяха посъветвали, както и отрядът на монсеньор Анри. А граф Сен Пол и монсеньор Пиер д'Амиен не искаха да се върнат, а застанаха съвсем спокойно по средата на полето със своите хора. Когато отрядът на граф дьо Сен Пол и на монсеньор Пиер д'Амиен видя, че Фландърският граф се връща, те казаха заедно, че графът на Фландрия, който комадваше авангарда се позори като се връща. И реко-

Dieu!» Si s’acorderent li baron ensanle, et disent qu’il prenderoient l’avantgarde. Quant li quens de Flandres vit que li quens de Saint Pol ne mesires Pierres d’Amiens ne retorneroient mie, si leur manda par un message, et pria qu’il retornaissent. Et mesires Pierres d’Amiens li remanda qu’il ne retorneroient nient. Et li quens de Flandres li manda de rekief par deus messages que pour Dieu cheste honte ne li fesissent, mais retornaissent, que che li avoit on loé. Et li cuens de Saint Pol et mesires Pierres d’Amiens li remanderent que n’ensi n’ensi ne retomeroient il. Adonques vint mesire Pierres d’Amiens et mesires Wistasses de Canteleu, qui estoient maistre meneeur de le batalle, si disent: «Seigneur, chevauchiés, de par Dieu, tot le pas!» Et il commenchent a chevauchier le pas, et tout chil de l’ost, qui estoient demoré arriere, commenchierent a crier aprés: «Veés, veés! Li quens de Saint Pol et mesires Pierres d’Amiens veut assanler a l’empereur. Sire Diex!» commenchierent il a dire et a crier, «Sire Diex, soiés hui warde d’aus et de toute leur compaingnie! Veés! Il ont l’avantgarde que li cuens de Flandres devoit avoir! Sire Diex, conduiés les a sauveté!» Et les dames et les demiseles du palais estoient montees as fenestres, et autres gens de le cité, et dames et demiseles, estoient montees as murs de le chité, et esgardoient chevauchier chele batalle et l’empereur d’autre part, et disoient entr’ax que che sanloit des noes que che fussent angle, si erent il bel, pour chou qu’il estoient si belement armé et leur cheval si belement couvert.

XLVIII. Quant li chevalier de le bataille le conte de Flandres virent que li quens de Saint Pol et mesires Pierres d’Amiens ne retorneroient en nule fin, si vinrent au conte, se li disent: «Sire, vous faites grant honte qui ne vous mouvés, et sachiés que se vous ne chevauchiés, nous ne nous tenrons plus a vous!» Quant li quens de Flandres oï chou, si feri [sen] cheval des espérons et tot li autre aprés, et poinsent tant qu’il atainsent le batalle le conte de Saint Pol et monseigneur Pierron d’Amiens, et quant i l’eurent atainte, si chevauchierent encoste aus tot de front; et le bataille monseigneur Henri chevaucha deriere. Et les batailles l’empereur et les noes batailles s’estoient ja si aprochies que li arbalestier l’empereur traioient bien en nos gens, et nostre arbalestier ensement es gens l’empereur, et n’avoit que un tertre a monter entre l’empereur et nos batailles, et montoient les batalles l’empereur d’une part et les noes d’autre. Et quant no gent vinrent en son le tertre et li empereres les vit, si s’arresta et tote se gent ausi, et furent si abaubi et si esbahi de chou que nos batalles chevauchoient si de front encontre aus, qu’il ne se

ха заедно: “Сир, сир, графът на Фландрия се връща! След като се връща, той поверява на Вас авангарда. В името на Бога да го вземем.” А бароните се съгласиха и казаха, че ще поемат авангарда. Когато графът на Фландрия видя, че граф дьо Сен Пол и месир Пиер д’Амиен няма да се върнат, той им проводи пратеник и го помоли да се върнат назад. А месир Пиер д’Амиен му отговори, че няма да се върне назад. И графът на Фландрия поиска втори път чрез двама пратеника, за Бога да не го срамят така, но да се върнат назад, както го бяха посъветвали. И граф дьо Сен Пол и месир Пиер д’Амиен му отговориха отново, че ни така, ни инак ще се върнат назад. Тогава дойдоха месир Пиер д’Амиен и месир Йосташ дьо Кантельо, които бяха водачи на отряда и казаха: “Сеньори, за Бога яздете ходом!” И те започнаха да яздят ходом, а тези от войската, които бяха останали назад, се развикаха след тях: “Вижте, вижте! Граф дьо Сен Пол и месир Пиер д’Амиен искат да нападнат императора.” И започнаха да говорят и да викат: “Боже, господарю наш, бъди им днес закрилник, както и на цялата им част! Те водят авангарда, който се полагаше на графа на Фландрия. Боже, господарю наш, бди над тях!” А придворните дами и госпожици се бяха покачили на прозорците. А други хора от града, и дами и госпожици, се бях покачили на градските стени и гледаха как хората от отряда яздят и императора насреща им и си говореха, че нашите приличаха на ангели, толкова хубави бяха, затова, че бяха красиво стъкмени, а конете им толкова красиво покрити.

XLVIII. Когато рицарите от отряда на Фландърския граф видяха, че граф дьо Сен Пол и месир Пиер д’Амиен няма по никакъв начин да се върнат назад, дойдоха при графа и му казаха: “Сир, покривате се със срам, като стоите на място. Знайте, че ако не потеглите, ние няма да останем с Вас.” Когато графът на Фландрия чу това, пришпори коня си, а и всички други след него и пришпорваха така, докато настигнаха отряда на граф дьо Сен Пол и на монсеньор Пиер д’Амиен. Като го настигнаха, започнаха да яздят един до друг на една линия, а отрядът на монсеньор Анри ги следваше. И отрядите на императора и нашите толкова се бяха наближили, че императорските арбалетчици стреляха леко в нашите хора, а нашите - върху хората на императора. Между императора и нашите отряди оставаше да бъде изкачено само едно хълмче и те го изкачиха - хората на императора от едната страна, а нашите - от другата. Когато нашите хора дойдоха до върха на хълмчето и императорът ги видя, той спря и неговите хора с него, и бяха толкова изненадани и толкова поразени от това, че нашите отseurent conseillier. Entrementiers qu'il estoient illueques si abaubi, les autres batailles l'empereur, qui avoient esté envoïes entour l'ost as Franchois, repairierent ariere et s'asanlerent toutes ensanle avec l'empereur u val. Et quant Franchois virent trestoutes les batailles l'empereur assanlees ensanle, si s'aresterent en son le tertre tout coi, et se mervellierent que li empereur voloit faire, et envoierent li conte et li haut homme des trois batailles li un as autres, pour prendre conseil que il feroient, s'il iroient dusques a l'ost l'empereur ou non. Et n'eurent mie consel qu'il i alaissent, car il estoient molt en sus de l'ost et, s'il se combatoient la ou li empereres estoit, chil qui wardent l'ost ne les vesroient mie, ne ne leur porroient aidier, se mestiers en estoit, et, d'autre part, entr'ax et l'empereur avoit uns grans caneus, uns grans conduis, par ou l'iawe venoit en Constantinoble, que, s'il i passaissent, il eussent grant damage de leur gent; et pour chou n'eurent il mie consel qu'il i alaissent. Entrementiers que li Franchois parloient ensi ensanle, este me vous que li empereres se mist arriére en Constantinoble; et quant il fu venus, si fu molt blasmés durement et de dames et de demiseles, et d'uns et d'autres de chou qu'il ne s'estait combatus a si peu de gent comme li Franchois estoient, a tot si grant pule comme il avoit mené.

XLIX. Quant li empereres fu ensi faitement retornés, si s'en renvinrent li pelerin a leur tentes et se desarmerent, et quant il furent desarmé, li Venicien qui estaient passé en nes et en barges, si vinrent demander de leur nouveles et disent: «Par foi! nous aviemes oï dire que vous vous combatiés as Grius: si aviemes molt grant peur de vous, si veniemes a vous.» Et li Franchois leur respondirent et disent «Par foi! le grace Dieu, nous avons bien fait, car nous alames encontre l'empereur, et li empereres n'osa assanler a nous!» Et li Franchois redemanderent des nouveles as Veniciens, et il leur disent: «Par foi!» fisent il, «nous avons durement asali, et entrames en le cité par deseur les murs, et meismes le fu en le chité si comme molt en i eut d'arse de le chité.»

L. Si comme li Franchois et li Venicien parloient ensanle, si leva molt grans mumures en le vile, et disent chil de le vile a l'empereur qu'il les delivrast des Franchois qui les avoient assis, et que s'il ne se combatoit a aus, qu'il iroient pour le jone vaslet que li Franchois avoient amené, s'en feroient empereur et leur seigneur.

ряди яздеха право срещу тях, че не знаеха какво да решат. В това време, докато те стояха там толкова изненадани, другите отряди на императора, които бяха изпратени да обградят лагера на французите, се оттеглиха назад и се присъединиха към императора в долината. И когато французите видяха събрани заедно всичките отряди на императора, спряха на върха на хълма без да смеят да помръднат и се чудеха какво ли е намислил императорът да прави. И графовете, и знатните хора от трите отряда изпратиха хора един до друг, за да се посъветват какво да правят, да идат ли до войската на императора или не. И не решиха, че трябва да идат, защото бяха доста настрани от лагера и завържеха ли бой там, където беше императорът, тези от лагера нямаше да могат ни да ги виждат, ни да им дойдат на помощ, ако се явеше нужда. Освен това между тях и императора имаше един голям канал[152], един голям водопровод, по който водата идваше в Константинопол и, ако го преминеха, щяха да загубят много от своите хора. Ето защо решиха да не отидат. И докато французите се съвещаваха така, ето, че императорът потегли назад към Константинопол и като дойде, той беше толкова силно упрекнат от дамите и госпожиците както от едните, така и от другите, за това, че не се беше сразил с толкова малко хора, които французите имаха, докато той водеше толкова много народ.

XLIX. Когато императорът се оттегли така, поклонниците се завърнаха при палатките си и се разоръжиха. Като направиха това, венецианците, които бяха на нефовете и на лодките, дойдоха да питат за новини и казаха: "В името на вярата ни! Чухме, че се сражавате с гърците и много се уплашихме за вас и идваме при вас." И като им отговориха, французите казаха: "В името на вярата ни! С Божията милост ние добре се справихме, защото потеглихме срещу императора , а императорът не посмя да ни нападне!" На свой ред французите попитаха за новини от венецианците и те им казаха: "В името на вярата ни!" - рекоха - "ние добре нападнахме и влязохме в града, качвайки се върху стените, и подпалихме пожар - толкова голям, че голяма част от града изгоря."

L. И докато французите и венецианците разговаряха, в града се надигна силен ропот. Жителите на града говореха на императора да ги избави от французите, които ги бяха обсадили и, че ако няма да се бие с тях, те щели да идат за младежа, когото французите бяха довели и щели да го направят свой император и сеньор.

LI. Quant li empereres oï chou, si leur creanta que il se combateroit l'endemain a aus, et quant che vint vers mie nuit, si s'en fui li empereres hors de le vile a tout tant de gent comme il peut mener avec lui.

LII. Quant che vint l'endemain par matin et que chil de le vile seurent que li empereres se estoit fuis, si ne font il mais el, si vienent il as portes, si les ouvrirent et si issirent hors et si vinrent; l'ost des Franchois, et demanderent et enquisent Alexe, le fil Kyrsaac. Et on leur enseigna que a le tente le marchis le troveroient. Quant il vinrent la, si le troverent; si en fisent si ami molt grant feste et molt grant goie et merchierent molt les barons et disent que molt avoient bien fait et grant barnage, qui si faitement avoient ouvré, et disent que li empereres s'en estoit fuis, et qu'il venissent en le chité et u palais comme u leur. Adonques si sanlerent tout li haut baron de l'ost, et prisent Alexe, le fil Kyrsac, si l'en menerent u palais a grant goie et a grant feste. Et quant il furent venu u palais, si fisent Kyrsac sen pere metre hors de prison et se femme, que ses freres, qui avoit tenu l'empire, i avoit fait metre. Et quant Kyrsacs fu hors de prison, si eut molt grant goie de sen fil, et acola loi et baisa, et merchia molt tous les barons qui lueques estoient, et dist que, par l'aiwe de Dieu avant et de le leur, estoit il hors de prison. Adonques si furent aportees deus caiieres a or, et assist on Kyrsac en l'une et Alexe, sen fil, en l'autre par delés, et fu Kyrsaacs saisis du siege emperial. Adonques dist on a l'empereeur: «Sire, il a chaiens un haut homme en prison, Morchofles a a non, qui bien i a esté set ans. Se vostre volentés i fust, il fust boin que on le mesist hors de prison.» Adonques si fu Morchofles mis hors de prison, puis en fist li empereres sen maistre bailliu, dont li empereres eut puis aprés molt mal werredon, si comme nous vous dirons aprés. Or avint, aprés que li Franchois eurent si faitement ouvré, que li soudans du Coine oï dire que si faitement avoient fait li Franchois. Si vint parler a aus la ou il estoient encore logié dehors Coustantinoble, si leur dist: «Chertes, seigneur», fist-il, «vous avés fait molt grant barnage et molt grant proeche, qui si grant cose comme Constantinoble est, qui est li kiés du monde, avés conquis, et avés remis le droit oir de Coustantinoble en sen siege et coroné l'avés a empereeur.» Che disoient il u païs que Coustantinoble estoit li kiés du monde. «Seigneur,» fist li soudans, «je vous vaurroie proier d'une cose que je vous dirai. Jou ai un mien frere mainsné de mi, qui m'a soustraite me tere et me seignorie du Coine par traïson, dont g'estoie sires et dont je sui drois oirs. Se vous me voliés aidier a conquerre me tere et me

LI. Когато императорът чу това, той им обеща, че утре ще се бие с тях. Към полунощ императорът избяга от града заедно с толкова хора, колкото можеше да отведе със себе си[153].

LII. Когато утрото на другия ден дойде и жителите на града узнаха, че императорът беше избягал, без да се бавят дойдоха до вратите, отвориха ги и излязоха навън. Дойдоха в лагера на французите и питаха, и търсеха Алексий, сина на Исак[154]. Упътиха ги, че могат да го открият в палатката на маркиза. Когато дойдоха там, намериха го и приятелите му вдигнаха голямо празненство и изразяваха голяма радост, и благодаряха много на бароните и казваха им, че са направили много добре и са сторили голям подвиг, извършвайки такова дело. Те казаха, че императорът е избягал, та да дойдат в града и в двореца като у дома си. Тогава се събраха всички висши барони в армията и взеха Алексий, сина на Исак, и с голяма радост и много тържествено го отведоха в двореца. И когато дойдоха в двореца, освободиха от затвора баща му Исак и жена му[155], където ги беше хвърлил неговият брат, който беше управлявал империята. И когато Исак беше освободен от затвора, той толкова се зарадва на сина си и го прегръщаше и целуваше, и благодареше горещо на всички барони, които бяха там и каза, че бил освободен от затвора първо с Божията помощ, а [после] и с тяхната. Тогава донесоха два златни трона и сложиха да седне Исак на единия, а Алексий, неговият син, на другия, а Исак бе този, който седна на императорския трон. Тогава казаха на императора: “Сир, има тук в затвора един знатен човек, наречен Мурзуфъл[156], който е прекарал в него вече седем години. Ако волята Ви е такава, добре ще е да го пуснат от затвора.” Така Мурзуфъл беше освободен от затвора, а после императорът го направи свой главен управител, от когото впоследствие императорът получи твърде лоша отплата, както ще ви кажем по-късно. И случи се така, че след като французите извършиха това, султанът[157] на Коня чул за всичко, което французите бяха направили. Той дойде да разговаря с тях, там където те все още бяха установени, извън Константинопол. Каза им: “Наистина, сеньори, със завоюването на толкова голямо нещо като Константинопол, който е столицата на света, и с възстановяването на трона на законния константинополски наследник и короноването му за император, вие проявихте голяма смелост и много доблест. (Според местните, Константинопол беше столицата на света.) “Сеньори,” - каза султанът - “Бих искал да ви помоля за едно нещо, което ще ви спомена. Имам брат, по-млад от мен, който ми отне с предателство земята и seignourie, je vous dourroie molt grant plenté de men avoir, et si me feroie crestiener et tous chiax qui a mi se tenroient, se je ravoie me seignourie, et se vous me voliés aidier.» Et li baron respondirent qu'il s'en conselleroient, et fu mandés de Venice li dux et li marchis et tout li haut baron, et s'en assenlerent a molt grant consel, et tant que leur consaus ne leur aporta mie qu'il fesissent chou que li soudans leur requeroit. Et quant il vinrent de leur consel, si respondirent au Soudan qu'il ne pooient mie faire chou qu'il leur requeroit, car il avoient encore leur couvenanches a avoir de l'empereeur, et que che seroit uns perix de laier si grant cose comme Coustantinoble est en tel point comme ele estoit; si ne l'osseroient laissier. Quant li soudans oï chou, si en fu tous courchiés, si s'en rala.

LIII. Aprés quant li baron eurent mené Alexe u palais, si demanderent de le sereur le roi de Franche, que on apeloit l'empeerris de Franche, se ele vivoit encore, et on dist ouil et que ele estoit mariee, que uns haus hons de le chité, li Vernas avoit a non, l'avoit espousee; si manoit en un palais prés d'iluec. La si l'alerent veir li baron, et si le saluerent, et molt li pramissent a faire lui servige, et ele leur fist molt mauvais sanlant et molt estoit corchie de chou qu'il estoient la alé et de chou qu'il avoient chelui Alexe coroné; ne ne voloit parler a aus, ains i faisoit parler un latimier, et disoit li latimiers qu'ele ne savoit nient de Franchois. Mais li quens Loeis (chis estoit ses cousins) si s'acointa a lui.

LIV. Aprés il avint un jour que «li baron alerent esbanier u palais pour veir Kyrsac et l'empereur sen fil. Si comme li baron estoient laiens u palais, si vint illueques uns rois qui toute avoit le char noire, et avoit une crois en mi le front qui li avoit esté faite d'un caut fer. Chis rois si sejornoit en une molt rike abeïe en le chité, ou Alexes, qui avoit esté empereres, avoit kemandé que il fust et en fust sires et demisiaus, tant comme il i vausist sejorner. Quant li empereres le vit venir, si se leva encontre lui et s'en fist molt grant feste. Si demanda li empereres as barons: «Savés vous ore», fist il, «qui chist hons est? -Sire, nennil», fisent li baron. «Par foi!» fist li empereres, «ch'est li rois de Nubie, qui est venus en pelerinage en cheste vile.» Et fist on parler latimiers a lui, et fist on lui demander ou se tere estoit, tant qu'il respondi as latimiers, en sen langage, que se tere estoit encore chens journees dela Jherusalem, et de la estoit il venus en Jherusalem en pelerinage; et si dist que, quant

сеньорията ми Коня, на която аз бях сеньор и съм законен наследник. Ако искате да ми помогнете да отвоювам земята и сеньорията си, ще ви дам много от собствеността си и ще стана християнин, заедно с всички свои..” И бароните му отвърнаха, че ще се посъветват и бяха извикани от Венеция дожът и маркизът и всички висши барони. Събраха се на много голям съвет и накрая съветът им не взе решение да направят това, за което султанът ги молеше. И когато се завърнаха от съвета си, отговориха на султана, че не могат по никакъв начин да извършат това, за което той ги молеше, тъй като имаха все още да получават договореното с императора и, че ще бъде много опасно да оставят толкова голямо нещо като Константинопол в състоянието, в което беше, а те не смееха да го оставят. Когато султанът чу това, беше силно огорчен и си тръгна.

LIII. След като бароните отведоха Алексий в двореца, запитаха за сестрата на краля на Франция[158], която наричаха френската императрица, дали е още жива, и им отговориха “да” и, че тя е омъжена, че за нея се е оженил един знатен мъж от града, наречен Врана и че тя живее в един палат недалеч оттук. Бароните отидоха там, поздравиха я и обещаха най-предано да й служат. Тя им оказа твърде лош прием и беше много разгневена от това, че са дошли тук и от това, че са коронували този Алексий. Тя не пожела да разговаря с тях, но нареди да говори един преводач и преводачът каза, че тя никак не знае френски. Но граф Луи (който беше неин братовчед) се сприятели с нея.

LIV. После дойде ден, в който бароните отидоха да се забавляват в двореца, за да видят Исак и императора, неговия син. И докато бароните бяха в двореца, там дойде един крал[159], чието тяло[160] беше цялото черно и имаше кръст по средата на челото, направен с нажежено желязо. Този крал пребиваваше в едно много богато абатство в града, където Алексий, който беше император, беше наредил да бъде там сеньор и господар, докато пожелаеше да пребивава. Когато императорът го видя, че идва, той излезе да го посрещне и му оказа топъл прием. И императорът попита бароните: “Знаете ли, вие, кой е този човек?” “Не, сир.” - отговориха бароните. “За Бога” - каза императорът “Това е кралят на Нубия, който е дошъл на поклонение в този град.” И заговориха с него чрез преводачи и ги накараха да го попитат къде е неговата земя и той отговори на преводачите на своя език, че земята му е на още сто дни от Йерусалим и, че оттам той бил отишъл на поклонение в Йеруil mut de sen païs, qu'il eut bien soisante hommes de se tere avec lui; et quant il vint en Jherusalem n'en i eut il de vis que dis, et quant il vint de Jherusalem en Coustantinoble, n'en avoit il que deus vis. Et si dist qu'il voloit aler en pelerinage a Rome et de Rome a Saint Jake et puis revenir s'ent ariere en Jherusalem, s'il pooit tant vivre, et puis illueques morir. Et si dist que tot chil de se tere estoient crestien, et quant li enfes estoit nes et on le baptisoit, que on li faisoit une crois en mi le front d'un caut fer ausi comme il avoit. Si esgarderent li baron chu roi a molt grant merveille.

LV. Aprés, quant li baron eurent coroné Alexe si faitement comme je vous ai dit, si atira on que mesires Pierres de Braichoel, et il et se gent, manroient u palais avec l'empereur; et puis aprés si atirerent li baron comment il se herbegeroient, et n'oserent mie manoir du tot en le chité pour les Grius qui traïteur estoient; ains s'en alerent herbergier outre le port, par devers le tour de Galatha, et se herbegierent illueques tout ensanle en unes mansions qui i estoient, et traisent leur navie et arriverent devant aus, et aloient en le chité quant il voloient. Et quant il voloient aler par yawe, si passoient en barges, et quant il voloient aler a cheval, si passoient au pont. Adonques, quant il furent herbegié, si prisent consel ensanle et li Franchois et li Venicien que il feroient abatte chinquante toises des murs de le vile, car il doutoient que chil de le chité ne revelaissent encontre aus.

LVI. Aprés si sanlerent un jour tout li baron u palais l'empereur, et demanderent leur convenanches a l'empereur; et respondi qu'il les tenroit bien, mais il voloit anchois estre coronés. Et puis si atirerent et prisent un jour de li coroner; et a chel jour il fu coronés hautement comme empereres par le volenté de sen pere qui li otria boinement. Et quant il fut coronés, li baron requisent leur paiement; et il dist qu'il paieroit molt volentiers chou qu'il porroit, et paia adonques bien .c.m. mars. Et de ches .c.m. mars rechurent li Venicien le moitié, car il devoient avoir le moitié des conquestes; et des .l.m. mars qui remesent, leur paia on .xxxvi.m. mars que li Franchois leur devoient encore de leur navie; et des autres .xx.m. mars qui remessent as pelerins, rendi on a tous chiaus qui avoient preste de leur avoir au paiage du passage.

салим. И каза, че когато напуснал страната си, той имал повече от шестдесет сънародника със себе си, а когато стигнал в Йерусалим живи били само десет, а като дошъл от Йерусалим в Константинопол живи били само двама. И после той каза, че иска да иде на поклонение в Рим, а от Рим - в Сен Жак[161], след което да се върне в Йерусалим, ако все още е жив, а после там да умре. И каза още, че всички в страната му са християни, и когато детето се раждало и го кръщавали, му правели кръст по средата на челото с горещо желязо, какъвто той имаше. И така гледаха бароните този цар с най-голямо удивление.

LV. След като бароните короноваха Алексий, така както ви разказах, решиха, че месир Пиер дьо Брашио и неговите хора ще останат в двореца с императора. После бароните решиха как да се настанят. Те никак не смееха да останат в града поради това, че гърците бяха предатели. Затова отидоха да се разположат отвъд пристанището, в близост до кулата на Галата и се установиха всички заедно в едни къщи, които бяха там. И изтеглиха корабите си [на брега] и се установиха пред тях, а в града ходеха, когато пожелаеха. И когато поискваха да идат по море, минаваха с барки[162], а когато поискваха да идат яздейки, минаваха по моста. И тогава, като се настаниха, французите и венецианците заедно се сговориха да наредят да бъдат разрушени петдесет тоаза от стените на града, защото се опасяваха да не би тези от града да въстанат срещу тях.

LVI. След това всички барони се събраха един ден в императорския дворец и поискаха договореното с императора, а той отговори, че той ще го изпълни съвестно, но иска първо да бъде коронован. Тогава се събраха и определиха ден за коронованeто му и в този ден той беше коронован тържествено за император по волята на баща си, който се съгласи на драго сърце с това[163]. И когато той беше коронован, бароните отново поискаха да им бъде заплатено. Той каза, че на драго сърце ще им плати това, което може и им плати тогава сто хиляди марки. И от тези сто хиляди марки венецианците получиха половината, тъй като те трябваше да получат половината от завоюваното. От петдесетте хиляди, които оставаха, платиха им тридесет и шест хиляди марки, които французите дължаха за техния флот; а от другите двадесет хиляди[164], които оставаха на поклонниците, върнаха на всички, които бяха дали на заем за заплащането на пътуването.

LVII. Aprés li empereres requist les barons, et si leur dist que il n'avoit fors Coustantinoble, et que peu li vauroit s'il n'avoit autre cose, car ses oncles tenoit toutes les chités et les castiax qui siens devoient estre; et requist les barons que il li aidaissent a conquerre de le tere entor, et il leur douroit encore du sien molt volentiers. Adonques respondirent que che voloient il molt volentiers, que tot chil [qui] gaignier voloient i alaissent. Adonc si i ala bien le moitié de chiax de l'ost avec Alexe, et l'autre moitié remest en Coustantinoble pour rechevoir le paiement, et Kyrsaacs remest pour faire le paiement as barons. Et Alexes s'en ala a toute l'ost et conquist de le tere bien vint chités et bien quarante castiax ou plus; et Alexes, li autres empereres, ses oncles, s'en fuioit tous dis avant, et furent bien li Franchois avec Alexe largement trois mois. Et entrementiers que Alexes fist chele chevauchie, firent chil de Coustantinoble leur mur refaire plus fort et plus haut qu'il n'estoit devant, que li Franchois avoient fait abatre bien chinquante toises quant il eurent le vile prise, pour chou que il doutoient que li Griu ne revelaissent encontre aus. Et quant li baron qui estoient demoré pour le paiement rechevoir virent que Kyrsaacs ne leur paioit nient, si manderent as autres barons, qui estoient aie avec Alexe, qu'il s'en revenissent, que Kyrsaacs ne les paioit nient, et qu'il s'en fussent tout venu dedens le feste Tous Sains. Quant li baron oïrent chou, si disent a l'empereur qu'il s'en retorneroient; quant li empereres oï chou, si dist qu'il s'en retorneroit puis qu'il s'en retornoient, car il ne s'osoit mie fier en ches Grius. Si s'en revinrent arriere en Coustantinoble; si s'en ala li empereres en sen pailais, et li pelerin s'en alerent a leur herberges outre le port.

LVIII. Aprés si s'asanlerent li conte et li haut homme et li dux de Venice et li empereres ensanle. Si demanderent li Franchois leur paiement a l'empereur, et li empereres respondi qu'il avoit si se chité raience et ses gens qu'il ne leur avoit que paier, mais dounaissent lui un terme, et par dedens il se pourvesroit qu'il les paieroit. Il li dounerent, et quant li termes fu passés, il ne les paia nient, et li baron redemanderent de rekief leur paiement. Et li empereres redemanda encore un respit, et on li donna. Et par dedens si homme et ses gens et chis Morchofles a qu'il avoit jeté de prison vinrent a lui et se li disent: «Ha! sire, vous leur avés trop paié, ne leur paiés plus! Vous estes tous raiens, tant leur avés vous paié! Mais faites les ent aler et si les congeés hors de vo tere.» Et Alexes

LVII. После императорът се обърна с молба към бароните и им каза, че той няма нищо друго освен Константинопол и че това би му било малко, ако той няма нищо друго, тъй като неговият чичо владее всички градове и замъци, които трябва да бъдат негови. И помоли бароните да му помогнат да завладее околната земя [и им каза], че ще им даде на драго сърце още от своето. И тогава те отговориха, че искат [да му помогнат] на драго сърце и, че всички, които искат да припечелят, могат да идат. Тогава най-малко половината армия тръгна с Алексий[165], а другата половина остана в Константинопол, за да получат заплащането и Исак остана, за да плати на бароните. А Алексий замина с цялата армия и завоюва от тази земя най-малко двадесет града и четиридесет замъка или повече. А Алексий, другият император, неговият чичо, през всичките дни бягаше пред него и останаха французите с Алексий цели три месеца. Докато Алексий беше в поход, жителите на Константинопол съградиха наново своята стена[166] по-здрава и по-висока от по-рано, тази [стена], която французите бяха съборили най-малко на петдесет тоаза, след като взеха града, защото се опасяваха да не би гърците да се надигнат срещу тях. И когато бароните, които бяха останали, за да получат заплащането, видяха, че Исак няма да им плати нищо, изпратиха съобщение до другите барони, които бяха отишли с Алексий, да се завърнат, защото Исак не им е платил нищо, та да се завърнат всички за празника Вси светии. Когато бароните чуха това, казаха на императора, че ще се върнат обратно. Когато императорът чу това, каза, че той също ще се върне, защото те се завръщат, тъй като не смее никак да се довери на своите гърци. И така те се завърнаха в Константинопол. Императорът отиде в своя дворец, а поклонниците - в жилищата си отвъд пристанището.

LVIII. И после се събраха графовете, знатните хора, дожът на Венеция и императорът. Французите поискаха заплащането си от императора, а той отговори, че е откупил своя град и своите хора толкова скъпо, че няма какво повече да им плати, но ако му дадат някаква отсрочка, щял да им плати. Те му дадоха отсрочка и, когато срокът ѝ изтече, той не им плати нищо, а бароните отново поискаха заплащането си. И императорът поиска нова отсрочка и дадоха му я. Докато течеше времето на отсрочката, приближените му и неговите хора, както и този Мурзуфъл, когото той беше освободил от затвора, дойдоха при него и му казаха: „А, сир, Вие твърде много им платихте, не им плащайте повече! Вие напълно се откупихте, толкова мноsi creï chu consel, si ne leur vaut nient paier. Quant chus respis fu passés et li Franchois virrent que li empereres ne les paioit nient, si s'asanlerent tout li conte et li haut homme de l'ost, si s'en alerent u palais l'empereur et demanderent de rekief leur paiement. Et li empereres leur respondi qu'il ne les pooit paier en nule fin, et li baron li respondirent que, s'il ne les paioit, il pourcacheroient tant du sien qu'il i seroient paie.

LIX. A ches paroles se partirent li baron du palais et s'en revinrent a leur herberges, et quant il furent revenu, si prisent consel ensanle qu'il feroient, tant qu'il renvoierent a l'empereur deus chevaliers, et se lui manderent de rekief qu'il leur envoiast leur paiement. Et il respondi as messages qu'il ne les paieroit nient, qu'il leur avoit trop paié et qu'il ne les doutoit nule creature; ains leur manda qu'il s'en alaissent et widaissent se tere, et bien seussent il que, s'il ne le widoient auques par tans, qu'il leur feroit anui. A tant li message s'en revinrent et fisent savoir as barons chou que li empereres avoit respondu. Li baron, quant il oïrent chou, si se consellierent qu'il feroient, tant que li dux de Venice dist qu'il voloit aler parler a lui. Si prist un message, se li manda qu'il venist a lui parler seur le port. Et li empereres i vint a cheval; et li dux fist armer quatre galies, si s'en entra en l'une, et les trois fist aler avec lui pour li warder; et quant il vint vers le rive du port, si vit l'empereur qui i estoit venus a cheval, si parla a lui et se li dist: «Alexe, que cuides tu faire?» fist li dux, «preng warde que nous t"avons geté de grant caitiveté, si t'avons fait seigneur et coroné a empereur; ne nous tenras tu mie» fist li dux, «nos convenenches, ne si n"en feras plus? - Naie», fist li empereres, «je n"en ferai plus que fait en ai! - Non?» dist li dux, «garchons malvais, nous t'avons», fist li dux, «geté de le merde et en le merde te remeterons; et je te desfi et bien saches tu que je te pourcacherai mal a men pooir de ches pas en avant.»

LX. A ches paroles s'en parti li dux et s'en revint arriere. Si s'asanlerent li conte et tout li haut homme de l'ost et li Venicien pour prendre consel que il feroient; et disent li Venicien qu'il ne pooient mie faire leur eschieles ne leur engiens seur leur nes pour le tans qui trop estoit fres;

го им платихте! Но накарайте ги да си тръгнат и ги прогонете от земята си!" И Алексий се вслуша в този съвет и не поиска да им плати повече нищо. Когато отсрочката изтече и французите видяха, че императорът не им плаща нищо, събраха се всички графове и знатни хора от армията и отидоха в двореца на императора и поискаха наново да им бъде платено. И императорът им отговори, че не може да им плати по никакъв начин, а бароните му отговориха, че ако той не плати, те ще си вземат толкова от имуществото му, докато сметнат, че им е платено.

LIX. С тези думи бароните си тръгнаха от двореца и се завърнаха в жилищата си. Като се завърнаха, се засъвещаваха какво да правят и накрая изпратиха при императора двама рицари, които отново поискаха той да им изпрати тяхното заплащане. А той отговори на пратениците, че няма нищо да им плати, че вече им е платил премного и, че не се страхува никак от тях. Но нареди им да си идат и да напуснат земята му и да знаят, че ако не я напуснат за най-кратко време, той ще им причини неприятности. Тогава пратениците се върнаха и запознаха бароните с това, което императорът им беше отговорил. Когато бароните чуха това, се засъветваха какво да правят, докато дожът на Венеция каза, че той иска да иде и да говори с него (т.е. с императора, б.м.)[167]. И той изпрати пратеник да му каже да дойде на разговор с него в пристанището. И императорът дойде там на кон, а дожът нареди да стъкмят четири галери и се качи на едната, а другите три нареди да плават с него, за да го пазят и когато дойде към брега на пристанището, видя императора, който беше дошъл на кон и като го заговори, каза му: „Алексий, какво мислиш да правиш?" Спомни си, че ние те избавихме от голяма бедност, направихме те сеньор и те коронovaхме като император. Няма ли да удържиш нашите договорки? Нищо ли няма да направиш повече?" „Не" - каза императорът. „Повече от това което съм направил, няма да сторя." „Не?" - попита дожът. „Долен нечестивец! Ние те извадихме - каза дожът - от лайната, ние ще те върнем в лайната. Предизвиквам те и знай добре, че занапред ще те преследвам, за да ти правя злини, колкото мога."

LX. С тези думи дожът си тръгна и се завърна. Графовете, всички знатни хора от войската и венецианците се събраха, за да се посъветват какво да правят. И венецианците казаха, че по никакъв начин не могат да изградят своите стълби, нито своите бойни машини върху si estoit le saisons entre feste Tous Sains et Noel. Entrementiers qu'il estoient illueques si esmari, si ne fait mais el li empereres et si traïteur qui entour li estoient, si se pourpenserent d'une grant traïson, qu'il voloient...

……

……

il prendre en le chité par nuit (...) nes; si les font il toutes emplir de bien seske legnne et de lardons dedens le legnne; si font il bouter le fu ens. Quant che vint vers mie nuit et les nes furent bien esprises, si ventoit mout durement, si laissent li Griu illueques ches nes toutes ardans pour ardoir le navie as Franchois, et li vens les acachoit grant aleure vers le navie. Quant s'aperchoivent li Venicien, si salent sus, si entrerent en barges et en galies, si fisent tant que onques le grace Dieu leur navies n'en eut garde. Ne demora mie aprés plus de quinze jours que li Griu refisent autretel; et quant li Venicien les raperchurent, si ralerent encontre et deffendirent molt bien leur navie de chu fu, si que onques le grace Dieu n'en eurent warde, fors une nes markaande qui lueques estoit venue: chele fu arse. Et le kiertés estoit si grans en l'ost que on i vendoit un sestier de vin .xij. saus, .xiiij. saus, .xv. saus tele eure fu, et une geline .xx. saus, et un oef .ij. deniers; mais du bescuit n'i avoit il mie tele kierté, ains en avoient auques a leur ost maintenir une pieche.

LXI. Entrementiers qu'il sejomoient illuec l'iver, si se warnirent molt bien chil de le chité et fisent leur mur rehauchier et leur tours, et fisent faire par deseure les tors de pierre boines tors de fust, et fisent ches tors de fust bien hourder par dehors de boines ais, et bien couvrir par deseure de boins cuirs, si qu'il n'eussent warde des esquieles des nes Veniciens; et avoient bien li mur soisante piés de haut et les tors chent. Et fisent bien quarante perrieres rengier par dedens le chité de kief en kief les murs, en chel endroit ou on cuidoit que on assausit, et ne fu mie merveille se il fisent chou, car molt en eurent grant loisir. Entre ches entrefaites li Griu, li traïtre l'empereeur et Morchofles que li empereres avoit geté de prison, s'asanlerent un jor et pourparlerent une grant traïson, qu'il voloient autre empereur de chelui faire, qui les delivrast des Franchois, car Alexes ne leur sanloit mie boins, tant que Morchofles dist: «Se vous me voliés», fist il, «croire, et vous me voliés faire empereur, je vous deliverroie si bien des Franchois et de l'empereur que jamais warde n'en ariés.» Et il disent que s'il les en pooit delivrer, qu'il le feroient empereur, et Morchofles leur creanta qu'il les en deliverroit

нефовете си, заради времето, което е студено; беше сезонът между празниците Вси Свети и Коледа. А докато там бяха толкова затруднени, императорът и изменниците около него, без да губят време, замислиха едно голямо предателство, защото те искаха ...[168] [тези] в града да вземат през нощта нефове, да ги напълнят с добре изсъхнали дърва за горене и с нарязана сланина между дървата и да ги подпалят от единия край[169]. Когато наближи полунощ и нефовете бяха добре подпалени, тъй като вятърът духаше много силно, гърците пуснаха оттам тези напълно горящи нефове да подпалят флота на французите и вятърът ги гонеше с голяма скорост към флота. Когато венецианците видяха това, наизскочиха бързо, натовариха се в барки и в галери и положиха толкова усилия, че благодарение на Бога флотът не беше заплашен. Не изминаха повече и от петнадесет дни и гърците направиха същото[170]. И когато венецианците ги видяха отново, и отново излязоха срещу тях и защитиха толкова добре флота си от този огън, че благодарение на Бога не претърпяха загуби, освен един търговски неф, който беше доплавал тук и който изгоря. А скъпотията беше толкова голяма в лагера, че там едно сетие[171] вино се продаваше за дванадесет су, четиринадесет су и даже за петнадесет су, а една кокошка - за двадесет су, едно яйце - за две дионие, но сухарите не бяха толкова скъпи, от тях имаше, колкото да издържи армията им известно време.

LXI. Докато те квартируваха там през зимата, тези от града се укрепиха много добре и повдигнаха своите стени и своите кули и направиха върху каменните кули здрави кули от дървени греди и подсилиха тези кули от греди отвън с дебели дъски и ги покриха със здрави кожи, за да се предпазят от стълбите на венецианските нефове; и стените бяха шестдесет стъпки високи, а кулите - сто, разположиха вътре в града най-малко четиридесет каменомета, от край до край на стените, на онези места, на които очакваха да бъдат нападнати и не беше никакво чудо, че те направиха това, защото разполагаха на воля с времето си. В същото време, гърците, предателите на императора и Мурзуфъл, когото императорът беше пуснал от затвора, се събрали един ден и се сговорили за едно голямо предателство, че искат да издигнат друг за император, който да ги освободи от французите, защото Алексий никак не им се струвал годен за това, а Морзуфъл казал: „Ако ми вярвате" - рекъл - „и бихте искали да ме направите император, ще ви освободя така от французите и от императора, че никога повече да не се боите от тях." И те казали, че ако би могъл да ги освободи, assalir, que Jehans li Blakis manda as haus barons de l'ost que se il le voloient coroner a roi a estre sires de se tere de Blakie, que il tenroit se tere et sen roiaume d'aus, et qu'il venroit en leur aiwe pour aidier a prendre Coustantinoble a tout .c.m. hommes a armes. Or est Blakie une tere qui est du demaine l'empereur, et estoit chus Jehans uns serjans l'empereur qui wardoit une huiriere l'empereeur, si que quant li empereres mandoit soisante chevaus ou chent, que chis Jehans li envoioit et venoit a court cascun an devant chou qu'il fust par mal de le court, et tant qu'il i vint a un jour et que uns escouillés, uns des uissiers l'empereur, li fist un lait fait, qu'il le feri d'unes corgies par mi le vissage, dont il eut molt grant duel. Et pour chu lait fait que on li fist, si s'en parti Jehans li Blakis par mautalent de le court, et s'en rala en Blakie. Si est Blakie une molt fort tere qui toute est enclose d'unes montaingnes, si que on n'i puet entrer ne issir fors par un destroit.

LXV. Quant Jehans fu venus, si commenche a atraire les haus homes de Blakie, comme chis qui estoit rikes hons et qui auques pooir i avoit, si leur commenche a prumetre [et] douner et as uns et as autres, et fist tant que tout chil du païs furent tot subjet a lui, et tant que il fu sires d'aus. Quant il fu sires d'aus, si traist il as Commains, si fait il tant, que par un que par el, qu'il fu leur amis et que il furent tot en s'aiwe et que il fu ansi comme tous sires d'aus. Or est Commaine une tere qui marchist a Blakie; si vous dirai quel gent chil Commain sont. Che sont une gent sauvage qui ne erent ne ne semment, ne n'ont borde ne maison, ains ont unes tentes de feutre, uns habitacles ou il se muchent, et se vivent de lait et de formage et de char. Si y a en esté tant de mouskes et de mouskerons que il n'osent issir hors de leur tentes [ne] waire [ne] preu devant [que en soit] en l'iver. En yver si issent hors de leur tentes et de leur païs, quant il voellent faire leur chevauchie. Si vous dirons que il font. Cascuns d'aus a bien dis chevax ou douze; si les ont si duis qu'il les sivent partout la ou il les voellent mener, si montent puis seur l'un et puis seur l'autre. Si a cascuns des chevax, quant il oirrent, un sakelet pendu au musel la ou se viande est; si menjue si comme il siut sen maistre, ne ne cessent d'esrer et par nuit et par jour. Si vont si durement que il vont bien en une nuit et en un jor sis journees ou set ou uit d'esrure. Ne ja tant comme il vont, riens ne carkeront ne ne prenderont devant au repairier; mais quant il repairent, dont si acuellent proies, si prennent hommes, si prenent chou qu'il pueent ataindre; ne ja n'iront

шини, за да атакуват, стана тъй, че Йоан Влахът[175] извести висшите барони на армията за това, че ако биха желали да го коронoват за крал, за да бъде господар на земята си Влахия, която той ще има, както и своето кралство от тях, ще им дойде на помощ за превземането на Константинопол със сто хиляди въоръжени мъже. А Влахия е една земя, която е от домена[176] на императора, а този Йоан бил императорски сержант, който пазел едно императорско хергеле и когато императорът поисквал шестдесет или сто коня, този Йоан му ги изпращал и всяка година той идвал в двора, докато не изпаднал в немилост. Един ден той дошъл там и един евнух, един от вратарите на императора, го оскърбил, удряйки го с каиш през лицето, от което той изпитал голямо огорчение. И поради това оскърбление, което му нанесли, Йоан Влаха си тръгнал разярен от двора и се върнал във Влахия[177]. А Влахия е твърде непристъпна земя, цялата обградена от планини, така че в нея не може да се влезе или излезе освен през един проход.

LXV. Когато Йоан се завърнал, започнал да привлича на своя страна знатните хора от Влахия и понеже бил богат човек и имал несъмнена власт, той започнал да им обещава и да прави дарове на едни и на други, така че местните скоро му станали подчинени, а той им станал господар. Когато им станал господар, той отишъл при куманите и чрез едно или чрез друго сторил така, че им станал приятел, получил и пълната им подкрепа и станал им като техен господар. Впрочем, Кумания е страна, съседна на Влахия[178]. [Сега] ще ви кажа какви хора са куманите. Това са диви хора, които нито орат, нито сеят, нямат ни колиби, ни къщи, а само плъстени палатки, обиталища, в които се укриват и преживяват от мляко и от сирене, и от месо. През лятото в земята им има толкова мухи и мушички, че те не смеят да излизат от палатките си, докато не наближи зимата. А през зимата те излизат от палатките си и напускат страната си, когато искат да предприемат своите набези. Ще ви кажем как го правят. Всеки от тях има десет или дванадесет коня и така добре са ги приучили, че ги следват навсякъде, където искат да ги отведат, яздейки първо един, а после друг. Всеки от конете, когато пътуват, има закачена на муцуната си торбичка, в която е храната му. Той яде, като следва стопанина си, движейки се непрестанно през нощта и през деня. Те се придвижват толкова бързо, че за една нощ и един ден вземат път за шест дни или седем или осем. И докато се придвижват, нито се товарят, нито вземат нещо преди да поемат обратно към страната си, но когато тръгнат да assalir, que Jehans li Blakis manda as haus barons de l'ost que se il le voloient coroner a roi a estre sires de se tere de Blakie, que il tenroit se tere et sen roiaume d'aus, et qu'il venroit en leur aiwe pour aidier a prendre Coustantinoble a tout .c.m. hommes a armes. Or est Blakie une tere qui est du demaine l'empereur, et estoit chus Jehans uns serjans l'empereur qui wardoit une huiriere l'empereeur, si que quant li empereres mandoit soisante chevaus ou chent, que chis Jehans li envoioit et venoit a court cascun an devant chou qu'il fust par mal de le court, et tant qu'il i vint a un jour et que uns escouillés, uns des uissiers l'empereur, li fist un lait fait, qu'il le feri d'unes corgies par mi le vissage, dont il eut molt grant duel. Et pour chu lait fait que on li fist, si s'en parti Jehans li Blakis par mautalent de le court, et s'en rala en Blakie. Si est Blakie une molt fort tere qui toute est enclose d'unes montaingnes, si que on n'i puet entrer ne issir fors par un destroit.

LXV. Quant Jehans fu venus, si commenche a atraire les haus homes de Blakie, comme chis qui estoit rikes hons et qui auques pooir i avoit, si leur commenche a prumetre [et] douner et as uns et as autres, et fist tant que tout chil du païs furent tot subjet a lui, et tant que il fu sires d'aus. Quant il fu sires d'aus, si traist il as Commains, si fait il tant, que par un que par el, qu'il fu leur amis et que il furent tot en s'aiwe et que il fu ansi comme tous sires d'aus. Or est Commaine une tere qui marchist a Blakie; si vous dirai quel gent chil Commain sont. Che sont une gent sauvage qui ne erent ne ne semment, ne n'ont borde ne maison, ains ont unes tentes de feutre, uns habitacles ou il se muchent, et se vivent de lait et de formage et de char. Si y a en esté tant de mouskes et de mouskerons que il n'osent issir hors de leur tentes [ne] waire [ne] preu devant [que en soit] en l'iver. En yver si issent hors de leur tentes et de leur païs, quant il voellent faire leur chevauchie. Si vous dirons que il font. Cascuns d'aus a bien dis chevax ou douze; si les ont si duis qu'il les sivent partout la ou il les voellent mener, si montent puis seur l'un et puis seur l'autre. Si a cascuns des chevax, quant il oirrent, un sakelet pendu au musel la ou se viande est; si menjue si comme il siut sen maistre, ne ne cessent d'esrer et par nuit et par jour. Si vont si durement que il vont bien en une nuit et en un jor sis journees ou set ou uit d'esrure. Ne ja tant comme il vont, riens ne carkeront ne ne prenderont devant au repairier; mais quant il repairent, dont si acuellent proies, si prennent hommes, si prenent chou qu'il pueent ataindre; ne ja n'iront

шини, за да атакуват, стана тъй, че Йоан Влахът[175] извести висшите барони на армията за това, че ако биха желали да го короноват за крал, за да бъде господар на земята си Влахия, която той ще има, както и своето кралство от тях, ще им дойде на помощ за превземането на Константинопол със сто хиляди въоръжени мъже. А Влахия е една земя, която е от домена[176] на императора, а този Йоан бил императорски сержант, който пазел едно императорско хергеле и когато императорът поисквал шестдесет или сто коня, този Йоан му ги изпращал и всяка година той идвал в двора, докато не изпаднал в немилост. Един ден той дошъл там и един евнух, един от вратарите на императора, го оскърбил, удряйки го с каиш през лицето, от което той изпитал голямо огорчение. И поради това оскърбление, което му нанесли, Йоан Влаха си тръгнал разярен от двора и се върнал във Влахия[177]. А Влахия е твърде непристъпна земя, цялата оградена от планини, така че в нея не може да се влезе или излезе освен през един проход.

LXV. Когато Йоан се завърнал, започнал да привлича на своя страна знатните хора от Влахия и понеже бил богат човек и имал несъмнена власт, той започнал да им обещава и да прави дарове на едни и на други, така че местните скоро му станали подчинени, а той им станал господар. Когато им станал господар, той отишъл при куманите и чрез едно или чрез друго сторил така, че им станал приятел, получил и пълната им подкрепа и станал им като техен господар. Впрочем, Кумания е страна, съседна на Влахия[178]. [Сега] ще ви кажа какви хора са куманите. Това са диви хора, които нито орат, нито сеят, нямат ни колиби, ни къщи, а само плъстени палатки, обиталища, в които се укриват и преживяват от мляко и от сирене, и от месо. През лятото в земята им има толкова мухи и мушички, че те не смеят да излизат от палатките си, докато не наближи зимата. А през зимата те излизат от палатките си и напускат страната си, когато искат да предприемат своите набези. Ще ви кажем как го правят. Всеки от тях има десет или дванадесет коня и така добре са ги приучили, че ги следват навсякъде, където искат да ги отведат, яздейки първо един, а после друг. Всеки от конете, когато пътуват, има закачена на муцуната си торбичка, в която е храната му. Той яде, като следва стопанина си, движейки се непрестанно през нощта и през деня. Те се придвижват толкова бързо, че за една нощ и един ден вземат път за шест дни или седем или осем. И докато се придвижват, нито се товарят, нито вземат нещо преди да поемат обратно към страната си, но когато тръгнат да autrement armé fors qu'il ont unes vesteures de piax de mouton et portent ars et saietes avec aus; ne ne croient autrement fors en le premiere beste qu'il encontrent le matinee, et chis qui l'encontre, si i croit toute jour quele beste che soit. Ichés Commains avoit Jehans h Blakis en s'aiwe et venoit cascun an preer le tere l'empereur dusk' a meesme de Coustantinoble, ne n'avoit li empereres tant de pooir qu'il s'en peust deffendre. Quant li baron de l'ost seurent chou que Jehans li Blakis leur mandoit, si disent qu'il s'en conselleroient; et; quant il se furent conseillé, si eurent malvais consel, si respondirent que ne de lui ne de s'aiwe n'avoient il cure, mais bien seust il que il le greveroient et que il mal li feroient s'il pooient, et il leur vendi puis molt kier. Che fu molt grans deus et molt grans damages. Et quant il eut fali a aus, si envoia a Rome pour se corone, et li apostoiles y envoia un cardounal pour lui coroner: si fu coronés a roi.

LXVI. Or vous dirons d'une autre aventure qu'il avint a mon seigneur Henri, le frere le conte de Flandres. Entre ches entrefaites que li Franchois avoient assis Coustantinoble, il avint que mesires Henris, et il et chil de se compaingnie, n'estoient mie molt rike, ains avoient bien mestier et de viandes et d'autres coses, tant que on endita une chité, la Filee avoit a non, a dis liwes loins de l'ost. Ichele chités estoit molt rike et molt plentive; si ne fist mais el mesires Henris, si atorna son oirre et s'en parti de l'ost a chelee par nuit, li trentisme de chevaliers et assés serjans a cheval avec lui, que waires de gens ne le seurent. Quant il vint a le chité, si fist sen fait, si i sejorna un jor; et entrementiers que il i ala, si fu espiés et endités a Morchofle. Quant Morchofles le seut, si fist monter bien dusques a .iiij.m. hommes a armes, et fist porter l'ansconne avec lui, un ymage de Nostre Dame que li Griu apeloient ensi, que li empereeur portent avec aus quant il vont en bataille; et si grant fianche ont en chel ansconne que il croient bien que nus qui le port en batalle ne puet estre desconfis, et pour chou que Morchofles ne le portoit mie a droit, creons nous qu'il fu desconfis. Et li Franchois avoient ja leur gaaing envoie a l'ost; si les waita Morchofles au repairier et quant il vint a une liwe pres de nos gens, si mist ses gens en await et fist ses embuskemens et nos gens n'en seurent mot, si s'en revenoient durement ne ne seurent mot de chel await. Quant li Griu les virent, si s'escrierent, et nos Franchois se regarderent. Quant il les virrent, si eurent molt grant

се връщат, събират плячка, пленяват хора, вземат всичко, което могат да докопат. Не се движат с друго снаряжение освен с дрехи от овчи кожи, носят лъкове и стрели със себе си. И не вярват в друго, освен в първото животно, което срещнат сутринта и този, който го срещне, вярва, че през целия ден [то го покровителства], каквото и да е животното. Тези кумани имаше Йоан Влаха в своя помощ и идваше всяка година да граби земята на императора, дори чак до Константинопол, а императорът нямаше достатъчно сила, за да се защити. Когато бароните от армията научиха това, което Йоан Влахът им искаше, рекоха, че ще се съвещават и, когато го обсъдиха, стигнаха до лошо решение и отговориха, че не ги интересуват нито той, нито помощта му, но добре да знае, че ще го тормозят и, че зло ще му сторят, ако могат и това скъпо им струваше. И това беше много голяма несгода и много голямо нещастие. И когато се провали с тях, той изпрати в Рим [искане] за корона и папата му прати един кардинал, за да го коронова. Така той беше коронован за крал[179].

LXVI. А сега ще ви разкажем за едно приключение, което се случи с монсеньор Анри, брата на графа на Фландрия. Докато французите обсаждаха Константинопол, стана тъй, че месир Анри, той и цялата му част, които никак не бяха богати, имаха голяма нужда от храни и други неща и им казаха за един град, наречен Филея, на десет левги от лагера[180]. Този град беше много богат и снабден с всичко. Без много да се замисля, месир Анри приготвил експедицията си и потайно напуснал лагера през нощта с тридесетина рицари и достатъчно конни сержанти, без никой да узнае[181]. Когато стигнал до града, той извършил работата си и останал там един ден. Но докато отивал, бил проследен и го издали на Мурзуфъл. Когато Мурзуфъл научил това, вдигнал на крак близо четири хиляди въоръжени конника и наредил да носят иконата с него, едно изображение на Богородица, което гърците наричат така[182] и, което императорите носят със себе си като отиват в битка. И толкова е голямо доверието в тази икона, че вярват, че никой, който я носи в битка, не може да бъде разгромен. Вярваме, че Мурзуфъл беше разбит, защото нямаше никакво право да я носи. Французите вече бяха изпратили плячката си в лагера, а Мурзуфъл ги дебнел на връщане и когато наближил на една левга до нашите хора, разположил своите хора на пусия и направил засада, а нашите не узнали нищо, а се завръщали бързо и не подозирали за тази засада. Когато гърците ги видели, надали крясъци, а нашите французи се заозъртали. Когато ги видели, се peur, et molt commenchierent a reclamer Damedieu et Nostre Dame, et furent si esmari qu'il ne se seurent conseiller, et tant qu'il disent entr'aus: «Par foi! se nous fuions, nous sommes tout mort; miex nous vient morir en desfendant que en fuiant.» Adont si s'aresterent tout coi; et prisent entour uit arbalestiers que il avoient, si les misent devant aus; et li empereres Morchofles li traïtres et li Griu leur vienent molt tres grant aleure, si se fierent en aus mout radement, mais onques nul des Franchois, le merchi Dieu, ne misent a pie. Quant li Franchois virent que li Grieu leur couroient si sus de toutes pars, si laissierent les lanches caïr jus, si traient coustiaus et misericordes qu'il avoient, si s'acueillent a desfendre molt vigeureusement, si en ochient mout. Quant li Griu virent que li Franchois les desconfissoient si, si se commenchent il a esmaier, si toment il en fuies. Et nos Franchois les acueillent, si en ochisent molt, et molt en retinrent et mout y waaingnierent; et cachierent l'empereur Morchofle largement demie liwe, qu'il le cuidoient tous dis prendre, et si le hasterent et lui et chiaus de se compaingnie que il laierent caïr l'ansconne et sen capel emperial et l'ensengne et l'ansconne, qui toute estoit d'or et toute carkie de rikes pierres precieuses, et estoit si bele et si rike que onques si bele ne si rike ne fu veue. Quant li Franchois le virent, si laiserent leur cache, si furent molt lié durement, si prisent l'image, si l'en aporterent a molt grant goie et molt grant feste. Et endementiers qu'il se conbatoient, virrent nouveles a l'ost qu'il estoient encontre des Grieus; et quant chil de l'ost oïrent les nouveles, si s'armerent et poinsent encontre seigneur Henri pour lui secorre. Et quant il vinrent la, si s'en estoient ja li Grieu fui, et nos Franchois en amenoient leur waaing, et l'ansconne en aportoient, qui si estoit bele et rike com je vous ai dit; et quant il vinrent pres de l'ost, si alerent li vesque et li clerc, qui en l'ost estoient, a pourcession encontre aus, et rechurent l'ansconne a grant goie et a grant feste, et le balla on au vesque de Troies; si l'emporta li vesques en l'ost, a une eglise ou il repairoient, et canterent li vesque, et fisent ent molt grant feste, et tres chu jour qu'ele fu conquise, otrierent tout li baron que ele seroit donnee a Chistiax, et puis i fu ele portee. Et quant Morchofles vint ariere en Coustantinoble, si fist acroire qu'il avoit desbareté et desconfit seigneur Henri et se gent, et demandoient aucun des Grius tot bolement: «Ou est l'ansconne et l'enseingne?» Et li autre disoient que on avoit tout mis en sauf. Tant alerent ches nouveles amont et aval que li Franchois seurent k'ensi faitement avoit fait Morchofles acroire qu'il avoit les Franchois desconfis; et li Franchois ne fisent mais el, si font il armer une galie et fisent prendre

уплашили много и мнозина започнали да призовават на помощ Господа и Богородица и били толкова объркани, че не могли да вземат решение. Накрая започнали да си говорят един на друг: “Боже мой, ако побегнем, всички ще умрем. По-добре е да умрем като се защитаваме, отколкото като бягаме.” Тогава спрели съвсем спокойно и избрали около осем арбалетчика, които били с тях и ги разположили пред себе си, а император Мурзуфъл, предателят, и гърците ги връхлетели и се нахвърлили върху тях с огромна ярост, но нито един от французите, слава на Бога, не бил свален от коня. Когато французите видели, че гърците ги нападат от всички страни, те пуснали копията на земята, извадили ножовете и мизерикордите[183], които носели и започнали да се бранят толкова сърцато, че избили мнозина. Когато гърците видели, че французите ги громят така, започнали да се плашат и се обърнали в бягство. А нашите французи ги преследвали и убили много от тях, и мнозина взели в плен и взели голяма плячка. И гонили императора Мурзуфъл на половин голяма левга[184], мислейки, че ще го заловят и така го притеснили, него и тези, които били с него, че изтървали иконата и императорската му корона и знаци[185], а иконата, която цялата беше златна и отрупана с богати скъпоценни камъни беше толкова красива и толкова скъпа, че такава хубост и скъпоценност никой не беше виждал. Когато французите я видели, изоставили преследването и били толкова щастливи, и взели изображението и го отнесли с твърде голяма радост и особено голяма тържественост. И докато те се сражавали, до лагера достигна новината, че те се биели с гърците и, когато тези от лагера се въоръжиха, пришпориха конете към сеньор Анри, за да го избавят. И когато дошли там, гърците били вече избягали, а нашите французи донасяли своята плячка и носели иконата, която беше толкова красива и богата, както ви казах. И като наближиха лагера, срещу тях излязоха в процесия епископите и духовниците, които бяха във войската, и получиха иконата с превелика радост и голяма празничност и дадоха я на епископа на Троа, а епископът я отнесе в лагера, в една църква, където той служеше[186] и епископите изпяха кантики и организираха много голямо тържество и в този ден, в който тя беше завоювана, всички барони дадоха съгласието си тя да бъде дадена на [абатството] Сито[187], където после тя беше отнесена. И когато Мурзуфъл се завърнал в Константинопол, успял да внуши, че бил победил и разгромил сеньор Анри и хората му, но някои гърци питали кротко: “Къде са иконата и [имперските] знаци?” Другите им казвали, че всичко е прибрано на сигурно място. Така тези вести се разнесоха l'ansconne et lever bien haut en le galie, et l'enseingne de l'empire, et fisent nagier chele galie a tout l'ansconne et a tout l'enseingne de kief en kief les murs, si que chil qui a murs estoient et molt del gent de le chité le virent et le connurent bien que ch'estoit l'enseingne et l'ansconne l'empereur.

LXVII. Quant li Griu virent chou, si vienent a Morchofle, si l'acueillent mout a hounir et a blasmer de chou qu'il avoit l'enseingne de l'empire et l'ansconne perdue et de chou qu'i leur avoit fait acroire qu'il avoit les Franchois desconfis; et quant Morchofles oï chou, si se rescoust le plus belement qu'il peut, si commencha a dire: «Or ne vous esmaiés mie, car je leur vendrai molt kier et molt bien me vengerai d'aus!»

LXVIII. Aprés avint que tout li Franchois et tot li Venicien s'asanlerent pour prendre consel entr'aus, comment il ouverroient et que il feroient, et de qui il porroient faire empereur, s'il avoient le chité prise, tant qu'il esgarderent entr'aus que on prendroit dis Franchois des plus preudommes de l'ost et dis Venicien ensement des plus preudommes que on i saroit; et chou que chil vint en atierroient seroit tenu, et par si que se li empereres estoit des Franchois que li patriarcles seroit des Veniciens. Et atira on que chis qui seroit empereres aroit le quarte partie de l'empire et le quarte part de le cité en sen demaine et les autres trois parties partiroit on si que li Venicien en aroient le moitié et li pelerin l'autre, et tout tenroit on de l'empereur. Quant il eurent tout chou atiré, aprés si fist on jurer seur sains a tous chiaus de l'ost que les waains d'or et d'argent et de nuef drap, a le vaillanche de chinc sols et de plus, aporteroient tout a l'ost a droite partie hors euxtius et viande, et que il a femme forche ne feroient ne ne despoullieroient de drap que ele eust vestu, car qui en esteroit atains il seroit destruis. Et se leur fist on jurer seur sains que il main ne meteroient seur moine, ne seur clerc, ne seur prestre, s'il n'estoit en desfense, ne qu'il ne froisseroient eglise ne moustier.

LXIX. Aprés, quant tout chou fu fait, si fu li Noeux passés, si fu pres de l'entree du Quaresme, et li Venicien et li Franchois se rapareillierent et

навсякъде и французите научиха за това как Мурзуфъл успял да внуши, че ги е разгромил. И без да се бавят, французите съоръжиха една галера и взеха иконата и я вдигнаха нависоко в галерата, както и императорския знак и наредиха тази галера с иконата и с императорския знак да плава от единия край на стените до другия, така че тези, които бяха по стените и много жители на града ги видяха и добре познаха, че това бяха императорският знак и икона.

LXVII. Когато гърците видяха това, отидоха при Мурзуфъл и започнаха много да го презират и да го укоряват за това, че е загубил знака на империята и иконата и за това, че ги е накарал да повярват, че е разбил французите. И когато Мурзуфъл чу това, се измъкна най-невинно, доколкото можеше, и започна да им говори: „Не се вълнувайте толкова, защото много скъпо ще ми платят и ще им отмъстя много хубаво!"

LXVIII. После се случи така, че всички французи и всички венецианци се събраха, за да се посъветват помежду си как да постъпят и какво да сторят и кого да направят император, ако завземат града. Накрая решиха помежду си, че ще изберат десет французи от най-мъдрите в армията и десет венецианци, също най-мъдрите, за които знаят и това, което тези двадесетима решат, да бъде изпълнено и, ако императорът е от французите, патриархът да бъде от венецианците[188]. И решиха, че този, който ще бъде император, ще получи като свой домен една четвърт част от империята, както и четвърт част от града, а другите три части ще разделят така, че венецианците ще получат половината, а поклонниците - другото, а всички ще бъдат подвластни на императора[189]. И след като решиха всичко това, накараха всички от войската да положат клетва над Светото Евангелие, че плячката от злато и сребро и от нови платове на стойност пет сол[190] и повече ще бъде донесена цялата в лагера за справедлива подялба, с изключение на инструментите и храните и, че няма да насилват жените, нито ще им отнемат дрехите, с които са облечени, защото, който бъде заловен, ще бъде убит. И ги накараха да се закълнат над Светото Евангелие, че няма да посегнат на монах, нито на духовници, нито на свещеници, освен при самозащита и, че няма да развалят църкви и манастири.

LXIX. И после, когато всичко това бе сторено и беше отминала Коледа и бяха наближили Великите пости[191], венецианците и французите ratornerent leur nes; si fisent le Venicien refaire les pons de leur nes, et li Franchois fisent faire uns autres engiens que on apeloit cas et carchloies et truis pour miner as murs; et prisent li Venicien marien de maisons, s'en couvrirent leur nes, si qu'il jounoient le marien, et aprés prisent sarment de vigne, si en couvrirent le marien, que les perrieres ne peussent confondre ne despichier leur nes. Et li Griu renforchierent molt durement leur chité par dedens, et fisent molt bien couvrir de boins cuirs par dehors les breteskes qui estoient par deseur les tours de pierre, ne n'i avoit brestesque ou il n'eust set estages ou sis ou chinc au mains.

LXX. Aprés avint par un devenres, entor dis jours devant Pasques fleuries, que li pelerin et li Venicien eurent leur nes et leur engiens atornés et qu'il s'apareilloient d'assalir. Si arengierent leur nes l'une en coste l'autre, et li Franchois fisent carkier leur engiens en barges et en galies, et se misent a le voie a aler vers le chité, et duroit bien li navies une grandesme liwe de front; et estoient tout li pelerin et li Venicien molt bien armé. Si avoit un monchiel dedens le chité, en chel endroit ou on devoit assalir, que on pooit bien veir des nes par deseur les murs, si estait il haus; et en chel monchel estoit venus Morchofles li traïtres, li empereres, et de se gent avec lui; si i avoit fait tendre ses vermeilles tendes, et faisoit ses buisines d'argent sonner et ses timbres, et faisoit molt grant beubant, si que li pelerin le pooient bien veir, et Morchofles pooit bien veir es nes as pelerins.

LXXI. Quant li navies dut ariver, si prisent boins caauvies, si traisent leur nes au plus pres k'il peurent des murs, si fisent li Franchois leur engiens drechier, leur cas, leur carcloies et leur truis pour miner as murs; et li Venicien monterent seur les pons de leur nes et assalirent durement as murs; et li Franchois assalirent ensement par leur engiens. Quant li Griu virent que li Franchois les assaloient si, si destendent a geter grandesme quarriaus seur ches engiens as Franchois si grans que trop; si commenchent a craventer et a despechier et a esmier tous ches engiens, si que onques nus n'osa demorer dedens ne desous ches engiens, ne li Venicien d'autre part ne peurent avenir as murs ne as tours, si erent eles hautes; ne onques chu jour li Venicien ne li Franchois riens ne peurent forfaire ne as murs ne a le chité. Quant il virent qu'il n'i peurent nient forfaire, si furent molt dolent, si se traisent arriere; quant li Griu les virent traire ariere, si s'acueillent a huer et a escrier si durement que

отново се приготвиха и съоръжиха нефовете си. Венецианците направиха отново пасарелки на нефовете си, а французите построиха други [обсадни] машини, които наричаха "котки", покрити коли и „свине"[192] за миниране на стените[193]. И венецианците взеха дървени елементи от къщите, с които покриха плътно нефовете си. После разстлаха отгоре лозови пръчки, за да не могат каменохвъргачките да разрушават и разбиват на части нефовете им. А гърците подсилиха много добре отвътре своя град и покриха много добре със здрави кожи дървените кули[194], които бяха [построени] над каменните кули и нямаше дървена кула по-ниска от седем, или шест или пет етажа най-малко.

LXX. После, през един петък, около десет дни преди Цветница[195], поклонниците и венецианците бяха приготвили своите нефове и обсадни машини и се готвеха за нападение. Подредиха своите нефове един до друг, а французите натовариха машините си на барки и галери и потеглиха към града, а линията на флота беше една голяма левга[196]. И бяха всички поклонници и венецианци много добре въоръжени. А в града имаше един хълм, на мястото, където трябваше да атакуват, така че [от него] можеха добре да се видят нефовете над стените, толкова беше висок. И на този хълм беше дошъл предателят Мурзуфъл, императорът, заедно с хората си и беше наредил да опънат алените му палатки и да свирят със сребърните му тръби и [да бият] барабаните му и много се перчеше, така че поклонниците можеха добре да го видят, а и Мурзуфъл можеше добре да види нефовете на поклонниците[197].

LXXI. Когато корабите наближиха, взеха здрави дебели въжета и с тях придърпаха нефовете, колкото можеха по-близко до стените[198], а французите издигнаха своите машини - своите „котки", заслонени коли и „свине", за да минират стените. И венецианците се покатериха върху пасарелките на своите нефове и нападнаха мощно стените. Французите атакуваха също със своите машини. Когато гърците видяха, че французите ги нападат така, се хвърлиха да стрелят с изключително големи стрели от стреломет върху тези френски машини и те започнаха да ги смазват, и да ги разбиват и да правят на парчета, така че никой не посмя да остане вътре или под машините. От своя страна венецианците не успяха да се доберат нито до стените, нито до кулите, толкова бяха високи. И през този ден нито венецианците, нито французите не успяха да навредят ни на стените, ни на града. Когато видяха, че няма да могат с нищо да навредят тук, те се насtrop, et monterent seur les murs et avaloient leur braies et moustroient leur leurs eus. Quant Morchofles vit que li pelerin furent retoné, si akeut a faire sonner ses buisines et timbres et a faire un si grant beubant que trop, et manda se gent et commencha a dire: «Veés, seigneur, sui je boins empereres? Onques mais n'eustes vous si boin empereeur. Ai le jou bien fait? Nous n'avons mais warde; je les ferai tous pendre et tous hounir.»

LXXII. Quant li pelerin virent chou, si furent molt corchié et molt dolent, si s'en revinrent ariere d'autre part du port a leur herbeges. Quant li baron furent revenu et il furent descendu des nes, si s'asanlerent et furent molt abaubi et disent que ch'estoit par pechié qu'il riens ne pooient faire ne forfaire a le chité, tant que li vesque et li clerc de l'ost parlerent ensanle, et jugierent que le bataille estoit droituriere et que les devoit [on] bien assalir, car anchienement avoient esté chil de le chité obedient a le loi de Rome, et ore en estoient inobedient, quant il disoient que li lois de Romme ne valoit nient, et disoient que tout chil qui i crooient estoient chien; et disent li vesque que par tant les devoit on bien assalir et que che n'estoit mie pechiés, ains estoit grans aumosnes.

LXXIII. Adont cria on par l'ost que tot venissent au sarmon, et Venicien et un et autre, le diemenche par matin, et il si fisent. Adonc sarmonnerent li vesque par l'ost, li vesques de Sessons, li vesques de Troies, li veskes de Hanestaist, maistres Jehans Faicete et li abes de Los, et moustrerent as pelerins que le bataille estoit droituriere, car il estoient traîteur et mordrisseeur, et qu'il estoient desloial, quant il avoient leur seigneur droiturier mordri, et qu'il estaient pieur que Juis. Et disent li vesque qu'il assoloient de par Dieu et de par l'apostoile tous chiaus qui les asaurroient, et quemanderent li vesque as pelerins qu'il se confessaissent et kemeniaissent tout molt bien, et qu'il ne doutaissent mie a assalir les Grieus, car il estaient enemi Damedieu. Et quemanda on que on quesist et que on ostast toutes les foles femmes de l'ost et que on les envoiast bien loins en sus de l'ost; et on si fist que on les mist toutes en une nef, si les envoia on bien loins de l'ost.

кърбиха много и се оттеглиха назад. Когато гърците ги видяха, че се оттеглят, те започнаха изключително силно да реват и да крещят, и се качиха на стените, и свалиха гащите си и им показваха задниците си. Когато Мурзуфъл видя, че поклонниците се бяха оттеглили, нареди да свирят с тръбите и с барабаните му и да вдигат оглушителен шум, и призова хората си и започна да говори: "Вижте, сеньори, добър император ли съм? Никога не сте имали толкова добър император. Нима не постъпих добре? Няма от какво повече да се страхуваме. Всичките ще ги избеся и ще ги опозоря."

LXXII. При вида на това поклонниците бяха много ядосани и много наскърбени и се завърнаха в другия край на пристанището при своите жилища. Когато бароните се завърнаха и слязоха от нефовете, се събраха и бяха много потиснати и казваха, че заради греховете си не могат да направят нищо и да навредят на града. Тогава епископите и духовниците от войската обсъдиха това и отсъдиха, че битката беше законна и, че те имаха право да ги нападат, защото в старо време тези от града са изповядвали римската вяра, а сега се били откъснали от нея[199], като казвали, че римската вяра не струва нищо и, че тези, които вярват в нея, били кучета. И епископите казаха, че заради това имали право да ги нападат и, че това не било никакъв грях, но било много благочестиво дело.

LXXIII. Тогава започнаха с викове в лагера да приканват всички на проповед в неделя сутринта[200] както венецианците, така и другите; така и направиха. И тогава епископите на войската произнесоха проповеди, и епископът на Соасон, и епископът на Троа, и епископът на Анете[201], и метр Жан Фецет и абатът на Лоос[202] и показаха на поклонниците, че битката беше законна, защото те [гърците] бяха изменници и убийци и, че бяха постъпили незаконно, като са убили законния си сеньор и, че са по-лоши от евреите. И епископите казаха, че в Божието име и в папата опрощават греховете на всички, които ще ги нападнат и епископите наредиха на поклонниците да се изповядат и да се причестят благочестиво, и да не се страхуват да нападат гърците, защото те бяха врагове на Господа. И наредиха да издирят и да отдалечат всички проститутки от лагера и да ги изпратят далеко от войската и, като ги натовариха на един неф, ги изпратиха далеко от лагера.

LXXIV. Aprés quant li vesque eurent preechié et moustré as pelerins que le batalle estait droituriere, si se confesserent molt bien tout et furent kemenié. Quant che vint le deluns par matin, si s'atornerent molt bien tot li pelerin et s'armerent, et li Venicien, et refisent les pons de leurs nes et leur uissiers et leur galies; si les arengierent coste a coste et se misent a le voie pour assalir aler; et avoit li navies bien une grandesme liwe de front; et quant il furent arivé et il se furent trait au plus pres qu'il peurent des murs, si geterent ancres. Et quant il furent a ancre, si commenchierent durement a assalir et a traire et a lanchier et a geter fu grijois as tours; mais ne s'i pooit prendre li fus pour les cuirs dont eles erent couvertes. Et dedens se desfendoient molt durement et faisoient bien geter soisante perrieres et getoient a cascun caup seur les nes; mais les nes estoient si bien couvertes de mairien et de sarment de vingne ker ne leur faisoient mie grant mal, et estaient les pierres si grans que uns hons n'en peust mie une lever de se tere. Et Morchofles li empereres estoit en sen monchel; si faisoit ses buisines d'argent sonner et ses timbres, et faisoit molt grant beubant, et renheudissoit se gent, et disoit: «Alés la! alés cha!» et les renvoie la ou il veoit que li graindes besoins estoit. Et n'avoit mie en tout le navie plus haut de quatre nes ou de chinc qu'il peussent avenir as tours, si erent eles hautes, et tout li estage des tours de fust qui erent faites seur les tours de pierre, dont il i avoit bien chinc ou sis ou set; et estoient toutes warnies de serjans qui les tors desfendoient. Et tant i assalirent que le nef le vesque de Sessons s'ahurta a une de ches tors par miracle de Dieu, si comme le mers, qui onques n'est coie, le porta, et seur le pont de chele nef avoit un Venicien et deus chevaliers armés; si comme le nef se fu ahurtee a chele tour, si se prent li Veniciens a piés et a mains au miex qu'il peut, si fait tant qu'il fu ens. Quant il fu ens, et li serjant qui estoient en chel estage, Encles, Danois, et Grius que il i avoit, si wardent, si le voient, se li keurent il sus a haches et as espees, si le decauperent tout. Si comme le mers reporta avant le nef, si se rahurta a chele tour si comme ele s'i fu rahurtee si ne fait mais el li uns des deus chevaliers, Andriex de Dureboise avoit a non, si se prent il a piés et as mains a chele breteske et fait tant qu'il se mist a genoullons. Quant il fu laiens a genoullons, et chil li keurent il sus a haches, as espees, si le ferirent durement, mais qu'il estoit armés, le grace Dieu, si ne le navrerent mie, si comme Diex le wardoit qui ne voloit mie consentir qu'il duraissent plus, ne que chil i morust mie, ains voloit, pour le traïson d'aus et pour le murdre que Morchofles avoit fait et pour le desloiauté d'aus, que le chités fust prise et que il fussent tot

LXXIV. След като епископите проповядваха и показаха на поклонниците, че битката е законна, всички се изповядаха благочестиво и се причестиха. Когато настана утрото на понеделник[203], всички поклонници се приготвиха много добре и се въоръжиха, а венецианците поправиха пасарелките на своите нефове, уксери и галери, подредиха ги едни до други и потеглиха за атаката. И линията на флота беше дълга една най-голяма левга[204]. И като пристигнаха и се приближиха колкото беше възможно до стените, хвърлиха котви. И когато бяха на котви, те започнаха да атакуват яростно и да стрелят със стрели, и да хвърлят камъни и да пръскат гръцки огън върху кулите, но той не можеше да се разпали заради кожите, с които те бяха покрити. А тези отвътре се бранеха здраво и хвърляха силно камъни с шестдесет каменохвъргачки и всяко хвърляне попадаше върху корабите. Но нефовете бяха толкова добре покрити с греди от къщи и с лозови пръчки, че почти не им причиняваха беда, а камъните бяха толкова големи, че един як човек не би могъл да ги повдигне от земята. А Мурзуфъл, императорът, беше на своя хълм, и нареждаше на сребърните тръби и на барабаните да свирят, и се перчеше много, и ободряваше своите хора и казваше: “Идете там! Идете натам!” и ги пращаше там, където виждаше, че има по-голяма нужда да бъдат. И в целия флот нямаше четири или пет по-високи нефа, които можеха да достигнат до кулите, толкова те бяха високи. И всички етажи на дървените кули, които бяха построени върху каменните кули и, които имаха пет, шест или седем етажа, бяха пълни със сержанти, които отбраняваха кулите. И като нападаха, по Божие чудо, нефът на епископа на Соасон[205] се блъсна в една от тези кули, тъй като морето, което никога не е спокойно, го носеше, а върху пасарелката на този неф имаше един венецианец и двама въоръжени рицари[206]. И като се блъсна нефът в тази кула, венецианецът се залови с крака и ръце, както можеше, така че влезе вътре. Когато бил вътре, а сержантите, които били на този етаж, англичани, датчани и гърци, каквито имало, оглеждали се и го видели, и се нахвърлили върху му със секири и със саби и го насекли целия. Тъй като морето пак поднесе нефа, който се блъсна отново в кулата и както се беше блъснал, без да се бави единият от двамата рицари, наречен Андре дьо Дюребоаз, се залови с крака и ръце към дървената кула и успя да влезе вътре на колене. И докато бил на колене, онези се нахвърлили върху него със секири и със саби и го удряли здраво, но тъй като бил с броня, по Божия милост никак не го наранили. Бог го пазел и не искал нито да го налагат повече, нито да умре там и тъй като заради предателството honni, que li chevaliers fu en piés, et quant il fu en piés, si traist s'espee. Quant chil le virrent en piés, si furent si esbahi et si eurent grant peur qu'il s'en fuirent en l'autre estage desous. Quant chil de l'autre estage virent que chil de deseure aus s'en afuioient si, si rewidierent chelui estage, ne onques n'i oserent demourer; et li autres chevaliers i entra aprés, et si i entra assés gens aprés. Et quant il furent ens, si prenent boines cordes, si loient molt bien chele nef a le tor, et quant il l'eurent loie, si i entrerent assés gent; et quant le mers reportoit le nef ariere, si branloit chele tors si durement que il sanloit bien que le nes le deust traire jus, si que par forche et par peur leur couvint le nef desloier. Et quant chil des autres estages par desous virent que le tors emploit si des Franchois, si eurent si grant peur que onques nus n'i osa demorer, ains widierent toute le tour. Et Morchofles veoit bien tout chou, si renheudissoit se gent et les envoioit la ou il veoit que li graindes assaus estoit. Entre ches entrefaites que chele tours fu par tele miracle prise, si se rahurte le nes seigneur Pierrum de Braichoel a une autre tor; et quant ele s'i fu rahurtee, si commenchent chil qui estoient seur le pont de le nef a asalir durement a chele tour, et tant que, par miracle de Dieu, que chele tors fu prise.

LXXV. Quant ches deus tors furent prises, et eles furent warnies de nos gens et il furent es tours ne ne s'osoient mouvoir pour le grant plenté de gent que il veoient seur le mur entour aus et dedens les autres tours et jus des murs, que ch'estoit une fine merveille tant en i avoit il. Quant mesires Pierres d'Amiens vit que chil qui estoient es tours ne se mouvoient et il vit le convine des Grius, si ne fait mais el, si descent il a tere a pié, et se gent avec lui, en un peu d'espace de tere qui estoit entre le mer et le mur. Quant il furent descendu, si gardent avant, si veoient il une fause posterne dont li wis avoient esté osté, si estoit muree de nouvel; si vient il la, si avoit avec lui bien dis chevaliers et bien soisante serjans. Si i avoit un clerc, Aliaume de Clari avoit a non, qui si estoit preus en tous besoins que ch'estoit li premiers a tous les assaus ou il estoit, et a le tor de Galatha prendre fist chis clers plus de proeches par sen cors, un pour un, que tout chil de l'ost, fors seigneur Pierron de Braiechoel. Che fu chis qui tous les autres passa, et haus et bas, que il n'en i eut onques nul qui tant i fesist d'armes ne de proeches de sen cors comme fist Pierres de Braiechoel. Quant il furent venu a chele posterne, si commenchierent a pikier molt durement, et quarrel voloient si dru et tant i

им, и заради убийството, извършено от Мурзуфъл и заради измяната им Той (Бог, б.м.) искал градът да бъде завзет и те всички да бъдат опозорени, рицарят се изправил и, когато бил на крака, изтеглил сабята си. Като го видели изправен, те били толкова изумени и били обзети от такъв страх, че избягали на долния етаж. Когато тези от другия етаж видели, че онези от горния етаж избягали, напуснали етажа си без някой да посмее да остане там. После влязъл и вторият рицар, а след него влезли и доста хора. И когато били вътре, взели здрави въжета и привързали добре този неф към кулата и като го привързали, влезли още много хора. А когато морето отнасяше кораба назад, тази кула така силно се клатеше, та изглеждаше, сякаш нефът още малко и ще я събори. Затова по принуда и от страх отвързаха нефа. И когато тези от долните етажи видяха, че кулата се изпълва с французи, се уплашиха толкова, че никой не посмя да остане в нея и всички я напуснаха. А Мурзуфъл виждаше добре всичко това, окуражяваше хората си и ги пращаше там, където виждаше, че атаката беше най-силна. И докато тази кула беше превзета по такъв чудодеен начин, нефът на сеньор Пиер дьо Брашийо се блъсна в една друга кула и когато тя беше ударена така, тези, които бяха на пасарелката на нефа, започнаха да нападат мощно кулата, докато, по чудо Божие [и] тази кула беше завзета.

LXXV. Когато тези две кули бяха превзети и те бяха изпълнени с наши хора, те не смееха да помръднат заради множеството хора, които виждаха по стената около тях и в другите кули и в подножието на стената, голямо чудо беше това, колко многобройни бяха там. Когато месир Пиер д'Амиен видя, че тези, които бяха в кулите, не правеха нищо и като видя положението на гърците, без да се колебае слезе на брега със своите хора на един малък участък земя между морето и стената. Когато слязоха, поогледаха се напред и видяха една неистинска вратичка, на която бяха свалили крилата и беше прясно зазидана. Той дойде там, а с него имаше десетина рицаря и шестдесетина сержанти. И имаше там един духовник, наречен Алиом дьо Клари[207], който беше толкова храбър във всякаква ситуация, че беше винаги пръв при всички атаки, в които участваше, а при превземането на кулата на Галата този духовник извърши сам-самичък повече подвизи, отколкото кой да е от войската, освен от сеньор Пиер дьо Брашио. Той беше този, който надмина всички други, знатни и незнатни, че там нямаше никой друг, който да е извършил толкова войнски подвизи и доблест да е показал като Пиер дьо Брашио. Когато дойдоха до getoit on de pierres de lassus des murs que il sanloit enaises k'il y fussent enfoï es pierres, tant en i getoit on; et chil de desous avoient escus et targes, dont il couvroient chiaus qui picoient a le posterne. Et getoit on leur de lassus pos plains de pois boulie et fu grijois et grandesmes pierres, que ch'estoit miracles de Dieu que on ne les confondoit tous; et tant i souffri mesires Pierres et se gent d'ahans et de grietés que trop; et tant pichierent a chele posterne de hasches et de boines espees, d'es, de bous et de pis, que il i fisent un grant pertruis. Et quant chele posterne fu perchie, si eswarderent par mi, et virent tant de gent, et haut et bas, que sanloit que demis li mondes i fust, si qu'il ne s'osoient enhardir d'entrer i.

LXXVI. Quant Aliaumes li clers vit que nus n'i osoit entrer, si sali avant et dist qu'il i enterroit. Si avoit illuec un chevalier, un sien frere, Robers de Clari avoit a non, qui li desfendi et qui dist qu'il n'i enterroit mie; et li clers dist que si feroit, si se met ens a piés et a mains; et quant ses freres vit chou, si le prent par le pié, si commenche a sakier a lui, et tant que maugré sen frere, vausist ou ne dengnast, que li clers i entra. Quant il fu ens, se li keurent sus tant de ches Grius que trop, et chil de deseur les murs li acuellent a geter grandesmes pierres. Quant li clers vit chou, si sake le coutel, si leur keurt sus, si les faisoit aussi fuir devant lui comme bestes. Si disoit a chiax de defors, a seigneur Pierron et a se gent: «Sire, entrés hardiement! Je voi qu'il se vont molt desconfissant et qu'il s'en vont fuiant.» Quant mesires Pierres oï chou et se gent qui par dehors erent, si entra ens mesires Pierres et se gent, si ne fu mie plus que li disime de chevaliers, mais bien i avoit soisante serjans avec lui, et tout estoient a pié laiens. Et quant il furent ens et chil qui estaient seur les murs et en chel endroit les virent, si eurent tel peur qu'il n'oserent demorer en chel endroit, ains widierent grant partie du mur, si s'en fuirent qui miex miex. Et li empereres Morchofles li traîtres estoit molt pres d'iluec, a mains de le getee d'un cailleu, et faisoit sonner ses buisines d'argent et ses timbres et faisoit un mout grant beubant.

LXXVII. Quant il vit monseigneur Pierron et se gent qui estoient ens a pié, si fist molt grant sanlant de lui corre sus et de ferir des esperons et vint bien dusques en mi voies. Quant mesires Pierres le vit venir, si com-

тази вратичка, започнаха да я къртят здраво, а стрелите от арбалети летяха толкова много и хвърляха от височината на стените толкова камъни, че почти изглеждаше, че те са заровени в камъни, толкова много ги хвърляха. А тези отдолу имаха щитове и таржи[208], с които предпазваха тези, които къртеха вратичката с остриета. А тези отгоре хвърляха гърнета с вряща смола, гръцки огън и най-големи камъни, та беше Божие чудо, че не бяха всички избити. И толкова мъки и трудности изстрадаха месер Пиер и хората му и толкова къртиха тази вратичка с брадви и със здрави саби, с дървени колове, с пръти и с кирки, че направиха голяма дупка. И когато тази вратичка беше пробита, те погледнаха през нея и видяха толкова много хора, знатни и незнатни, като че ли половината свят беше тук, та не смееха да се престрашат и да влязат през нея.

LXXVI. Когато Алиом, духовникът, видя, че никой не смее да влезе, изскочи напред и каза, че ще влезе през нея. А там имаше един рицар, брат му, наречен Робер дьо Клари, който му забрани и който му каза по никакъв начин да не влиза там[209]. А духовникът отвърна, че ще го направи и влезе вътре на колена и на ръце. И когато брат му видя това, го хвана за крака и започна да го тегли към себе си, но духовникът влезе вътре въпреки брата си, колкото той и да не искаше. Когато той беше вътре, върху му се нахвърлиха безброй от тези гърци, а тези върху стената го посрещнаха с хвърляне на огромни камъни. Когато духовникът видя това, извади ножа си, нахвърли се въху тях и ги накара да побегнат като животни пред себе си. И казваше на тези отвън, на сеньор Пиерон[210] и на хората му: “Сир, влизайте храбро! Виждам, че са объркани и че побягват.” Когато месир Пиер чу това, както и неговите хора, които бяха отвън, месир Пиер влезе вътре заедно с хората си, а бяха едва десетина рицари, но имаше и шестдесет сержанти с него и всички бяха пешаци. И когато бяха вътре, тези, които бяха по стените и на това място, ги видяха и толкова се уплашиха, че не посмяха да останат там и напуснаха голяма част от стената и побягнаха кой, както може. А император Мурзуфъл, предателят, беше наблизко, на по-малко от хвърлей камък и караше да тръбят със сребърните му тръби и да барабанят с барабаните му и се пъчеше много.

LXXVII. Когато той видя вътре монсеньор Пиерон и хората му, които бяха пешаци, той се престори, като че ли се нахвърля сериозно върху тях и пришпори коня си и дойде почти на средата на пътя до mencha a reconforter se gent et a dire: «Or, seigneur, or du bien faire! Nous arons ja le bataille; veschi l'empereur ou il vient. Wardés qu'il n'i ait si hardi qui refust arriere, mais or pensés du bien faire!»

LXXVIII. Quant Morchofles li traïtres vit qu'il ne fuiroient nient, si s'arresta et puis se retorna ariere a ses tentes. Quant mesire Pierres vit que li empereres fu retornés, si envoie il une trope de ses serjans a une porte qui pres estoit d'iluec et kemanda que on le despechast et que on l'ouvrist. Et chil alerent, si commenchent a buskier et a ferir a chele porte et de haches et d'espees, tant qu'il rompirent les verax de fer qui molt estoient fort et les flaiaus, et qu'il ouvrirent le porte. Et quant le porte fu ouverte et chil de dehors virent chou, si font atraire leur uissiers avant et les chevax amener hors, si monterent, si commencherent a entrer grant aleure en le chité par mi le porte. Et quant li Franchois furent ens tout monté, et quant li empereres Morchofles li traïtres les vit, si eut si grant peur que il laissa ses tentes et ses juiaus illuec, si s'en fui avant en le chité qui molt estoit grande et longe et lee, car on dit la que a aler entor les murs a bien nuef liwes, tant ont li mur d'achainte qui entor le vile vont, et a bien larguement le chités par dedens deus liwes franchoises de lonc et deus de lé; et si ke sires Pierres de Braiechoel eut les tentes Morchofle et ses cosfres et ses juiaus qu'il illuec laissiés avoit. Quant chil qui desfendoient as tors et as murs virent que li Franchois estaient entré en le chité et leur empereres s'en estoit fuis, si n'i oserent demorer, ains s'en fuirent qui miex miex: ensi fu le chités prise. Quant le chités fu si faitement prise et li Franchois furent ens, si se tinrent tout coi. Adont si s'asanlerent li haut baron et prisent consel entr'aus qu'il feroient tant que on fist crier par l'ost qu'il n'i eust si hardi qui avant alast en le chité, car che seroit uns perix d'aler i, que on ne leur getast pierres des palais qui molt estoient grant et haut, et que on ne les ochisist es rues qui trop estoient estroites, ne il ne s'i porroient mie desfendre, ou que on ne leur boutast le fu par derriere et que on ne les arsist. Et pour ches aventures et pour ches perix, si ne s'i oserent mie metre ne espardre, ains demourerent esluec tout coi; et si s'acorderent li baron a chest consel que se li Griu se voloient combatre l'endemain, qui estoient encore chent tans plus de gent armes portans que li Franchois n'estoient, qu'il s'armeroient l'endemain par matin et ordeneroient leur batailles, et qu'il les atenderoient en unes plaches qui enluec devant estoient en le chité; et s'il ne se voloient combatre ne il ne voloient le vile rendre, qu'il

тях. Когато месир Пиер го видя, че идва, започна да окуражава хората си и да говори: “Е, сеньори, дойде времето да се покажем добре. Сега ще настъпи боят. Ето императорът, който идва. Да не е посмял никой да отстъпи, мислете само за това да се представите добре.”

LXXVIII. Когато Мурзуфъл, предателят, видя, че те няма да побягнат, се спря, а после се завърна при палатките си. Когато месир Пиер видя, че императорът се беше върнал, изпрати една част от сержантите си до една близка врата и нареди да я разбият и да я отворят. И отидоха там и започнаха да блъскат и да удрят тази врата със секири и със саби, докато счупиха желязната брава, която беше много здрава, както и железните напречни пръти и отвориха вратата. И когато вратата беше отворена и тези отвън видяха това, те придърпаха своите уксери напред и изведоха конете, яхнаха ги и започнаха да влизат бързешком в града през вратата. И когато французите бяха вътре, всичките на коне и, когато император Мурзуфъл, предателят ги видя, той толкова много се уплаши, че изостави своите палатки и своите скъпоценности там и избяга надалеко в града, който беше много голям и дълъг и широк, защото тамошните казват, че, за да се обиколят стените [трябва да се минат] девет левги, толкова са дълги защитните стени, които опасват града, а отвътре градът има най-малко две френски левги[211] на дължина и две на ширина. А сир Пиер дьо Брашио сложи ръка на палатките на Мурзуфъл и на неговите съкровища и на скъпоценностите му, които той беше оставил там. Когато тези, които бранеха кулите и стените видяха, че французите бяха влезли в града, а императорът беше избягал, те не посмяха да останат там, но избягаха кой, както успя. Така градът беше превзет. Когато градът беше превзет така и французите бяха в него, те не смееха да се раздвижат. Тогава знатните барони се събраха и се засъветваха помежду си какво да правят и наредиха да оповестят на войската никой да не дръзва да влиза в града, защото ще бъде опасно да се иде там, та да не би да им хвърлят камъни от палатите, които бяха много големи и високи, да не ги избият по улиците, които бяха много тесни и, в които те никак не биха могли да се защитят, или да не би да им запалят огън изотзад, та да ги изгорят[212]. И заради тези рискове и опасности те не смееха дори да се разпръснат, но стояха там без да смеят да се раздвижат. А на този съвет бароните се споразумяха за това, че ако гърците искат да се бият на другия ден, тъй като те имаха още сто пъти повече войници отколкото французите, то те да се въоръжат esgarderoient de quel part li vens venroit, si bouteroient le fu seur le vent, si les arderoient: ensi si les prenderoient par torche. A chest consel s'acorderent tout li baron. Quant che vint au vespre, si se desarmerent li pelerin, si se reposerent, si mengierent, si jurent iluec le nuit devant leur navie par dedens les murs.

LXXIX. Quant che vint vers mie nuit, que li empereres Morchofles li traïtres seut que tout li Franchois furent en le chité, si en eut mout grant peur, ne onques n'i osa demorer, ains s'en fui a mie nuit que on n'en seut mot. Quant li Griu virent que leur empereres s'en estoit fuis, si traisent il a un haut homme de le chité, Laskers avoit a non, chele nuit meesme tantost, si en font il empereur. Quant chis fu fais empereres, si n'i osa demorer, ains se mist en une galie anchois que il fust jours, si s'en passa outre le bras Saint Jorge et s'en ala a Niké le grant, qui une boine chités est; illuec s'arresta, s'en fu sires et empereres.

LXXX. Quant che vint l'endemain par matin, si ne font mais el prestre et clerc revestu, Engles, Danois estoient et gens d'autres nations, si vienent il a l'ost as Franchois a pourchession, si leur crient il merchi, si leur disent tout ensi comme li Griu avoient fait, et si disent que tout li Griu s'en estaient fui ne n'avoit remés en le chité fors povre gent. Quant li Franchois oïrent che, s'en furent tout lié; et puis aprés fist on crier par l'ost que nus ne presist ostel devant la que on aroit atiré comment on les prenderoit. Adont si s'asanlerent li haut homme, li rike homme, et prisent consel entr'aus, que le menue gent n'en seurent mot ne li povre chevalier de l'ost, que il prenderoient les meilleurs ostex de le vile; et tresdont commenchierent il a traïr le menue gent, et a porter leur male foi et male compaingnie, que il compererent puis molt kier, si comme nous vous dirons aprés. Si envoierent saisir tous les melleurs ostex et les plus rikes de le vile, si qu'il les eurent tous saisis anchois que li povre chevalier ne le menue gent de l'ost s'apercheussent. Et quant le povre gent s'aperchurent, si alerent dont qui miex miex, si prisent chou qu'il atainsent; assés en i trouverent et assés en prisent et assés en i remest, car le chités estoit molt grans et molt pueplee. Si fist li marchis prendre le palais de Bouke de Lion, et le moustier Sainte Sousphie et les maisons

от сутринта на другия ден и да подредят отрядите си и да ги чакат на просторното мястото, което беше пред тях в града, а ако те не искат да се бият, нито пък да предадат града, да забележат откъде ще духа вятърът и да ги подпалят, че така да ги вземат със сила. С това се съгласиха всички барони. Когато настъпи вечерната служба[213], поклонниците се разоръжиха, починаха си, нахраниха се и прекараха заедно нощта на това място пред флота си от вътрешната страна на стените.

LXXIX. Около полунощ, когато император Мурзуфъл, предателят, научи, че всички французи бяха в града, той много се уплаши и не смееше повече да остане в него, а избяга в полунощ, без никой да узнае за това. Когато гърците видяха, че императорът им е избягал, те се замъкнаха при един знатен жител на града, наречен Ласкарис и веднага, още същата нощ, го направиха император. Когато той беше направен император, той не посмя да остане там, но се качи на една галера преди настъпването на деня и премина отвъд ръкава Св. Георги и отиде във великата Никея, която е един хубав град, там се спря и му стана сеньор и император[214].

LXXX. Като настана утрото на следващия ден[215], без да се бавят свещеници и духовници, облечени [с богослужебните си дрехи], англичани, датчани и хора от други народи, се явиха с процесия в лагера на французите и на висок глас започнаха да молят за милост, казаха им за всичко, което гърците бяха направили, и казаха, че всички гърци бяха избягали, като в града са останали само най-бедните хора. Когато французите чуха това, много са зарадваха и после наредиха да разгласят сред войската никой да не взема жилище, преди да са определили начина на вземането им. Тогава знатните се събраха, богатите хора, и решиха помежду си, без простите войници и бедните рицари от войската да разберат за това, че ще вземат най-хубавите жилища в града и от това време те започнаха да предават простия народ, да го мамят и да се държат лошо с него, което твърде скъпо им струваше, както ще ви кажем по-нататък. Те изпратиха да заемат най-хубавите и най-богатите жилища в града и се настаниха всички в тях преди бедните рицари и простите войници от армията да забележат. А когато бедните хора научиха, втурнаха се кой, както може и взеха това, до което се докопаха. Намериха много, взеха много и остана много, защото градът беше твърде голям и многолюден[216]. А маркизът взе двореца Буколеон[217] и манастира Св.

le patriarke; et li autre haut homme, si comme li conte, fisent prendre les plus rikes palais et les plus rikes abeïes que on i peut trouver, car, puis que le vile fu prise, ne fist on mal n'a povre n'a rike, ains s'en ala qui aler s'en vaut, et qui vaut si remest; si s'en alerent li plus rike de le vile.

LXXXI. Aprés si kemanda on que tous li avoirs des waains fust aportés a une abeïe qui en le cité estoit. Illuec fu aportés li avoirs, et prist on dis chevaliers, haus hommes, des pelerins et dis Veniciens que on cuidoit a loiaus, si les mist on a chel avoir warder, si comme li avoirs fu la aportés, qui si estoit rikes et tant i avoit de rike vaisselemente d'or et d'argent et de dras a or et tant de rikes joiaus que ch'estoit une fine merveille du grant avoir qui luekes fu aportés; mais, puis que chis siecles fu estorés, si grans avoirs, ne si nobles, ne si rikes, ne fu veus, ne conquis, ne au tans Alixandre, ne au tans Charlemaine, ne devant ne aprés; ne je ne quit mie, au mien ensient, que es quarante plus rikes chités du monde eust tant d'avoir comme on trouva u cors de Constantinoble. Et si tesmongnoient li Griu que les deus pars de l'avoir du monde estoient en Coustantinoble et le tierche estoit esparse par le monde. Et chil meïsme qui l'avoir devoient warder si prenoient les joiaus d'or et chou que il voloient et embloient l'avoir; et prenoit cascuns des rikes hommes ou joiaus d'or ou dras de soie a or, ou chou que il amoit miex, si l'en portoit. Ensi faitement si commenchierent l'avoir a embler, si que on ne departi onques au quemun de l'ost, ne as povres chevaliers, ne as serjans qui l'avoir avoient aidié a waaingnier, fors le gros argent, si comme des paieles d'argent que les dames de le chité portoient as bains. Et li autres avoirs qui remest a partir fu cachiés si males voies com je vous ai dit, mais totes eures en eurent li Venicien leur moitié, et les pierres precieuses et li grans tresors qui remest a partir ala si males voies comme nous vous dirons aprés.

LXXXII. Quant le chités fu prise et li pelerin se furent herbergié, si com je vous ai dit, et li palais furent pris, si trova on tant de riqueches es palais que trop. Si estoit li palais de Bouke de Lion si rikes et si fais com je vous dirai. Il avoit bien dedens chu palais, que li marchis tenoit, chinc chens mansions, qui toutes tenoient l'une a l'autre et estoient totes faites a ore musike, et si en i avoit bien trente capeles, que grans que petites;

София и къщите на патриарха[218], а другите знатни, като графовете, взеха най-богатите палати и най-богатите абатства, които можеха да се намерят, защото, след като градът беше превзет, не беше сторено зло ни на беден, ни на богат, а кой, където искаше отиде, а който поиска - остана, а от града си отидоха най-богатите.

LXXXI. После се заповяда цялата придобита плячка да бъде отнесена в едно абатство, което беше в града. Там беше занесено придобитото и определиха десет рицари, знатни хора измежду поклонниците и десет венецианци, за които се смяташе, че са честни и ги поставиха да го пазят, след като имането беше донесено там. А то беше толкова богато и имаше толкова скъпи съдове от злато и сребро, и златотькани платове и толкова богати скъпоценности, че донесената там придобивка беше истинско чудо. А от сътворението на света, толкова голямо имане, нито толкова благородно, нито толкова богато, не беше виждано, нито завоювано, нито по времето на Александър, нито по времето на Шарлеман[219], нито преди, нито след тях и не вярвам, според мен, четиридесет най-богати градове в света да имат толкова имане, от това, което се намери в Константинопол. А и гърците потвърждават, че две трети от световното имане бяха в Константинопол, а една трета е разпръсната по света. А тези същите, които трябваше да пазят придобитото, взеха златни накити и всичко, което поискаха и крадяха от имането. И вземаше всеки от богатите или златни украшения, или копринени златовезани тъкани или това, което харесваха най-много и го отнасяше. Така започнаха да крадат от имането, така че никога не разделиха общо на войската, нито на бедните рицари, нито на сержантите, които бяха помогнали да го спечелят с изключение на грубите сребърни предмети, като сребърните тасове, които жените от града носеха в баните. А другото имане, което остана за подялба, беше присвоено по толкова лош начин, както ви го казах. Все пак венецианците получиха своята половина[220], а скъпоценните камъни и големите съкровища, които оставаха за подялба, бяха откраднати, както ще ви кажем по сетне.

LXXXII. Когато градът беше превзет и поклонниците се бяха настанили, както ви казах, и палатите бяха завзети, в тях се намериха извънредно много богатства. А дворецът Буколеон беше толкова богат и толкова хубав, както ще ви кажа. В този дворец, който беше на маркиза, имаше петстотин жилища, всичките свързани помежду им и бяха направени всичките със златна мозайка и имаше тридесет параsi en i avoit une que on apeloit le Sainte Capele, qui si estoit rike et noble qu'il n'i avoit ne gons ne verveles ne autres menbres qui a fer apartenissent, qui tout ne fussent d'argent, ne si n'i avoit colombe qui ne fust ou de jaspe, ou de pourfile ou de rikes pierres precieuses. Et li pavemens de le capele estoit d'un blanc marbre si listé et si cler que il sanloit qu'il fust de cristal; et estoit chele capele si rike et si noble, que on ne vous porroit mie aconter le grant biauté ne le grant nobleche de chele capele. Dedens chele capele, si trova on de molt rikes saintuaires, que on i trova deus pieches de le Vraie Crois aussi groses comme le gambe a un homme et aussi longes comme demie toise, et si i trova on le fer de le lanche dont Nostre Sires eut le costé perchié, et les deus cleus qu'il eut fichiés par mi les mains et par mi les piés; et si trova on en une fiole de cristal grant partie de sen sanc; et si i trova on le tunike qu'il avoit vestue, que on li despoulla quant on l'eut mené au mont de Cauvaire; et si i trova on le beneoite corone dont il fu coronés, qui estoit de joins marins aussi pougnans comme fers d'alesnes. Et si i trova on de le vesteure Nostre Dame, et le kief monseigneur saint Jehan Baptistre, et tant d'autres rikes saintuaires illuec, ne le vous porroie mie aconter ne dire le verité.

LXXXIII. Or avoit encore autres saintuaires en chele capele que nous vous aviemes evliés a dire, car il i avoit deus riches vaissiaus d'or qui pendoient en mi le capele a deus grosses caaines d'argent. En l'un de ches waissiaus, si i avoit une tuile, et en l'autre une touaile; si vous dirons dont chil saintuaire estoient venu. Il eut jadis un saint homme en Coustantinoble; si avint que chus sains hons recouvroit de tiule le maison a une veve femme pour l'amour de Damedieu. Si comme il le recouvroit, si s'aparut Nostre Sires a lui, si parla a lui; or avoit li boins hons une toaile entour lui: «Cha donne», fist Nostre Sires, «chele toaile», et li boins hons li bailla, et Nostre Sires en envolepa sen visage, si que se forme i fu emprientee, puis se li rebailla; se li dist qu'il l'emportast et qu'il la toucast as malades, et qui creanche i aroit si seroit netiés de se maladie. Et li boins [hons] le prist, si l'en-porta; mais devant chou qu'il l'emportast, quant Dieus li eut rendue se toaile, si le prist le boins hons, si le mucha sous une tiule dusques au vespre. Au vespre, quant il s'en ala, si prist se touaile; si comme il leva le tiule, si vit le forme emprientee en le tiule aussi comme en le toaile; si enporta le tiule et le toaile,

клиса, големи и малки, а имаше един, наречен Светия параклис[221], който беше богат и великолепен, а той нямаше нито панти, нито брави, нито нещо друго, направено от желязо, а всичко беше от сребро и в него нямаше колона, която да не е от яспис, или от порфир или от скъпоценни камъни. А подът на параклиса беше от бял мрамор, толкова излъскан и бистър, та изглеждаше като от кристал и беше този параклис толкова богат и великолепен, че не би могла никак да ви бъде дадена представа [нито] за голямата му хубост, нито за голямото великолепие на този параклис. В този параклис имаше много скъпоценни реликви, намериха се две части от Светия кръст, големи, колкото мъжки крак и дълги около половин тоаз[222], там се намери и върхът на копието, с което нашият Господ е бил прободен в ребрата[223], [както] и двата пирона, които са били приковани през ръцете и през краката му, там се откри и една кристална съдинка, почти пълна с Неговата кръв[224], там се намери и туниката, с която Той е бил облечен и, която му смъкнали като Го водели към Голготския хълм, там се намери [още] и благословеният венец, с който Той е бил коронован и, който беше от морска тръст, толкова бодлива като железни шила. И намери се там част от облеклото на Богородица и главата на монсеньор Йоан Кръстител и толкова други скъпоценни реликви [имаше] там, че няма да мога ни да ги изброя, ни да ви кажа истината.

LXXXIII. А имаше още и други реликви в този параклис, за които забравихме да ви кажем, тъй като имаше два богати златни съда, които висяха посред параклиса на две масивни сребърни вериги. В единия от тези съдове имаше една керемида, а в другия - парче плат. Ще ви разкажем за произхода на тези реликви. Имало някога в Константинопол един свят човек. Случило се така, че този свят човек от любов към Бога[225], препокривал с керемиди къщата на една вдовица. И като я препокривал, явил му се нашият Господ и му заговорил. А добрият човек бил обгърнат с парче плат. „Дай ми" - казал нашият Господ - „този плат!" и добрият човек му го дал, а нашият Господ покрил лицето си с него, така че образът му се отпечатал. После му върнал плата и му казал да го отнесе със себе си и да докосва с него болните и, който вярва, ще бъде изчистен от болестта. И добрият [човек] го взел и го отнесъл, но преди да го отнесе, когато Бог вече му бил върнал платното, добрият човек го взел и го пъхнал под една керемида, [където го оставил] до вечерната служба. Когато дошло време за службата и той си тръгнал, взел своя плат, а като повдигнал керемидата, видял образа, отпечатан puis en warirent maint malade; et chil saintuaire pendoient en mi le capele, si comme je vous ai dit. Or avoit encore en chele Sainte Capele un autre saintuaire, car il i avoit une ymage de saint Dimitre qui estoit painte en un tavle. Chis ymages si rendoit tant d'oile que on n'en savoit tant oster, comme il decoroit de chel ymage. [...] Si i avoit bien vint des capeles, et si i avoit bien deus chens mansions, ou trois chens, qui toutes tenoient ensement l'une a l'autre et estoient toutes faites a ore musike. Et estoit chis palais si rikes et si nobles que on ne le vous saroit mie descrire ne aconter le grant nobleche ne le grant riqueche de chu palais. En chel palais de Blakeme trova on molt grant tresor et molt rike, que on i trova les rikes corones qui avoient esté as empereeurs qui par devant i furent, et les riques joiaus d'or, et les rikes dras de soie a or, et les rikes robes emperiaus, et les riques pierres precieuses, et tant d'autres riqueches que on ne saroit mie nombrer le grant tresor d'or et d'argent que on trova es palais et en molt de lieus ailleurs en le chité.

LXXXIV. Aprés li pelerin esgarderent le grandeur de le vile, et les palais, et les riques abeïes, et les riques moustiers, et les grans merveilles qui estoient en le vile; si s'en merveillierent molt durement, et se merveillierent molt du moustier Sainte Sousphie et de le riqueche qui i estoit.

LXXXV. Or vous dirai du moustier Sainte Souphie com fais il estoit; Sainte Souphie en griu ch'est Sainte Trinités en franchois. Li moustiers Sainte Souphie estoit trestous reons. Si i avoit unes vautes par dedens le moustier entor a le reonde, qui estoient portees d'unes grosses colombes molt rikes, que il n'i avoit colombe qui ne fust ou de jaspe ou de porphile ou de riques pierres precieuses, ne si n'en i avoit nule de ches colombes qui ne portast medechine: tele i avoit qui warissoit du mal des rains, quant on s'i frotoit, tele qui warisoit du mal du flanc, et teles qui warissoient d'autres maladies, ne si n'i avoit huis en chu moustier, ne gons, ne verveles, ne autres menbres qui a fer apartenissent, qui tout ne fussent d'argent. Li maistres auteus du moustier estoit si rikes que on ne le porroit mie esprisier, car le tavle, qui seur l'autel estoit, ert d'or et de pierres precieuses esquartelees etmolues, tout jeté ensanle, que uns rikes empereres fist faire; si avoit bien chele tavle quatorze piés de lonc; entor

и върху керемидата, както и върху плата. Взел със себе си и керемидата и плата и после изцелил много болни[226]. И тези реликви висяха посред параклиса, както ви казах. Впрочем, в този параклис имаше и друга реликва, тъй като там имаше и едно изображение на Свети Димитър, нарисувано върху една дъска. Това изображение отделяше толкова масло, че не знаеха как да го приберат, толкова много изтичаше от това изображение[227]. [...][228]. В него имаше повече от двадесет параклиса, имаше също повече от двеста жилища или триста, всичките свързани едно с друго, а всичките бяха направени със златна мозайка. И този дворец беше толкова богат и великолепен, че е невъзможно ни да бъде описан, ни да бъдете запознати с огромното великолепие и с преголямото богатство на този дворец. В този Влахернски дворец намериха много голямо и много богато съкровище, намериха богатите корони, които бяха на предишните императори, и богати златни украшения, и скъпи копринени златовезани платове, и скъпите императорски дрехи, и скъпи скъпоценни камъни и толкова други богатства, че не можеше да бъде пресметнато голямото съкровище от злато и сребро, което намериха в двореца и на много други места в града.

LXXXIV. После поклонниците обърнаха внимание на големината на града, и на дворците, и на богатите абатства, и на богатите манастири и на големите чудесии, които бяха в града. Те се удивляваха извънредно много и се дивяха силно на манастира Света София[229] и на богатствата, които имаше в него.

LXXXV. Сега ще ви кажа как беше направен манастирът Света София; Света София на гръцки е Светата Тройца на френски[230]. Манастирът Света София беше съвсем кръгъл. По окръжността си манастирът имаше отвътре сводове, които бяха носени от дебели, много богати колони и нямаше колона, която да не беше от яспис или от порфир, или от богати скъпоценни камъни и нямаше ни една колона, която да не притежава целебни свойства. Една целеше бъбречни болки, когато човек се отъркваше в нея, друга изцеряваше болки в ребрата, а останалите лекуваха други болести. И нямаше в този манастир ни врати, ни панти, ни брави, нито други части, обикновено от желязо, които да не са целите от сребро. Главният олтар на манастира беше толкова богат, че не би могъл по никакъв начин да бъде оценен, защото плочата, която беше върху олтара, беше изработена по нареждане на един богат император от злато и натрошени и смлени

l'autel avoit unes coulombes d'argent qui portolent un abitacle seur l'autel qui estoit ausi fais comme uns clokiers, qui tous estoit d'argent massis, qui estoit si rikes que on ne peust mie nombrer l'avoir que il valoit. Li lieus la ou [on] lisoit l'ewangile estoit si rikes et si nobles que nous ne le vous sariemes mie descrire com fais il estoit. Aprés contreval le moustier pendoit bien chent lampiers; si n'i avoit lampier qui ne pendist a une grosse caaine d'argent, aussi grosse comme le brach a un homme; si i avoit en cascun lampier bien vint et chinc lampes ou plus, et si n'i avoit lampier qui ne vausist bien deus chens mars d'argent. A l'anel du grant huis du moustier, qui tous estoit d'argent, si i pendoit uns buhotiaus que on ne savoit de quele despoise il estoit; si estoit du grant a une fleuste dont chil pasteur fleustent. Ichis buhotiaus si avoit tele vertu com je vous dirai. Quant uns enfers hons qui avoit mal dedens le cors si comme d'enflé, qui dedens le ventre estoit enflés, le metoit en se bouche, ja si peu ne li eust mis, quant chus buhotiaus le prenoit, se li suchoit toute chele maladie, et chu venin li faisoit corre hors par mi le geule, si le tenoit si fort qu'il le faisoit esruullier et li faisoit les iex torner en le teste, ne ne s'en pooit partir devant la que li buhotiaus li avoit suchié chele maladie toute hors; et avec tout chou, qui estoit plus malades, si le tenoit plus longement, et quant uns hons qui n'estait mie malades le metoit a se bouque, ja ne le tenist ne peu ne grant.

LXXXVI. Aprés devant chu moustier de Sainte Souphie, avoit une grosse colombe qui bien avoit trois brachies a un homme de groisseur, et si avoit bien chinquante toises de haut; si estoit faite de marbre et puis de coivre par deseure le marbre, et estoit molt bien loiie de boines bendes de fer. Lassus, seur le bout de chele coulombe, si avoit une pierre qui bien avoit quinze piés de lonc et autant de lé. Seur chele pierre si avoit un empereeur jeté de coivre, seur un grant cheval de coivre, qui tendoit se main vers paienisme; et avoit letres seur lui escrites qui disoient que juroit que ja li Sarrasin n'aroient triwes de lui, et en s'autre main tenoit une pume d'or et une crois seur le pume. Et disoient li Griu que chou estoit Eracles li empereres; et avoit bien, que seur le crupe du cheval, que seur le teste, que entor, dis aires de hairons, qui illuec aaroient cascun an.

скъпоценни камъни, всичките стопени заедно[231]. А тази плоча имаше дължина от четиринадесет стъпки. Около олтара имаше сребърни колони, които носеха един купол[232] над олтара, направен също като камбанария, целият от масивно сребро, който беше толкова богат, че не можеше никак да се изчисли цената му. Мястото, на което се четеше Евангелието[233] беше толкова богато и великолепно, че не можем да ви го опишем как изглеждаше. После, отгоре до долу на манастира висяха над сто полилея и нямаше полилей, който да не виси на една дебела сребърна верига, дебела колкото мъжка ръка, а във всеки полилей имаше двадесет и пет лампи и повече, и нямаше полилей, който да струва по-малко от двеста сребърни марки[234]. На халката на голямата врата на манастира, която беше цялата от сребро, висеше една тръбичка[235] от непозната материя. Тя имаше големината на флейта, с която свирят овчарите. Тази тръбичка притежаваше свойството, за което ще ви кажа. Когато един болник, страдащ от вътрешна болест като подуване на корема, която е надута в корема, я слагаше в устата си, и едва я беше сложил, тръбата му я отнемаше; тя изсмукваше цялата тази болест и изтегляше навън през устата тази отрова и го държеше толкова здраво, че го караше да се кокори и да върти очите си, и той не можеше да си тръгне преди тръбичката да е изсмукала цялата тази болест навън. А освен това, който беше по-болен, тя го държеше по-дълго и когато човек, който никак не беше болен я слагаше в устата си, тя го държеше ни малко, ни много.

LXXXVI. После, пред този манастир Света София имаше една дебела колона, която беше с дебелина повече от три мъжки обхвата и тя имаше повече от петдесет тоаза височина. Тя беше направена от мрамор, а после [покрита с] мед върху мрамора и беше много добре пристегната със здрави железни обръчи. Отгоре, на върха на тази колона, имаше един камък, който беше около петнадесет стъпки дълъг и толкова широк. Върху този камък имаше [фигура на] един император, отлят от мед, възкачен на един голям меден кон, който протягаше ръката си към езическите страни. Върху него имаше надпис, който гласеше, че той се заклева никога сарацините да нямат мир от него, а в другата ръка държеше златна ябълка на властта с кръст отгоре. И гърците казваха, че това беше император Ираклий[236], а на задницата на коня, както и върху главата му и наоколо, имаше десет гнезда на чапли, които гнездяха всяка година.

LXXXVII. Aprés, ailleurs en le chité, avoit un autre moustier que on apeloit le moustier des Set Apostres. Si disoit on qu'il estoit encore plus rikes et plus nobles que li moustiers Sainte Souphie, et tant i avoit de rikeches et de nobleches que on ne vous saroit mi aconter le nobleche ne le rikeche de chu moustier. Si i gesoient en chu moustier set cors d'apostres, et si i estoit le colombe de marbre ou Nostre Sires fu loiés, anchois qu'il fust mis en le crois; et si disoit on que Coustentins li empereres i gesoit, et Helaine, et assés autres empereeurs.

LXXXVIII. Or avoit ailleurs en le chité une porte que on apeloit le Mantiau d'or. Seur chele porte, si avoit un pumel d'or, qui estoit fais par tel encantement que li Griu disoient que, ja tant comme li pumiax i fust, caus de tounoirre ne carroit en le chité; seur chu pumel avoit un image jeté de coivre, qui avoit un mantel d'or afulé, si le tendoit avant seur sen brach, et avoit letres escrites seur lui qui disoient que «tout chil», fait li ymages, «qui mainent en Constantinoble un an, doivent avoir mantel d'or aussi comme jou ai ».

LXXXIX. Ailleurs en le chité a une autre porte que on apele Portes Ore. Seur chele porte avoit deux olifans jetés de coivre, qui si estaient grant que ch'estoit une fine mervelle. Ichele porte n'estoit onques ouverte devant la que li empereres revenoit de bataille, et que il avoit tere conquise. Quant il revenoit de bataille et il avoit tere conquise, dont si venoit li clergiés de le chité a pourchession encontre l'empereeur, si ouvroit on chele porte, se li amenoit on un curre d'or qui estoit ausi fais comme uns cars a quatre roes, que on apeloit curre; ens en mi chu curre avoit un haut siege, et seur le siege avoit une caiiere, et entor le caiiere avoit quatre colombes qui portoient un habitacle qui aombroit le caiiere, qui sanloit qu'il fust tout d'or. Si seoit li empereres, en chele caiiere tous coronés, si entroit en chele porte, si le menoit on seur chu curre, a grant goie et a grant feste, dusques en sen palais.

XC. Ore en un autre lieu en le chité avoit une autre mervelle, que il i avoit une plache, qui pres estoit du palais de Bouke de Lion, que on apeloit les Jus l'empereeur. Ichele plache si a bien arbalestee et demie de lonc et pres d'une de lé; entor chele plache si i avoit bien trente

LXXXVII. И още, на едно друго място в града имаше един друг манастир, който наричаха манастира на Седемте Апостола[237]. Казваха, че бил още по-богат и по-великолепен от манастира Света София и в него имаше толкова богатства и великолепия, че не могат да ви бъдат описани нито великолепието, нито богатството на този манастир. В този манастир бяха погребани седемте тела на апостолите, там беше и мраморната колона, за която нашият Господ бил завързан, преди да бъде сложен на кръста и казваха, че император Константин бил погребан там, както и Елена и много други императори.

LXXXVIII. А на едно друго място в града имаше една врата, която наричаха Златния плащ[238]. Върху тази врата имаше една златна топка, която беше направена с такава магия, та гърците казваха, че докато топката е там, никаква гръмотевица няма да падне в града. Върху топката имаше една отлята от мед фигура, която носеше плащ от злато, преметнат върху протегнатата ѝ напред ръка, а на нея имаше надпис, който гласеше, че "всички" - казваше статуята - "които пребивават в Константинопол една година, трябва да се сдобият със златен плащ, какъвто имам аз."

LXXXIX. На друго място в града има една друга врата, която наричат Златната врата[239]. Върху тази врата имаше два слона, отлети от мед, а те бяха толкова големи, че беше истинско чудо. И преди императорът да се завърне от война и да е завоювал земя, тази врата никога не беше отворена. Когато той се завръщаше от война и беше завоювал земя, тогава градското духовенство идваше да посрещне императора с процесия, отваряха тази врата и му докарваха една златна триумфална колесница, която беше направена като кола с четири колела, която наричаха колесница. По средата на тази колесница имаше високо седалище, а върху седалището имаше един трон и около трона имаше четири колони, които носеха един покрив[240], засенчващ трона, който изглеждаше направен целия от злато. И сядаше императорът с короната си на този трон, и влизаше през тази врата и го водеха върху тази колесница с голяма радост и тържество до неговия дворец.

XC. А на друго място в града имаше едно друго чудо - близко до двореца Буколеон имаше един площад, който наричаха Игрите на императора[241]. Дължината на този площад е изстрел и половина с арбалет и близо един на ширина. Около този площад имаше повече от тридесет

degrés ou quarante, la ou li Griu montoient pour eswarder les jus; et par deseure ches degrés, si i avoit unes loges molt cointes et molt nobles, ou li empereres et l'empeerris se seoient quant on juoit, et li autre haut homme et les dames. Se i avoit deus jus ensanle, quant on juoit; si se wagioient ensanle li empereres et l'empeerris que li uns des jus giueroit miex de l'autre, et tout chil ensement qui les gius esgardoient. Du lonc de chele plache, si avoit une masiere qui bien avoit quinze piés de haut et dis de lé; deseure chele maisiere, si avoit il ymages d'ommes et de femmes et de chevaus et de bués et de cameus et de ors et de lions, et de molt de manieres de bestes getees de coivre, qui si estoient bien faites et si natureument formees qu'il n'a si boin maistre en paienisme ne en crestienté qui seust miex pourtraire ne si bien former ymages comme chil ymage estoient formé; et soloient cha en arriere giuer par encantement, mais ne juoient mais nient; et ches gius l'empereeur esgarderent li Franchois a mervelle, quant il les virent.

XCI. Or avoit ailleurs en le chité une autre merveille. Il avoit deus ymages jetés de coivre en forme de femme, si bien faites et si natureument et si beles que trop; si n'i avoit chelui n'ait bien vint piés de haut. Si tendoit li uns de ches ymages se main vers Occident, et avoit letres escrites seur lui qui disoient: «De vers Occident venront chil qui Constantinoble conquerront»; et li autres ymages tendoit [se] main en un vilain lieu, si disoit: «Ichi,» fait li images, «les boutera on.» Ches deus ymages si seoient devant le cange qui molt soloit estre rikes illuec, et si i soloient estre li rike cangeeur qui avoient devant aus les grans mons de besans et les grans mons de pierres precieuses, devant chou que le chités fust prise; mais il n'en i avoit tant adont quant le chités fu prise.

XCII. Encore i avoit il ailleurs en le chité une greigneur mervelle, que il i avoit deus colombes; si avoit biem cascune trois brachies a homme de groisseur, et si avoit bien cascune chinquante toises de haut; et seur cascune de ches colombes manoit uns hermites lassus, en petis habitacles qui i estoient; et si i avoit vis par dedens les colombes par ou on i montoit. Par dehors ches columbes si estoient pourtraites et escrites par prophetie toutes les aventures et toutes les conquestes qui sont avenues

или четиридесет стъпаловидни седалища, върху които гърците се качваха, за да гледат игрите, а върху тези седалища имаше много луксозни и много великолепни ложи[242], където императорът и императрицата[243] сядаха по време на игрите[244], както и знатните мъже и дамите. Когато две групи играеха заедно[245], императорът и императрицата залагаха един срещу друг, за това дали едните или другите ще играят по-добре, също както и всички други, които гледаха игрите. По дългата страна на този площад имаше една стена, която сигурно беше висока петнадесет стъпки и широка - десет. Върху тази стена имаше фигури на мъже и на жени, и на коне, и на бикове, и на камили, и на мечки, и на лъвове и на много други животински видове, отлети от мед, които бяха направени много добре и толкова естествено представени, че няма толкова добър занаятчия, нито в езическите земи, нито в християнските, който би могъл по-добре да изобрази и направи фигурите, както тези фигури бяха направени. Някога те играели обичайно чрез магия, но те вече не играят. И когато французите ги видяха, гледаха с удивление тези Игри на императора.

XCI. И на друго място в града имаше едно друго чудо. Имаше две фигури, отлети от мед с форма на жени, толкова добре и естествено направени, че не би могло да бъде повече и всяка имаше най-малко двадесет стъпки височина. Едната от тези фигури протягаше ръка на Запад и върху ѝ имаше надпис, който гласеше: "От запад ще дойдат тези, които ще завоюват Константинопол", а другата фигура протягаше ръката си към едно лошо място и казваше: "Тук" - показваше фигурата - "ще ги напъхат." Тези две фигури седяха пред менителницата, която, преди градът да бъде превзет, е била традиционно много богата и, където обичайно са били богатите сарафи, които имали пред себе си големи купчини безанти[246] и големи купчини скъпоценни камъни. Но [след превземането на града] вече нямаше толкова много.

XCII. Имаше още и другаде в града едно преголямо чудо: имаше две колони[247], всяка от които беше дебела най-малко три мъжки обхвата и висока петдесет тоаза и върху всяка от тези колони пребиваваше по един отшелник отгоре, в малки къщички, каквито имаше там. А вътре в колоните имаше спираловидни стълби за качване. Отвън тези колони бяха изрисувани и изписани с пророчества за всички събития и за всички завоевания, които са станали и които щяха да станат в Конen Coustantinoble, ne qui avenir i devoient. Ne ne pooit on savoir l'aventure devant la qu'ele estoit avenue, et quant ele estoit avenue, dont si i alloient muser le gent, si veoient et aperchevoient dont a prisme l'aventure: nis cheste conqueste que li Franchois le conquisent i estoit escrite et pourtraite, et les nes dont on assali par coi le chités fu prise; ne ne le peurent li Griu savoir devant la que che fu avenu. Et quant che fu avenu, si ala on warder et muser en ches colombes, si trova on que les letres, qui estoient escrites seur les nes pourtraites, disoient que de vers Occident venroient une gent haut tondue a costeles de fer, qui Constantinoble conquerroient. Toutes ches mervelles que je vous ai chi acontées, et encore assés plus que nous ne vous poons mie aconter, trouverent li Franchois en Constantinoble, quant il l'eurent conquis; ne je ne quit mie, par le mien ensient, que nus hons conterres peust nombrer mie toutes les abeïes de le chité, tant en i avoit il, que de moines que de nonnains, estre les autres moustiers de le vile hors; et si nombroit on qu'il avoit bien largement en le chité .xxx.m. prestres, que moines que autres. Des autres Grius, des haus, des bas, de povres, de riches, de le grandeur de le vile, des palais, des autres mervelles qui i sont vous lairons nous ester a dire; car nus hons terriens, qui tant eust mes en le chité, ne le vous porroit nombrer ne aconter, que qui vous en conteroit le chentisme part de le riqueche, ne de le biauté, ne de le nobleche qui estoit es abeïes et es moustiers et es palais et en le vile, sanleroit il que che fust menchoingne, ne ne cresriés vous mie. Et entre ches autres en eut un autre des moustiers que on apeloit medame Sainte Marie de Blakerne, ou li sydoines, la ou Nostres Sires fu envolepés, i estoit, qui cascuns desvenres se drechoit tous drois, si que on i pooit bien veir le figure Nostre Seigneur, ne ne seut on onques, ne Griu, ne Franchois, que chis sydoines devint quant le vile fu prise. Et si en i avoit une autre des abeïes ou li boins empereres Manuaus gesoit, qu'il ne nasqui onques cors seur tere, ne sains, ne sainte, qui si rikement ne si noblement geust en sepulture comme faisoit chis empereres. En chel abeïe si estoit le tavle de marbre ou Nostre Sires fu estendus, quant il fu despendus de le crois, et si i paroient encore les lermes que Nostre Dame avoit plouré deseure.

XCIII. Aprés avint que tout li conte et tout li haut home s'asanlerent un jor u palais de Bouke de Lion, que li marchis tenoit, et disent entr'aus qu'il fesisent empereeur et qu'il esleussent leur dis, et disent au duc de Venice qu'il esleut les siens dis. Quant li marchis oï chou, si i vaut metre

стантинопол. [Но] събитието не можеше да се узнае преди то да се е случило, а когато то беше станало, хората отиваха там да се разходят и гледаха и забелязваха за пръв път събитието. Дори завоеването на французите беше написано и изрисувано там и нефовете, с които атакуваха и, с които градът беше завзет, но гърците не са могли да го знаят преди то да беше станало. И когато то беше станало, отишли на разходка да разгледат колоните и намерили, че надписите, които били изписани върху изобразените нефове, казвали, че от запад ще дойдат късо подстригани хора с железни ризници, които ще превземат Константинопол. Тези всичките чудеса, които ви изброих и още много, които никак не ще можем да ви изредим, намериха французите в Константинопол, като го завзеха. Никак не вярвам обаче, според мен, някой разказвач да може да изброи всички абатства в града, толкова много бяха те, колкото мъжки, толкова и женски, без да се смятат другите манастири извън града. Изчисляваха приблизително, че в града имаше тридесет хиляди свещеника, монаси и други [духовници]. За другите гърци, за знатните, за простолюдието, за бедните, за богатите, за величието на града, за дворците, за другите чудесии, които са там, няма да ви разказваме, защото няма човек на земята, колкото и дълго да е бил в града, да може да ви ги изброи и опише. А ако някой ви опише дори и една стотна от богатството, от красотата, от великолепието, които имаха тези абатства и манастири и палати в града, ще изглежда, че това е лъжа и вие няма никак да му повярвате. А между другите имаше един манастир, наречен Света Дева Мария Влахернска, където е бил саванът, с който е бил повит нашият Господ и който всеки петък се изправял съвсем прав, така че могла да се види добре фигурата на нашия Господ. И никога не се разбра, ни между гърци, ни между французи, какво е станало с този саван, когато градът беше превзет. И там имаше едно друго абатство, където беше погребан добрият император Мануил[248] и не се е родил никой на земята, нито светец, нито светица, който да почива в толкова богат и великолепен гроб, какъвто беше този на императора. В това абатство беше и мраморната плоча, където нашият Господ е бил положен, когато е бил свален от кръста и още се виждаха по нея сълзите, които Богородица беше изплакала върху му[249].

XCIII. После стана така, че всички графове и всички знатни хора се събраха един ден[250] в двореца Буколеон, който се заемаше от маркиза и се сговориха да изберат император, та да изберат своите десет [представители] и казаха на дожа на Венеция да избере своите десетиles siens et chiax que il cuidoit qui l'esleussent a empereur, et voloit estre empereres entresait. Et li baron ne s'i acorderent mie que li marchis i mesist les siens, mais il s'acorderent bien qu'il en i eust aucuns des siens. Quant li dux de Venice, qui molt ert preusdons et sages, vit chou, si parla oiant tous et dist: «Seigneur, or m'entendés,» fist li dus, «je voel que anchois que on eslise empereeur, que li palais soient wardé de le kemune warde de l'ost; car se on m'eslit a empereur, que jou i voise tout maintenant sans nul contredit et que je soie saisis des palais, et ensement, se on eslit le conte de Flandres, q'il ait les palais sans nul contredit, ou se on eslit le marchis, ou le conte Loeis, ou le conte de Saint Pol, ou se on eslit un povre chevalier, que chis qui ert empereres ait les palais sans nul contredit, ne del marchis, ne du conte de Flandres, ne d'un, ne d'autre.»

XCIV. Quant li marchis oï chou, si ne peut mie estre encontre, ains wida le palais que il tenoit; et on ala, si mist on wardes es palais de le communité de l'ost qui les palais warderoient. Quant li dux de Venice eut si faitement parlé, aprés si dist as barons qu'il esleussent les leur dis, que il aroit molt tost eslit les siens dis; et quant li baron oïrent chou, si i vaut metre cascuns les siens. Li cuens de Flandres i vaut metre les siens, li cuens | Loeis, li cuens de Saint Pol et li autre rike homme, et tant que onques a chele voie ne se peurent acorder quex il i mesissent ne eslisissent. Ains prisent un autre jour d'eslirre ches dis, et quant che vint au jour, si ne se peurent acorder quex il esleussent de rekief. Ains i voloit tous jours metre li marchis chiax que il cuidoit qui l'esleussent a empereeur, et voloit estre empereres aussi comme par forche. Et dura bien cheste descorde quinze jors, qu'il ne se pooient concorder; si n'estoit jour qu'il n'assanlaissent pour chestui afaire, et tant que au deesrain se concorderent que li clergiés de l'ost, li vesque, li abé, qui i estoient, en fussent esliseeur. Adont, quant il se furent acordé, si ala li dux de Venice, si eslut les siens dis en tele maniere com je vous dirai. Il apela quatre des plus preusdomes que il cuidoit en se tere, si leur fist jurer seur sains que, a leur ensient, eslirroient dis des plus preudommes de se tere qui en l'ost estoient, et il si fisent, si que quant il en apeloient un, qu'il l'estouvoit venir avant, ne ne li s'osoit puis parler ne conselier a nului; ains le metoit on tantost en un moustier, et tout ensement les autres, tant que li dux eut les siens dis; et quant il furent tout en chu moustier, li dis Venicien et li vesque, si canta on une messe du Saint

на[251]. Когато маркизът чу това, поиска да посочат неговите хора и тези, за които вярваше, че ще го изберат за император и искаше веднага да бъде император. А бароните никак не се съгласиха някой от неговите хора да бъде избран. Когато дожът на Венеция, който беше много мъдър и умен човек, видя това, заговори пред всички и каза: „Сеньори, послушайте ме сега! Искам, преди да изберем императора, дворците да бъдат поставени под обща охрана от войската, тъй като, ако ме изберат за император, да мога да ида там веднага без никаква съпротива и да ми бъдат предоставени дворците и също, ако бъде избран графът на Фландрия, той да получи дворците без никаква съпротива, а ако бъде избран маркизът, или граф Луи, или графът дьо Сен Пол, или ако бъде избран един беден рицар, който и да стане император да има дворците без никаква съпротива, нито от маркиза, нито от графа на Фландрия, ни от един, ни от друг."

XCIV. Когато маркизът чу това, той не можеше по никакъв начин да възрази, но освободи двореца, който заемаше. И отидоха и поставиха дворците под охраната на цялата войска, за да запазят дворците. След като дожът на Венеция каза това, рече на бароните да изберат своите десетина [представители] и, че той бързо ще избере своите десет. И когато бароните чуха това, поискаха всеки да наложи своите [хора]. Графът на Фландрия искаше да наложи своите, както и граф Луи, и граф дьо Сен Пол и другите знатни хора, така че не успяха да се спогодят нито кого да предложат, нито кого да изберат. Но определиха друг ден за избора на десетте и, когато този ден дойде, те отново не се спогодиха кого да изберат. А маркизът всеки път искаше да предложи тези, за които вярваше, че ще го изберат за император и искаше да бъде император също като насила. И това разногласие продължи петнадесет дни, без да могат да се спогодят. И нямаше ден, в който да не се събират за това дело, докато в крайна сметка се съгласиха изборът да бъде извършен от духовенството във войската, от епископите и от абатите, които бяха там. Тогава, когато се бяха спогодили, дожът на Венеция отиде и избра своите десетмина, по следния начин. Той повика четирима от тези, за които смяташе, че са най-мъдрите от страната му, накара ги да се закълнат върху Евангелието, че по съвест ще изберат десетте най-мъдри от своите, които бяха във войската. Направиха го така, че когато извикваха един, той излизаше напред и не смееше повече да говори или да се посъветва с някого, но го затваряха веднага в един манастир, по същия начин беше и с другите, докато дожът получи свои-

Esperit, que li Sains Esperis les conseillast, et qu'i les donnast a tel homme assener qui boins i fust et pourfis.

XCV. Quant le messe fu cantee, si sanlerent li esliseeur et parlerent en leur consel, et parlerent d'uns et d'autres, et tant que Venicien et vesque et abé et tout li vint eslisseeur omniement s'acorderent que li cuens de Flandres le fust, ne onques n'en i eut nul qui en fust encontre. Quant il furent si acordé ensanle et leur consaus dut departir, si carkierent le parole a dire au vesque de Sessons. Quant il furent departi, si s'asanlerent tout chil de l'ost pour oïr et pour escouter qui on nommeroit a empereeur. Quant il furent assanlé, si furent tout coi, si avoient li pleuseur grant peur et grant doute que on ne nommast le marchis, et chil qui se tenoient devers le marchis avoient grant doute que on ne nommast autrui que le marchis. Si comme il estoient si coi, si se leva li vesques de Sessons em piés, si leur dist: «Seigneur,» fist li vesques, «par le quemun assentement de vous tous, fumes nous envoié a ceste eslection faire. Nous i avons eslut tel comme nous saviemes a nostre ensient qui boins i est et en qui empires est bien emploiés et qui bien est poissans de tenir loi et gentix hons et haus hons; nous le vous nommerons: ch'est Bauduins, li cuens de Flandres.» Quant le parole fu oïe, si en furent tout li Franchois molt liés, et teus autres i eut qui en furent molt dolent, si comme chil qui devers le marchis se tenoient.

XCVI. Quant li empereres fu eslus, si le prenent li vesque et tout li haut baron et li Franchois, qui molt en furent lié, si l'en mainent il u palais de Bouke de Lion a molt grant goie et a molt grant feste. Et quant li haut homme furent trestot laiens, si prisent jour de l'empereeur coroner; et quant che vint au jour, si monterent et li vesque et li abé et trestout li haut baron et Venicien et Franchois, si s'en alerent u palais de Bouke de Lion. Adont si en amenerent l'empereeur au moustier Sainte Souphie, et quant il furent venu au moustier, si mena on l'empereur en un destour du moustier, en une cambre. La si le desvesti on de ses dras et si le descaucha on, si li caucha on unes vermelles cauches de samit, se li caucha on uns saullers tous carkiés de rikes pierres par deseure, puis se li vesti on une cote molt rike, qui toute estoit cousue a boutons d'or par devant et par derriere des espaulles dusques au chaint. Et puis se li vesti on le palle: une maniere d'afulement estoit qui batoit seur le col du pié par devant, et par derriere estoit si lons que il s'en chaingnoit, et puis se li

те десеттина. И когато всички бяха в този манастир, десетте венецианци и епископите, изпълниха служба на Светия Дух, за да бъдат напътствани от Светия Дух, та той да им даде да определят такъв човек, който би бил добър и способен.

XCV. След като приключиха със службата, избирателите се събраха[252] и се засъвещаваха и говориха за един и за друг както венецианците, така и епископите, и абатите, и всичките двадесет избиратели единодушно се съгласиха[253] графът на Фландрия да бъде [император][254], без никой да бъде против. Когато така се бяха спогодили помежду си и трябваше да се разотидат, натовариха епископа на Соасон да каже решението им. И когато се бяха разделили, всички от войската се събраха, за да чуят и да изслушат кого щяха да нарекат император. Когато се бяха събрали и бяха съвсем стъписани, и повечето се страхуваха много и много се опасяваха да не бъде произнесено името на маркиза, а тези, които държаха страната на маркиза, се опасяваха, да не назоват някой друг, освен маркиза. И както бяха така стъписани, епископът на Соасон се изправи на крака и им каза: "Сеньори, с общото съгласие на всички ви ние бяхме изпратени да извършим този избор. Избрахме такъв човек, за когото знаем по наша преценка, че е способен и, че добре ще управлява империята, който има силата да поддържа закона и, който е благороден и знатен. Сега ще ви го назовем. Това е Бодуен, графът на Фландрия." Когато решението беше чуто, всички французи бяха силно възрадвани, а имаше и други, които бяха много натъжени, като тези, които държаха страната на маркиза.

XCVI. Когато императорът беше избран, епископите, знатните барони и французите, които бяха много радостни, го взеха и го отведоха в двореца Буколеон с голяма радост и с голяма тържественост[255]. И когато знатните хора се бяха всички събрали, определиха ден за коронованието на императора[256]. И когато денят дойде, епископите и абатите и всички знатни барони, и венецианците и французите яхнаха конете и отидоха в двореца Буколеон. Тогава заведоха императора в манастира Света София и, когато дойдоха в манастира, отведоха императора в едно отделено място на манастира, в една стая[257]. Там го разсъблякоха и свалиха обувките му и го обуха с алени чорапи от коприна и му обуха обувки, целите отрупани със скъпи камъни, после го облякоха с една много скъпа туника, цялата обшита отпред и отзад и от рамената до пояса със златни копчета. И после го облякоха с палиум[258]. Това беше един вид дреха, която се спускаше отпред от врата reversoit on arriere par deseure le senestre brach, ensement comme un fanol, et estoit chus palles molt rikes et molt nobles et tous carkiés de rikes pierres precieuses. Aprés se li asfula on par deseure un molt rike mantel, qui tous estoit carkiés de rikes pierres précieuses, et li aigle qui par dehors erent, estoient fait de pierres précieuses et resplendissoient si que che sanloit que li mantiaus fust alumés. Quant il fu si faitement vestus, si l'amena on devant l'autel; si comme on le mena devant l'autel, se li porta li cuens Loeis sen gonfanon emperial, et li cuens de Saint Pol li porta s'espee, et li marchis li porta se corone, et doi vesque soustenoient les deus bras le marchis qui le corone portoit, et doi autre vesque adestroient l'empereeur; et estoient li baron trestout molt rikement vestu, ne si n'i avoit Franchois ne Venicien qui n'eust robe ou de samit ou de drap de soie. Et quant li empereres vint devant l'autel si s'agenoulla, et puis se li osta on le mantel et puis le palle; si remest en pure le cote, se li descousi on le cote des boutons d'or par devant et par derriere, si qu'il fu tous nus puis le chaint en amont, et puis si l'enoinst on. Quant il fu enoins, se li recousi on le cote as boutons d'or, et puis se le revesti on le palle, et puis le mantel li frema on seur l'espaulle; et puis, quant il fu si vestus, et doi vesque tenoient le corone seur l'autel, si alerent tout li vesque, si prisent le corone tout ensanle, se le beneïrent et le prinsennierent, se li misent u chief; et puis aprés se li pendi on au col une molt grant rike pierre en liu de fremal, que li empereres Manuaus acata .lxij.m. mars.

XCVII. Quant il l'eurent coroné, si l'assisent en une haute caiiere, et fu illuec tant que le messe fu cantee, et tenoit en se main sen septre et en l'autre main une pume d'or et une croisete par deseure; et valoient mix li warnement qu'il avoit seur lui que li tresors a un rike roi ne faiche. Et quant il eut messe oïe, si li amena on un blanc cheval ou il monta; si l'en ramenerent li baron en sen palais de Bouke de Lion, si le fist on seir en le caiiere Coustentin. Adont, quant il eut sis en le caiiere Coustentin, se le tinrent tout pour empereeur, et tout li Griu qui illuec estoient l'aouroient tout comme saint empereeur; et puis si furent les tavles mises, si mengna li empereres et tout li baron avec lui u palais. Quant on eut mengié, si se departirent li baron et alerent s'en tout a leur ostex, et li empereres remest en sen palais.

до стъпалата, а отзад беше толкова дълга, че се препасваше, а после се премяташе изотзад върху лявата ръка, подобно на орар. И този палиум беше много богат и много великолепен и изцяло отрупан със стойностни скъпоценни камъни. После, облякоха отгоре му една много богата наметка, която цялата беше отрупана със стойностни скъпоценни камъни, а орлите, които бяха от външната ѝ страна, бяха направени от скъпоценни камъни и блестяха така, сякаш наметката беше запалена. Когато беше облечен така, отведоха го пред олтара и както го водеха към олтара, граф Луи носеше имперското му знаме, и граф дьо Сен Пол носеше сабята му, и маркизът носеше короната му, а двама епископи поддържаха двете ръце на маркиза, който носеше короната, а двама други епископи вървяха от двете страни на императора. И всички барони бяха облечени много богато, нямаше ни французин, ни венецианец без копринена туника или копринено платно. И когато императорът дойде до олтара, коленичи, после свалиха от него наметката и после палиума, и остана само по горна риза[259], и разкопчаха златните копчета на ризата отпред и отзад, така, че той остана съвсем гол от кръста нагоре и после го помазаха[260]. Когато той беше помазан, закопчаха горната му риза със златните копчета, после го облякоха отново с палиума, а после закопчаха наметката на рамото му[261]. И когато той беше облечен така, докато двама епископи държаха короната над олтара, отидоха всички епископи, поеха заедно короната, благословиха я и я осветиха и я положиха на главата му. А после, вместо аграфа, окачиха на врата му един много голям скъп камък, който император Мануил бил купил за шестдесет и две хиляди марки.

XCVII. Когато го короноваха, сложиха го да седне на един висок трон и той беше там, докато службата беше изпълнена, и държеше в ръката си своя скиптър и с другата ръка една златна топка с кръстче отгоре. А украшенията, които бяха по него, струваха повече от съкровищата, които трупа един богат цар. И когато изслушаха службата, доведоха му един бял кон, върху който той се качи и така го върнаха бароните в неговия дворец Буколеон и го настаниха на трона на Константин. Тогава, когато беше седнал на трона на Константин, всички го смятаха за император и всички гърци, които бяха там го имаха напълно като свят император. А после, когато масите бяха сложени в двореца, императорът се нахрани и всички барони заедно с него. Когато се нахраниха, бароните си тръгнаха и отидоха всички в своите жилища, а императорът остана в своя дворец.

XCVIII. Aprés avint a un jour que li baron s’asanlerent et disent entr’ax que on partesist l’avoir. Si n’en departi on fors le gros argent qui i estoit, les paieles d’argent seulement que les dames de le chité portoient as bains; si en dona on a cascun chevalier, a cascun serjant a cheval et a totes les autres menues gens de l’ost, as femmes et a enfans, a cascun, tant que Aliaumes de Clari, li clers, dont je vous ai parlé par devant, qui si i fu preus de sen cors et qui tant i fist d’armes, comme nous vous avons dit par devant, dist qu’il voloit partir comme chevaliers. Et aucuns dist que che n’estoit mie drois que il partesist comme chevaliers, et il dist que si estoit, que ausi avoit il eu cheval et hauberc comme uns chevaliers, et que autant i avoit il fait d’armes et plus que teux chevaliers i avoit il, tant que li cuens de Saint Pol fist le jugement que aussi devoit il partir comme uns chevaliers, que plus i avoit il fait d’armes et de proeches, che li tesmoingna li cuens de Saint Pol, que teux trois chens chevaliers en i eut il ne fisent, et par tant devoit il bien partir comme uns chevaliers. La si desraisna li clers que li clerc partiroient tout aussi comme li chevalier. Adont fu partis tous li gros argens, si comme je vous ai dit, et li autres avoirs, li ors, li drap de soie, dont il avoit tant que ch’estoit une fine mervelle, se remest a partir et fu mis en kemune warde de l’ost, en le warde a teux gens que on cuidoit qui loialment le wardaissent.

XCIX. Aprés ne demora mie graument quant li empereres manda tous les haus barons et le duc de Venice et le conte Loeis et le conte de Saint Pol et tous les haus hommes, et dist qu’il voloit aler conquerre de le tere, et tant que on atira qui avec l’empereeur iroit, et atira on liquel remanrroient pour le chité warde. Et atira on que li dux de Venice demora, et li cuens Loeis, et de leur gens avec aus; et si demora li marchis, si espousa le femme Kyrsaac, qui empereres fu, qui estoit suers le roi de Hongerie. Quant li marchis vit que li empereres dut mouvoir pour aler conquerre le terre, si vint, si demanda a l’empereeur que il li donnast le roiame de Salenike, une tere qui estoit bien quinze journees loins de Coustantinoble, et li empereres li respondi qu’ele n’estoit mie siwe a donner, car li baron de l’ost et li Venicien i avoient le greigneur partie; mais, tant comme a lui en asferoit, li dounoit il molt volontiers et molt ameement, mais le partie as barons de l’ost ne as Veniciens ne li pooit il mie donner. Quant li marchis vit qu’il n’en pooit mie avoir, s’en fu tous courchiés. Aprés li empereres s’en ala la ou il eut pourposé a aler a toute

XCVIII. После, дойде ден, в който бароните се събраха и се разбраха да поделят плячката. Но разделиха само грубите сребърни предмети, които бяха там, само сребърните тасове, с които градските жени ходеха на баня. Даваха ги на всеки рицар, на всеки конен сержант и на всички други нисши войници, на жените и на децата, на всеки, докато Алиом дьо Клари, духовникът[262], за когото ви говорих преди, който беше телесно храбър и извърши толкова военни подвизи, както вече ви казахме, рече, че той иска да получи при подялбата колкото рицар. И някой каза, че той няма никакво право да участва в разпределението като рицар, а той (Алиом) каза, че ако е така, той също имал кон и ризница като рицар и е извършил толкова бойни подвизи, че и повече от онзи рицар. Накрая граф дьо Сен Пол отсъди, че той също трябва да участва при подялбата като рицар, че е извършил повече воински подвизи и е проявил повече доблест, според свидетелството на граф дьо Сен Пол, от тристата рицари, които той имаше и заради това той трябва да участва в подялбата като рицар. Така този духовник доказа, че духовниците трябва да участват в подялбата съвсем като рицари[263]. Тогава разпределиха всички груби сребърни предмети, както ви го казах, а другата плячка, златото, копринените платове, от които имаше толкова, че беше цяло чудо, престанаха да разпределят и тя беше поставена за общо съхранение от войската, под охраната на тези хора, за които се вярваше, че честно ще я пазят.

XCIX. Не мина много време след това и императорът призова всички знатни барони и дожа на Венеция, и граф Луи, и граф дьо Сен Пол и всички знатни хора и каза, че иска да иде да завоюва земи и така заповядаха на тези, които щяха да идат с императора, заповядаха и на онези, които щяха да останат да пазят града. Наредиха да останат дожът на Венеция и граф Луи с техните хора. Там остана и маркизът и се ожени за жената на бившия император Исак, която беше сестра на краля на Унгария[264]. Когато маркизът видя, че императорът ще потегля на завоевателен поход, дойде и поиска от императора да му даде кралство Солун, страна, която беше на петнадесетина дни от Константинопол. Императорът му отговори, че тя не можеше никак да му бъде дадена, защото бароните във войската и венецианците имаха по-голямата част от нея, но тази част от нея, която зависеше от него, той би му дал на драго сърце, като на приятел, но частта на бароните от войската и на венецианците той по никакъв начин не би могъл да му даде. Когато маркизът видя, че няма да може да я получи, беше много разгневен.

se gent. Si comme il venoit as castiax et as chités, se li rendoit on sans contredit et aportoit li on les cles encontre lui, et venoient li prestre et li clerc revestu a pourchession encontre lui et le rechevoient, et l'aouroient li Griu tout comme saint empereur. Et metoit li empereres ses wardes es castiaus et es chités partout si comme il venoit; et tant que il conquist bien de le tere de si a quinze journees loins de Coustantinoble, et tant que il vint a une journee pres de Salenike. Entre ches entrefaites que li empereres conquerroit si le tere, si estoit li marchis esmus a toute se femme et a tote se gent a venir aprés l'empereeur et si qu'il atainst l'ost l'empereeur anchois que li empereres venist a Salenike. Et quant il eut l'ost atainte, si s'ala logier bien une liwe en sus, et quant il se fu logiés, si prist messages, si les envoia a l'empereeur, et se li manda qu'il n'alast mie en se tere de Salenike que on li avoit donnee, car bien seust il que s'il i aloit, qu'il n'iroit plus avec lui, ne il plus ne se tenroit a lui, ains s'en retorneroit arriere en Coustantinoble et feroit le miex qu'il porroit.

C. Quant li baron de le compaingnie l'empereeur oïrent chu mant que li marchis avoit mandé, si en eurent molt grant engaingne et molt grant duel; se li remanderent arriere au marchis que pour lui ne pour sen mant n'i lairoient il mie a aler plus que pour nient, car le tere n'estoit mie siwe.

CI. Quant li marchis oï chou, si s'en retoma arriere, si s'en vint a une chité ou li empereres avoit mis de ses gens pour le chité warder; si le prent il par traïson. Quant il eut chele chité prise, si i mist wardes de se gent; et puis quant il eut che fait, si s'en vint a une autre chité, Andernople avoit a non, ou li empereres avoit mis de se gent, si l'assist, et fist drechier ses perrieres et ses mangouniaus pour assalir a le chité, et chil de le chité se contretinrent bien encontre lui. Et quant il vit que il ne les porroit prendre par forche, si parla a chiax qui estoient as murs, et si leur dist: «Ba! seigneur, de ne connissiés vous que che fust chi femme Kyrsaac l'empereeur?» Si amenoit se femme avant, et disoit se femme: «Ba! de ne me connissiés vous que je soie empereris et de ne connissiés vous mes deus enfans que jou euch de Kyrsaac l'empereeur?» Si amenoit avant ses enfans, tant que uns sages hons de le chité respondi: «Ouil», fist chis, «nous connissons bien que che fu

После императорът отиде, където беше предложил да иде с всичките си хора. И като идваше до крепостите и до градовете, те се предаваха без съпротива и го посрещаха като му носеха ключовете, и свещениците и духовниците, облечени тържествено, идваха да го посрещнат с шествия и гърците го имаха съвсем за свят император. И императорът разполагаше навсякъде по крепостите и по градовете, навсякъде където отиваше, своите стражи. И така, той завоюва земи на разстояние петнадесет дни от Константинопол, докато стигна на един ден от Солун. Междувременно, докато императорът завоюваше страната, маркизът беше отпътувал с жена си и с всичките си хора, за да дойде при императора и той настигна императорската войска преди императорът да стигне в Солун. И когато настигна войската, разположи се на стан на около левга над нея и, когато се беше разположил, той определи пратеници и ги проводи при императора и му предаде да не отива по никакъв начин в неговата земя Солун, която му бяха дали, защото, добре да знае, че ако иде, той няма да бъде повече с него, няма да признава власта му над себе си, но да се върне в Константинопол и така щял да постъпи най-добре.

C. Когато бароните от отряда на императора чуха предупреждението, което маркизът им беше предал, изпитаха голяма мъка и голяма скръб. И отговориха на маркиза, че ни заради него, ни заради предупреждението му, за нищо [на света] няма да прекратят похода си, защото земята никак не била негова.

CI. Когато маркизът чу това, обърна се назад и отиде в един град, където императорът беше поставил от своите хора да го пазят и го превзе с предателство[265]. Когато превзе този град, постави стражи от своите хора и, когато направи това, отиде в един друг град, чието име беше Адрианопол, в който императорът беше поставил от своите хора и го обсади. Накара да вдигнат неговите каменохвъргачки и мангонели, за да нападне града, а градските жители му се противопоставиха добре. И когато той видя, че не ще може да го превземе със сила, той заговори на тези, които бяха по стените и каза им: „Е, сеньори, не разпознавате ли тази, която беше жена на император Исак?" И той изведе напред жена си, която каза: „Е, не разпознавате ли в мен императрицата, а не разпознавате ли двете ми деца, които имам от император Исак?"[266] И накара децата ѝ да излязат напред. Тогава един мъдър жител на града ѝ отговори: „ Да" - казал този - „Добре знаем, че femme Kyrsaac et que che furent si enfant. -Ba!» fist li marchis, «pour coi ne connissiés vous dont l'un des enfans a seigneur? -Je le vous dirai», fist chis, «alés en Constantinoble et faites loi coroner; et quant il ara sis en le caiiere Coustentin et nous le sarons, adont si en ferons chou que faire en deverons.»

CII. Entre ches entrefaites que li marchis ouvra ensi, si ala li empereres a Salenike, si l'assist; et quant il l'eut assise, si fu l'os si povre qu'il n'i avoit mie pain a paistre plus de chent hommes, mais char et vin avoient il assés. Et n'i sist mie longement li empereres, quant on li rendi le chité; et quant le chités li fu rendue, si eut puis assés chou que mestier li fu et pain et vin et char. Et puis si i mist li empereres ses wardes, et puis n'eut mie consel d'aler avant; ains s'en retorna ariere a revenir s'ent en Coustantinoble.

CIII. Adont si avint molt grans damaches et molt grans deus en l'ost, que mes sires Pierres d'Amiens, li biaus et li preus, morut au repairier, a une chité, le Blanche l'apeloit on, qui estoit molt pres de Phelipe, la ou Alixandres fu nes, et si morurent bien chinquante chevaliers en chele voie. Et si comme li empereres s'en revenoit, si oï les nouveles que li marchis avoit prise une de ses chités par traïson et qu'il i avoit mises ses wardes de se gent et avoit assise Andernople.

CIV. Quant li empereres et li baron de l'ost oïrent chou, si furent si corchié et si tormenté que trop, et manechierent le marchis et se gent que s'il les ataingnoient, qu'il les decauperoient tous, ne ne le lairoient pour homme vivant. Quant li marchis seut que li empereres revenoit, si eut molt grant peur, si comme chis qui molt avoit meffait, si que a paines se seut il conseiller, et tant que il manda en Coustantinoble au duc de Venice et au conte Loeis et as autres barons qui i estaient remés qu'il se meteroit en leur eswart et qu'il amenderoit par aus chou qu'il avoit mesfait, tant que li dux et li cuens et li autre baron, quant il oïrent que li marchis voloit amender par aus chou qu'il avoit mesfait et entrepris, si envoierent quatre messages a l'empereur, et manderent lui k'ensi faitement leur avoit li marchis mandé, et que il ne li fesist mal, ne a lui ne a se gent.

това беше жената на Исак и, че това са техните деца." „Е," - каза маркизът - „Защо не признаете тогава едно от децата за сеньор?" „Ще ви кажа" - отговори онзи - „Идете в Константинопол и нека го коронват и, когато той се възкачи на трона на Константин и ние научим за това, тогава ще направим това, което трябва да направим."

CII. А междувременно, докато маркизът действаше така, императорът отиде в Солун и го обсади и, когато го обсади, войската беше толкова бедна, че в нея нямаше никакъв хляб за изхранването на не повече от сто души, но месо и вино имаха достатъчно. И не обсажда дълго града императорът, когато му го предадоха. И после, когато градът му беше предаден, имаха достатъчно от това, което им беше необходимо - и хляб, и вино и месо. А после императорът постави в него свои стражи и след това никой не го посъветва да отива напред, но се върна назад, за да се прибере в Константинопол[267].

CIII. Тогава се случи така, че на връщане, в един град, наречен льо Бланш[268], който беше много близо до Филипи, където Александър се бил родил, умря моят господар Пиер д'Амиен, хубавият и доблестният, [което беше] една много голяма загуба и [настъпи] много голяма скръб във войската. И по този път умряха още петдесетина рицари[269]. И докато императорът се завръщаше, чу новината, че маркизът е завзел с измама един от градовете му, в който беше поставил стражи от своите хора и беше обсадил Адрианопол.

CIV. Когато императорът и бароните от войската чуха това, те бяха толкова разгневени и толкова силно обезпокоени, че не може да се изкаже и заплашваха маркиза и неговите хора, че ако ги пипнат, ще ги изколят всичките и, че няма да оставят никого жив. Когато маркизът узна, че императорът се завръща, уплаши се много, като тези, които са извършили голяма злина, толкова много, че едва измисли да изпрати в Константинопол вест до дожа на Венеция, и до граф Луи и до другите барони, които бяха останали там, че се отдава под тяхното покровителство и чрез тях[ното посредничество] ще оправи неправдата, която беше извършил. И когато дожът и графът и другите барони чуха, че маркизът иска да посредничат за [оправяне на] злината, която беше извършил и започнал, изпратиха четирима пратеника при императора и му предадоха това, което маркизът им беше поискал, та да не му правят зло, нито на него, нито на хората му.

CV. Quant li baron et li chevalier de l'ost oïrent chou, si respondirent que chou ne valoit riens qu'il ne hounesissent le marchis et se gent et qu'il ne les decaupaissent tous, s'i les pooient ataindre, et tant que a grans paines les en apaisa on, mais que toutes heures donnerent il triwes le marchis. Aprés si demanderent li baron as messages des nouveles de Coustantinoble et que on i faisoit; et li message respondirent que on i faisoit bien, et que il avoient l'avoir parti, qui estoit demorés, et le vile. «Qui?» fisent li chevalier et li joule bacheler de l'ost, «nostre avoir avés vous parti, dont nous avons souffert les grans paines et les grans travaus, les fains et les sois et les frois et les caus, si l'avés parti sans nous? Tenés!» faisoient il as messages, «veschi men wage», faisoit li uns, «que je vous mousterrai que vous estes tout traïteur!» Resaloit uns autres avant, si disoit aussi, et li autres aussi, si que il furent si iré durement qu'il vaurrent les messages tous decauper, et si que pour un peu qu'il ne les ochisent; et tant que li empereres et li haut homme de l'ost i misent consel et plus bele concorde que il peurent, et qu'il s'en vinrent ariere ensanle en Coustantinoble. Et quant il furent revenu, si n'en i eut onques nul qui seust rassener a sen ostel, car li ostel dont il estoient parti ne leur estoient mie demoré, pour chou que on avoit le chité partie, et leur maisnies avoient pris leur ostex ailleurs en le chité, si que il leur couvenoit querre leur ostex en sus de chiax dont il estoient parti bien une liwe ou deus.

CVI. Or aviemes evlié a conter une aventure qu'il avint a monseigneur Pierrom de Braiechoel. Il avint que li empereres Henris estoit en ost, et Jehans li Blaks et li Commain si estoient corut en le tere l'empereeur, et s'estoient logié bien deus liwes ou mains loins de l'ost l'empereeur, et avoient molt oï parler de monseigneur Pierron de Braiechoel et de se boine chevalerie, et tant qu'il manderent un jour monseigneur Pierron de Braiechoel par messages qu'il parleroient molt volentiers a lui un jor et par conduit; et mesires Pierres respondi que, s'il avoit sauf conduit, qu'il i iroit volentiers parler a aus, et tant que li Blak et li Commain envoierent boins ostages a l'ost l'empereeur tant que mesires Pierres fust revenus. Adont si i ala mesires Pierres, lui quart de chevaliers, si monta seur un grant cheval; si comme il vint pres de l'ost as Blaks et Jehans li Blaks seut qu'il venoit, si ala encontre lui et des haus hommes de Blakie avec; si le saluerent et bienvignierent et si l'eswarderent a molt grant paine, car il estoit molt grans, et parlerent a lui d'unes coses et d'autres,

CV. Когато бароните и рицарите от войската чуха това, отговориха, че то няма да им попречи да орезилят маркиза и неговите хора и да ги изколят всичките, стига да могат да ги докопат и с голяма мъка ги усмириха, та все пак дадоха примирие на маркиза. После бароните попитаха пратениците за новини от Константинопол, за това какво правеха там и пратениците отговориха, че там бяха добре, че са разпределили плячката, която беше останала, както и града. „Какво!" - рекли рицарите и младите благородници[270] във войската - „Поделили сте нашата плячка, за която изстрадахме големи мъки и извършихме големи дела, [изтърпяхме] и глад, и жажда, и студ и пек, а вие сте я поделили без нас! Вземете!" - говореха на пратениците - „Ето моето възнаграждение," - говореше един - „за да ви покажа, че всички сте измамници!" И още един изскочи напред и говореше същото, както и останалите и бяха толкова разядосани, че искаха да нарежат на парчета всички пратеници и за малко не ги убиха. Накрая императорът и знатните хора във войската се споразумяха и установиха най-доброто възможно разбирателство и се завърнаха заедно в Константинопол. И когато се завърнаха, нямаше никой, който да се прибере в своето жилище, тъй като жилищата, от които бяха тръгнали не им принадлежаха повече, защото градът беше поделен, а домашните им бяха установили жилищата им на други места в града, така че им се наложи да търсят жилищата си на повече от една или две левги от тези, от които бяха потеглили.

CVI. Забравихме обаче да ви разкажем за едно приключение, което се случи на монсеньор Пиер дьо Брашио. Случи се така, че император Анри[271] беше на военен поход, а Йоан Влахът и куманите бяха нахлули в земята на императора и се бяха разположили на малко повече или на малко по-малко от две левги от лагера на императора, а те бяха чували да се говори много за монсеньор Пиер дьо Брашио и за големите му рицарски подвизи. Така те поканиха чрез пратеници един ден монсеньор Пиер дьо Брашио на приятелски разговор в определен ден и с ескорт. И месир Пиер отговори, че ако има пропуск, ще иде на драго сърце на разговаря с тях. Тогава власите и куманите изпратиха стойностни заложници в лагера на императора, докато месир Пиер не се завърнеше. Тогава месир Пиер отиде там като четвърти рицар[272], яхна един голям кон, и като дошъл близо до лагера на власите и Йоан Влахът разбрал, че той идвал, излязъл да го посрещне заедно със знатните хора на Влахия. Поздравили го, посрещнали го с „Добре дошъл!" и et tant qu'il li disent: «Sire, nous nous merveillons molt de vo boine chevalerie, et si nous merveillons mout que vous estes quis en chest païs, qui de si loingtaines teres estes, qui chi estes venu pour conquerre tere. De n'avés vous», fisent il, «teres en vos païs dont vous vous puissiés warir?» Et mesires Pierres respondi: «Ba!» fist il, «de n'avés vous oï comment Troies le grant fu destruite ne par quel tor? - Ba ouil!» fisent li Blak et li Commain, «nous l'avons bien oï dire, mout a que che ne fu. - Ba!» fist mesires Pierres, «Troies fu a nos anchiseurs, et chil qui en escaperent si s'en vinrent manoir la dont nous sommes venu; et pour che que fu a nos anchisieurs, sommes nous chi venu conquerre tere.» A tant si prist congié, si s'en revint ariere.

CVII. Quant li espereres fu revenus et li baron qui avec lui alerent et il eurent conquis grant partie de le tere et bien soisante chités, estre les castiaus et les viles hors, et le chités de Coustantinoble fu partie, si que li empereres en eut le quarte partie franke, et les autres trois parties furent departies si que li Venicien en eurent le motié des trois parties et li pelerin l'autre. Si devisa on aprés a partir le tere qui estoit conquise; si departi on avant as contes et puis aprés as autres haus hommes, et eswardoit on selonc chou qu'il estoit plus rikes hons et plus haus hons et qu'il avoit eu plus de gent de se maisnie en l'ost, se li donnoit on plus tere. Si i eut tel a cui on donna deus chens fiés a chevalier, a tel i eut chent, a tel i eut soisante et dis, a tel i eut soisante, a tel i eut quarante, a tel i eut vint, a tel i eut dis, et chil qui le mains en avoient si en avoient set ou sis, et valoit li fiés trois chens livrees d'angevins; et disoit on a cascun des haus homes: «Vous ares tant de fiés, et vous tant, et vous tant, s'en fieverés vos hommes et chiaus qui de vous vaurront tenir, et si ares chele chité, et vous chelui, et vous chel autre», et les seigneries qui i apendoient. Quant on eut si faitement donné a cascun se partie, si aloient li conte et li haut homme veir leur teres et leur chités et y metoient leur ballius et leur wardes.

CVIII. Tant qu'il avint un jour que mesires Tierris, li freres le conte de Los, aloit veir se tere; si comme il en aloit, si encontra par aventure un jor Morchofle le traïteur, a un destroit, qui s'en aloit ne sai ou. Si avoit en se compaignie dames et demiseles et assés autre gent, et chevauchoit

го разглеждали с голямо усилие, защото той беше много голям и се разговорили за едно, за друго и накрая му казали: „Сир, удивляваме се много на големите Ви рицарски подвизи, а се учудваме много и на това, което идвате да търсите в тази страна, тъй като Вие сте от далечни земи, а сте дошли да завоювате земя. Нямате ли си" - казвали те - „земи във Вашата страна, които да осигурят нуждите Ви?"А месир Пиер отговорил: „Е," - казал - „Нима не сте чували по какъв начин Троя великата е била разрушена и с каква измама?" „О, да!" - казали власите и куманите - „Чували сме, разбира се, но това е станало много отдавна." „Е!" - казал месир Пиер- „Троя е била на нашите предци и онези, които успели да се спасят, отишли да се заселят там, откъдето дойдохме[273] и понеже тя е била на предците ни, ние дойдохме тук да завоюваме тази земя." След което поискал разрешение и се завърна.

CVII. Когато императорът се завърна, както и бароните, които бяха отишли с него, а те бяха завоювали голяма част от страната и повече от шестдесет града, без да се броят крепостите и прилежащите им села, град Константинопол беше поделен така, че императорът получи в пълна собственост една четвърт, а другите три части бяха поделени така, че венецианците получиха половината от трите части, а поклонниците останалото. После решиха да поделят земята, която бяха завоювали[274]. Първо я разделиха между графовете, а после между другите знатни хора и съблюдаваха [подялбата] да бъде според това кой беше по-богат и по-знатен и да е имал повече свои хора във войската и тогава му даваха повече земя. На един дадоха двеста рицарски фиефа, друг получи сто, на трети дадоха седемдесет, на други - шестдесет, четиридесет, двадесет, десет, а тези, които бяха с голи ръце, получиха седем или шест[275]. А фиефът струваше триста анжуйски ливри. И казваха на всеки от знатните: "Ще имате толкова фиефи, а вие - толкова, и вие - толкова, и ще дадете от тях на вашите хора и на тези, които искат да ви бъдат васали, а после ще имате този град, а вие - онзи, а вие - този другия", както и сеньориите, които са към тях[276]. Когато по този начин дадоха на всеки неговия дял, графовете и знатните хора отидоха да видят земите и градове си и поставиха в тях свои управители и стражи.

CVIII. Случи се така, че един ден месир Тиери, братът на графа на Лоос, отиваше да види земята си и като отиваше един ден срещна случайно в една теснина предателя Мурзуфъл, който отивал някъде си. С него били дами и госпожици и много други хора и яздел с лукс и великоcointement et noblement comme empereres a tout tant de gent comme il pooit. Et mesires Tierris ne fist mais el, se li keurt il sus et fist tant, et il et se gent, qu'il le prist par forche; et quant il l'eut pris, si l'en amena en Coustantinoble, si le rendi a l'empereeur Bauduin. Quant li empereres le vit, si le fist metre en prison et l'i fist bien warder.

CIX. Quant Morchofles fu en prison, si manda li empereres Bauduins un jour tous ses barons et tous les plus haus qui estoient en le tere de Coustantinoble qu'il venissent u palais, le duc de Venice, le conte Loeis, le conte de Saint Pol et tous les autres, et il i vinrent. Et quant il furent venu, si leur dist si faitement li empereres Bauduins qu'il avoit Morchofle en prison, et leur demanda qu'il l'en looient qu'il en fesist, tant que li un disent que on le pendist, et li autre disent que on le trainast, tant que li dux de Venice dist que trop estoit haus bons pour pendre: «Mais de haut home», fist li dux, «haute justiche je vous dirai», fist li dux, «que on en fache: il a en chele vile deus hautes colombes, n'i a chelui qui n'ait tost soisante toises ou chinquante de haut; si le fache on monter en som l'une, et puis si le faiche on tresbuskier jus a tere.» Or estoit cho de ches deus colombes ou sus li hermite manoient, et la ou les aventures de Coustantinoble estoient escrites, si com je vous ai dit par devant. A chou que li dux dist s'acorderent li baron. Si prent on Morchofle, si le mainne on a une de ches coulombes, si le fait on monter en son par les degrés qui dedens estoient. Quant Morchofles fu lassus, si le bouta on jus a tere, si que il fu tous esmiés. Télé venjanche prist on de Morchofle le traïteur.

CX. Aprés chou que les teres furent si dparties comme je vous ai dit, si avint que le pais fu faite du marchis et de l'empereeur, si que li empereres en fu blasmés, pour chou que n'i apela mie tous les haus barons. Toutes eures si demanda li marchis le roiame de Salenike, et toutes heures l'eut il et li donna li empereres. Et quant li roiames li fu otriiés, si ala li marchis a toute se femme et a toute se gent, et quant il vint la, si en prist les warnestures, s'en fu sires et rois.

CXI. Aprés mesires Henris, li freres l'empereeur, demanda le roiaume l'Andremite, qui estoit outre le brach Saint Jorge, s'il le pooit conquerre, et on li donna. Adonques i ala mesires Henris a toute se gent, si conquist grant partie de le tere. Aprés li cuens Loeis demanda un autre roiaume,

лепие, като император с многобройна свита. И месир Тиери, без да се колебае, се нахвърлил върху му и направил така, че той и хората му го пленили със сила и, когато го бил пленил, го отвел в Константинопол, и го предаде там на император Бодуен. Когато императорът го видя, нареди да го хвърлят в затвора и да го пазят добре.

CIX. Когато Мурзуфъл бише в затвора, един ден император Бодуен призова всичките си барони и най-знатните, които бяха в земята на Константинопол да дойдат в двореца - дожа на Венеция, граф Луи, граф дьо Сен Пол и всички останали - и те дойдоха. И когато бяха дошли, император Бодеун им каза, че държеше Морзуфъл в затвора и ги попита какво го съветват да направи с него. Едни казваха да го обесят, други казваха да го влачат [през града], накрая дожът на Венеция каза, че е твърде знатен човек, за да го обесят: "Но за знатен човек" - рече дожът - "ще ви кажа и знатно наказание." - каза дожът - "каквото трябва да се извърши. В този град има две високи колони[277]и ни една от тях не е по-ниска от шестесет или петдесет тоаза. Да го накарат да се качи на едната, а после да го бутнат да падне на земята." А това бяха онези две колони, върху които живееха отшелниците и там, където бяха написани случките на Константинопол, както ви разказах по-напред. Бароните се съгласиха с това, което дожът каза. И тогава взеха Мурзуфъл и го заведоха при едната от тези колони, накараха го да се качи по стъпалата, които бяха в нея. Когато Мурзуфъл беше горе, бутнаха го на земята, така че той напълно се разкъса на парчета. Такова беше отмъщението им над Мурзуфъл, предателя.

CX. След като земите бяха разделени по начина, за който ви разказах, стана така, че се установи мир между маркиза и императора, [ала така че] той беше упрекван за това, че не беше призовал дори всичките си знатни барони. Маркизът веднага поиска кралство Солун и веднага го получи, императорът му го даде. И когато кралството му беше дадено, маркизът отиде там с жена си и с всичките си хора и, като отиде там, взе гарнизоните и беше там сеньор и крал.

CXI. После месир Анри, братът на императора, поиска кралство Едремит[278], което беше отвъд ръкава Свети Георги, ако можеше да го завоюва и дадоха му го. Тогава месир Анри отиде с всичките си хора и завоюва голяма част от тази страна. После графът Луи поиска едно et on li donna; et li cuens de Saint Pol redemanda un autre roiaume, et on li donna; aprés mesires Pierres de Braiechoel un autre roiaume qui estoit en tere de Sarrasins vers le Coine, s'il le pooit conquerre, et on li otria, et mesires Pierres i ala a toute se gent, si conquist chu roiaume molt bien et s'en fu sires. Si faitement demanderent li rike homme les roiaumes qui n'estoient mie encore conquis; et li dux de Venice et li Venicien eurent l'isle de Crete et l'isle de Corfaut et l'isle de Mosson, et encore autres assés que il ja ameerent. Aprés si avint molt grans damaches en l'ost, que li cuens de Saint Pol morut ne demora waires.

CXII. Puis si avint aprés que une chités que li empereres avoit conquise revela encontre lui, Andernople avoit a non chele chités. Quant li empereres le seut, si manda le duc de Venice, le conte Loeis et les autres barons; si leur dist qu'il voloit aler aseir Andernople qui estoit revelee encontre lui, et qu'il li aidaissent a conquerre chele chité, et li baron respondirent que sil feroient il volentiers, et tant que li empereres s'apareilla et li baron d'aler a chele chité. Quant il vinrent a chele chité, si l'assisent; si comme il seoient esluec, este me vous un jour ou Jehans li Blaks, et li Commain, a tout molt grant gent, venoient [preer] le tere de Coustantinoble, si comme il avoient autre fois fait; si trouverent l'empereeur a toute s'ost seant a Andernople. Quant chil de l'ost virrent ches Commains a ches plichons vestus, si ne les douterent ne ne prisierent nient plus que un trope d'enfans; et chil Commain et chele gent venoient grandesme aleure, si keurent il sus as Franchois, si en ochisent mout, si les desconfissent il tous en chele batalle. Si fu perdus li empereres, que on ne seut onques que il devint, et li cuens Loeis et molt d'autres haus hommes, et tant d'autre gent que nous n'en savons le nombre, mais que bien i perdi on trois chens chevaliers; et qui escaper peut, si s'en vint fuiant en Coustantinoble, si que li dux de Venice s'en vint fuiant et assés gens avec lui, et laissierent leur tentes et leur harnas, tout si comme il seoient a chele chité, que onques n'oserent vertir chele part, si i fu le desconfiture grans. Ensi faitement se venja Damedieus d'aus pour leur orguel et pour le male foi qu'il avoient portee a le povre gent de l'ost, et les oribles pekiés qu'il avoient fais en le chité, aprés chou qu'i l'eurent prise.

CXIII. Quant li empereres fu perdus par si faite mesaventure, si en furent li baron qui remessent molt courchiet. Aprés si sanlerent un jour

друго кралство, и дадоха му го[279]; и графът дьо Сен Пол поиска също едно друго кралство и дадоха му го[280]; после месир Пиер дьо Брашио - едно друго кралство, което беше в земята на сарацините към Коня, стига да може да го завоюва, и дадоха му го и месир Пиер отиде там с всичките си хора и завоюва това кралство много лесно и му стана господар[281]. По такъв начин богатите хора искаха кралства, които още не бяха завоювани. И дожът на Венеция и венецианците получиха остров Крит и остров Корфу, и остров Модон и още много острови, които желаеха. После войската претърпя голяма загуба, защото умря граф дьо Сен Пол, не живя на земята повече[282].

CXII. После стана така, че един град, който императорът беше завладял въстана срещу него. Градът се казваше Адрианопол. Когато императорът научи за това, повика дожа на Венеция, граф Луи и другите барони. Каза им, че иска да иде да нападне Адрианопол, който беше въстанал срещу него, та да му помогнат да покори този град и бароните отговориха, че ще го направят на драго сърце и императорът започна да се готви, също и бароните, да идат в този град. Когато дойдоха при този град, обсадиха го и както станувaха там, ето че дойде един ден, когато Йоан Влахът и куманите с много хора идваха да плячкосват земята на Константинопол, както го бяха правили и друг път и завариха императора с цялата му войска да станува при Адрианопол. Когато тези от войската видяха онези кумани, облечени с онези кожени дрехи, нито се побояха от тях, нито ги имаха за нещо повече от група деца. Тези кумани и тези хора идваха на коне с най-голяма бързина, нахвърлиха се върху французите, убиха много от тях, разгромиха ги всички в тази битка[283]. Така беше загубен императорът, така че никога не се разбра какво е станало с него. [Погубени бяха] и граф Луи, и мнозина други знатни хора и толкова много хора, че не знаем броя им, но погубени бяха сигурно триста рицари. Който успя да оцелее, дойде, бягайки в Константинопол като дожа на Венеция с много от своите хора. И изоставиха своите палатки и снаряжение така, както бяха на стан при този град, така че никой не посмя да се върне натам, толкова голямо беше поражението. По този начин Бог им отмъсти за тяхното високомерие и за несправедливостта, която проявиха към бедните хора от войската, за ужасните грехове, които извършиха в града, след като го бяха превзели.

CXIII. Когато императорът беше загубен в това злощастно премеждие, бароните, които бяха останали, бяха много огорчени. След pour faire empereeur. Si manda on monseigneur Henri, le frere l'empereeur Bauduin qui fu, pour faire ent empereeur, qui estoit en se tere qu'il avoit conquise outre le bras Saint Jorge.

CXIV. Quant li dux de Venice et li Venicien virent que on veut faire empereeur de monseigneur Henri, si en furent encontre, ne si ne le vaurrent mie sousfrir, s'il n'eussent une ymage de Nostre Dame qui estoit painte en une tavle. Si estoit chis ymages si rikes que molt, et estoit tous carkiés de rikes pierres precieuses. Si disoient li Griu que chou estoit li premiers ymages de Nostre Dame qui onques fust fais ne pourtrais. En chel ymage si avoient li Griu si grant fianche que il l'aouroient seur toute rien, et si le portoient cascun demars a pourchession; si l'aouroient li Griu et donnoient lui molt grans dons. Ore ne voloient nient li Venicien souffrir que mesires Henris fust empereres, s'il n'eussent chel ymage, tant c'on leur donna chel ymage. Puis si corona on monseigneur Henri a empereeur.

CXV. Quant mesires Henris fu empereres, si parlerent tant ensanle aprés, entre lui et le marchis qui estoit rois de Salenike, que li marchis li donna se fille et que li empereres l'espousa; et puis si ne veski mie longement l'empeerris, ains morut.

CXVI. Ne demoura mie lonc tans aprés que Jehans li Blaks et li Commain coururent en le tere le marchis de Salenike. Et li marchis estoit en se tere, et tant qu'il se combati a ches Blaks et a ches Commains et que il fu ochis en cele bataille et se gent toute desconfite. Si va Jehans li Blaks et chil Commain, si assient il Salenike, si font drechier leur engiens pour assalir a le chité; et le femme le marchis estoit remese en le chité, et chevaliers et autres gens avec lui qui le vile desfendoient. Or gesoit li cors monseigneur saint Dimitre en le chité, qui ne vaut onques sousfrir que se chités fust prise par forche; si decouroit si grans plentés d'oille de chu cors saint que ch'estoit une fine merveille. Si avint, si comme Jehans li Blaks se gesoit une matinee en se tente, que mesires sains Dimitres vint, si le feri d'une lanche par mi le cors, si l'ochist. Quant se gent et li Commain seurent qu'il fu mors, si se deslogierent, si s'en ralerent en le tere. Et puis aprés si escaï li roiaumes de Blakie a un neveu Jehan, Burons avoit a non. Chus Burus si fu aprés rois

това се събраха един ден, за да изберат император[284]. Призоваха монсеньор Анри, брата на бившия император Бодуен, за да го направят император, [този], който беше в своята земя, която беше завоювал отвъд ръкава Свети Георги.

CXIV. Когато дожът на Венеция и венецианците видяха, че искат да направят монсеньор Анри император, се възпротивиха и по никакъв начин не искаха да го допуснат, освен ако не получат едно изображение на Богородица, което беше нарисувано на една дъска. Тази картина беше пребогата и беше цялата обсипана със скъпи скъпоценни камъни. Гърците казваха, че това е първото изображение на Богородица, което е било [изобщо] направено или нарисувано[285]. Гърците имаха толкова голямо упование в тази картина, че я почитаха над всичко и я носеха всеки вторник с литийно шествие, толкова я почитаха гърците и ѝ правеха големи дарове. Обаче, венецианците не искаха да допуснат по никакъв начин месир Анри да стане император, освен ако не получат тази картина и накрая им я дадоха. После коронoваха монсеньор Анри за император.

CXV. Когато месир Анри стана император, между него и маркиза, който беше крал на Солун, се водиха впоследствие толкова преговори, че маркизът даде дъщеря си и императорът се ожени за нея[286], но после не живя дълго императрицата, умря.

CXVI. Не мина много време след това и Йоан Влахът и куманите се нахвърлиха в земята на маркиза на Солун. А маркизът беше в земята си, така, че се срази с тези власи и с тези кумани и беше убит в тази битка и неговите хора бяха разгромени[287]. Йоан Влахът и онези кумани отидоха и нападнаха града. Издигнаха своите обсадни машини, за да атакуват града, и жената на маркиза беше останала в града, а заедно с нея и рицари и други хора, които отбраняваха града. А в града беше погребано тялото на монсеньор Свети Димитър, който никога не допускаше неговият град да бъде превзет със сила, а от това свято тяло течеше толкова много елей, че това беше истинско чудо. Случило се, че една сутрин Йоан Влахът лежал в палатката си, когато месир Димитър дошъл, ударил го с копие през тялото и го убил[288]. Когато хората му и куманите научили, че той бил умрял, вдигнали лагера си и се завърнали в страната си. А след това кралство Влахия се паднало на един племенник на Йоан, наречен Борил. Този Борил бил после крал на Влахия и имал една хубава дъщеря. После стаde Blakie, et avoit une bele fille. Aprés avint que li empereres Henris, qui molt fu boins empereres, se conseilla a ses barons que il porroit faire de ches Blaks et de ches Commains, qui si faitement werioient l’empire de Coustantinoble et qui l’empereeur Bauduin sen frere li avoient mort, tant que li baron li loerent qu’il envoiast a chelui Burus, qui estoit rois de Blakie, et que il li mandast qu’il li donnast se fille a femme. Et li empereres respondi ke femme de si bas parage ne prendroit il ja. Et li baron disent: «Sire, si ferés! nous vous loons bien que vous vous acordés a aus, car che sont le plus fort gent et le plus doutee de l’empire ne de le tere.» Et tant parlerent li baron que li empereres i envoia deus chevaliers haus hommes, et si les fist atourner molt belement, et s’en alerent li message molt doutanment en chele sauvage tere, et quant il vinrent la, si les vaut on destruire. Et toutes eures pallerent tant li message a chelui Burus que il leur respondi que il envoieroit volentiers se fille a l’empereeur.

CXVII. Adonques si fist atorner Burus li rois se fille molt rikement et molt noblement, et assés gent avec lui; si l’envoia a l’empereeur, et li fist baillier soisante sommiers tous carkiés d’avoir et d’or et d’argent et de dras de soie et de rikes joiaus; ne n’i avoit sommier qui ne fust couvers d’un vermel samit, qui si estoit lons qu’il trainoit bien set piés ou uit a cascun par derriere, ne ja tant n’alaissent par boe ne par laides voies que ja en fust nus des samis escorchiés, tout par cointise et par nobleche.

CXVIII. Quant li empereres seut que le demisele venoit, si ala encontre lui, et li baron avec lui, et si en fist molt grant feste de lui et de se gent, et puis aprés si l’espousa l’empereres.

CXIX. Ne demeura mie grant tans aprés que on manda l’empereur a Salenike pour courouner le fil le marchis a roi, et li empereres i ala. Et quant il l’eut couronné, le fil le marchis, si amaladi la et si i morut, dont che fu molt grans damages et mout grans pitiés.

CXX. Ore avés oï le vérité, confaitement Coustantinoble ni conquise, et confaitement li cuens de Flandres Bauduins en fu empereres, et mesires Henris ses freres aprés, que chis qui i fu et qui le vit et qui l’oï le tes-

на така, че император Анри, който беше много добър император, се посъветва с бароните си какво би могъл да направи с тези власи и с тези кумани, които воюваха така с Константинополската империя и, които бяха предали на смърт император Бодуен, неговият брат, и бароните го посъветваха да изпрати пратеници при този Борил, който беше крал на Влахия и да поиска да му даде дъщеря си за жена. А императорът отговори, че няма да вземе никога жена от толкова долен произход. А бароните казаха: „Сир, направете го! Ние ви съветваме добре да се спогодите с тях, защото това са най-силните и най-опасните за империята и за страната хора.” И толкова говориха бароните, че императорът изпрати там двама рицари, знатни хора, които той нареди да приготвят много красиво и отидоха пратениците с много опасения в тази дива земя и, когато дошли там, поискали да ги погубят. Все пак толкова говорили пратениците на този Борил, че той им отговорил, че ще изпрати на драго сърце дъщеря си на императора.

CXVII. Тогава крал Борил нареди да приготвят дъщеря му много богато и много великолепно [и да бъде придружена] от голяма свита и я изпрати на императора и нареди да му дадат шестдесет товарни коня, всичките натоварени с богатства и със злато, и със сребро, и с копринени платове и със скъпи накити и нямаше товарен кон, който да не беше покрит с пурпурен копринен плат, който беше толкова дълъг, че се влачеше след всеки на седем или осем стъпки, но не минаваха през кал и през лоши пътища и затова нито един от копринените платове не беше скъсан, всичките [блестяха] от луксозността и великолепието си.

CXVIII. Когато императорът узна, че госпожицата идваше, излезе да я посрещне, заедно с бароните си и им устрои голямо тържество, на нея и на хората ѝ, а после императорът се ожени за нея[289].

CXIX. Не мина много време след това и поканиха императора в Солун, за да коронова за крал сина на маркиза и императорът отиде там[290]. И когато коронова сина на маркиза, разболя се там и умря[291], което беше много голяма загуба и много голяма скръб.

CXX. Ето, чухте истината за това как Константинопол беше завоюван и за това как графът на Фландрия Бодуен беше император, а mongne, ROBERS DE CLARI, li chevaliers, et a fait metre en escrit le vérité, si comme ele fu conquise; et ja soit chou que il ne l'ait si belement contee le conqueste comme maint boin diteeur l'eussent contee, si en a il toutes eures le droite verité contee, et assés de verités en a teutes qu'il ne peut mie toutes ramembrer.

EXPLICIT.

след него месир Анри, брат му. А този, който беше там и го видя, и който го чу, е свидетелят Робер дьо Клари, рицарят, който нареди да запишат истината за това как градът беше завоюван. И въпреки, че не разказа така добре за завоеванието, както много по-добри разказвачи биха го разказали, той все пак разказа чистата истина, а за още толкова истински неща не е разказал, защото съвсем не успя всичките да си спомни.

КРАЙ

Бележки към хрониката

[1] Инокентий III, папа от 1198 до 1216 г. За дейността му по организацията на Четвъртия кръстоносен поход виж по-подробно у Michaud -Histoire des Croisades. T. III. Paris. 1826, p. 80-90.

[2] Филип Август, крал на Франция от 1165 до 1223 г.

[3] Филип I Швабски, син на Фридрих Барбароса, крал на Германия от 1198 до 1208 г., когато бил убит.

[4] Т.е. от Рождество Христово. Робер дьо Клари отнася неправилно подготовката на похода към 1203 или 1204 г. Фулк от Ньой започва да призовава за организирането на нов поход от ноември 1198 г. (Сравни с бележка 1 от изданието на хрониката на Вилардуен, С. 1985, с. 134, където Ив. Божилов предполага, че първите проповеди на Фулк трябва да бъдат отнесени между 8 януари 1198 и 29 март същата година).

[5] В случая титлата метр (maistre) е употребена най-вероятно не за обозначаване на начетеността на Фулк, каквато той не притежавал, а за да бъде подчертано това, че Светият Дух говорел чрез него.

[6] Фулк от Ньоий бил определен през август 1198 г. от папа Инокентий III за проповедник, призоваващ към нов кръстоносен поход. Починал през 1201 г. (За него по-подробно у Michaud. Opus cit., 91-93).

[7] Названието „le sainte tere d'outre mer" било давано на Сирия и Палестина. Египет и Мала Азия били наричани „Вавилония" „Babyloine".

[8] Тибо III, граф на Шампан и Бри (1179-1201 г.), наследил като граф по-големия си брат Анри II, който от 1192 до смъртта си в 1197 г. при Акра носел титлата крал на Йерусалим. Тибо III приел кръста на 28 ноември 1199 г.

[9] Бодуен IX граф на Фландрия и Ено (1171-1206 г.) приел кръста на 23 февруари 1200 в гр. Брюж (Брюге). Той потеглил на поход на Великден, 14 април 1202 г. и пристигнал във Венеция през юли 1202 г. Бил избран за император на Латинската империя на 9 май 1204. На 14 април 1205 г. бил пленен при Адрианопол от българите. Умрял при неясни обстоятелства вероятно през юли 1206 г.

[10] Император на Латинската империя от 1206 до 1216 г., брат на Бодуен Фландърски.

[11] Луи, граф на Блоа и на Шартрен от 1171 до 1205 г. Племенник на френския крал Филип Август и на английския крал Ричард Лъвското сърце. Участник в Третия кръстоносен поход. Загинал в битката при Адрианопол на 14 април 1205 г.

[12] Един от ръководителите на похода заедно с Бодуен Фландърски, Луи дьо Блоа и Бонифаций Монфератски. Участвал в почти всички важни събития. В Латинската империя бил провъзгласен за конетабъл и получил като фиеф Димотика. Умрял от подагра в началото на лятото на 1205 г.

[13] Симон дьо Монфор, починал през 1218 г., бил вонен ръководител на кръстоносния поход срещу албигойците в Южна Франция. Той, заедно с брат си Ги, се отделил от рицарите на Четвъртия поход още при Задар, тъй като бил противник на нападението му и заминал при краля на Унгария.

[14] Нивелон I бил епископ на Соасон от 1176 до 1207 г.

[15] Епископ на Троа от 1193 до1205 г.

[16] “Hanetais en Alemaigne”, гр. Халберщад в провинция Закс-Анхалт, район на Магдебург. Неговият епископ Конрад фон Кросиг (1201-1208 г.), възглавявал един от отрядите на кръстоносците.

[17] Той бил епископ на Акра от 1202 до1204 г.

[18] Става дума за абата Симон, чието име дьо Клари споменава още веднъж в разказа си; умрял през есента на 1203 г.

[19] Изразът mie (етим. от трохичка), използван винаги с частицата за отрицание ne, се превежда обичайно с “никак”, “по никакъв начин”. На места той е явно езиков пълнеж, поради което не го давам в превод.

[20] Дьо Клари дели участниците в похода на следните прослойки: графове (contes), висши барони (hauts barons), барони (barons), знатни хора (hauts hommes), обикновени конници (serjans a cheval, простолюдие (menue gent).

[21] Дьо Клари е васал на Пиер Амиенски и участва в неговия отряд, поради което споменаванията за него са чести. Умрял през лятото на 1204 г. при завръщането на император Бодуен от Солун към Константинопол.

[22] Дьо Бов напуснал кръстоносната армия при Задар малко след Симон дьо Монфор. През 1219 г., след като основал абатството Паракле, приел кръста и като кръстоносец участвал през септември същата година при обсадата на крепостта Дамиета в Сирия. Умрял през 1223 г.

[23] Робер се противопоставил на кръстоносците за атаката на Задар, отделил се от тях и отпътувал за Сирия, откъдето по-късно отишъл в Константинопол. В следващите години участвал във войните в Италия. Умрял вероятно към 1224 г.

[24] Юг също като братята си напуснал кръстоносната армия при Задар и няколко години по-късно взел участие в англо-френския конфликт.

[25] Взел участие в голяма част от битките, водени от рицарите на Четвъртия поход. През 1206 г. напуснал Латинската империя и се завърнал във Франция, където умрял през 1229 г.

[26] Майо приел кръста през 1200 г. Участвал през юли 1203 г. при атаката на Константинопол, през есента на 1204 г. при завземането на Никомедия. Бил убит на 14 април 1205 г. в битката при Адрианопол.

[27] Защитникът на Бетюн бил Гийом II Рижият. Защитникът бил сеньор, комуто дадена манастирска управа поверявала управлението и защитата на собственостите си, включително и задължението да я представлява и защитава пред съда.

[28] Без да принадлежи към „високите" и „знатните" Конон бил един от ръководителите на похода, което дължал на ораторските си способности. Той бил в състава на делегацията във Венеция, която уговаряла транспортирането на рицарите към Светите земи; пак той бил един от най-големите поддръжници на идеята за отклоняването на похода към Константинопол. Участвал в почти всички големи битки. Бил и близък съветник и високо издигнат служител на латинските императори Бодуен I и Анри. След смъртта на Анри (11. юни 1216 г.) и през 1219 г. бил регент на империята. Умрял на 17 декември 1219 г.

[29] Приел кръста през 1200 г. Ролята му в атаката на Константинопол от 17 април 1203 г. била значителна. Умрял в Константинопол през септември 1204 г.

[30] Васал на граф Юг дьо Сен Пол, поради което взима участие в битките под негово командване. Освен в превземането на Константинопол участва и в битките на латините в Мала Азия и на Балканите. При управлението на император Анри и Бодуен II се издига до една от най-важните личности на империята.

[31] Един от малкото привърженици на похода към Константинопол. При подялбата на земите в Латинската империя (есента на 1204 г.) получил Пловдивското дукство. Заплашен от попадане в ръцете на българите, през 1205 се укрепил в Станимака, където бил затворен повече от година. Последното сведение за него е от юли 1208 г., когато участвал в битката срещу цар Борил край Пловдив.

[32] За неспоменатите тук с кратки биографични данни рицари читателят може да направи справка както в издадената от Ив. Божилов хроника на Жофроа дьо Вилардуен. Завладяването на Константинопол. С. 1985, с. 157-200, така и в ползваното за настоящия превод френско издание (р. 288-310); списъците и в двете издания се основават на труда на Jean Lognon. Les compagnons de Villehardouin. Genève. 1978.

[33] Бил от тези, които при Корфу искали да напуснат похода, но останал. Отличил се при превземането на кулата в Галата (6 юли 1203). В спора между император Бодуен и маркиз Бонифаций Монфератски заел страната на последния. Участвал в покоряването на Гърция, като ръководил обсадата на Коринт.

[34] Т.е. Жофруа дьо Вилардуен, авторът на несъмнено най-добрата хроника на Четвъртия кръстоносен поход, претърпяла вече три издания на български.

[35] По това време кастелан на Куси бил поетът Ги. Кастеланите били преки васали на краля, на дуксовете или на графовете и управлявали от тяхно име замъка на господаря си. Тези замъци не били обикновени крепости. Те били център на кастеланство, което обхващало и околните села. Подвластни на кастелана били и многобройни рицари, които му дължали фиефите си, а в замяна били длъжни да участват при отбраната на замъка.

[36] Той бил един от героите на похода. Огромното му телосложение и съответстващата му сила спечелили огромна слава на дьо Брашио. Участвал в едни от най-тежките битки, водени от кръстоносците, без тази при Адрианопол. През 1209 г. бил заловен от войските на никейския император Теодор I Ласкарис и на следващата 1210 г. умрял във византийски плен.

[37] Това е братът на Робер дьо Клари, за чиито действия в хрониката е отделено специално място.

[38] Жофруа дьо Вилардуен не споменава избора му за предводител на готвения кръстоносен поход.

[39] На 24 май 1201 г.

[40] През май 1202 г.

[41] Тази среща се отнася към 25 юни 1201 г., т.е. тя предхожда смъртта на метр Фулк и дьо Клари греши, като твърди, че събранието в Соасон я е последвало.

[42] Маркиз Бонифас дьо Монфера принадлежал към знатно семейство на ломбардски феодали, което имало родство с Капетингите и Хохенцауфените. Най-големият му брат Гийом-Дългият Меч бил же-

нен за сестрата на йерусалимския крал Бодуен IV (1174-1185 г.) и бил граф на Яфа и Аскалон. Другият му, също по-голям брат - Конрад, заемал известно време високо положение в Константинопол. През 1187 г. той се оженил за сестрата на император Исак II Ангел и оказал голяма помощ на тъста си при потушаването на бунта на Алексий Врана. От 1187 г. Конрад Монфератски е в Палестина, където участвал във войните със Саладин. В резултат от женитбата си с Изабела, дъщерята на йерусалимския крал Амори I (1163-1174 г.), Конрад получил короната на Йерусалимското кралство. През 1192 г. бил убит в Тир от двама фанатици от мюсюлманската секта на асасините. По-младият брат на Бонифаций Рение бил оженен за дъщерята на византийския император Мануил I Комнина - Мария (1179 г.) и носил титлата кесар (1180-1182). Загинал в дворцовия преврат, извършен от Андроник I през 1183 г. Бонифас дьо Монфера се опитвал още от 80-те години на XII век да получи Солун или като наследство от Мария Комнина, или като прония, както го владеел Рение. Значителна част от тази семейна история е била позната и на дьо Клари и той я предава в разказа си, макар и по не съвсем правдив начин.

[43] Прохода Сен Бернар.

[44] 18 август 1201 г.

[45] Кайро бил наричан Египетски Вавилон (Babyloine d'Egypte).

[46] Сарацини, разпространено на Запад през средновековието събирателно название на мюсюлманските народи.

[47] Според Вилардуен това пратеничество било пратено през април 1201 г., т.е. то предхождало смъртта на Тибо III.

[48] Според Вилардуен, освен него, пратениците били Конон дьо Бетюн, Милон дьо Бребан, Алар Макеро, Жан дьо Фриез и Готие дьо Годонвил.

[49] Терминът harnas е събирателно название на всякакво войсково снаряжение, включващо броните, бойните машини, конете, кухните и палатките.

[50] Пратениците пристигнали във Венеция на 10 февруари 1201 г.

[51] Енрико Дандоло, дож на Венеция от 1192 г. Умрял в Константинопол през 1205. Играл изключителна роля при провеждането на Четвъртия кръстоносен поход, както става ясно и от разказа на дьо Клари.

[52] Според изчисленията на Natalis de Wailly, един от най-съвестните изследователи на Четвъртия кръстоносен поход, средната стойност на сребърната марка се равнявала към края на XIX век средно на 59 френски франка (монетата от 20 франка, известна у нас под народното название „наполеон" има тегло 6,45 гр. при чистота на метала 900‰). Съобразно тази констатация кръстоносците се задължили към венецианците със сумата от 5 015 000 фр., платими по следния начин:

На 1 август 1201 - петнадесет хиляди марки или	885 000 франка
На 1 ноември 1201 - десет хиляди марки или	590 000 франка
На 2 февруари 1202 - десет хиляди марки или	590 000 франка
През април 1202 - петдесет хиляди марки или	2 950 000 франка

(Wailly, N. de - Geoffroi de Ville-Hardouin. Conquête de Constantinople. Paris. 1882, p. 464-466)

[53] Пълни текстове на някои от договорите, сключени между Дандоло и кръстоносците могат да се прочетат у Michaud. Opus cit., p. 622 et suiv.

[54] Вилардуен не споменава за това събрание.

[55] През 1202 г. Петдесетница се падала на 2 юни.

[56] Според представите на средновековните западноевропейци кръстоносците били възприемани като благочестиви поклонници към Светите земи, а кръстоносните походи като "въоръжено поклонничество".

[57] Нефовете са ветроходни товарни, пътнически или военни кораби. Първоначално били съоръжени с една мачта, а по времето на дьо Клари - с две и с коси ветрила. Водоизместването им достигало до 200-300 т, събирали по 800-1000 души.

[58] Дромоните били гребно - ветроходни кораби с един или с два реда гребла, с високи бордове, с таран и бойни площадки на носа и на кърмата.

[59] Уксерите (ушиерите, huissiers) били средиземноморски кораби с две мачти и коси ветрила, които превозвали до 100 коня.

[60] Галерите били бойни гребни кораби, снабдени с 16 до 32 чифта гребла, подредени в един или в два реда, с които гребели 200 до 300 души (по няколко души на гребло). Галерите били съоръжени и с две мачти с триъгълни ветрила. На носовата палуба били разполагани метателни машини.

[61] Островчето е близко до Лидо. Името си носи от църквата, в която към 1110 г. били пренесени мощите на Св. Николай преди да ги отнесат в Бари.

[62] Обикновената пикардийска левга била равна на 4 400 м. Тя съдържала 2 250 тоаза (виж. бел. 45)

[63] Част от кръстоносците потеглили за Светите земи през Бургундия и Ломбардия, а друга (васалите на Фландърския граф) се натоварили на кораби в Марсилия.

[64] В случая въоръжен конник от неблагороден произход.
През периода думата serjant (sergent) обозначава домашен слуга от неблагороден произход, друг път - оръженосец на рицаря, който носел копието и щита му преди битката. В разказа на дьо Клари това е изобщо войник от неблагороден произход, бил той пешак (serjant a pié) или конник (serjans a cheval).

[65] Задар бил голям търговски център на източното крайбрежие на Адриатическо море, в Далмация. През XII в. между Венеция и Унгария била водена борба за града. През 1183 г. Задар станал част от унгарското кралство и бил превърнат в силна крепост. Десет години по-късно Венеция опитала да си го възвърне, но претърпяла провал.

[66] Договорът за превземането на Задар и презимуването там е сключен на 22 юли. Той предвиждал походът да продължи към първоначалната си цел, т.е. към Египет. По въпроса за причините, довели до отклоняването му към Константинопол, има забележителна литература. За българския читател най-лесно достъпна е работата на Жан Ришар. История на кръстоносните походи. С., 2005, където на с. 267-268 темата е представена достатъчно синтезирано. Особено интересни са обаче, мислите по този повод на граф Риан (le conte Riant), които могат да се прочетат в статията му Le changement de direction de la Quatrième croisade d'après quelques travaux récentes, публикувана в Revue des questions historiques. Janvier 1878, p. 1-47.

[67] На 8 октомври 1202 г.

[68] Това бил парадният кораб на Венецианската република, известен под името Бученторе. Такъв кораб бил построен за пръв път вероятно през 998 г. На всеки век той бил строен отново по първоначалния му план, чак до края на XVIII век, когато Венеция била превзета от Наполеон. Корабът бил дълъг 35,5 м, широк -7,5 м. Имал 21 чифта гребла, теглени от по 4-ма гребци. Корпусът му бил оцветяван в червено, а надстройките и декоративните детайли били позлатени.

[69] В първите дни на октомври 1202 г.

[70] Липса в оригинала.

[71] Рицарски знаменца с изображения на родовите гербове.

[72] Пола (Пула), пристанищен град в Истрия, под властта на Венеция.

[73] 11 ноември (у някои автори, напр. у Жан Ришар - на 10 ноември).

[74] Задар бил превзет на 24 ноември 1202 г., след петдневни атаки.

[75] Според Жофроа дьо Вилардуен били изпратени двама духовника - епископа на Соасон и Жан дьо Ноайон, както и двама сеньори - Жан дьо Фриез и Робер дьо Бов. В действителност венецианците останали отлъчени, но истината за това била скрита от Бонифас дьо Монфера, който задържал предназначеното за тях папско писмо.

[76] В този параграф дьо Клари пресъздава основните внушения, които ръководителите на похода разпространявали до голяма степен като слухове в армията, тъй като на 1 януари в Задар били дошли пратеници на младия Алексий, претендента за византийската корона, които направили предложение за поход към Константинопол. От негово име те поели и съответни обещания, които станали известни на армията едва, когато тя била на лагер на о-в Корфу. Това всъщност бил решителния поврат в похода, когато било взето решението за отклоняването му към Константинопол.

[77] През XII и XIII в. Византия била наричана от жителите на Западна Европа „Гърция".

[78] Бонифас дьо Монфера пребивавал в двора на Филип Хохенщауфен в Хагенау от края на декември 1201 г. до края на януари 1202 г.

[79] Това е Алексий (бъдещият император Алексий IV), син на император Исак II Ангел и брат на дъщеря му Ирина, която била омъжена за германския крал Филип Швабски.

[80] Император Исак II Ангел (1185-1195 г. и 1203-1204 г.).

[81] Алексий III (1195-1203 г.).

[82] Мануил I Комнин (1143-1180).

[83] За доброто отношение към латините на император Мануил Комнин говори особено красноречиво един пасаж от съчинение на Вилхелм Тирски, според когото: „... По време на управлението с упование в Бога на предишния възлюбен император (Мануил, б.м.), латиниците срещаха благосклонност в негово лице, което се дължеше на възхищението му пред верността и силата. Той презираше калпавите гръцки мъжлета, мекушави и женствени, и като мъж благороден и с неизчерпаема воля за дела, той даваше постове и служби само на латиниците ..." (Целият текст в Patrologia Latina. 201, p. 857 sqq.; фрагмент на български у Каждан, А. /Епстейн Ан -Византийската култура XI-XII в. Промени и тенденции. Изд. Фабер. 2001, с. 262-263.)

[84] Това е Алексий, син на Мануил I Комнин от втората му жена Мария Антиохийска, признат за съимператор през 1171 г., но управлявал самостоятелно (като малолетен) от 1180 до 1183 (до убийството

му от Андроник I).

[85] Анйес дьо Франс, дъщеря на крал Луи VII. Тя се омъжила за Алексий през 1180. След сватбата си приела името Ана.

[86] Императорските пратеници били Комуниан (Хумнос?), граф Алексий Рениер Страмбон и Балдуин Гуерчо. (За мисията им може да се види у Каждан, А./Епстейн Ан -Византийската култура ..., 282)

[87] Титлата damoisele, която тук превеждам с госпожица, по времето на Клари била давана на благородните девойки.

[88] Теодора е всъщност племеница на Мануил I Комнин, а не негова сестра.

[89] Бъдещият император Андроник I Комнин (1183-1185). За тази романтична история виж по-подробно у Шарл Дил - Романтичните похождения на Андроник Комнин (Дил, Ш. и Рамбо, А. - Византия. С., 1992, с. 164-165.)

[90] Коня е главният град на държавата на румските селджуци, основен източен противник на Византия по това време.

[91] 24 септември 1180. Бил погребан в храма Христос Пантократор, превърнат от Комнините в родов „мавзолей".

[92] Ноември 1183 г. Извършителите на убийството били Стефан Агиохристофорит, Константин Трипсих и Теодор Дадибрен, които удушили Алексий II с въженце.

[93] Това е известният Стефан Агиохристофорит, спечелил заради злините, които извършвал, прозвището Антихристофорит. Участвал в убийството на император Алексий II. По-късно станал логотет и получил титлата севаст.

[94] Ангелите били потомци на Константин Ангел, който се оженил за Теодора, дъщеря на император Алексий I Комнин и Ирина Дука.

[95] В действителност те били петима: Андроник Ангел, който след като заговорничил срещу императора, избягал в Сирия, където умрял; Константин Ангел, който след неразумното си завръщане в Константинопол бил заловен и ослепен; Теодор Ангел, който след неуспешен опит за въстание бил ослепен и заточен при селджуците; Исак Ангел и Алексий Ангел, които станали последователно императори.

[96] Около названието Влахия, давано през периода на България както от западните жители, така и от някои византийски автори има много литература, създавана повече от век и от български и от чужди съвременни автори. Все пак уместно е да спомена, че в кореспонденцията си с българите папа Инокентий III употребява названията "българи" и "власи" като синоними.

[97] Това станало на 11 септември 1185 г. Стефан Агиохристофорит бил придружен само от двама-трима войника.

[98] Описваните по-долу събития, довели до падането от власт на Андроник I, се развиват на 11 и12 септеври 1185 г.

[99] По това време патриарх бил Василий Каматир.

[100] Андроник I получил съобщението за събитията в двореца си Милудийон на азиатския бряг на Босфора. За да демонстрира сила, той се отправил към двореца си Буколеон в Константинопол, вкарвайки целия флот в Златния рог.

[101] Такъв епизод няма у Никита Хониат. Според него Андроник се бил качил на кулата Кентинарий и оттам обстрелвал с лък тълпата, нападаща двореца.

[102] Разказът на дьо Клари за този епизод се основава явно на слухове. По сведенията на Никита Хониат, Андроник свалил пурпурните си императорски дрехи и се преоблякъл като "варварин", после се качил на императорската галера и се отправил към Милудион, където била жена му Ана. Някои изследователи, позовавайки се на разказа на Никита Хониат, смятат, че Анроник възнамерявал да избяга към Киевска Рус (при "тавроскитите").

[103] Влахернският дворец (Βλαχερναί) бил построен от Алексий I Комнин в северозападния край на града. През 1118 г. той пренесъл там императорската резиденция. Други съвременни описания на този дворец могат да се прочетат у Каждан, А./Епстейн, Ан -Византийската култура ..., с. 269.

[104] Според разказа на Никита Хониат императорската съкровищница въобще не била предоставена доброволно за разграбване от Исак II. Добре осведоменият за събитията Хониат дори привежда и данни за разграбеното: 12 кентинария злато, 30 кентинария сребро и 200 кентинария мед. Освен това тълпата разграбила не само императорската съкровищница, но и съкровищниците на близките църкви.

[105] Според разказа на Никита Хониат след като корабът на Андроник I бил върнат назад от ветровете, императорът опитал да се качи на лодка, но бил заловен, отведен в Константинопол, където бил затворен в кулата Анемион, използвана за затвор на престъпници от благороден произход.

[106] Всъщност Андроник бил подложен на едно традиционно, макар и рядко прилагано наказание във Византия, така нар. помпе (πομπή) - шествие, съпроводено с всевъзможни унижения. За мястото му във

византийската система на наказания виж по-подробно у Хунгер, Х. - Империя на ново средище. С., 2000, с. 262 -264, където може да се прочете и откъсът от хрониката на Никита Хониат, в която се дава доста по-подробен и точен разказ за наказанието на император Андроник.

[107] Това е Алексий Ангел, който при преследванията на Андроник I бил избягал при Саладин.

[108] Исак II дал на Алексий титлата севастократор, а за резиденция му предоставил двореца Буколеон. През 1192 г. Алексий станал управител на тема Тракия. По-късно се върнал в Константинопол, където се отдал на плетене на интриги срещу брат си.

[109] Епизодът за свалянето на Исак II Ангел, разказан от дьо Клари е напълно измислен. В действителност Алексий пленил брат си, който през пролетта на 1195 г. се завръщал след неуспешна война с българите. Исак бил заточен в манастира Вира до гр. Макри, където бил и ослепен. По-късно бил отведен в Константинопол, в един от дворците на брега на Златния рог.

[110] Синът на Исак II, Алексий се родил в 1182 или в 1183 г., а през 1192 г. бил приобщен към управлението като младши император.

[111] Флотът на кръстоносците се установил в Корфу в края на април 1203 г.

[112] Според разказа на Вилардуен Алексий се присъединил към армията на 25 април 1203 г. в Задар.

[113] Едва сега, при присъединяването на Алексий към армията, бил оповестен договорът, сключен между него и водачите на похода още през януари. Това довело до силно брожение във войската, за което дьо Клари не споменава. Водачите на похода обещали след като възстановят Алексий на трона му да продължат похода за Сирия най-късно на празника на св. Михаил през същата година (29 септември 1203 г.)

[114] Виж бел. 41.

[115] Кондрад отишъл в Константинопол през 1187 г, за да се ожени с Теодора, сестрата на император Исак. След женитбата си той получил от императора титлата кесар.

[116] Това е Алексий Врана, който бил оженен за племенница на Исак II Ангел. Той действително опитал неуспешно да узурпира трона с помощта на константинополската беднота. Императорът му простил тази волност и го направил командващ на войската в провинция Паристрион (Северна България). Там обаче, той се съюзил с куманите, с които потеглил обратно към Константинопол. В Адрианопол бил провъзгласен за император. Отново подбудил константинополската беднота срещу Исак II Ангел, но благодарение на Кондрат дьо Монфера и неговите отряди от латини, тюрки и грузинци бил разбит. Самият Врана загинал в боя.

[117] С потушаването на бунта на Алексий Врана Кондрат станал изключително непопулярен в Константинопол. Възползвал се от отсъствието на Исак II Ангел (войната с българите от пролетта на 1187 г.) и през юли избягал в Тир, в Сирия, като освен това изоставил византийската си жена. Впоследствие се оженил за Изабела, наследничката на Йерусалимското кралство.

[118] Есента на 1187 г.

[119] Бодуен IV умрял на 16 март 1185 г., а съимператорът му, неговият племенник Бодуен V загинал на следващата година.

[120] Сибила, сестра на Бодуен IV и вдовица на Гийом Дългата сабя дьо Монфера. През 1180 тя се омъжила за Ги дьо Лузинян, граф на Яфа и Аскалон.

[121] Изабела, омъжена от 1182 г. за Юмфроа дьо Турон.

[122] Раймон, регент на малолетния Бодуен V, който бил коронован на 23 ноември 1185 г.

[123] Битката се състояла до Тивериадското море на 4 юли 1187 г. Саладин пленил Ги дьо Лузинян, великия магистър на тамплиерите, Гийом дьо Монфера и много други барони.

[124] Големият обединител на арабския свят от Сирия до Египет бил най-големият противник на латинските владетели, които се стремял да прогони от земите им и воювал успешно срещу рицарите-кръстоносци на кралете Ричард Лъвското сърце и Филип Огюст по време на Третия поход. Войските му успели да превземат Йерусалим през есента на 1187 г.

[125] Очевидно става дума за градски пратеници, които се завърнали от лагера на Саладин.

[126] Ги дьо Лузинян опитва да влезе в Тир на два пъти, през лятото на 1188 и през пролетта на следващата година.

[127] Jurer seur sains. В отделните издания изразът е превеждан или като "заклели се пред светото Евангелие" или "заклели се пред светите мощи". (За второто виж напр. в руския превод на хрониката на Робер дьо Клари - Завоевание Константинополя. Изд. Наука. Москва. 1986.)

[128] Разпространено в Средиземноморието през средновековието название на византийските златни перпери, въведени в монетно обръщение с реформата на император Алексий I Комнин (1080-1118 г.).

[129] Ги дьо Лузинян останал при Акра до края на август 1189 г.

[130] Саладин обсаждал Тир през лятото на 1187 г. След седемдневна неуспешна обсада войските му се оттеглили.

[131] Сибила умряла някъде след 25 октомври 1188 г.

[132] Изабела се омъжила за Кондрат дьо Монфера към края на 1188 г.

[133] На 28 април 1192 г.

[134] Акра била превзета на 12 юли 1191 г., т.е. преди смъртта на Кондрат.

[135] На 24 май 1203 г.

[136] Устието на протока на Ави (т.е. на гр. Абидос), който е на входа на Дарданелите.

[137] Това наименование на Босфора се употребявало на Запад от Първия кръстоносен поход насетне. Изглежда, че то било дадено или по името на манастира Св. Георги в Мангана или по името на арсенала в константинополската крепост, който се възвисявал над Босфора.

[138] Флотът се събрал на 23 юни при манастира Св. Стефан.

[139] От разказа на Вилардуен се разбира, че император Алексий III изпратил при кръстоносците италианеца Николо Роси с предложение за дружба, което те отказали.

[140] 5 юли 1203 г.

[141] Това бил мост, построен вероятно над съвременната рекичка Барбису, вливаща се в залива на Златния рог.

[142] Този мост, построен над Златния рог, е без съмнение мостът на Юстиниан - Св. Каленик.

[143] При тази първа атака кръстоносците завземат само сгради, разположени извън стените на града.

[144] В северозападния край, съвсем близо до крепостната стена.

[145] Тоазът е основна старофренска мярка за дължина. Стандартният или кралски тоаз (парижки тоаз), се състоял от 6 стъпки (1 стъпка = 0,325 м), следователно той бил равен на 1,949 м. В средновековна Франция били ползвани обаче и други тоази, напр. дърводелски тоаз (= 5 1/2 стъпки), землемерски тоаз (= 5 стъпки) и пр. Освен това отделните френски провинции ползвали тоаз с различна дължина, напр. тоазът, ползван в Бургундия има седем стъпки и половина. Не е ясно какъв е тоазът в разказа на дьо Клари.

[146] Т.е. парапети.

[147] Мангонелата била обсадна машина, с която изхвърляли сравнително дребни камъни.

[148] La pierriere (perrière), което превеждам с каменомет, била такава обсадна машина, с която се изхвърляли големи камъни.

[149] 17 юли 1203 г.

[150] Вратата Св. Роман била почти по средата на крепостната стена, в западния край на града.

[151] Този първи пожар при атаките на Константинопол бил подпален на 17 юли 1203 г.

[152] Това е реката Ликос.

[153] Алексий III избягал през нощта на 17 юли 1203 г.

[154] Разказът на Вилардуен за това събитие е доста по-различен (Виж §§ 182-193).

[155] Маргит Унгарска, дъщеря на унгарския крал Бела III, омъжена от 1186 г. за Исак Ангел. При женитбата си приела името Мария.

[156] Това прозвище на Алексий, бъдещия император Алексий V Дука, означава „нацупеният". Той бил един от заговорниците, свалили Исак II Ангел от трона, а по-късно изглежда бил и главният подбудител на заговора срещу Алексий III (31 юли 1201 г.).

[157] В оригинала soudans = султан. Очевидно става дума за селджушкия султан Гият ад-Дин Кай-Хосров I (1192-1196;1204-1210 г.), който през 1196 г. бил прогонен от Коня от властолюбивия си брат Рукн ад-Дин Сюлейман II. Тогава той избягал във Византия, за да търси помощ от Алексий III.

[158] Става дума за Аниес (Ана), дъщеря на френския крал Луи VII и бивша жена на Алексий II и Андроник I, която през 1185 г. се омъжила за Теодор Врана.

[159] Идентификацията му е невъзможна. Този епизод не е споменат от Вилардуен.

[160] В оригинала char, месо, плът.

[161] Става дума за Сантяго-де-Компостелла (Северозападна Испания), един от поклонническите центрове в Западна Европа.

[162] Барката е гребно-ветроходен съд за каботажно плаване, събиращ около 20 души, създаден в Италия около VII век.

[163] Коронацията се състояла на 1 август 1203 г.

[164] Очевидна грешка на дьо Клари. На поклонниците трябва да са останали за разплащане 14 000 марки.

[165] Дьо Клари, който заминал също в отряда под командата на Юг дьо Сен Пол, не споменава за втория пожар, който избухнал в Контантинопол между 15 и 22 август 1203 г. (Виж §§ 203-204 у Вилардуен).

[166] Става дума за Теодосиевата стена, която по това време защитавала града откъм сушата.

[167] Описаните в тази глава събития се отнасят към ноември 1203 г. Вилардуен не споменава за разговора между Дандоло и император Алексий. Дьо Клари пък премълчава за избухналите инциденти, окървавили улиците на Константинопол. Любопитна подробност е тази, че именно в тези смутни събития била опустошена джамията в Константинопол, от чието минаре в продължение на пет века правоверните са били призовавани всеки ден на своите намази.

[168] Пропуск в ръкописа.

[169] Всъщност константинополци направили използваните още от древността кораби-подпалвачи, познати в Средиземноморието с френския термин brulot.

[170] В края на 1203 и началото на 1204 г. гърците извършили два опита за подпалване на кръстоносния флот. Вилардуен споменава само втория, предприет на 1 януари 1204 г.

[171] Стара мярка за вместимост = 0,466 л.

[172] 28 януари 1204 г.

[173] Според Вилардуен Исак умрял от болест, преди удушаването на сина му.

[174] Мурзуфъл бил обявен за император под името Алексий V на 5 февруари 1204 г.

[175] Българският цар Калоян (1197-1207 г.).

[176] Съобразно западноевропейските представи, каквито несъмнено споделя и дьо Клари, българският владетел бил васал на константинополския император. С това той си обяснява и молбата на Калоян за получаване на кралска корона, отправена към бъдещите повелители на Константинопол.

[177] Според разказа на Никита Хониат това се случило с Асен, по-големия брат на Калоян.

[178] Куманските територии се простирали от Каспийско море на запад, чак до Влашката равнина, северно от Дунав. Названието Кумания е познато и от други средновековни източници.

[179] Папа Инокентий III действително изпратил свой кардинал (Лъв), с диадема и скиптър за коронованието на Калоян. Коронацията се състояла на 8 ноември 1204 г.

[180] Походът срещу този град на Черно море се провел в началото на февруари 1204 г.

[181] През февруари 1204 г.

[182] Anscone у Клари; очевидно неправилно предадено гръцкото εικόν, икона

[183] Мизерикорда, кама с тънко и издължено лезвие, която била използвана за нанасяне на последния, смъртоносен удар през ризницата на поваления противник.

[184] Превеждам "largement demie liwe" с половин голяма левга (bonne lieue). По подобен начин превеждам и срещащия се по-нататък в разказа на дьо Клари "bon liwe".

В средновековна Франция мерните единици не били еднакви. Мерките за разстояние били също различни. Освен това си служели с обикновени, средни и големи левги. Стандартната левга на Нормандия, която била приета и за стандартна френска левга, била равна на 4 444 м (или три римски мили); голямата френска левга, която има 3 000 стъпки, се равнявала на днешните 4872.609 м. Обикновената пикардийска левга била равна на 4 400 м, т.е. тя се приближавала твърде много до стандартната френска левга, а голямата пикардийска левга била равна приблизително на днешните 4922 м.

[185] Не е ясно за какви "императорски знаци" говори дьо Клари. По принцип, императорските знаци, които всеки император получавал при коронацията си, били два - корона и хламида с фибула (Виж у Дагрон, Ж. -Императорът и свещеникът. С., 2006, с. 82-83).

[186] У Клари ou il repairoie, където се завръщаше, прибираше.

[187] Абатство Сито (на Лазурния бряг, арондисман дьо Бон, кантон Нюи, община Сен Никола). И до днес не е изяснено коя е тази икона, каквато впрочем, в абатство Сито никога не е била предавана. Измежду няколкото изключително почитани от константинополските жители икони-покровителки били Богородица Одигитрия, която никога не била изнасяна по време на военни походи, Богородица Влахернитиса, за която се знае, че е участвала във военните походи, Богородица Никопея, смятана за покровителка и дарителка на победа на императорите и, която също била носена в походите (Виж повече у Хунгер, Х. -Империя на ново средище. С. , 2000, с. 250-252).

[188] За такъв впоследствие бил избран Томазо Морозини (Виж подробности в чудесната работа на Serban Marin. The First Venetian on the Patriarchal Throne of Constantinople. The Representation of Tommaso Morosini in the Venetian Chronicles: in Quaderni della Casa Romena 2 (2002): Occidente-Oriente. Contatti, influenze, l'image de l'autre. Bucarest. 2003, p. 49-90)

[189] Тази уредба възпроизвежда изцяло организацията на западното феодално общество.

[190] Френски сребърни монети, сечени за пръв път по времето на крал

Филип Огюст (1180-1223 г.). До това време сол (су) били използвани само в счетоводните дела. Една ливра = 20 сол, 1 сол = 12 дьоние (по това време дребни билонови монети).

[191] 10 март 1204 г.

[192] И трите споменати типове обсадни машини се ползвали за по-безопасно приближаване към стените на обсадената крепост. И трите били придвижвани на колела, над които били изградени мощни конструкции от греди и дъски. С “котките” и “свинете”, наричани още “къртици” и “лисици”, се приближавали плътно до стената и започвали да я рушат, а под покритите коли (charcloies), които се приближавали обикновено на няколко десетки метра от стените, военни миньори започвали да прокопават галерии, насочени срещу стената, като целта им била да съборят някакъв участък от нея.

[193] Чудесно описание на миньорската работа и за ефекта от нея се намира у Мехмед Нешри „Огледало на света” (1493 г.). Виж този разказ, както и други сведения за работата на военните миньори у Марков, Н. - За сапьорите („лагъмджи тайфаси”) в османската армия през късното средновековие (XV-XVII век). Минало. 4. С., 1999, с. 50-54.

[194] Breteskes/bretesche се наричали всички дървени укрепления, които защитниците издигали освен на кулите и върху стените по цялата им дължина. Традиционно те били с покрив и с оставени малки прозорчета, разрешаващи на хората вътре да се отбраняват с възможно най-малкия за тях риск.

[195] 9 април 1204 г.

[196] Виж бел. 184.

[197] Според Никита Хониат откъм морето атаката била проведена срещу участъка на стената между манастира Евергет и Влахернския дворец.

[198] Флотът атакувал стената откъм Златния рог, в западния й участък.

[199] Дьо Клари споделя неприязнените нагласи на западните клирици към източните християни, особено изострени след схизмата от 1054 г.

[200] 11 април 1204 г.

[201] Халберщад

[202] Това били Нивелон, епископ на Соасон, Гарние дьо Тренел, епископ на Троа, Конрад, епископ на Халберщад, канцлер на Бодуен Фландърски, Жан Ноайонски и абат Симон Лооски.

[203] 12 април 1204 г.

[204] Виж бел. 184.

[205] Към нефа на епископа на Соасон “Поклонник” бил превързан и нефът на епископа на Троа “Рай”, за който обаче дьо Клари не споменава.

[206] Имената им са известни от други извори. Венецианецът е Пиетро Алберти, а рицарите - Андре дьо Дюребоаз и Жан дьо Шоази.

[207] Братът на Робер дьо Клари.

[208] Таржата била малък метален щит, прихванат към бронята на лявата ръка.

[209] Това е единственият пасаж, в който дьо Клари говори за себе си и то очевидно, за да изтъкне героизма на брат си Алиом, пред когото несъмнено се е прекланял.

[210] Умалително от Пиер.

[211] Очевидно тук дьо Клари си е послужил със стандартната френска левга (Виж. бел. 184).

[212] В действителност през нощта на 12 срещу 13 април 1204 г. избухнал трети пожар в Константинопол, който горял и през целия ден. Според Никита Хониат изгорели няколко квартала по протежение на стената откъм Златния рог - от църквата Христос Спасител до квартала Друнгарион.

[213] Към 18,00 часа.

[214] Теодор I Ласкарис, Никейски император от 1204 до 1222 г.

[215] 13 април 1204 г.

[216] Тези изключително експресивни думи са единствените, с които дьо Клари споменава почти тихомълком огромния грабеж и свързаните с него злочинства на кръстоносците в Константинопол.

[217] Дьо Клари (а и други западни автори) нарича последователно този дворец, който се намирал в най-източния край на града Лъвска паст (Bouke de lion). Тази народностна етимология се основавала на неразбирането на гръцкото название Буколеон, дадено на този дворец от близката му скулптурна група, представяща битка между бик и лъв. Дворецът Буколеон бил съвсем близо (на юг) до комплекса на Големия дворец (Μέγα Παλάτιον), който от 330 до 1118 г. служил за резиденцията на византийските императори. Строителството на двореца Буколеон започнало през 842 г. по нареждане на император Теофил. При император Фока (963-969 г.) той бил присъединен към комплекса на Големия дворец и поради това често употребявали за цялото ту едното, ту другото име. От 1204 до 1261 г. той бил резиденция на латинските императори.

[218] Патриаршеската резиденция била ансамбъл от няколко сгради.

[219] Charlemaine, Карл Велики. Изопачено от латинската форма на името му Carolus Magnus.

[220] Според Вилардуен кръстоносците дали на венецианците 50 000 марки, а между своите хора поделили 100 000 марки (§ 254).

[221] Идентификацията на този параклис е несигурна. Все пак най-вероятно ми се струва това да е параклисът (църквата) Св. Богородица от Фарос, наречена Икокира, подновена от император Михаил III през 864 г. В него се съхранявала изключително ценна свещена посуда, чийто пазител по време на описваните събития бил Николай Месарит (Каждан, А./Епстейн, Ан - Византийската култура ..., с.287-288). Подобно виждане има и Pauphilet, Alb. Sur Robert de Clari. Romania. T. LVII. Paris. 1931, p. 305-306; За Св. Богородица Фароска виж по-подробно у Дагрон, Ж. -Цит съч., с. 232-234). Други виждания виж на с. 247 на френското издание на дьо Клари, което е в основата на настоящия превод.

[222] Виж бел. 145.

[223] Според византийските извори това копие било пренесено в Константинопол и предадено като реликва в църквата Св. София през 614 г., при превземането на Йерусалим от персите. По-късно (630) император Ираклий го върнал в Йерусалим, но през втората половина на XII век то отново било пренесено в Константинопол, като този път било предадено за съхранение в параклиса Богородица от Фарос (за нея виж бел. 221).

[224] Стъклените мощехранителници, от които до наши дни са достигнали поне десетина, имали обичайно сферично тяло, с плоско дъно и цилиндрична къса шийка.

[225] Т.е. без да иска пари.

[226] Този разказ на дьо Клари се основава вероятно на разказ от апокрифните съчинения, създадени още в края на античността, които представят чудотворното изцеляване на Авгар, царя на Едеса, от кърпата (мандилион), изпратена му от Исус Христос (Сравни с разказа на Евсевий Кесарийски, според който веднъж Исус си измил лицето с вода, а после се изсушил с кърпа, която запазила образа му като отпечатък. Тази кърпа била изпратена на цар Авгар Едески и го изцерила. (Historia Ecclesiastica, I, XIII). Мандилионът, за който най-ранното сведение се отнася към 525 г., бил придобит от византийците през 944 г., когато един военен командир на Роман I превзел Едеса от арабите.

[227] За тази мироточива икона на светеца, споменавана и от други латински и византийски автори, се знае, че била пренесена от Солун в Константинопол през 1149 г. от император Мануил Комнин и била предадена на съхранение в църквата Христос Пантократор. За мироточивостта на мощите на Св. Димитър в Солун и за култа към него във Византия виж у Грабар, А. Няколко мощехранителници на Свети Димитър и мартириума на светеца в Солун. Избрани съчинения. Т. I. С., 1982, с. 132 и сл. В Големия дворец, свързан с параклиса Св. Богородица Фароска, бил осветен по искане на император Лъв VI олтар, посветен на покровителя на императора Св. Димитър, където е възможно споменатата икона да е била преместена. Това обаче не знаем със сигурност.

[228] Несъмнен пропуск в оригинала, тъй като се установява противоречие между началото на § LXXXII (... петстотин жилища ...) и този ред от § LXXXIII (... двеста или триста жилища ...). Тъй като по-долу става дума за Влахернския дворец, възстановяването на пропуска основателно е извършен съобразно бележките на Alb. Pauphilet. Opus cit., p. 307, по следния начин: “ А Влахернският дворец беше толкова богат и толкова хубав, както ще ви кажа.)

[229] Църквата Св. София е наречена неслучайно от дьо Клари манастир. Около нея имало комплекс от принадлежащи й сгради. За издръжката й още основателят й Юстиниан I (освещаването й е извършено на 27 декември 537 г.) й определели приходите от 365 имения , по едно за всеки ден в годината. Още през V I век в нея служели повече от 500 духовника. През следващите векове „Великата църква” била обект на дарения и на мнозина от следващите императори и богати хора в империята, така че непосредствено преди превземането на Константинопол от латините в нея служели близо 3000 души (Виж у Антоний Новгородски - Книга паломник, с. 278 от пълното описание на Константинопол на български в книгата на Ракова, Сн. - Четвъртият кръстоносен поход и историческата памет на православните славяни. С., 2007)

[230] Неверен превод на името на тази прочута константинополска църква. Името й означава “Светата Премъдрост”.

[231] Чудесно описание на олтарната маса дава Paul Silentiarius (Εκφρασιν τον Ναού της Αγίας Σοφίας), Описание на Св. София).

[232] В оригинала habitacle. Това название е превеждано от съвременните преводачи на дьо Клари с балдахин. За превода, който давам тук обаче, аз имам следните основания: 1-во Балдахинът няма как да е изработен от масивно сребро, както го описва дьо Клари; 2-ро С то-

ва название, което дьо Клари е употребил още 3 пъти са наречени: обиталищата на куманите (LXV), "покривчето", на императорската триумфална колесница, поддържано от четири колонки (LXXXIX), обиталищата на стълпниците (XCII). 3. И накрая, още през VI век над олтара се възвисявал купол, завършващ със златен кръст, носен от четири сребърни позлатени колони. Всъщност, именно този купол, изработен още по времето на Юстиниан I, е дал основание на дьо Клари да употреби названието "habitacle" (Добро описание му е дал Павел силенциарий; виж целия интересуващ ни пасаж у Diehl, Ch. Justinien et la civilization Byzantine au VIe siècle. Paris. 1901, p. 484).

[233] Т.е. амвонът.

[234] От средновековните описания на Св. София се знае, че в нея имало лампи с форма на кораби, канделабри, оформени като дървета и много други полилеи. Освен това, през XII век под купола ѝ висяла изключително богатата императорска златна вотивна корона (Николай Месарит).

[235] За тази тръбичка споменава и Антоний Новгородски в пътеписа си за Константинопол, който той посетил непосредствено преди превземането му от кръстоносците (1200 г.). Според него тя била медна и служела както за затваряне и заключване на вратата, така и за лечение, като ѝ се приписвала силата да изсмуква погълнатата от някого отрова, в това число и змийската ("Царските двери имат заключалки от мед, с тях затварят и заключват вратите, до тях допират устните си мъже и жени; ако някой е отровен със змийска или друга някаква отрова, то не може да си ги извади от устата, докато всичката отрова не излезе заедно със слюнката."; Ракова, Сн. - Цит. съч., С., 2007, с. 265. В описанието на Константинопол от Антоний Новгородски са описани и други от "чудесата" на града, споменати от дьо Клари). (Добър коментар върху естеството на този необичаен предмет може да се види у Pauphilet, Alb. Opus cit., p. 308-309).

[236] Това е Юстиниановата колона, извисяваща се на форума Августейон, между църквата Св. София и Големия дворец. На върха на колоната се възвисявала бронзова статуя на самия император като конник, изработена през 543-544 г. Тя често е била бъркана със статуя на император Ираклий (610-640 г.), добил особена популярност като защитник на християнския свят при възвръщането на Йерусалим във византийско владение през 630 г., след 16 годишна персийска власт в него.

[237] Това е църквата Св.св. Апостоли (Ἅγιοι Ἀπόστολοι), построена по времето на император Константин I (327-337), но изградена в окончателния ѝ вид от Юстиниан I (осветена на 28 юни 550 г.). В нея били мощите на апостолите Св. Андрей, Св. Лука и Св. Тимотей, намерени по чудодеен начин под плочника на константиновата сграда.

[238] Вероятно вратата Гиролимне, възкачена от три императорски бюстове, с позлатени плащове и инкрустирани цветни камъни. Тази врата била близко до северозападния ъгъл на крепостната стена на града и водела към Влахернския дворец.

[239] Тази най-прочута константинополска врата била в южния край на крепостната стена. Тя служела за влизане в Константинопол при императорските триумфи.

[240] Виж бел. 214.

[241] Без съмнение дьо Клари разказва за Хиподрума, дн. Ат Мейдан. Дължината на този площад е около 400 м., а ширината му -около 120 м. Смята се, че е побирал олоко 120 хил. зрители.

[242] Виж добро описание у Рамбо, А. Хиподрумът в Константинопол. Византия. С., 1992, с. 16-18.

[243] Императрицата и придружителките ѝ наблюдавали надбягванията на Хиподрума от прозорците на галериите на близката църква Св. Стефан, която така станала част от Хиподрума

[244] Императорската ложа била в североизточния край на хиподрома. Тя била украсена с бронзовата квадрига, чиито коне били пренесени от венецианците в църквата Св. Марко, където се намират и до днес.

[245] Вероятно този разказ на дьо Клари е неясен отглас от популярните във Византия до XI век състезания между двата "отбора" - на "сините" и на "зелените". За тези византийски "отбори-партии" и за ролята им в политическия живот на страната виж по-подробно у Рамбо, А. Цит. съч., с. 5-38.

[246] Виж бел. 128.

[247] Това са двете колони, издигнати по нареждане на императорите Теодосий I (издигната през 380 на форума Таурос) и сина му Аркадий (издигната на Аркадиевия форум през 401 г.), които и през XIII век били ползвани от стълпници. Богатата орнаментика на тези колони (на Аркадиевата декорацията била завършена едва през 421 г.), където са могли да се видят огромен брой фигурални сцени, е несъмнено в основата на последвалия разказ на дьо Клари.

[248] Това е църквата Христос Пантократор, издигната от императрица Ирина, жена на Йоан II Комнин и превърната в "мавзолей" на Комниновата династия. Определението ѝ като абатство от дьо Клари не е случайно. Около църквата бил оформен голям манастирски комплекс, включващ дори болница и медицинско училище (Виж по-подробно у Хунгер, Х. Империя на ново средище. С., 2000, с. 235-238).

[249] Според Никита Хониат император Мануил I Комнин наредил тази плоча от червен мрамор да бъде пренесена в дворцовата църква, а после, след смъртта му, да бъде положена до гробницата му в храма Христос Пантократор.

[250] След 25 април 1204 г.

[251] Вилардуен говори за 12 избиратели - 6 кръстоносци и 6 венецианци (§§ 256-257).

[252] Шестте избиратели от страна на кръстоносците били Нивелон, епископът на Соасон, Гарние, епископът на Троа, Жан дьо Нойон, епископът на Акра, Кондрад, епископът на Халберщад, Пиер, епископът на Витлеем и Пиер, епископът на Лоседио, а от страната на венецианците - Енрико Дандоло, Витале Дандоло, Отоне Квирини, Бертучио Контарини, Николо Наваджеро и Панталеоне Барбаро.

[253] Изборът на император съвсем не е бил безпроблемен, както го представя дьо Клари. Според венецианските извори петима от венецианските избиратели подкрепяли кандидатурата на дожа си Енрико Дандоло, ломбардците настоявали за Бонифас дьо Монфера, а французите - за Бодуен Фландърски. След дълги спорове въпросът бил решен с гласа на венецианеца Панталеоно Барбаро, който гласувал за френския кандидат с мотива, че ако за император бъде избран венецианец или маркиз Бонифас, французите ще си отидат и империята ще бъде обречена.

[254] Изборът се състоял на 9 май 1204 г.

[255] Във Византия нямало утвърдена една единствена коронационна церемония. Според думите на Жилбер Дагрон "По-скоро става дума за събитие, на което се придава тържественост и, което според политическите обстоятелства при възкачването на престола и личността на всеки нов владетел, може и трябва да приема различна форма." (Дагрон, Ж. - Императорът и свещеникът. С., 2006, с. 88). У Дагрон могат да се видят описанията на няколко коронации (Пак там, с.82 и сл.)

[256] Определеният за това ден бил 16 май 1204 г.

[257] С голяма вероятност това е прочутият метаторион, специално устроено за целта помещение, до южния вход на Св. София.

[258] Става дума за лорос (λῶρος), който съставлявал част от императорските одежди и за който се смята, че произлиза от римската консулска trabea. Изненадва сравнението му с дяконския орар, тъй като лоросът би могъл да бъде съпоставен единствено с епископския омофор.

[259] Горната риза (cote) била дреха носена и от двата пола от около 1200 г. върху долната риза. Тя била пристегната в кръста и би могла да бъде обагрена в различни цветове.

[260] До този момент във Византия „помазването" на императора изглежда било духовен, а не физически акт. Вероятно точно физическото помазване на Бодуен I била причината ритуалът да се възприеме и от Източната църква. В нея за пръв път такова помазване било извършено от патриарха при коронованието на Теодор Ласкарис на 6 април 1208 г. със свето миро, приготвено три дни по-рано на Свети четвъртък. (Дагрон, Ж. Цит. съч., с. 302-303).

[261] Тази наметка, по-точно хламида с фибула, с която я прикрепяли към дясното рамо, заедно с короната е една от двете инсигнии на царството.

[262] Братът на Робер дьо Клари.

[263] Според други източници (Devastatio Constantinopolitana) рицарите трябвало да си разпределят 20 000 марки, конните сержанти - 10 000, а войниците и духовниците - едва 5 000.

[264] Маргит, дъщерята на унгарския крал Бела III (Виж. бел. 155).

[265] Гр. Димотика.

[266] Единият е Мануил Ангел, а името на брат му е неизвестно.

[267] Според Вилардуен (§ 295) Бодуен се завърнал в Константинопол по искане на венецианците и на останалите там кръстоносци.

[268] Буквално "белият".

[269] Вилардуен говори за четиридесет (§ 291).

[270] През периода bacheler наричали младежите от благородни семейства, които още не били посветени в рицарство.

[271] Тази глава не е на мястото си. Дьо Клари говори за император Анри, а още не е стигнал в описанието си до разгрома на латините при Адрианопол, където Бодуен е пленен от българите.

[272] Т.е. с него е имало още трима рицари.

[273] Митът за произхода на французите от оцелелите троянци е бил широко разпространен през средновековието.

[274] Подялбата се извършила на 14 септември 1204 г.

[275] При подялбата на земята бил запазен принципът на йерархичната феодална субординация, която била утвърдена от няколко века в Западна Европа. Така за пръв път на Балканите били изградени типични феодални васални отношения.

[276] Това били поземлени имения, зависещи от сеньора на града.

[277] За тях виж бел. 247.

[278] Andremid, днес гр. Едремид в Турция.

[279] Той получил гр. Никея, дн. Изник в Турция (Вилардуен § 304).

[280] Той получил гр. Димотика и прилежащите ѝ земи (Вилардуен § 335).

[281] Град Кизик в Мала Азия, който дьо Брашио завоювал заедно с Пайен д'Орлеан.

[282] Той умрял от подагра след продължително боледуване (Вилардуен § 334). След смъртта на сюзерена си дьо Клари изглежда се е прибрал във Франция, поради което оттук насетне разказът му става твърде сбит, а и доста неточен на места.

[283] Битката се състояла на 14 април 1205 г.

[284] Изборът се състоял на 20 август 1206 г.

[285] Дьо Клари разказва за прочутата икона Богородица Одигитрия, която според преданието била нарисувана от Св. Лука (Виж за нея повече у Хунгер, Х. Империя на ново ..., с. 250-251). За тази икона действително имало спор между венецианците и духовниците на Св. София, но това станало след коронацията на император Анри. През 1206 г. венецианците със сила взели иконата от Св. София и я пренесли в своя си храм Христос Пантократор.

[286] Анри се оженил за Агнес дьо Монфера на 4 февруари 1207 г.

[287] Маркизът бил убит на 4 септември 1207 г.

[288] Калоян е убит на 8 октомври 1207 г.

[289] Анри се оженил за Мария през 1207 г. Тя обаче не била дъщеря на Борил, а на Калоян.

[290] Император Анри короновал Деметр, сина на Бонифас на 6 януари 1209 г.

[291] Анри умрял на 11 юни 1216 г.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА

А

Авен, дн. Авен-сюр-Елп, гр. във Франция, провинция Фландрия -27, 29.

Адрианопол, дн. Едирне, гр. в Турция - 149, 151, 159, 166, 168, 169, 176, 189.

Акра, дн. Акко, гр. в Израел - 7, 10, 27,71, 73, 75, 166, 167, 178, 186, 188.

Александрия, дн. Ал Искандария, гр. в Египет - 33, 35, 45, 65.

Алпи, планина в Европа - 31.

Амиен, гр. във Франция, провинция Пикардия - 9, 16, 27, 29, 71.

Англия, кралство - 71, 75.

Анте, гр. Халберщад в Източна Германия - 27.

Антиохия, дн. Антакия, гр. в Турция - 51.

Арас, гр. във Франция, провинция Артоа - 85.

Аскалон, дн. гр. Ашкелон в Израел - 7, 69, 170, 177.

Б

Бабилония, западно средновековно название на крепостта на Кайро, дн. Ал Кахира, гр. в Египет - 33, 35.

Бетюн, гр. във Франция, провинция Пикардия - 27, 33, 168.

Бланш, крепост между Кавала и Сяр, близо до Филипи в Беломорска Македония - 151.

Блоа, гр. във Франция, провинция Орлеан -27, 166.

Бовези, район във Франция, в северния край на провинции Ил дьо Франс на границата с Пикардия - 29.

Бук д'Ав, пристанище при входа на Дарданелския проток при древния гр. Абидос, на 5 км северно от Чанаккале в Турция - 75.

Бургундия, провинция във Франция - 27, 29, 172, 178.

В

Венеция, гр. в Италия - 17, 33, 35, 37, 41, 45, 65, 75, 77, 81, 93, 87, 99, 141, 147, 153, 157, 159, 161, 166, 168, 170, 172.

Влахия, средновековно название на България, давано ѝ от някои западни и византийски автори -51, 53, 105, 155, 163, 174.

Воленкур, селище във Франция, провинция Пикардия - 27.

Г

Галата, название на отбранителната кула на северния нос на залива на

Златния рог при Константинопол - 79, 95, 121, 169.
Генуа, гр. в Италия - 33.
Германия, друго обобщено название на Свещената Римска империя - 27, 45, 61, 63, 166.
Гърция, средновековно название на Византия - 5, 45, 169, 173.

Е
Едремит, град и владение в Мала Азия, дн. в Турция, 157.

З
Задар (Зара, Ядра), гр. в Хърватска, Далмация -39, 41, 43, 45, 63, 176.
Зомерген, гр. в Белгия - 29.

И
Ил дьо Франс, провинция във Франция - 29.

Й
Йерусалим, гр. в Израел - 6, 7, 14, 49, 69, 95, 166, 170, 177, 184, 186.

К
Калхедон, гр. в Турция, отвъд Босфора, срещу Константинопол -79.
Клери, гр. във Франция, провинция Пикардия - 16.
Константинопол, гр. в Турция - 5, 8-12, 14-16, 27, 45, 49, 53, 57, 61, 63, 65, 67, 75, 77, 79, 81, 89, 91, 93, 95, 97, 103, 105, 107, 111, 127, 129, 135, 137, 139, 149, 151, 153, 155, 157, 159, 153, 165.
Коня, гр. в Турция, в Мала Азия - 51, 91, 93, 159, 174, 179.
Корби, гр. във Франция, провинция Пикардия - 9, 10, 16, 29, 35.
Корфу, дн. Керкира, един от Йонийските острови в гръцкия архипелаг - 63, 159, 169, 173, 176.
Крит, о-в в гръцкия архипелаг - 41, 49, 159.
Кумания, название на земите, населявани от куманите преди татарското нашествие от 1241 г. - 105, 180.
Куси, гр. във Франция, провинция Ил дьо Франс - 29, 169.

Л
Лил, гр. във Франция, провинция Фландрия -29.
Ломбардия, провинция в северна Италия - 31, 172.
Лоос (Loos), гр. във Франция, провинция Фландрия - 27, 115, 157.

М
Модон, гр. и о-в до Пелопонес, провинция Месина в Гърция - 159.
Мон Жу, средновековно название на прохода Сен Бернар в Алпите - 31.

Н
Никея, дн. гр. Изник в Турция -125, 190.
Нубия, територия в Южен Египет - 95.
Ньои, гр. във Франция, провинция Ил дьо Франс - 166.

П
Париж, главен град на кралство Франция - 9, 27.
Пиза, гр. в Италия - 33.
Поату, провинция във Франция - 69.
Пола, дн. Пула, гр. в Хърватска, Далмация - 41, 172.

Р
Рим, гр. в Италия -5-7, 27, 43, 45, 95, 107.

С
Св. Георги, проток, средновековно название на Босфора, употребявано от западноевропейците - 75, 77, 125, 178.
Св. Николай, о-в, днес част от гр. Венеция в Италия - 37, 171.
Светите земи, название на земите от Близкия Изток, свързани с евангелските разкази за Исус Христос - 27, 65, 168, 171, 172.
Сен Жак, Сантяго де Компостелла, гр. в Испания, провинция Ла Коруня - 95.
Сирия, название на обширни територии от Близкия Изток, обхващащи земи от днешните Ливан, Израел и Сирия - 6, 8, 14, 33, 45, 166, 167, 174, 176, 177.
Сито, абатство във Франция, провинция Бургундия - 111, 171.
Соасон, гр. във Франция, провинция Ил дьо Франс - 16, 27, 31, 115, 117, 143, 167, 169, 173, 182, 183, 188.
Солун, гр. в Гърция - 16, 149, 159, 161, 165, 167, 170, 185.

Т
Тир, дн. Сур, гр. в Ливан - 7,69, 71, 73, 170, 177, 178.
Триполи, дн. Траблус, гр. в Ливан - 7, 69, 109.
Троа, гр. във Франция, провинция Шампан - 27, 115, 155, 167, 182, 183, 188.

Троя, античен митичен град, чиито руини днес са в Турция - 75.

У

Унгария, кралство - 43, 147, 167, 172.

Ф

Филипи, гр. в Беломорска Македония, дн. в Гърция - 151.

Фландрия, провинция в Северна Франция - 16, 27, 9, 35, 83, 85, 87, 107, 141, 43, 165, 166.

Франция, кралство - 10, 27, 31, 35, 49, 51, 71, 75, 93, 166-168, 178, 181, 190.

Ш

Шампан, провинция във Франция - 29, 31, 33, 35, 166.

Шартр, гр. и район във Франция, провинция Ил дьо Франс - 29, 166.

ПРИЛОЖЕНИЯ

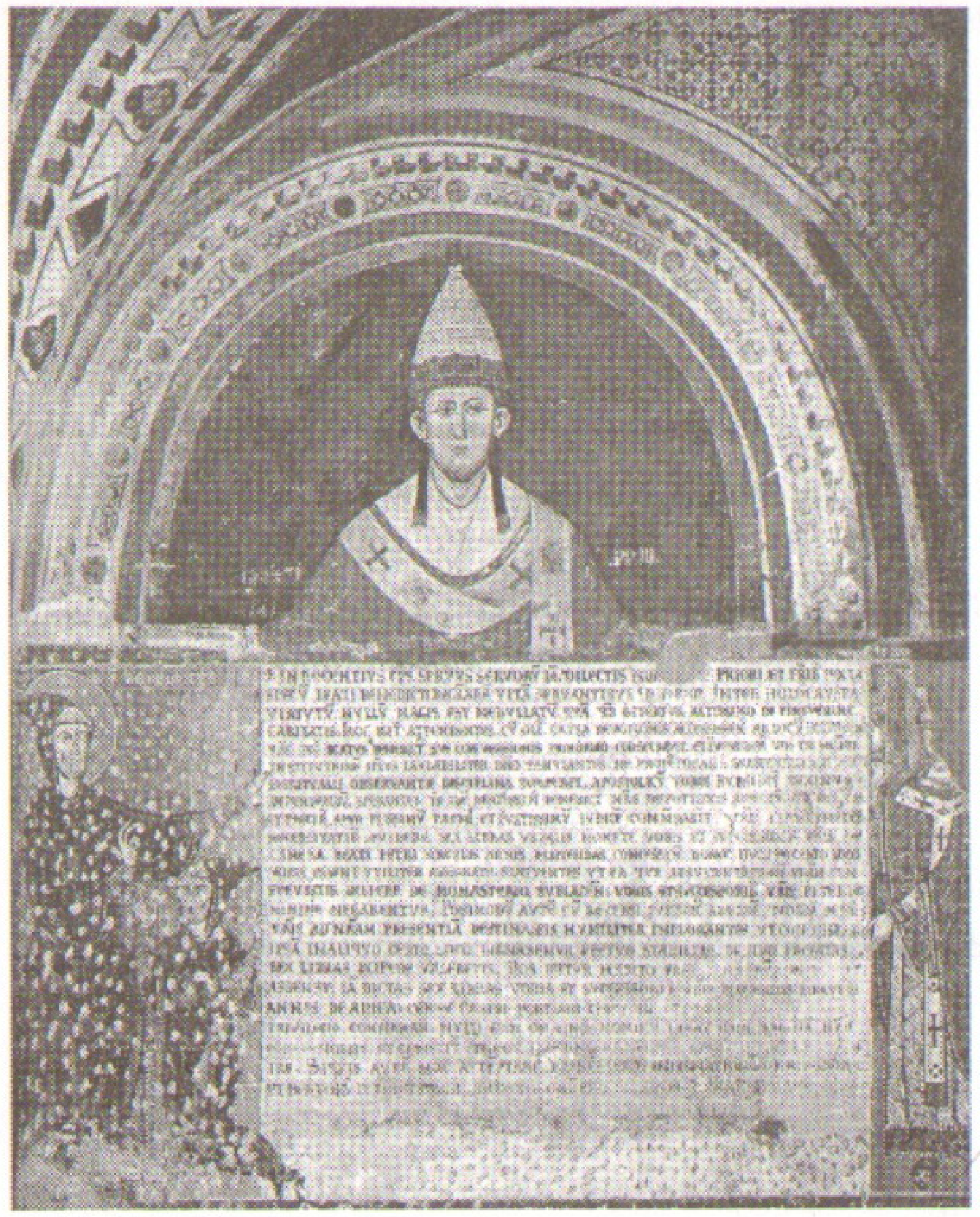

Папа Инокентий III бил инициаторът за провеждането на Четвъртия кръстоносен поход. Фреска от началото на XIII век от църквата на манастира Св. Бенедикт (Sacro Speco) при Субиако, Италия.

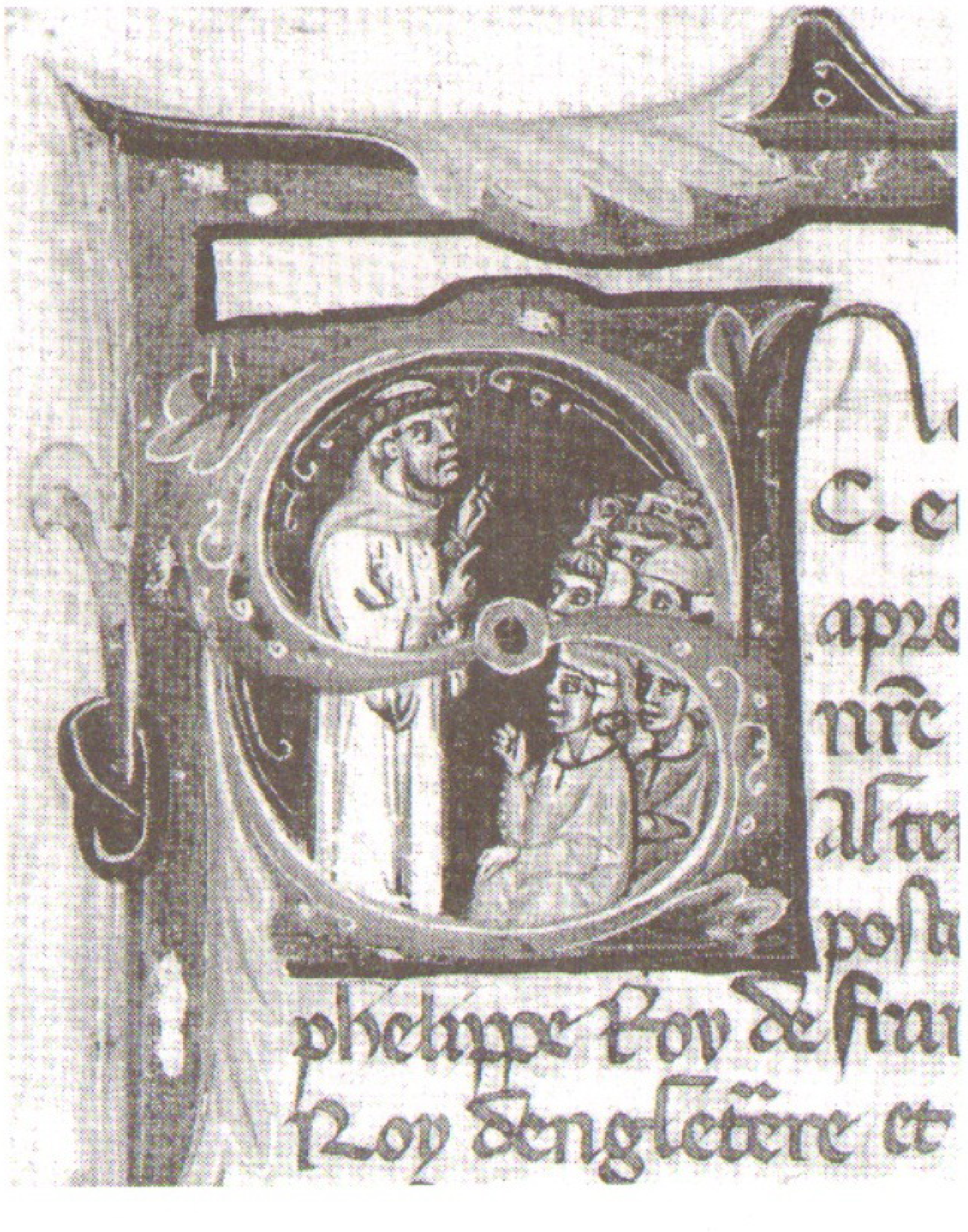

Фулк от Ньои бил един от най-пламенните проповедници за организирането на Четвъртия кръстоносен поход. В декорацията на буква от френски ръкопис от XIII век той проповядва ентусиазирано на коленичилото пред него множество. Ръкопис от Бодлеанската библиотека в Оксфорд (Ms Laud Misc 587 fol. 1)

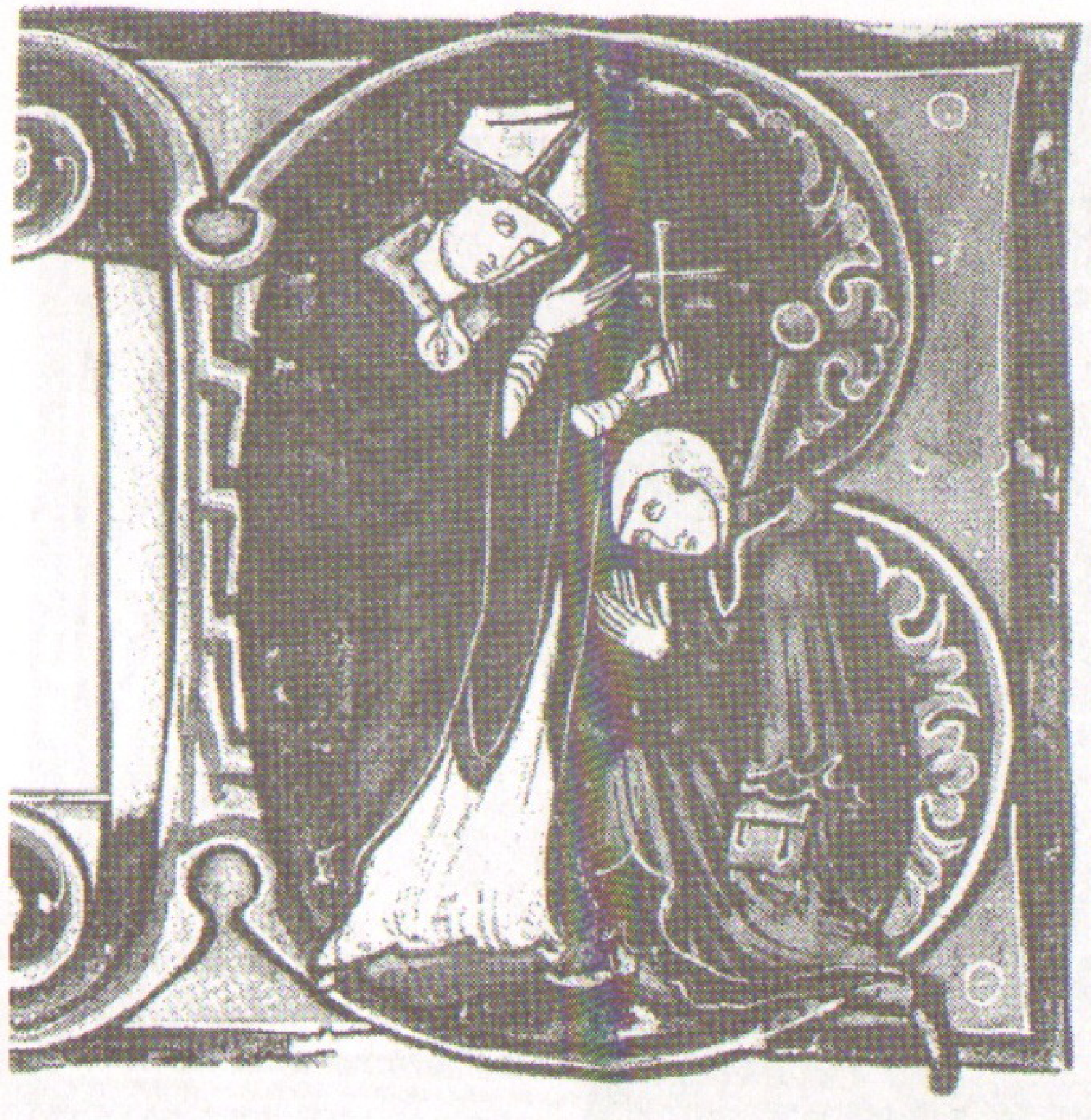

Поклонник приема кръста от ръцете на архиепископ. Заглавна буква от ръкопис от XIII век, съхраняван в Общинската библиотека в Безансон.

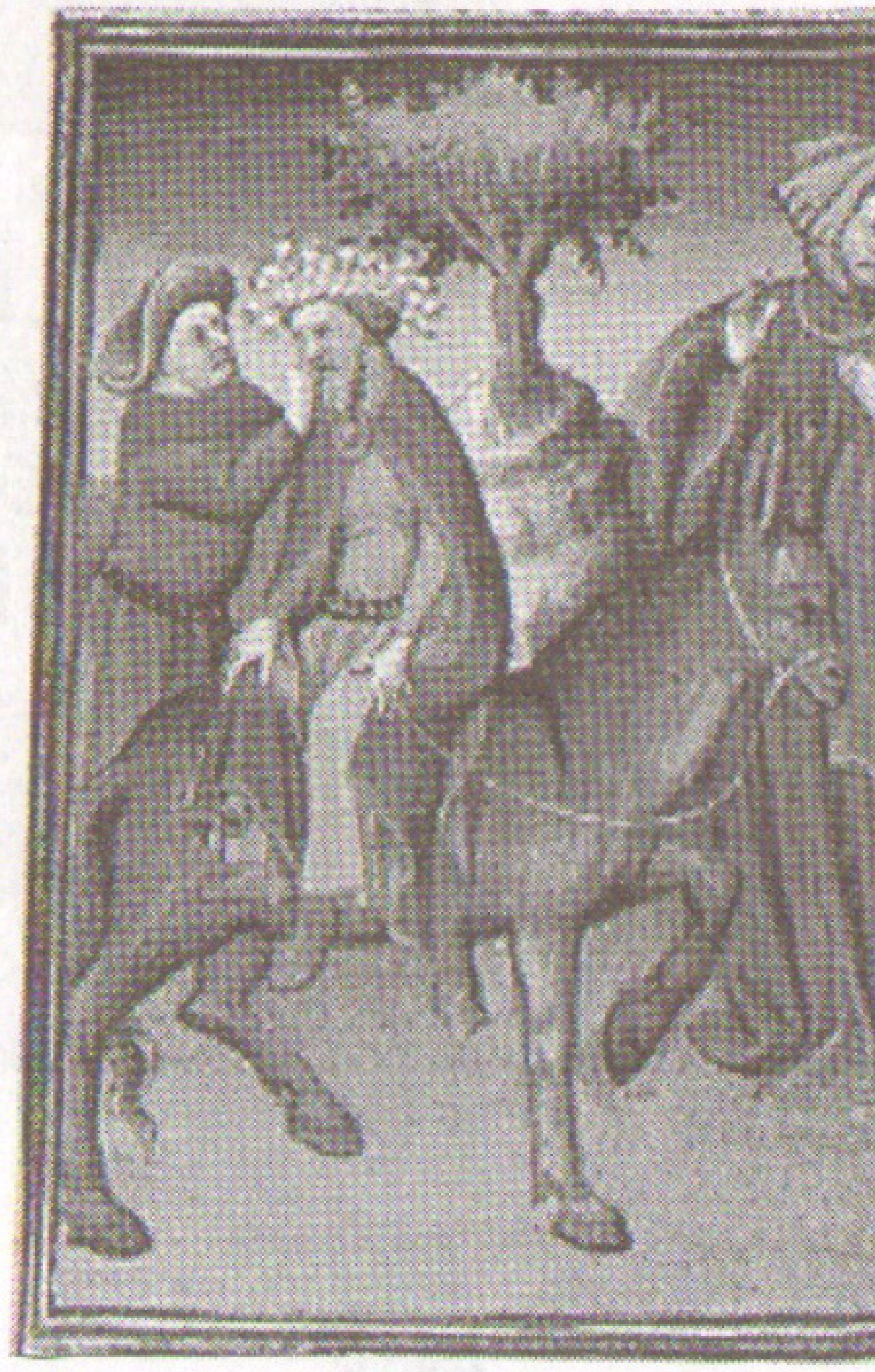

Мъчението на император Андроник I. Френска миниатюра от началото на XV век (Национална френска библиотека, департамент на Арсенала, MS 5193, fol. 378)

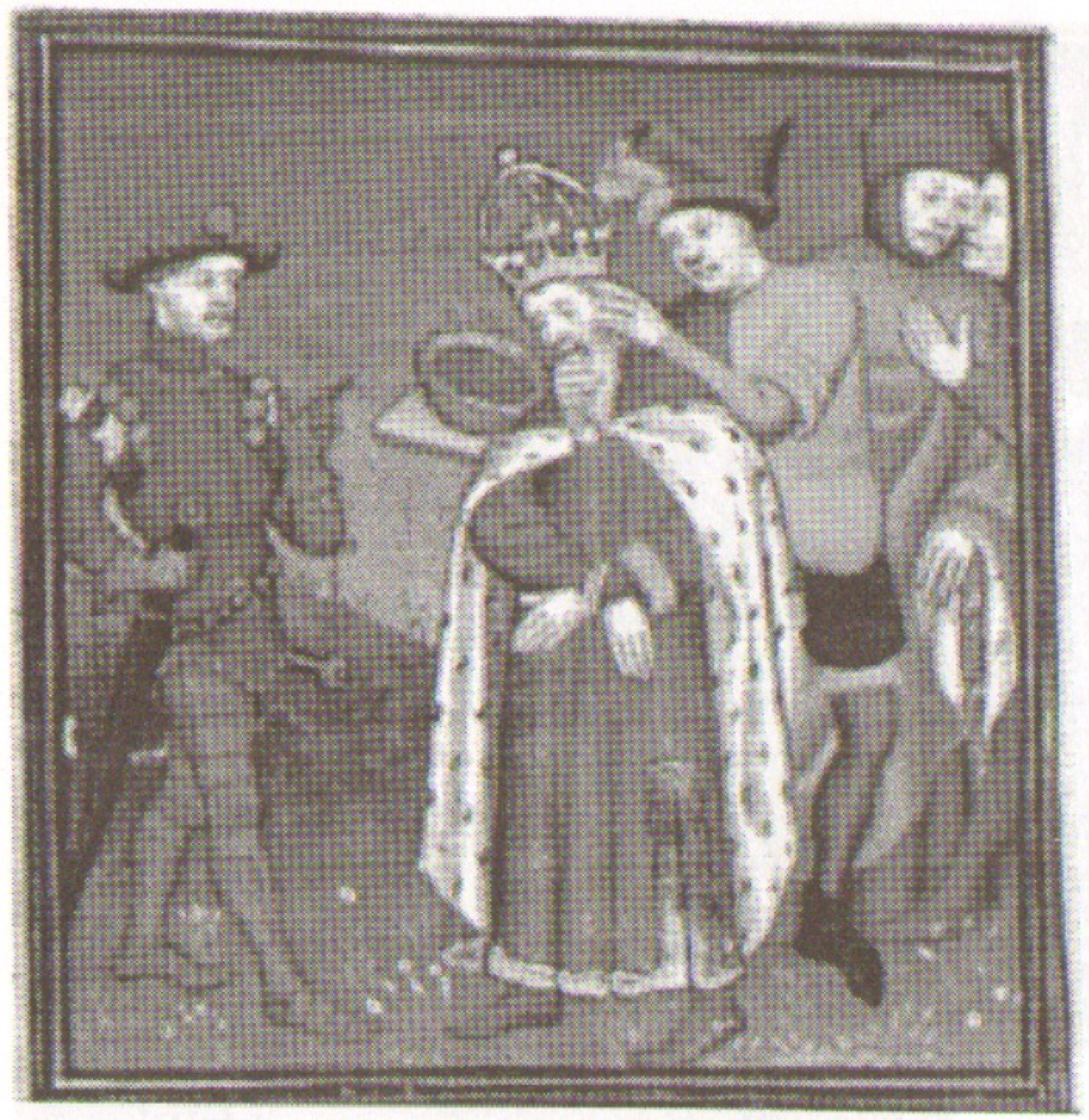

Наказанието на император Исак Ангел. Френска миниатюра от началото на XV век (Национална френска библиотека, департамент на Арсенала, MS 5193, fol. 380 v)

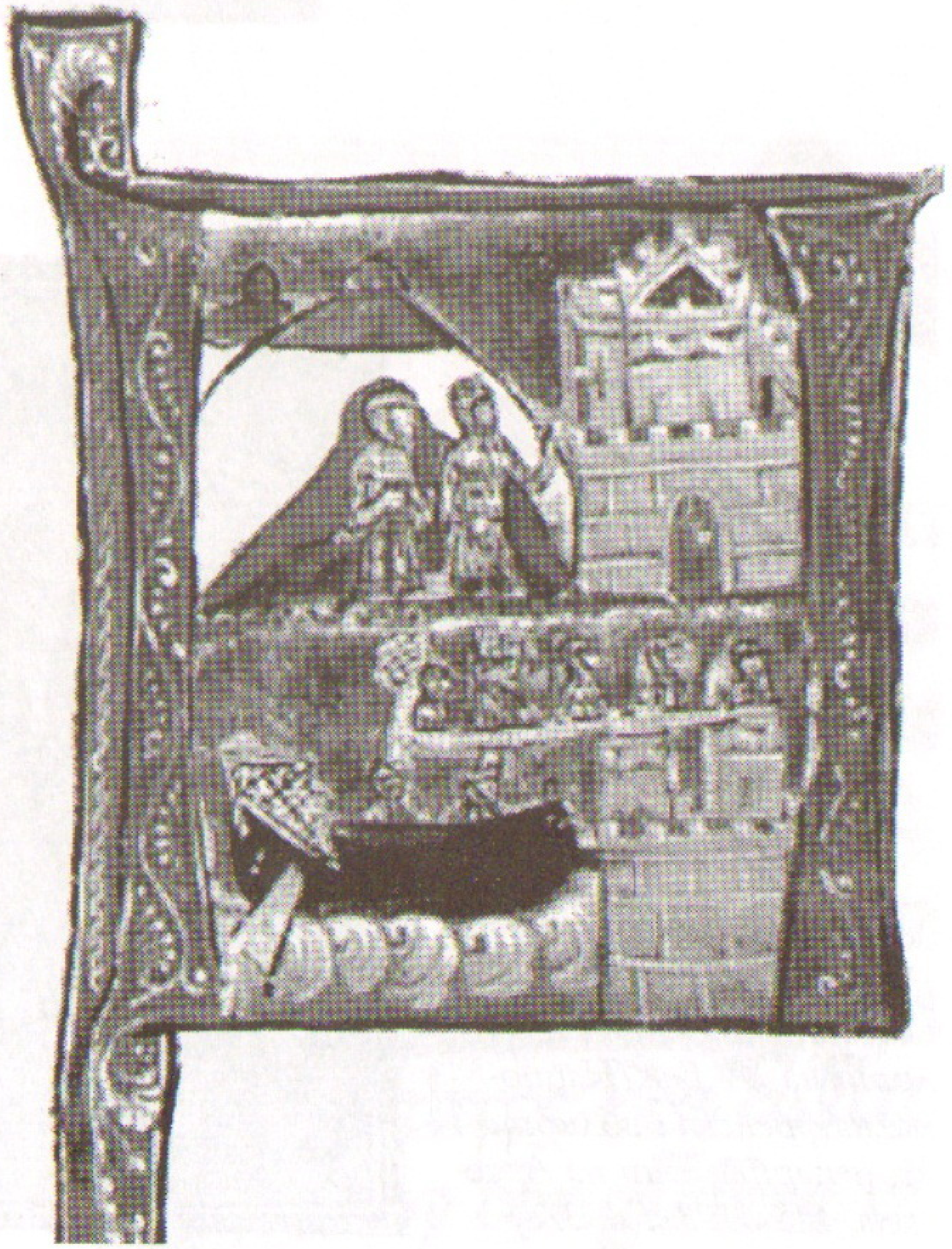

Обсадата на Константинопол. Декоративна буква от френски ръкопис от XIII век (Национална библиотека на Франция, департамент Западни ръкописи, FRANCAIS 2628, fol. 293 v).

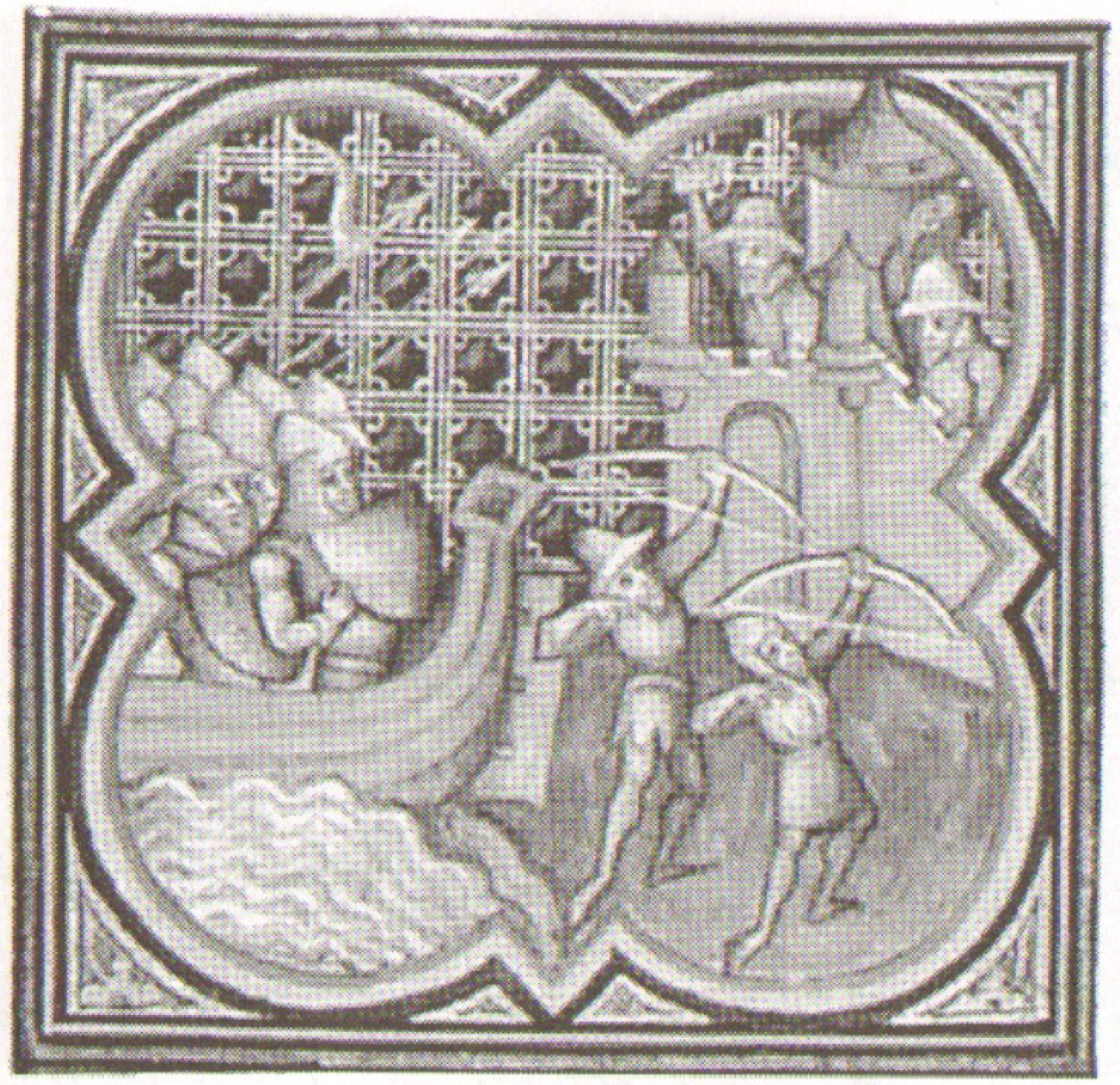

Превземането на Константинопол през 1203 г. Миниатюра от френски ръкопис от 1375-1380 г. (Национална библиотека на Франция, департамент Западни ръкописи, FRANCAIS 2813, fol. 245 v)

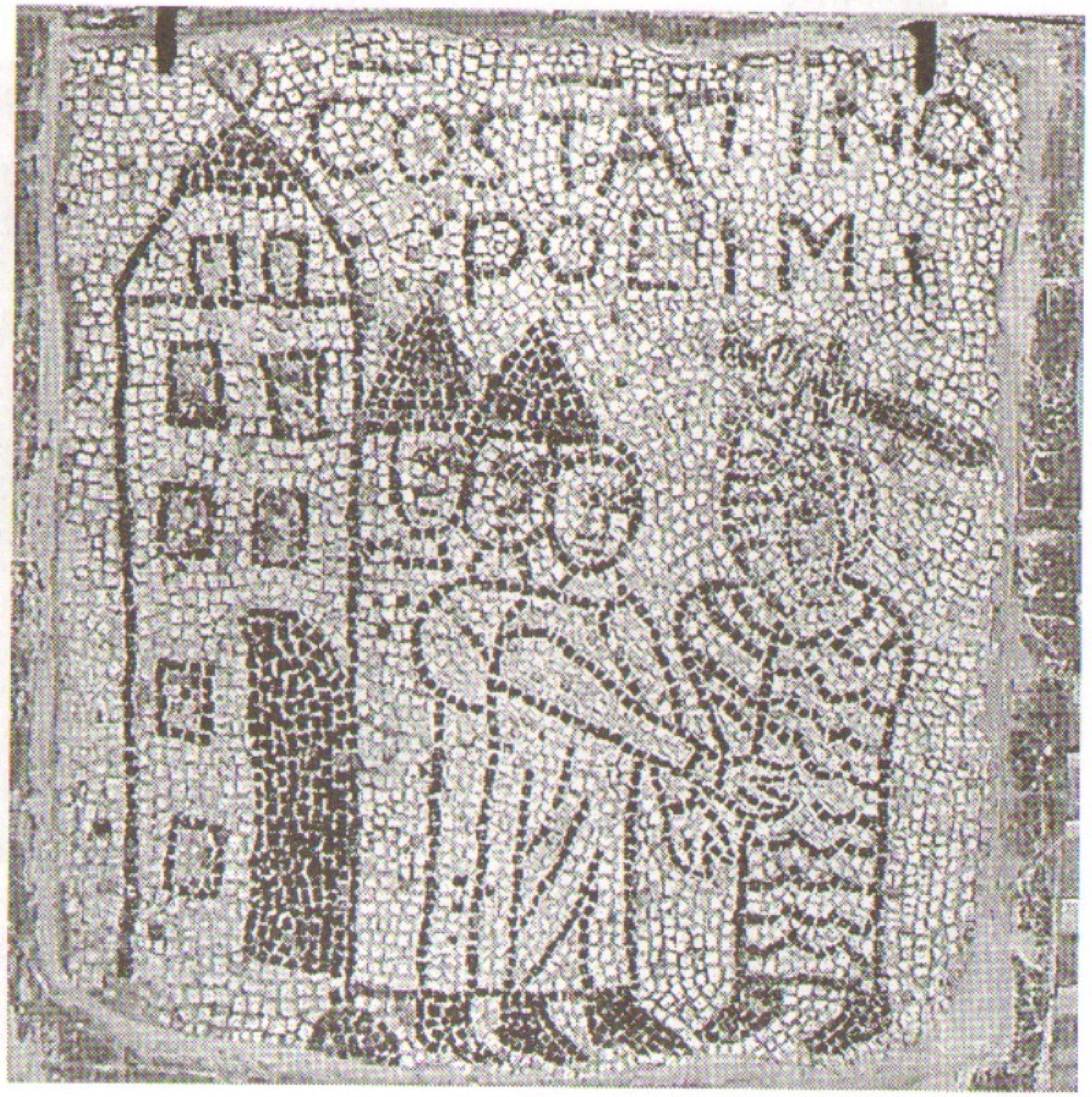

Нападението на Константинопол през 1204 г. Мозайка от църквата Св. Джовани Евангелиста в Равена от XIII век.

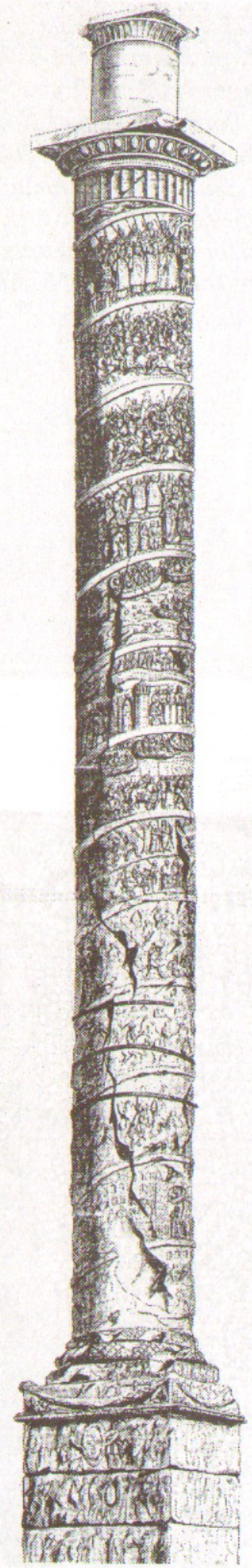

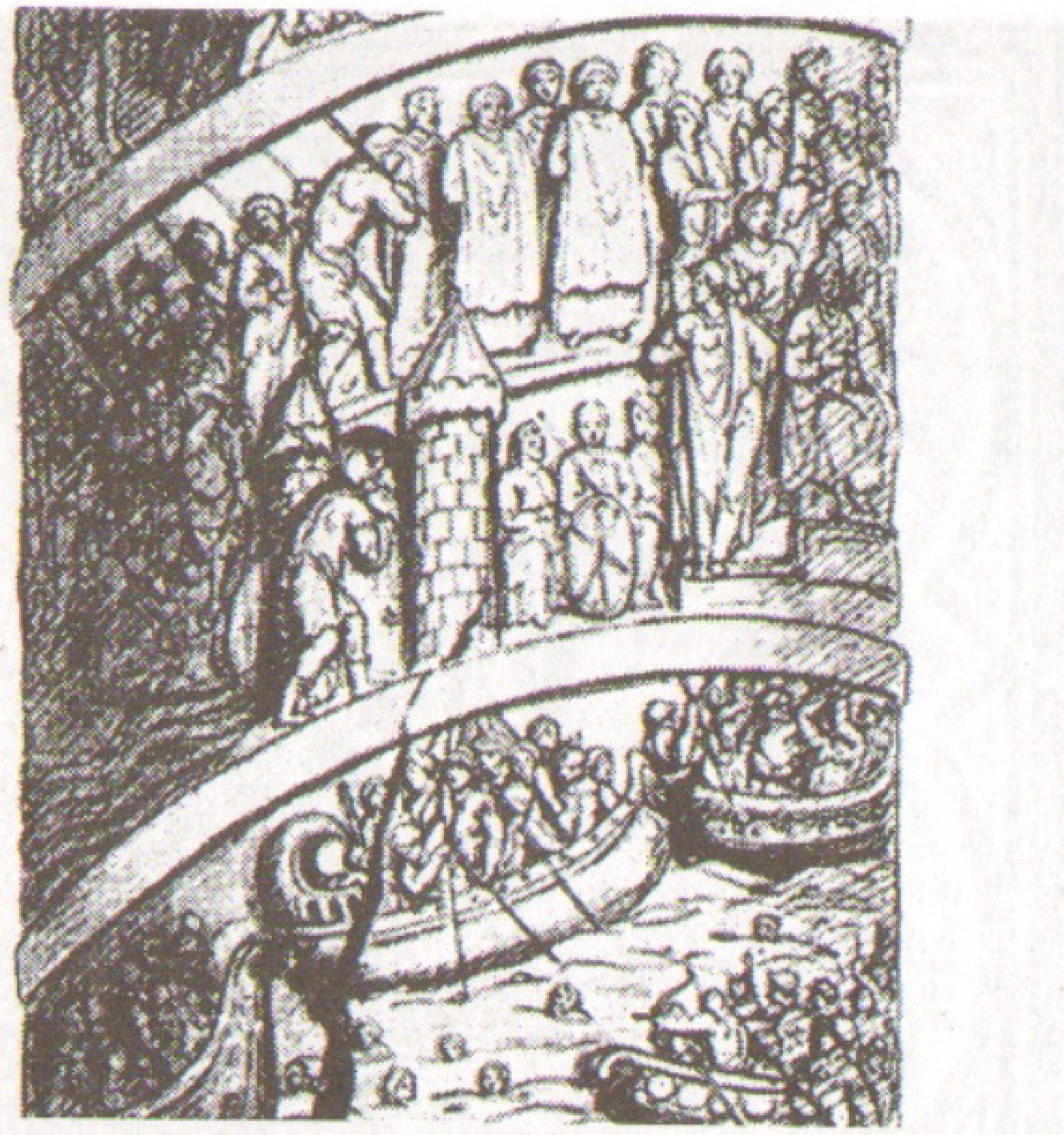

Аркадиевата колона в Константинопол. Според френска рисунка от XVII в. (по J. Kolwitz, Ostromische Plastik der Theodosianischen Zeit. Berlin 1941, Tafel 3/4).

Тази лъвска мраморна фигура е пазела входа на двореца Буколеон.

Подобни предмети, впечатлили рицаря дьо Клари, съставлявали част от плячката на кръстоносците. Представените тук икона на архангел Михаил от края на XI или от началото на XII век, потир с обков от 60-те години на X век и обковка на подвързия на богослужебна книга от IX-началото на X век са били част от дела на венецианците, тъй като и до днес се съхраняват в съкровищницата на църквата Св. Марко във Венеция.

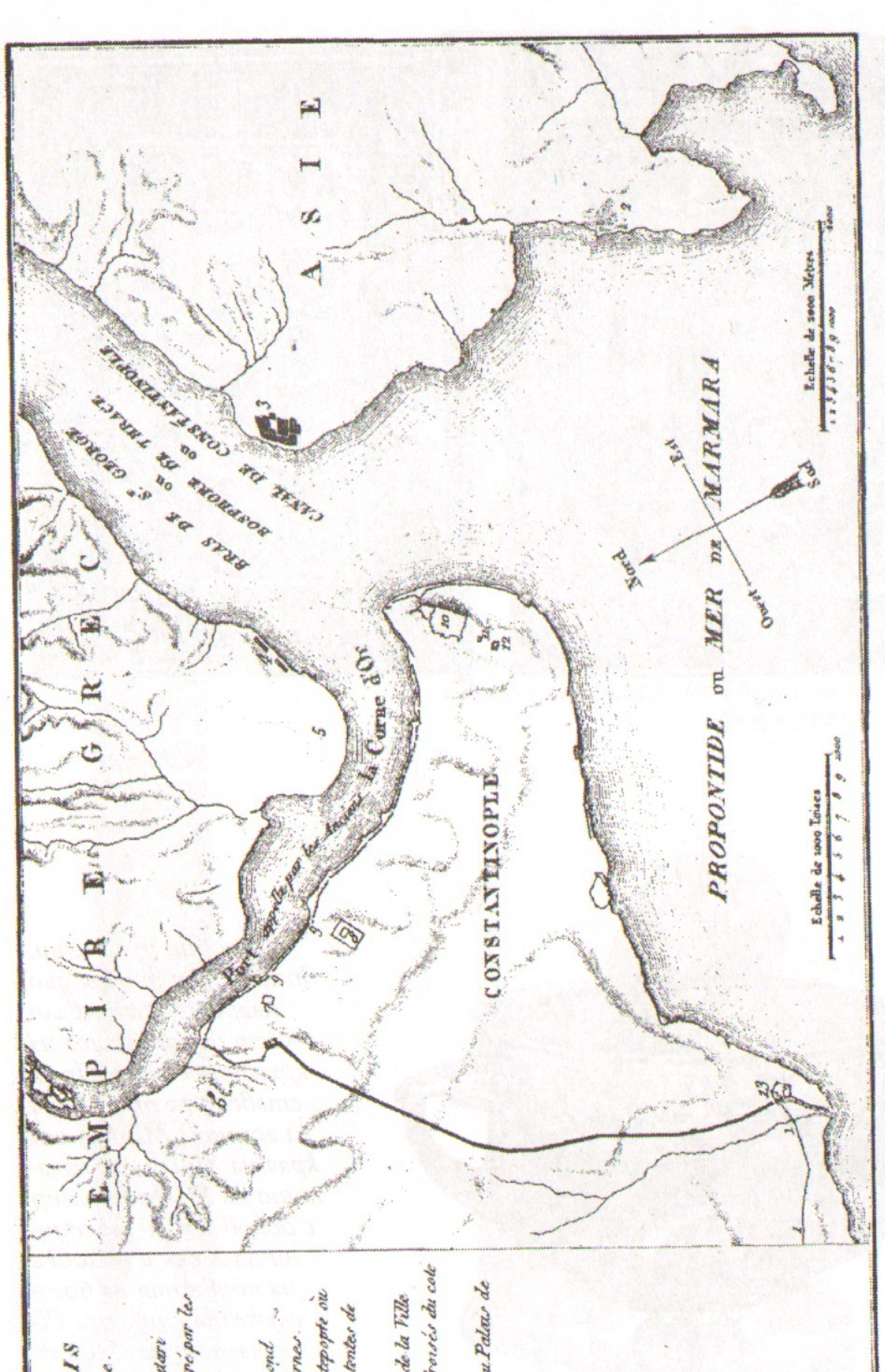
EMPIRE GREC
ASIE
CONSTANTINOPLE
PROPONTIDE ou MER DE MARMARA
BRAS DE St GEORGE ou BOSPHORE DE THRACE ou CANAL DE CONSTANTINOPLE
Port appelé par les Anciens la Corne d'Or
Nord
Est
Sud
Ouest
Echelle de 1000 Toises
Echelle de 2000 Mètres
RENVOIS
1 Chemin de S. Etienne
2 Chalcedoine
3 Chrysopolis ou Scutari
4 Emplacement occupé par les troupes d'Alexis
5 Tour de Galata
6 Château de Bohémond
7 Palais des Blaquernes
8 Monastère de Pantepopte où étaient posées les tentes de Murzuffle
9 Pétrion, Quartier de la Ville attaqué par les Croisés du côté de la Mer
10 Palais impérial ou Palais de Bucoléon
11 Eglise de S. Irène
12 Ste Sophie
13 Porte dorée

План на Константинопол през 1204 г. (по Michaud)

Графично представен оловен печат (моливдовул) на император Бодуен I. Надписите откъм лицевата страна са на латински, а откъм задната - на гръцки.

Оловен печат на дожа на Венеция Енрико Дандоло. От дясната страна е представен светецът-покровител на републиката Св. Марко с евангелие в лявата ръка, а с дясната подаващ знаме на дожа.

Върху лицето на този сребърен венециански грош (матапан) дожът Енрико Дандоло е представен съобразно утвърдения иконографски тип заедно с покровителя на републиката Св. Марко; откъм задната страна е представен Христос на трон.

Оловен печат (моливдовул) с изображението на втория император на Латинската империя Анри. Както и върху печатите на предходника му Бодуен, и тук надписите са на латински и на гръцки

Оловен печат (моливдовул) на българския цар Борил. На лицевата му страна е представена фигурата на Св. Димитър-войн, покровител на Асеневци, а на задната- владетелят в тържествено одеяние.

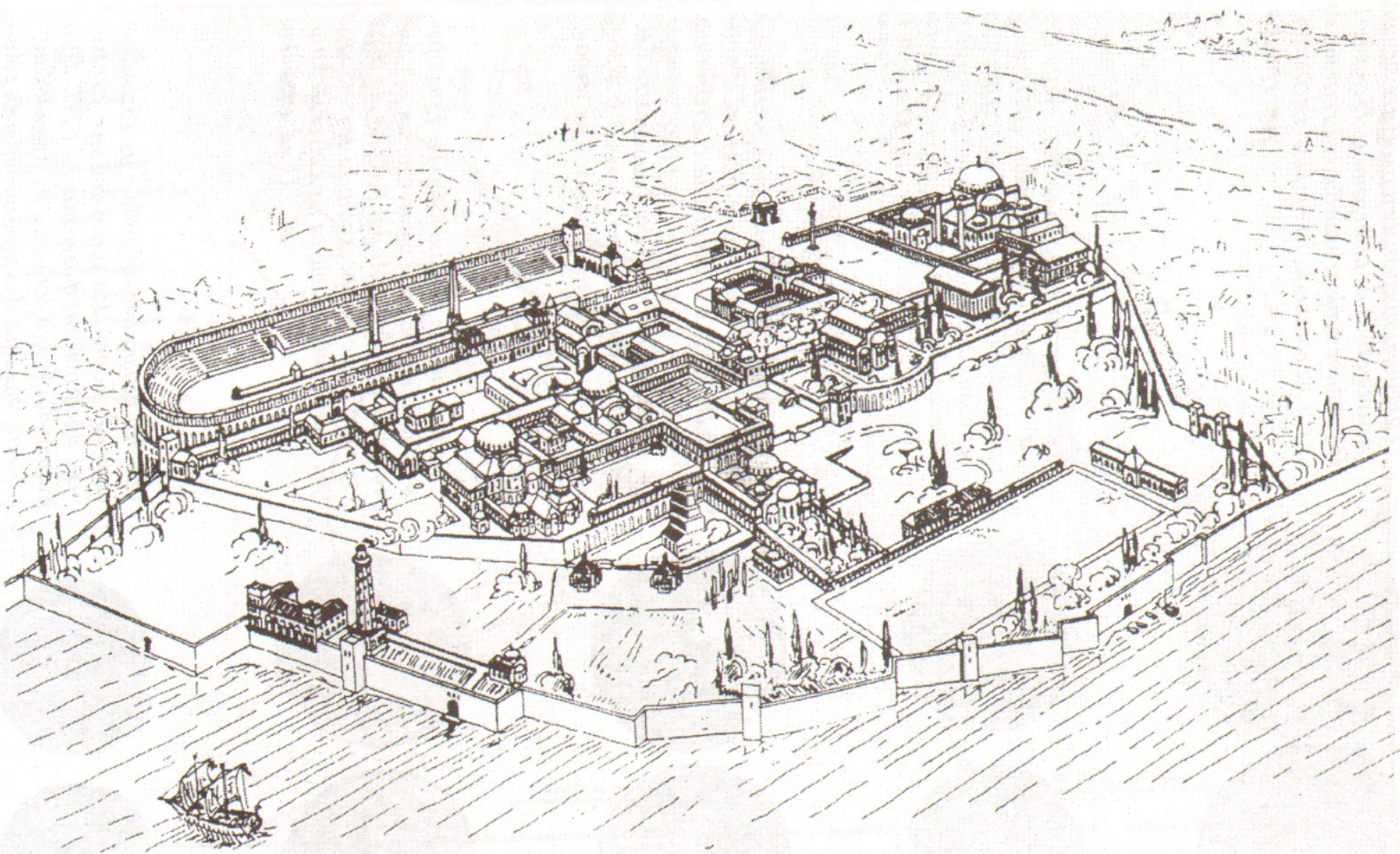

Графична възстановка на централната част на Константинопол. На преден план е дворецът Буколеон, следван от Големия дворец; вдясно е представена църквата Св. София, а на заден план - Хиподрумът
(по Ж. Дагрон -Императорът и свещеникът. С. 2006)

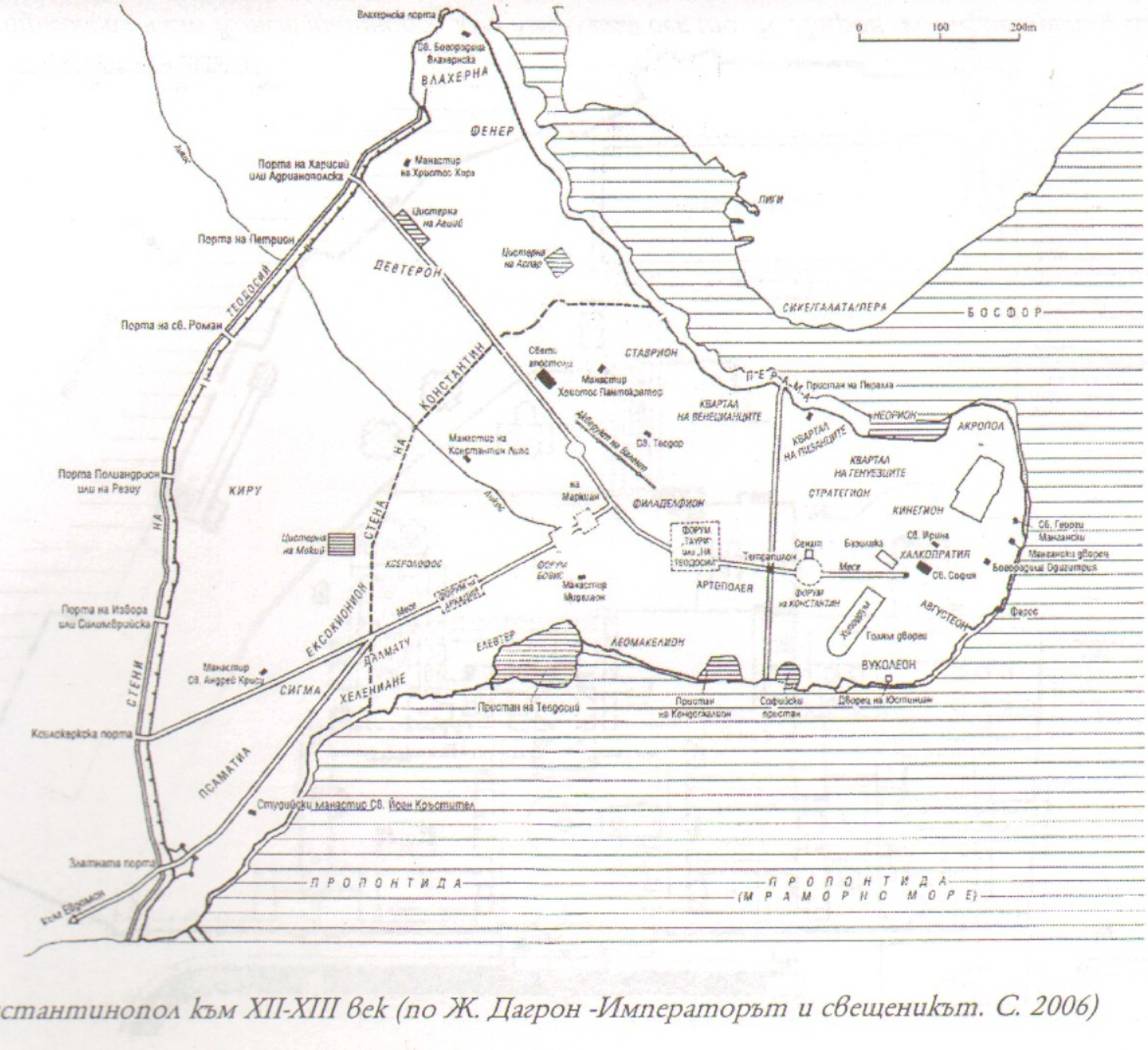

Влахернска порта
Св. Богородица Влахернска
ВЛАХЕРНА
ФЕНЕР
Порта на Харисий или Адрианополска
Манастир на Христос Хора
Цистерна на Аециј
Цистерна на Аспар
Порта на Петрион
ДЕВТЕРОН
ТЕОДОСИЙ
Порта на св. Роман
Свети апостоли
Манастир Христос Пантократор
СТАВРИОН
КОНСТАНТИН
Акведукт на Валент
Манастир на Константин Липс
Ликос
Порта Полиандрион или на Резиу
КИРУ
на Маркиан
ФИЛАДЕЛФИОН
НА
СТЕНА
Цистерна на Мокий
КСЕРОЛОФОС
Форум Бовис
Манастир Миралеон
Форум на Аркадий
Месе
Порта на Извора или Силимврийска
ЕКСОКИОНИОН
ДАЛМАТУ
ЕЛЕВТЕР
ЛЕОМАКЕЛИОН
Манастир Св. Андрей Криси
СИГМА
ХЕЛЕНИАНЕ
СТЕНИ
Пристан на Теодосий
Кулокеркска порта
ПСАМАТИЯ
Студийски манастир Св. Йоан Кръстител
Златната порта
към Евдомон
ПРОПОНТИДА
ПИГИ
СИКЕ/ГАЛАТА/ПЕРА
БОСФОР
0 100 200m
П Е Р А М А
Пристан на Перама
КВАРТАЛ НА ВЕНЕЦИАНЦИТЕ
КВАРТАЛ НА ПИЗАНЦИТЕ
НЕОРИОН
АКРОПОЛ
Св. Теодор
КВАРТАЛ НА ГЕНУЕЗЦИТЕ
СТРАТЕГИОН
КИНЕГИОН
Св. Георги Мангански
Мангански дворец
Форум „Таури“ или „на Теодосий“
Тетрапилон
Сенат
Базилика
Св. Ирина
ХАЛКОПРАТИЯ
Богородица Одигитрия
Св. София
Месе
АРТОПОЛЕЯ
Форум на Константин
Хиподрум
АВГУСТЕОН
Фарос
Голям дворец
ВУКОЛЕОН
Пристан на Кондоскалион
Софийски пристан
Дворец на Юстиниан
ПРОПОНТИДА
(МРАМОРНО МОРЕ)

План на Константинопол към XII-XIII век (по Ж. Дагрон -Императорът и свещеникът. С. 2006)

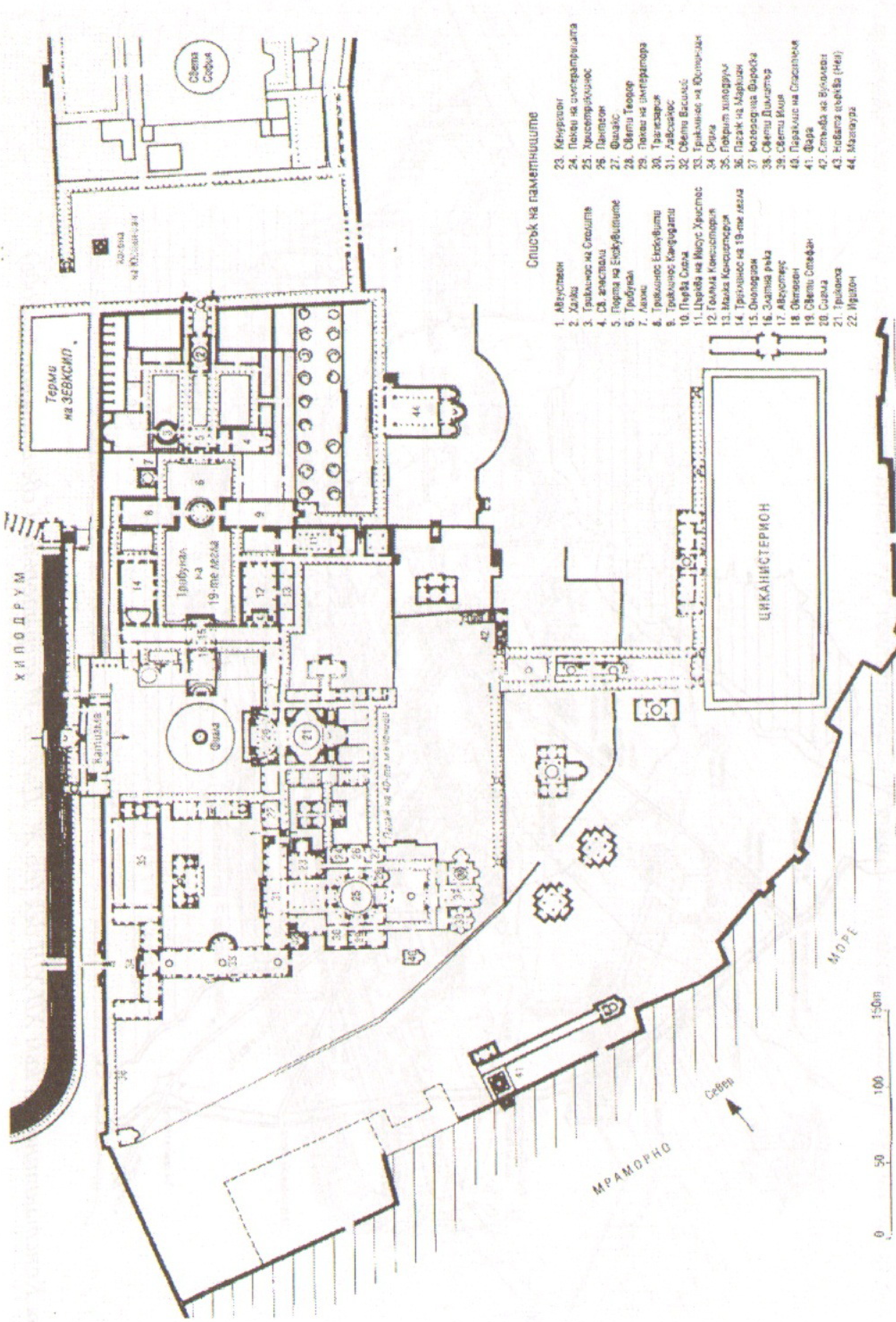
ХИПОДРУМ
Терми на ЗЕВКСИП
Катизма
Колона на Юстиниан
Света София
Трибунал на 19-те легла
Фиала
Пасаж на 40-те мъченици
ЦИКАНИСТЕРИОН
МРАМОРНО
МОРЕ
Север
0
50
100
150m
Списък на паметниците
1. Августеон
2. Халки
3. Триклинос на Схолите
4. Св. апостоли
5. Порта на Екскувитите
6. Трибунал
7. Лахни
8. Триклинос Екскувити
9. Триклинос Кандидати
10. Първа Схола
11. Църква на Иисус Христос
12. Голяма Консистория
13. Малка Консистория
14. Триклинос на 19-те легла
15. Онопodион
16. Златна ръка
17. Августеус
18. Октогон
19. Свети Стефан
20. Сигма
21. Триконха
22. Идикон
23. Кенургион
24. Покои на императрицата
25. Хрисотриклинос
26. Пантеон
27. Филакс
28. Свети Теодор
29. Покои на императора
30. Трапезария
31. Лавсиакос
32 Свети Василий
33. Триклинос на Юстиниан
34 Скила
35. Покрит хиподрум
36. Пасаж на Маркиан
37 Богородица Фароска
38. Свети Димитър
39. Свети Илия
40. Параклис на Спасителя
41. Фара
42. Стълба на Вуколеон
43. Новата църква (Нея)
44. Магнаура

План на централната част Константинопол към Х⊠⊠-Х⊠⊠⊠ век (по Ж. Дагрон -Императорът и свещеникът. С. 2006)

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор 5
Текст и превод на хрониката на Робер дьо Клари 18-19
Бележки към хрониката 166
Показалец на географските имена 191
Приложения 195

РОБЕР ДЬО КЛАРИ

ЗАВОЮВАНЕТО
НА КОНСТАНТИНОПОЛ
1204 година

Превод от старофренски език,
предговор и бележки
НИКОЛАЙ А. МАРКОВ

Френска
Първо издание

Редактор: Соня Първанова

Издателство
Агенция ЕВРОПРЕС
Стопанин: Пламен Крайски
www.europressbg.net
www.buditel.info

ЗА ЛИЧНОСТТА
НА РОБЕР ДЬО КЛАРИ
СЕ ЗНАЕ ТВЪРДЕ МАЛКО
И ТО БЛАГОДАРЕНИЕ
НА БЕГЛИТЕ АВТОРОВИ
БЕЛЕЖКИ ОТ ХРОНИКАТА МУ.

В КРАЯ НА ТВОРБАТА СИ
ТОЙ САМ СЕ НАРИЧА
РИЦАР,
ФАКТ ПОТВЪРЖДАВАЩ СЕ
ВПРОЧЕМ И ОТ НЯКОИ
ДОКУМЕНТИ НА АБАТСТВОТО
СЕН ЖАН В АМИЕН
ОТ 1202 Г.,
КЪДЕТО СА ВПИСАНИ:
ЖИЛОН ДЬО КЛАРИ
И СИНА МУ РОБЕР,
.. РИЦАРИ , ВАСАЛИ
НА ПИЕР АМИЕНСКИ.

9789549189063

16.00 ЛВ.